

**İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
FEN BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

DOKTORA TEZİ

**ULUSLARARASI KURUMSAL KARARLARIN ÜLKE
ORMAN KAYNAKLARI YÖNETİMİNE OLASI
YANSIMALARI**

**Orm. Yük. Müh. Nevin DİNÇ
Orman Mühendisliği Anabilim Dalı
Ormancılık Ekonomisi Programı**

**Danışman
Prof. Dr. Ahmet TÜRKER**

Mayıs, 2009

İSTANBUL

Bu çalışma 15/06/2009 tarihinde aşağıdaki jüri tarafından Orman Mühendisliğı Anabilim Dalı Ormancılık Ekonomisi programında Doktora Tezi olarak kabul edilmiştir.

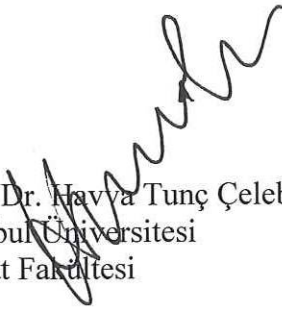
Tez Jürisi

Prof. Dr. Ahmet Türker (Danışman)
İstanbul Üniversitesi
Orman Fakültesi

Prof. Dr. Müfit Akyüz
Marmara Üniversitesi
İ.İ.B.F

Prof. Dr. Havva Tunç Çelebi
İstanbul Üniversitesi
İktisat Fakültesi

Prof. Dr. İsmet Daşdemir
Bartın Üniversitesi
Orman Fakültesi

Doç.Dr. Kenan Ok
İstanbul Üniversitesi
Orman Fakültesi

(Yöntem soruları nedeniyle
reddine)

ÖNSÖZ

“Uluslararası Kurumsal Kararların Türkiye Orman Kaynakları Yönetimine Olası Yansımaları” başlıklı bu çalışma, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Ormancılık Ekonomisi Programında Doktora Tezi olarak hazırlanmıştır.

Ocak 2009 da kaybettiğimiz çok değerli hocam Prof. Dr. Uçkun GERAY'a, lisans, yüksek lisans, doktora öğrenimim sırasında ve tez çalışmalarım boyunca gösterdiği her türlü destek ve yardımdan dolayı şükranlarımı sunuyor, rahmet ve saygıyla anıyorum.

Yüksek lisans ve doktora çalışmalarımı birlikte yürüttüğüm çok değerli danışmanım Prof. Dr. Ahmet TÜRKER'e desteği, katkıları ve gözlemleri için çok teşekkür ederim.

Tüm doktora tezi süresince, ilgileri ve yardımlarını esirgemeyen çok değerli, Ormancılık Ekonomisi Anabilim Dalı Öğretim üyeleri, Doç. Dr. Kenan OK, Yrd. Doç. Dr. Sultan BEKİROĞLU, Araş. Gör. Taner OKAN, Araş. Gör. Tuğba DENİZ ve Araş. Gör. Tayyibe AÇIKGÖZ ile Anabilim Dalı sekreterimiz Aynur BEKİROĞLU'na çok teşekkür ederim.

Doktora çalışmalarım boyunca Prof. Dr. Şeref Nuri İlkmen'in tahsis ettiği kaynaklarla oluşan ve Türk Eğitim Vakfı'nca dağıtılan bursdan faydalanmış bulunmaktayım. Değerli hocamızı şükran ve rahmetle anarken Türk Eğitim Vakfı'na da teşekkür ederim.

Doktoranın kapsamı dahilinde, tanışma ve çalışma fırsatı bulduğum değerli meslektaşlarım, Çevre ve Orman Bakanlığı ve OGM personeli, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü Sayın Erdoğan ÖZVEREN, Ağaçlandırma ve Erozyon Kontrolü Genel Müdürlüğü, Şube Müdürü Sayın Salih Serdar YEGÜL, Çevre ve Orman Bakanlığı, Araştırma ve Geliştirme Dairesi Başkanı, Dr. Ahmet ŞENYAZ, Çevre ve Orman Bakanlığı, Stratejiyi Geliştirme Başkanlığı, APK Uzmanı Sayın Mevlüt DÜZGÜN, Orman Genel Müdürlüğü Orman İdaresi ve Planlama Daire Başkanlığı, Etüt Planlama Şube Müdürü, Sayın Mithat KOÇ, Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Doğa Koruma Dairesi Başkanlığı, Biyolojik Çeşitlilik ve Gen Kaynakları Şubesi, Biyolog Sayın Hüsniye KILINÇARSLAN, Çevre ve Orman Bakanlığı, Çevre Yönetimi Genel Müdürlüğü, Hava Yönetimi Dairesi Başkanlığı, Uzman Yardımcısı Sayın Tuğba İÇMELİ, Çevre ve Orman Bakanlığı, Dış Kaynaklı Projeler Şubesi, Uzmanları Dr. Fatma GÜNGÖR, Sayın Rahime POLAT ve Sayın Ayşegül EMİRALİOĞLU, Orman Genel Müdürlüğü Stratejiyi Planlama Başkanı Sayın Tamer ORTAKÇIER ile Sayın Rüstem KİRİŞ ve Sayın Ali TEMERİT'e kaynak sağlama da gösterdikleri içten yardımseverlik ve işbirliği için sonsuz teşekkürlerimi iletmeyi bir borç bilirim.

Çok değerli müdürlerim Sayın Korkut BAYTAZ ve Sayın Rıdvan BAY ile şefim Sayın Enis ÖZDEMİRLİ başta olmak üzere çalışma ünitemdeki tüm mesai arkadaşlarıma, sabırları, hoşgörülerini, anlayışları, destekleri ve sıcak ilgileri için çok teşekkür ederim.

Meslektaşlarım ve çok değerli arkadaşlarım; Dr. Ersin YILMAZ, Dr. İsmail ŞAFAK Orm. Yük. Müh. Tuncay PORSUK ve Orm. Ends. Yük. Müh. Devrim KARADEMİR'e tüm süreç boyunca, verdikleri destek, gösterdikleri ilgi, kaynak sağlamadaki hassasiyet ve titizlik için ayrıca teşekkür ederim.

Tüm umutlarını bende bütünleyen değerli aileme, sağlıkları pahasına gösterdikleri fedakarlık, maddi-manevi destek, ilgi ve içtenliğin karşılığını teşekkür ederek ödemek mümkün değil. Huzurlarında, saygıyla eğiliyorum.

Mayıs, 2009

Nevin DİNÇ

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ.....	i
İÇİNDEKİLER	iii
ŞEKİL LİSTESİ	vii
TABLO LİSTESİ	viii
SEMBOL LİSTESİ	ix
ÖZET.....	xi
SUMMARY	xii

1. GİRİŞ	1
2. GENEL KISIMLAR.....	5
2.1. ULUSLARARASI KURUMSAL KARARLARIN HUKUKİ DAYANAĞI	5
2.2. ULUSLARARASI KARARLARIN TÜRK HUKUKUNDA YERİ.....	6
2.3. ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE FİNANSMAN MEKANİZMALARI	7
2.4. KÜRESEL ÖLÇEKTE ULUSLARARASI KURULUŞLAR.....	9
2.4.1. Birleşmiş Milletler	9
2.4.2. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü	10
2.4.2.1. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün Milenyum Gelişme Amaçları Çerçevesinde Uygulamaları	10
2.4.2.2. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün Küresel Düzeyde Çalışmaları.....	11
2.4.2.3. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün Diğer Uluslararası Faaliyetleri	13
2.4.3. Birleşmiş Milletler Çevre Programı	14
2.4.4. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı	15
2.4.5. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi.....	20
2.4.6. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu	21
2.4.6.1. Hükümetler Arası Ormancılık Panelleri - IPF	22
2.4.6.2. Hükümetler Arası Ormancılık Forumu - IFF	28
2.4.6.3. Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu - UNFF	37
2.4.7. Uluslararası Anlaşmalar ve Birleşmiş Milletler Organları Arasındaki Etkileşim.....	44
2.4.8. Dünya Bankası.....	46
2.4.8.1. Dünya Bankasının Ormancılık Politikası	46
2.4.8.2. Dünya Bankası Finans Mekanizmaları	47
2.4.9. Dünya Ticaret Örgütü - DTÖ	48
2.4.9.1. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Mühendislik Alanına Etkileri	49

2.4.9.2. Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Anlaşmalar	51
2.5. BÖLGESEL ÖLÇEKTE ULUSLARARASI KURULUŞLAR	52
2.5.1. Avrupa Birliği.....	52
2.5.2. Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı.....	54
2.5.2.1. Birinci Bakanlar Konferansı (Strazburg) - 1990.....	54
2.5.2.2. İkinci Bakanlar Konferansı (Helsinki) - 1993	56
2.5.2.3. Üçüncü Bakanlar Konferansı (Lizbon) - 1998	59
2.5.2.4. Dördüncü Bakanlar Konferansı (Viyana) - 2003	61
2.5.2.5. Beşinci Bakanlar Konferansı (Varşova) - 2007.....	63
2.5.3. Yakın - Doğu Süreci.....	64
2.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ULUSLARARASI SÜRECİ	65
2.6.1. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli	67
2.6.2. Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi.....	70
2.6.2.1. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Öncesi	70
2.6.2.2. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi	71
2.6.2.3. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sonrası	77
2.6.3. Kyoto Protokolü	78
2.6.4. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün İklim Değişikliği Üzerine Çalışmaları.....	84
2.6.5. Birleşmiş Milletler Çevre Programının İklim Değişikliği Üzerine Çalışmaları.....	86
2.6.6. Dünya Bankasının İklim Değişikliği Üzerine Çalışmaları	87
2.7. SU YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI SÜRECİ	90
2.7.1. Suyun Değerinin Ölçülmesi.....	90
2.7.2. Suyun Uluslararası Süreçte Tarihsel Değişimi.....	91
2.7.3. Dünya Su Yönetimine Etkili Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar	100
2.7.3.1. Birleşmiş Milletler ve Su.....	100
2.7.3.2. Hükümetler Dışı Kurumlar ve Su	102
2.7.3.3. Dünya Bankası Su Politikası	104
2.7.3.4. Dünya Ticaret Örgütü Su Politikası	105
2.7.3.5. Çok Uluslu Su Şirketleri	105
2.7.3.6. Avrupa Birliği Su Politikası.....	107
2.7.4. Ormanların Su Üretim İşlevinin Ekonomik Anlamda Önemi	112
2.8. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE ULUSLARARASI SÜRECİ	113
2.8.1. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi.....	115
2.8.2. Dünya Bankası ve Biyolojik Çeşitlilik.....	116
2.8.3. Biyolojik Güvenlik Protokolü ve Önemi.....	117
2.8.6. Dünya Ticaret Örgütü ve Biyolojik Çeşitlilik.....	121
2.9. SERTİFİKALI ORMAN YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI SÜRECİ.....	122
2.9.1. Dünya Ticaret Örgütü ve Sertifikalı Orman Yönetimi	125
2.9.2. Dünya Bankası ve Sertifikalı Orman Yönetimi	125
3. MATERYAL VE YÖNTEM.....	127
3.1. MATERYAL	127
3.2. YÖNTEM	128

4. BULGULAR	130
4.1. TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN İÇSELLEŞTİRİLMESİ	130
4.2. TÜRKİYE'DE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİ İÇİN YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER	133
4.2.1. Çevre Kanunu	133
4.2.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu	134
4.2.3. Milli Parklar Kanunu	135
4.3. ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN TÜRKİYE UYGULAMALARI	136
4.3.1. Ramsar Sözleşmesi Uygulamaları	136
4.3.2. Barselona Sözleşmesi Uygulamaları	137
4.3.3. Bern Sözleşmesi Uygulamaları	137
4.3.4. Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi	138
4.4. ULUSLARARASI SÜREÇLERİN MEYDANA GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER	143
4.4.1. Türkiye Gündem 21	143
4.4.2. Türkiye Ulusal Ormancılık Programı	146
4.4.3. Amenajman Yönetmeliği	151
4.5. AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE YAPILAN UYGULAMALAR	153
4.5.1. Avrupa Birliği Kararlarını Uyumlaştırma	153
4.5.2. Avrupa Birliği Çevre Ajansına Üyelik	154
4.5.3. Avrupa Birliği İlerleme Raporları	154
4.6. DÜNYA BANKASI ÖNERİLERİ	156
4.7. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE MÜHENDİSLİK ALANINA ETKİLERİ	157
4.8. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE	160
4.8.1. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Katılım Süreci	160
4.8.2. İklim Değişimine Yönelik Türkiye'de Yapılan Çalışmalar	161
4.8.2.1. Ormanların Yenilenebilir Enerji Üretme Fonksiyonu	162
4.8.2.2. Türkiye Ormanlarında Tutulan Karbon Miktarı	163
4.8.3. Türkiye İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi	164
4.8.4. Arazi Kullanımı, Arazi Kullanımı Değişikliği ve Ormancılık Çalışmaları	169
4.8.5. İklim Değişikliği Kapsamında Mali Yansımalar	170
4.8.6. Türkiye İklim Değişikliği Eylem Planı	171
4.8.7. İklim Değişikliği ile İlgili Diğer Uygulamalar	172
4.9. TÜRKİYE'DE SU YÖNETİMİ	176
4.9.1. Türkiye'nin Su Kaynakları ve Yeterliliği	176
4.9.2. Türkiye'de Su Hizmeti Veren Kuruluşlar ve Tarihçe	178
4.9.3. Su Yönetimi Konusunda Türk Mevzuatı	181
4.9.4. Avrupa Birliği Su Politikası ve Türkiye	182
4.10. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE TÜRKİYE	184
4.10.1. Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliğini Koruma Yöntemleri	184
4.10.2. Biyolojik Çeşitlilik ile İlgili Kurumsal Sorumluluklar	185
4.10.3. Biyolojik Çeşitlilik ve Türkiye'nin Ulusal Yaklaşımı	186
4.10.4. Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı	187
4.10.5. Türkiye'nin Orman Biyolojik Çeşitliliği	188

4.10.6. Biyogüvenlik ve Türkiye.....	190
4.11. SERTİFİKALI ORMAN YÖNETİMİ	190
4.12. ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN VE SÜREÇLERİN ETKİLERİ ÜZERİNE ÇOB VE OGM UZMANLARININ GÖRÜŞLERİ	191
4.12.1. Hukuki, İdari, Mali Kapsamda ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri.....	193
4.12.2. İklim Değişikliği Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri.....	199
4.12.3. Su Yönetimi Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri.....	201
4.12.4. Biyolojik Çeşitlilik Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri.....	203
4.12.5. Sertifikalı Orman Yönetimi Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri.....	203
4.12.6. ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşlerinin Karşılaştırılması	204
 5. TARTIŞMA VE SONUÇ.....	 208
 KAYNAKLAR.....	 231
 EKLER.....	 244
 ÖZGEÇMİŞ.....	 247

ŞEKİL LİSTESİ

Şekil 4.1:	1. Önermenin Cevaplama Dağılımı	193
Şekil 4.2:	4. Önermenin Cevaplama Dağılımı	194
Şekil 4.3:	10. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	195
Şekil 4.4:	29. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	196
Şekil 4.5:	36. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	197
Şekil 4.6:	40. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	199
Şekil 4.7:	14. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	200
Şekil 4.8:	17. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	201
Şekil 4.9:	20. Önermenin Cevaplama Dağılımı.....	202
Şekil 4.10:	22. Önerme Bakanlık- OGM Uzman Görüşleri Karşılaştırması.....	204
Şekil 4.11:	2. Önerme Bakanlık-OGM Uzman Görüşleri Karşılaştırması.....	205
Şekil 4.12:	10. Önerme Bakanlık –OGM Uzman Görüşleri Karşılaştırması	206
Şekil 4.13:	29. Önerme Bakanlık –OGM Uzman Görüşleri Karşılaştırması	206
Şekil 4.14:	40. Önerme Bakanlık –OGM Uzman Görüşleri Karşılaştırması	207

TABLO LİSTESİ

Tablo 2.1:	Hükümetler arası Ormancılık Paneli Oturum Başlıkları ve Alt Başlıkları	23
Tablo 2.2:	Hükümetler arası Ormancılık Forumu Oturum Başlıkları ve Alt Başlıkları	30
Tablo 2.3:	Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu Oturum Başlıkları ve Alt Başlıkları (2001-2005)	39
Tablo 2.4:	Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu Oturum Başlıkları ve Alt Başlıkları (2007-2015)	43
Tablo 2.5:	Ek-I ve Ek-II Ülkeleri	73
Tablo 4.1:	Fonksiyonel Orman Planlaması	152
Tablo 4.2:	Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planı (İDEP) Stratejisi	173
Tablo 4.3:	Kişi Başına İsabet Eden Su Miktarı İtibariyle Değerlendirme.....	177

SEMBOL LİSTESİ

AARHUS	: Karar Vermede Kamu Katılımı, Bilgiye Erişim ve Çevresel Konularda Adil Erişim Sözleşmesi
AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
AÇA	: Avrupa Çevre Ajansı
BM	: Birleşmiş Milletler
ÇED	: Çevresel Etki Değerlendirme
CITES	: Tehlike Altındaki Doğal Bitki ve Hayvanların Uluslararası Ticareti Sözleşmesi
DB	: Dünya Bankası
DPT	: Devlet Planlama Teşkilatı
DSİ	: Devlet Su İşleri
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
ESPOO	: Sınır Aşan Kapsamda Çevresel Etki Değerlendirmesi Sözleşmesi
FAO	: BM Gıda ve Tarım Örgütü
GAP	: Güneydoğu Anadolu Projesi
GATS	: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması
GATT	: Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması
GEF	: Küresel Çevre Fonu
GSYİH	: Gayri Safi Yurt İçi Hasıla
İDBUB	: İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi
İDEP	: İklim Değişikliği Eylem Planı
IFF	: Hükümetler arası Ormancılık Forumu
IMF	: Uluslararası Para Fonu
IPCC	: Intergovernmental Panel on Climate Change
IPF	: Hükümetler arası Ormancılık Paneli
ISO	: Uluslararası Standardizasyon Örgütü
KHK	: Kanun Hükmünde Kararname
LULUCF	: Arazi Kullanımı, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık
MCPFE	: Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı
MIGA	: Çok Taraflı Yatırımları Garantileme Ajansı
OECD	: Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü
OGM	: Orman Genel Müdürlüğü
RAF	: Kaynak Tahsis Sistemi
SOY	: Sürdürülebilir Orman Yönetimi
TBMM	: Türkiye Büyük Millet Meclisi
TRIPS	: Patent ve Telif Hakları Anlaşması
TÜBİTAK	: Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

TÜSİAD	: Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği
UBÇSEP	: Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı
UÇA	: Uluslararası (çok taraflı) Çevre Anlaşması
UÇEP	: Ulusal Çevre Eylem Planı
UNFF	: BM Ormancılık Forumu
UOP	: Ulusal Ormancılık Planı/ Programı

Özel Kısaltmalar

k1 ... kn	: Kriter 1 ... Kriter n
S1 ... S6	: Strazburg Kararları
H1 ... H4	: Helsinki Kararları
L1, L2	: Lizbon Kararları
V1 ... V5	: Viyana Kararları
Va1, va2	: Varşova Kararları

Birimler

mt	: milyon metrik ton
m³	: metreküp
ha	: hektar

ÖZET

"Uluslararası Kurumsal Kararların Türkiye Orman Kaynakları Yönetimine Olası Yansımaları" konulu doktora tezinin amacı, uluslararası süreçte, -hükümetler arası veya hükümetler dışı- alınan yönetsel kararların ve orman yönetimine yaklaşımların tespitini, analizini yaparak, somut kararlar haline dönüşmüş ya da dönüşme yolunda olan oluşumların Türkiye orman kaynaklarının yönetimine olası etkilerini, yansımalarını incelemek ve tartışmaktır.

Bu kapsamda, öncelikle uluslararası süreçler incelenmiş, oluşumlar, yaklaşımlar, müzakere süreçleri, kararlar ve nihai kararlar, sözleşmeler derlenmiş, uluslararası çabalar gözden geçirilmiş, tespitleri ve analizleri yapılmıştır. Türkiye açısından, Türkiye orman kaynakları yönetiminin geçirdiği aşamalar ve bu aşamalarda uluslararası sürecin etkileri saptanmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, orman kaynakları yönetiminde etkili, yasalar, yönetmelikler, tüzükler, eylem planları, ulusal programlar... vb. hukuki düzenlemeler incelenmiş, anılan hukuki metinlerde ve uygulama süreçlerinde olası uluslararası hukuki düzenlemelerin yansımaları değerlendirilmeye çalışılmıştır.

Tezde araştırma modeli olarak *karşılaştırmalı tarama modeli* seçilmiştir. Konu kapsamında elde edilen tüm bilgiler birbiri ile karşılaştırılarak, farklılıklar, eksiklikler, genel eğilimler, yansımalar ortaya konulmuş ve uygun öneriler yapılmıştır. Verilerin toplanması ve bulguların tespitinde literatür taraması ve görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında ise yüzde analizi, grafiksel çözümleme ve mantıksal çıkarım yolları benimsenmiştir.

Yapılan değerlendirme sonucunda, Türkiye'nin uluslararası gündemi sistematik şekilde takip etme zorluğu ile karşılaştığı, uzman kişi ve uzman ekip sıkıntısı yaşadığı belirlenmiştir. Buna rağmen uluslararası yönetsel kararlara ait uygulamaya dönük planlarının yapıldığı bu planlamalarda uluslararası süreçlerde kabul edilen ölçüt ve göstergelerin kullanıldığı tespit edilmiştir. Ancak, yapılan uygulama planlarının uygulamaya yönelik var olan yasal mekanizmalarla organik bağının zayıf olmasının, eylem planlarının uygulanmasında kısıtlar ile karşılaşılmasına neden olduğu görülmüştür. Yönetsel kararların içerdiği kapsamın hassasiyeti nedeni ile konunun içte hukuki idari düzenlemelerinin yapılması yanında, dışarıda diplomatik düzeyde takibi önerilmiştir.

SUMMARY

The aim of the thesis '**The Potential Reflections of the International Institutions Decisions on the Management of Turkish Forest Resources**' is to determine and analyze the strategy and aims of the forest management approach belongs to the government or international basis in international period and also to overview and estimate the potential effects of all current determinations, have to be valid on Turkish Forest Resources Management.

Within the scope of the thesis, development at international level are observed; principally related formations, approaches, negotiation processes, resolutions and final sentences and agreements are taken into consideration. The related individual international efforts are examined, determined and analyzed. The situation in Turkey has been discussed in two aspects, by determination of phasis in management of Turkish Forest Resources and by determination of the international period effects on those management phasis. In scope of the thesis work: Related laws, bylaws, regulations, national programs, action plans, legal settings that effected the Management of Forest Resources are examined. Various reflections concerning the international legal arrangements on the mentioned legal text and implementation periods are estimated.

All informations and documents which were collected, have been compared with each other and have been tried to be determined by their differencies, deficiencies, general inclinations and reflections. Besides, to be advised some proposals for adaptations. The method of research (compare) was chosen for this thesis. By application of the model was examined, whether all instruments have covariatiral relationship between each other or not. At the second step, has been tried to be determined the master's (who are specialist on their jobs or working about this thesis' concernings) general opinions and comments. For this part of the thesis was used interview technic which called Likert as the method.

In conclusion: Turkey have take big effort to be in integration with international agenda. Beside this the international valuable criteria and indicators have been used in planning of the potential application plans of the International Management Decisions. But there are also many difficulties in application period of the action plans. Furthermore the proposed application plans haven't been sufficiently supported by the present legal system (There is non sufficient relation between present legal system and proposed application plans.). The sensitive scope of the Management decisions need to be observed by use of the effective diplomacy worldwide.

1. GİRİŞ

Teknolojik atılımlarla her geçen gün yeni kavramlar ve oluşumlarla karşı karşıya kaldığımız dünyamızda, tüketim alışkanlıklarımız ve hızımızda büyük bir değişim göstermeye başlamıştır. Öyle ki, ekonominin en temel tanımı "*mevcut (kıt) kaynaklarla insanların sonsuz ihtiyaçlarını cevaplamak (karşılama)*" artık bilimsel kavramların ötesinde, ahlaki ve insani değerleri dahi sorgular hale gelmeye başlamıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında geometrik olarak artan nüfus hızı insanların ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik tüm kaynaklar üzerinde şiddetli baskı oluşturma eğilimi göstermektedir. Hatta, bu eğilim, milliyetçilik alt yapısıyla tüm değerlerin üstünde tutularak kurulmuş ulus devletlerin sınırlarını sunileştirmiş, bununla beraber ortak çıkarların bulunduğu, milli sınırları yok sayan, ticari anlaşmalarla desteklenen, aynı amaç etrafında toplandıkça güçlendiğini keşfeden toplumların kısıtlı dünya kaynaklarından en büyük dilimi almak uğruna, yeniden yapılandırma adıyla çalışmalarına başladığı, modern tabiri ile yeni dünya düzeninin (küreselleşme) oluşturulmasına zemin hazırlamıştır.

Toplumların ihtiyaçlarını karşılamak üzere çevrelerine verdikleri zararlardan en fazla nasibini alan dünya değerlerinden biri de doğal kaynaklardır. Yenilenebilir doğal kaynaklar bu özelliklerinden dolayı sürekli tüketilebilir olmalarına rağmen sonsuz değildirler. Doğal kaynaklar içerisinde insan ihtiyaçlarına en yüksek düzeyde cevap veren sistem olarak orman ekosistemi karşımıza çıkmaktadır. Ormanlar, insanların temel ihtiyaçları olarak kabul edilen ve varlıklarını sürdürmeleri için mutlaka gerekli olan; su, gıda, temiz hava, ilaç... vb. gereksinimlerini en geniş yelpazede ve bir arada karşılayan nadir sistemlerden biridir. Ancak değişen dünya düzeni bu kaynak üzerinde de ciddi bir baskı oluşturmaya başlamıştır.

Toplumların yaşam standartları yükseldikçe orman kaynaklarından beklentileri de değişmiştir. Önceleri sadece, odun hammaddesi ya da yerel halkın gıda güvenliğini ve geçimini sağlamak veya rekreasyonel alan olarak sınırlı hizmetlerin beklendiği ve

ormanın geri kalan ürünlerinin ağırlıkla olumlu dışsallıklar olarak adlandırıldığı bir dönemden, ormanın tüm üretim öğelerinin ayrı ayrı tanımlanarak işlevselleştirildiği, fonksiyonel bir yönetim anlayışına geçilmeye başlanmıştır.

Yine toplumların tüketim eğilimleri arttıkça, kaynakların sürekliliği tehlikeye düştüğünden ve geri dönüşümsüz zarar görmeleri mümkün hale geldiğinden yönetimleri çok daha dikkatli planlamalar gerektirir olmuştur. Özellikle nesli tehlike altında olan türlerin korunması, su üretimi ve yönetimi, küresel ısınmanın olumsuz etkilerinden kaçınma yöntemleri... vb. konular hayati derecede insan yaşamıyla bağlantılı olduğundan, bu hususta öngörülen koruma kullanma ve raporlama çalışmaları beraberinde sınır ötesi dayanışma ve işbirliği gerekliliğini ortaya koymuştur. İlgili ve benzeri konuların sınır aşan özelliklerinden dolayı tek bir ülkenin sorunu olamayacağı, sorunu olarak kalamayacağı ve aynı zamanda maddi külfetin tek ülke tarafından katlanılamayacak kadar ağır olmasından dolayı, kaynağın korunmasında ve işletilmesinde yaşanacak sıkıntıların sonucu kaybının tüm dünya ve gelecek nesiller adına kayıp olacağı düşüncesi ile uluslararası alanda işbirliği ve ortaklıklar yine son dönemde artış eğilimi göstermektedir.

Küreselleşmenin bir başka yüzü olarak karşımıza çıkan serbest piyasa ekonomisinin orman kaynakları üzerinde yarattığı olumsuz baskının önemi de artış eğilimindedir. Özellikle ulus ötesi ve uluslararası şirketlerin pazar paylarını arttırmak ve karlarını maksimize etmek adına, uluslararası ticari anlaşmaların arkasına sığınarak gelişmekte olan ülkelerin doğal kaynaklarını serbest pazar mekanizması içine çekme çabası yine son dönemin kaygı verici gözlemlerinden biridir.

Sebebi her ne olursa olsun, tüm dünya da orman kaynakları ile ormanın ürettiği ürün ve hizmetlerin tanımlanmasında, değerlendirilmesinde, sunumunda, fiyatlandırılmasında... vb. kısaca tüm yönetim unsurlarında talebe dönük olarak ciddi değişimler ve dönüşümler mevcuttur. Orman kaynağından beklentilerin bu gün için karşılanması yanında gelecek nesiller içinde korunması ve aktarılması yani sürdürülebilir yönetimi yükselen bir değer olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu tez, bir alanda, değişen orman kaynakları yönetim anlayışını ve neden değiştüğünü ortaya koymayı, buradan hareketle Türkiye Orman Kaynakları Yönetimi'nin nasıl etkileneceğini tartışmaya açmayı amaçlamaktadır. Ayrıca literatürde bu kapsamda daha önce yapılmış bir çalışma olmadığından bu alandaki boşluğu da doldurmayı ve kendisinden sonra yapılacak çalışmalara rehber olmayı hedeflemektedir.

Tezin incelediği konular dinamik, çok boyutlu ve çok değişkenli olduğundan tezin çerçevesinin çizilmesinde ve sınırlılıklarının tespitinde zorluklar yaşanmıştır. Bu amaçla incelenen tüm süreç ve anlaşmalarda yönetsel ve doğrudan etki eden kararlar öncelikle ele alınmaya çalışılmıştır. Tezin sadeleştirilmesi adına, tüm kavramların tüm boyutlarıyla ilişkilendirilememesi tezin teknik sınırlılıklarından biridir. Yine çok boyutlu ve çok değişkenli yapıdan kaynaklanan tümevarım (çıkarm) ve çıkarımda hemfikir olma, ikinci bir sınırlılık olmuştur. Çok fazla kaynak ve çok fazla bilgiye erişim bir başka sınırlılıktır.

Tez beş ana bölümden oluşmaktadır. Tezin içeriğinin ve kapsamının tanıtıldığı, temel savlarının belirtildiği birinci bölümü oluşturan giriş kısmından sonra yer alan ikinci bölüm, Genel Kısımlar başlığı dahilinde, uluslararası hukuk, uluslararası hukukun Türk hukukundaki yeri, uluslararası anlaşmalar, uluslararası kuruluşlar ve bu kuruluşların organizasyonları dahilinde işleyen süreçler ile bu oluşumların yönetsel kararları; iklim değişikliği, su yönetimi, biyolojik çeşitlilik, sertifikalı orman yönetimi olarak tespit edilen başlıklar altında, ilgili konulara ait uluslararası sözleşmeler, bu konular üzerinde çalışan kurum ve kuruluşlar ile ilgili süreçler ve tüm bunların çerçevesinde verilen taahhütler ile alınan kararlar tanıtılmıştır.

Üçüncü bölümde tez çalışmasında kullanılan materyal ve yöntem anlatılmıştır. Bulguları oluşturan dördüncü bölüm Türkiye Orman Kaynakları yönetimi üzerine incelemelerden oluşmaktadır. Orman Kaynakları Yönetiminin hukuki dayanakları, uluslararası anlaşmaların içselleştirilmesi ve uygulamaya aktarılması süreçleri, ulusal hukuki metinler, uluslararası kuruluşların kararlarının, ulusal düzenlemelere etkisi araştırılmıştır. Devamında anılan düzenlemelerin, iklim değişikliği, su yönetimi, biyolojik çeşitlilik, sertifikalı orman yönetimi konularında etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde yer alan tespitler, literatüre dayalı karşılaştırmaların

sonucunda ortaya çıkan bulgular ve tez kapsamında yapılan anket sonucu elde edilen veriler çerçevesinde olmak üzere iki ayrı şekilde sunulmuştur.

Tezin tartışma ve sonuç bölümünde, uluslararası kararların Türkiye orman kaynakları yönetimine mevcut ve olası yansımaları ülke genelinde ve belirlenen konular özelinde yansıtılmaya çalışılmış, konu kapsamında önerilerde bulunulmuştur.

2. GENEL KISIMLAR

2.1. ULUSLARARASI KURUMSAL KARARLARIN HUKUKİ DAYANAĞI

Bir uluslararası örgüt, *"bağımsız ve egemen devletlerin veya hükümetler dışı kuruluşların, küresel ya da bölgesel ölçekte, genel ya da özel amaçlara ulaşma doğrultusunda işbirliğini sağlamak için kurdukları yapılar, mekanizmalar ve süreçler [1]"* olarak tanımlanmakta ve kendisini oluşturan aktör iradelerinin bir bileşkesi olarak değerlendirilmektedir. Bu iradeler, örgütü kuran sözleşmeye verilen onayla, bir tüzel kişilik meydana getirirler ve tıpkı devletler gibi uluslararası hukukun bir unsuru haline gelmektedirler [1]. Uluslararası örgütlenme oluşumu beraberinde örgütsel kararların ortaya çıkışını getirmiştir. Uluslararası örgütlerin (kurumların) kararlarının hukuksal dayanağı, bu örgütlerin kurucu anlaşmaları veya bu nitelikteki belgeleri olmaktadır [2]. Tüm uluslararası örgütlerin varlığı ve yetkileri onu kuran ve oluşturan üye devletlerin ortak iradelerine bağlıdır. Ancak uluslararası örgütlerin çoğunda, oybirliği ilkesi yerine oy çokluğu ilkesinin tercih edilmiş olmasına rağmen yine de bunlar, yasama yetki ve gücünden yoksun örgütlenmelerdir. Çünkü alınan kararların üye ülkeleri, genellikle, ya hiç bağlayıcılığı bulunmamakta ve dolayısıyla sadece tavsiye niteliği taşımakta ya da ancak belli konularda bağlayıcılığı bulunmaktadır [1].

Ayrıca, kimi uluslararası kurumsal kararlar bağlayıcı güce sahip bile olsalar, bu gücün kaynağı kendileri değil, bu gücü uluslararası kuruma tanıyan kurucu anlaşma ya da bu yönde var olan uluslararası yapılageliş kurallarıdır [2]. Başka bir deyişle uluslararası hukuk işlemi niteliğindeki bu kararlar ilke olarak tek taraflı hukuksal işlemler arasında yer almaktadırlar. Yani varlıkları ancak kabullerine bağlıdır.

Uluslararası örgütlerin kararlarını farklı ölçütlere göre sınıflandırmak mümkündür. Ancak uluslararası hukuk bakımından en anlamlı sınıflandırma alınan kararların bağlayıcı nitelik taşıyıp taşıymasına göre yapılan sınıflandırmadır. Diğer bir deyişle uluslararası kurumsal kararlar, bağlayıcı güce sahip kararlar ve bağlayıcı niteliği

olmayan (tavsiye) kararları olarak ikiye ayrılabilir. Bu ölçüte göre uluslararası örgütlerin kararlarını, geleneksel uluslararası örgütler ve uluslar üstü nitelikleri uluslararası örgütler bakımından ele almak uygun olmaktadır [3]. Geleneksel uluslararası kurumların en önemli örneği Birleşmiş Milletler (BM), ulus üstü nitelikli en bilinen uluslararası örgüt örneği ise Avrupa Birliği (AB)'dir.

Geleneksel uluslararası örgütlerin kararları, bağlayıcı güçleri bakımından hem bağlayıcı karar (decision), hem tavsiye kararı (recommendation) olabilirken, ulus üstü nitelikli uluslararası örgütlerin kararlarının büyük çoğunluğu bağlayıcı güce sahiptirler. Burada tavsiye nitelikli kararlara ender olarak rastlanmaktadır. Bu nitelik, Avrupa Birliği uyum sürecinde alınan kararların neden önemli olduğunu ve farkını açıklayıcı temel unsurlardan biridir.

Ulus üstü örgütlerin bağlayıcı kararlarının üye devletlerin ulusal hukuklarına üstünlüğü ulusal yasa ve yönetmeliklerin hukuksal denetimi ile elde edilmektedir [2].

2.2. ULUSLARARASI KARARLARIN TÜRK HUKUKUNDA YERİ

Anayasa'nın 90. maddesinde Türkiye'nin taraf olduğu anlaşmaların yasa değerine sahip olacağı ifade edilerek, uluslararası hukukun en önemli bölümünü oluşturan andlaşmaların iç hukuk düzenimizde doğrudan etki doğurması kabul edilmiş bulunmaktadır. Bu maddeye göre;

"Türkiye Cumhuriyeti adına yabancı devletlerle ve milletlerarası kuruluşlarla yapılacak andlaşmaların onaylanması, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin onaylamayı bir kanunla uygun bulmasına bağlıdır...

... usulüne uygun yürürlüğe konulmuş, milletlerarası andlaşmalar kanun hükmündedir. Bunlar hakkında Anayasa'ya aykırılık iddiası ile Anayasa Mahkemesine başvurulamaz."

90. madde açıkça ifade etmektedir ki, Türk hukuk düzeninde andlaşmalarla yasalar eşdeğerli olarak kabul edilip ilke olarak, birinin diğerine üstünlüğü yoktur.

Yine, ilke olarak bir andlaşmanın iç hukukumuzda yürürlüğe girebilmesi için, bakanlar kurulu kararnamesi ile Resmi Gazete'de yayınlanması gerekmektedir. Bununla beraber

uluslararası bir anlaşmanın uygulamaya dönük olarak Türkiye iç hukuk sisteminde işler hale getirilmesi, hakkında çıkarılan kanun, tüzük, yönetmelik, genelge... vb. hukuki metinler ile mümkün olabilmektedir. Bu süreçten uzak kalmış anlaşmalar, uyumlaştırma süreci tamamlanmamış metinler, resmi gazetede yayınlanarak yürürlüğe girmiş dahi olsalar, usul açısından eğreti kalmakta, mevcut diğer yasalarla çatışmalara ve çelişkilere yol açmakta, amacına hizmet etmekten uzaklaşma riski ile karşı karşıya gelebilmektedir.

2.3. ULUSLARARASI ANLAŞMALAR VE FİNANSMAN MEKANİZMALARI

Türkiye’de uluslararası süreçte bağlayıcı anlaşmalar Türkiye Büyük Millet Meclisi’nin onayı ile içselleştirilmektedir. Bu bağlamda uluslararası bağlayıcı olmayan anlaşmaları farklı bir konumda değerlendirmek gerekmektedir. Geçmiş dönemlerde "*centilmenler anlaşması*" (gentlemen's agreements) [2] olarak anılan bu tip anlaşmalarda, her bir devlet hukuksal bir hüküm altına girmeden, belli bir takım konularda nasıl davranışlarda bulunacağını beyan etmekteydi.

Bugün II. Dünya savaşı sonrasında "*bağlayıcılığı olmayan anlaşmalar*" (non-binding agreements) centilmenler anlaşmasının bir anlamda yerini almıştır. Bu tür anlaşmalar, içerikleri itibariyle, tarafların en azından siyasal düzeyde asgari kabullenimlerini ve bu kabullenimler çerçevesinde hareket edeceklerini taahhüt ettikleri bir zemini aksettirmektedir. Taraflar anlaşmanın hükümleri doğrultusunda, "*belli bir davranış yükümlülüğü*" altına girdiklerini, ancak genellikle "*bir sonuç yükümlülüğü*" [2] almadıklarını beyan etmektedirler. Bu anlaşmalar uluslararası arenada sıklıkla karşımıza çıktığından hukuksal etkileri ve uygulamaları bakımından bağlayıcı anlaşmalardan ayrılmakla birlikte, yetki hükümleri, geçerlilik ve yorum kuralları bakımından anlaşmalar hukuku çerçevesinde değerlendirilmesi gerektiği öğretide geniş yankı bulmaktadır [4].

Doğal olarak uluslararası bağlayıcılığı olmayan anlaşmalara taraf olan devletlerin uluslararası platformda sorumluluğunun olduğu söylenemez. Ancak bu durum siyasi denetim mekanizmaları aracılığıyla uygulanan siyasi baskı ile giderilmeye ve uygulama sonuçlarından kaçınan devlet üzerinde yaptırım uygulama şekline dönüştürülerek,

kapatılmaya çalışılmaktadır [2]. Siyasi baskı genellikle olumlu sonuçlar vermektedir. Hatta bu yaklaşım son dönemde öncelikle tercih edilme eğilimi göstermeye başlamıştır.

İster bağlayıcı olsun isterse bağlayıcı olmayan bir anlaşma olsun, uluslararası bir anlaşma, sekreteryaya yapısının farklılığından meydana gelen maliyet-masraf miktarına, çalışma programlarının kapsamına ve uygulama alanlarının özelliklerine göre çok değişik şekillerde finanse edilebilmektedir. Belirleyici unsur Uluslararası (çok taraflı) Çevre Anlaşması (UÇA) nın operasyon şeklidir [5]. Genel olarak kullanılan finansal mekanizmalar, BM* geleneksel güvenlik fonu (trust fund), BM geleneksel güvenlik fonu dışında kalan BM fonları, Diğer çok taraflı finansman mekanizmaları (Spesifik konulara yönelik olarak kaynak sağlayabilen fonlar. (Örneğin; Küresel Çevre Fonu (GEF), Temiz Kalkınma Sistemi, Montreal Protokolü Çoktaraflı Fonu gibi.), Dünya Bankası (DB) ve bölgesel kalkınma bankaları, donör ülkelerle yapılan iki taraflı anlaşmalar, özel sektör donörleri, hükümet dışı örgütlerin fonlarıdır.

Geleneksel Güvenlik Fonları genellikle, sekreteryaya hizmeti sağlayan örgütler (kurumlar) tarafından idare edilmektedir. Bu UÇA kaynaklarının etkili bir şekilde yönetiminden sorumludurlar. Ayrıca, programlama, bütçe oluşturma, muhasebe ve tüm finansal isteklerini karşılama konularında da yardımcı olmaktadır. Pek çok UÇA'nın finansal kuralları tarafları tarafından belirlenmekte ve yine bu kuralların güvenlik fonlarına uygulanma şekli bu taraflar tarafından takip edilmektedir. Uygulama, pratikte sekreteryaya tarafından bütçenin oluşturulması ve sözleşme ya da protokol taraflarının onaylaması şeklinde gerçekleşmektedir [5].

GEF, DB'nın kendi bünyesinde olmayıp uygulamalarından Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı ve Birleşmiş Milletler Çevre Programı ile birlikte sorumlu olduğu finansman kuruluşudur. BM Kalkınma Programı; teknik yardım gerektiren ve kapasite geliştirme içeren projelere destek verirken BM Çevre Programı, küresel, bölgesel ve sınırötesi projeleri yürütmekte, DB ise yatırım projelerini koordine etmektedir [6].

1991 yılında kurulan fon bağımsız bir finans kurumudur. Kalkınmakta olan ülkelerin küresel çevre koruma konularında projelerine finansal destek vermektedir [6]. Fon

* BM hakkında ayrıntılı bilgi 2.4.1 başlığı altında verilmektedir.

donör ülkelerden elde edilen katkılarla oluşturulmaktadır. 1991 yılından bu yana 140 ülkede 1300 projeye destek vermiş ve bu kapsamda 4,5 milyar dolar hibe dağıtmıştır. 14,5 milyar dolar karşı katkı gerçekleştirmiştir. [7].

GEF'in çalışma alanları; biyolojik çeşitliliğin korunması, iklim değişikliği ile mücadele, uluslararası sular, toprak değerinin azalmasıyla mücadele, ozon tabakasının korunması, kalıcı organik kirleticiler ile mücadele olarak belirlenmiştir [8].

GEF aynı zamanda; Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kalıcı Organik Kirleticiler Konvansiyonu'nun resmi finansal mekanizması olarak tayin edilmiştir. GEF, ilgili uluslararası sular sözleşmeleri, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve Montereal Protokolü'nü çalışmalarında dikkate almaktadır [7].

2.4. KÜRESEL ÖLÇEKTE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

Konu kapsamında yer verilen uluslararası kuruluşlar, küresel ve bölgesel ölçekte olmak üzere iki düzeyde incelenmiştir. Karar mekanizmalarında etkili bu organizasyonlar, sorumlu oldukları anlaşmalar ve süreçler çerçevesinde, orman kaynakları yönetimine etkileri açısından ilişkilendirilmişlerdir.

2.4.1. Birleşmiş Milletler

Küresel ölçekte uluslararası kuruluşlar arasında ilk sırayı 24 Ekim 1945 tarihinde kurulan BM almaktadır [1]. Örgüt, bağlayıcı karar ve tavsiye kararı olmak üzere iki türlü karar alma mekanizmasına sahiptir. Kuruluşundan günümüze dünya konularını değerlendirmek üzere 112 alt kuruluşuyla birlikte çalışmaktadır.

Uluslararası anlaşmalar BM alt kuruluşları ile birlikte çalışmaktadır. Pek çok BM alt kuruluşu, BM dışında yer alan, finans, hükümetler dışı örgütler , paydaş grupları (stake holders) hükümet temsilcileri, yerel halk, ... vb. unsurlarla birlikte UÇA'ların uygulanması, desteklenmesi, geliştirilmesi, finansman sağlanması, ... vb. konularda işbirliğine gitmektedir.

2.4.2. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü

Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü (FAO) dünya çapında gıda güvenliğini sağlamakla sorumlu bir kuruluş olarak, tarım ürünlerini geliştirmek, kırsal kesimin yaşam koşullarını iyileştirmek, besin miktarını arttırmak ve dünya ekonomisinin büyümesine katkıda bulunmak görevlerine sahiptir [9]. 1945'te ilk FAO konferansı Quebec (Kanada)'te yapılmış ve FAO, BM'in bir organı olarak kabul edilmiştir.

2.4.2.1. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün Milenyum Gelişme Amaçları Çerçevesinde Uygulamaları

Birleşmiş Milletler Genel Sekreteri tarafından açıklanan BM Kalkınma Programı'nın hazırladığı Milenyum Kalkınma Hedefleri (MKH) gelecek için 8 ana amaç ve 18 açıklayıcı hedeften oluşmaktadır [8].

Sözkonusu 8 amaç ve 18 hedefin çalışma çerçevesi, BM sekreterliği, Uluslararası Para Fonu (IMF), Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü (OECD) ve DB'nin uzmanlarının oluşturduğu konsensus (consensus) tarafından biçimlendirilmiştir. Yedinci ana amaç olarak betimlenen "*Çevresel Sürdürülebilirliğin Sağlanması*" altında bu sürecin gerçekleştirilmesine yönelik 3 hedeften biri olan Hedef 9 (Target 9): "*Ulusal politikalarla ve programlarla sürdürülebilir kalkınma prensiplerinin bütünleştirilmesi ve çevresel (doğal) kaynakların kaybının tersine çevrilmesi*" olarak tanımlanmıştır [8]. Bu kapsamda FAO, ormanla örtülü arazilerin önemli payı nedeni ile, Hedef 9'un uygulanmasından sorumlu tutulmuştur.

Bu amaçla FAO'nun kendine hazırladığı uygulama programında öngördükleri şu şekilde sıralanabilir [10]:

1. Orman ekosistemi tarafından sağlanan çeşitli mal ve hizmetler, örneğin, yiyecek, güvenli ve temiz su, biyolojik çeşitlilik, karbon tutma, verimli toprak, sadece artan popülasyonun yiyecek ve su ihtiyacını sürekli karşılamak amacıyla değil, aynı zamanda, bu popülasyonun çeşitli sosyal, çevresel ve ekonomik ihtiyaçlarını da karşılayacak şekilde yönetilmelidir.
2. Pek çok FAO programı, toprak, su, balıkçılık, ormancılık ve genetik kaynakların entegre yönetimini amaçlamaktadır. Bu programlara, korumalı tarım, su koruması

ve kullanımı sorumluluğu, sürdürülebilir orman yönetimi ve biyolojik çeşitlilik koruma programları dahildir.

3. Su, FAO aktiviteleri içinde oldukça önemli rol oynamaktadır. FAO'nun kabulleniminde, su, tüm insan faaliyetleri için hayattır ve temel, doğal, sürdürülebilir bir kaynaktır. Geçen 50 yıl içerisinde, suyun sanayi, şehir ve tarım için kullanımı çok hızlı bir artış seyri izlemiş, buna bağlı olarak çevresel bozulma ile sektörler ve bölgeler arasında su için rekabet artmıştır. FAO'nun su programları öncelikle, tarımda suyun verimliliğini artırarak çevre üzerindeki baskıyı bertaraf etmeyi hedeflemektedir. FAO uyguladığı programlarla su yönetiminde kapsamlı bir yaklaşımı kabul etmektedir. Bu yaklaşımın özünde, suyun, hıfzıssıhha hizmetinin ve gıdanın temel ihtiyaç olduğu kanaati yer almaktadır.
4. Ormanlar, biyolojik çeşitliliği koruyarak, temiz ve güvenli su kaynaklarının bakımını sağlayarak, sürekli ve artan miktarda toprak üreterek, kıyı ve sulak alanları koruyarak, düşük maliyetli ve yenilenebilir enerji üreterek ve iklim değişikliğinin etkilerini azaltarak çevre sağlığının sürekliliğinde kritik rol oynamaktadırlar. Bu nedenle FAO'nun programlarında, ormancılık sektörü çok daha özenli olarak yer almakta ve planlarını bu ölçütleri göz önünde bulundurarak hazırlamaktadır.

2.4.2.2. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün Küresel Düzeyde Çalışmaları

FAO'nun pekçok yardımcı ünitesi vardır. Komiteler, komisyonlar, panel uzmanları... vb. Bu yardımcı birimler, uluslararası düzeyde ülkeleri bir araya getirip, temel sorunları ve teknik konuları gözden geçirmelerine ve birbirlerine tavsiyelerde bulunmalarına yardımcı olurlar.

❑ Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu ortak çalışma programında; Avrupa Ormanlarının Korunması Bakanlar Konferansı (MCPFE)'nda görüşülen sürdürülebilir ormancılık yönetimi konusunda edinilen tecrübelerin, Küresel Orman Kaynaklarının Değerlendirilmesi yenilenmesi sürecinde kullanılması ve sertifikalı sürdürülebilir orman yönetimi ve sertifikalı ürünler için pazar gelişiminin yıllık takibi, yer almaktadır.

❑ FAO'nun aktif katılım gösterdiği, diğer çalışmalar arasında Rio Deklarasyonu ile kabul edilen Ormancılık Prensipleri ve Gündem 21'de 11. bölümde yer alan çölleşme ile

mücadele sayılabilir. FAO ayrıca Hükümetler Arası Ormancılık Paneli (IPF), Hükümetler Arası Ormancılık Forumu (IFF) ve Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu (UNFF) süreçlerini de yakından takip etmiş ve tüm oturumlarda aktif rol almıştır [10].

□ FAO'nun bir başka önemli aktörü, Ormancılık İşbirliği Ortaklığı oluşumudur. Ormancılık İşbirliği Ortaklığı birçok uluslararası kuruluş, kurum ve sözleşme sekreteryası ile ortak çalışmalar yapmakta ve gönüllü, fakat yüksek düzeyde ortaklıklar oluşturmaktadır [11]. Ormancılık İşbirliği Ortaklığı'nın en önemli faaliyetlerinden biri, IPF/IFF eylem önerilerinin uygulanması için kurumsallaştırma sürecinde UNFF'e destek olmaktır.

□ FAO uluslararası alanda Ormancılık İşbirliği Ortaklığı ve diğer üniteleri ile birlikte, ormancılıkla ilgili uluslararası sözleşmelerin sekreteryaları ile de işbirliği içindedir [11]. Örneğin; Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi bunlardan bazılarıdır.

FAO'nun bir başka önemli uygulaması Ulusal Ormancılık Programı (UOP)'dır [12]. Uluslararası düzeyde, ulusal ormancılık programlarının, teşvik, irtibat, danışma ve rehberlik hizmetlerinden sorumlu olan kurum, finans ve insan kaynaklarının rasyonel kullanımının sağlanmasında da görevlidir.

Hazırlanan her bir ulusal programın kendine özgü bir çalışma ve kendine özgü bir eser olması gerektiği iddia edilmekle birlikte, bu programı hazırlarken kullanmak üzere tüm ülkelere Ulusal Ormancılık Programları için Temel Prensipler ve Eylem Rehberi adı altında bir rehber hazırlanmıştır [13].

Ulusal ormancılık programını ve buna bağlı olarak Ulusal Ormancılık Eylem Planını hazırlarken bu ilkeler dikkate alınarak program içeriği düzenlenmektedir. Tüm ülkelerin kendilerine has koşullarını yansıtması sonucu bazı başlıkların altı ya tam olarak doldurulamamakta ya da boş kalmaktadır. Ancak küresel ortak bir davranış oluşturmak adına belli ölçütlere göre değerlendirme yapılması zorunluluğu da anlaşılır bir nedendir. Başka bir deyişle oluşturulan rehber ilkeler tüm ülkelere uymayabilmektedir. Ancak

tüm ülkelere uygun bir rehberin istatistiki değerlendirilebilir ölçütlere sahip olması da mümkün değildir.

2.4.2.3. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütünün Diğer Uluslararası Faaliyetleri

Uluslararası gündemde önemli yer alan bazı çalışmalarda yine FAO'nun aktif katılımı söz konusudur.

❖ Orman ürünlerinin sertifikalandırılması, orman ürün ve hizmetlerinde tüketici talebinin artması kadar, çevresel içeriklerin düzenlenmesinde de önemli rol oynamaktadır. Bu amaçla, orman yönetiminin sertifikalandırılması, orman kaynaklı ürünlerin üretiminde koruma zincirinin tasdik edilmesi ve orman ürünlerinin sürdürülebilir yönetim sonucu elde edildiğinin etiketlenmesi için pek çok sistem kurulmuştur. Bugün dünya üzerinde yaklaşık 100 milyon hektar sertifikalı orman alanı mevcuttur. Bu toplam orman alanının %3'üne denk gelmektedir. Genel olarak sertifikalı alanlar Avrupa ve Kuzey Amerika'da bulunmaktadır [11].

❖ Sürdürülebilir orman yönetiminde, ölçüt ve göstergeler oldukça önemli rol oynamaktadır. Herhangi bir ölçüt kalitatif ve kantitatif bir gösterge ile birlikte kullanıldığında, orman ekosistemleri, ormanların muhafaza ve sosyal rolleri ölçülebilir hale dönüşmekte, bundan hareketle sürdürülebilir orman yönetim planları oluşturulabilmektedir. FAO ölçüt ve göstergelerin uygulanmasını çeşitli bölgesel ve ekobölgesel girişimlerle desteklemektedir [14]. Bunların arasında, Pan-Europan, Montreal, Tropoto, Dry-Zone Afrika, Yakın Doğu çalışmaları vardır. Uluslararası Tropikal Odun Hammaddesi Kuruluşu ve Afrika Odun Hammaddesi Kuruluşu ile birlikte çalışılmıştır. Bu çalışmalar yaklaşık 150 ülkeyi ve prensipte dünya ormanlarının %85'ini kapsamaktadır [9].

❖ Sürdürülebilir orman yönetiminde hedeflenen bir başka önemli unsur, orman faaliyetlerinin ulusal ekonomiye katkısının hesaplanmasıdır. Bu katkının hesaplanmasında hem orman çıktılarının hem de orman servetinde olan değişimlerin muhasebeleştirilmesi gayreti vardır. 1998'de Bütünleştirilmiş Çevre ve Ekonomi Muhasebesi adıyla bir BM sistemi geliştirilmeye çalışılmış ve ormancılık faaliyetlerinin

ulusal gelir muhasebesine dahil edilmesi için bu metot FAO tarafından desteklenmiştir [15].

2.4.3. Birleşmiş Milletler Çevre Programı

BM Çevre Programı 1972 Stockholm Konferansı görüşmeleri sonucunda Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından kurulmuştur [16].

BM Çevre Programı, küresel ve bölgesel ölçekte oluşan çevresel konuları belirlemek için BM sistemleri tahsis etmekle sorumludur. Bu bağlamda, temel görevi, çevresel politika görüşlerinin gelişmelerini koordine etmektir. Bunu uluslararası toplulukların ve hükümetlerin dikkatini önemli ve acil konulara çekerek ve küresel ölçekte çevreyi gözetim altında tutarak yapmaya çalışmaktadır [17].

BM Çevre Programı'nın görev ve yetki alanı, tarihsel süreç içerisinde gerçekleşen gelişmelere paralel olarak artmakta ve genişlemektedir. 1987'de Montreal Protokolü ile çevre çalışmalarında aktif rol almaya başlayan BM Çevre Programı'nın aynı yıl hazırlanan Bruntland Raporu "Ortak Geleceğimiz" ile çalışmalarının seyri değişmiştir. BM Çevre Programı 1992'de Rio'da gerçekleştirilen Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nda BM Kalkınma Programı ile birlikte çalışmıştır. Bu zirveden, iki sözleşme, bir deklarasyon ve bir bildiri çıkmıştır. Tüm dünyanın yakından takip ettiği bu süreçler [16]:İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Gündem 21 ve Ormancılık Prensipleri'dir.

BM Çevre Programı kendisine verilen sorumluluklar doğrultusunda pekçok, çok taraflı bölgesel ve küresel çevre anlaşmasının uygulanmasına katılımda bulunmaktadır. BM Çevre Programı'nın yöneticisi olduğu bu anlaşmalar [14]:

- Ozon tabakasının korunması için Viyana Sözleşmesi
- Montreal Protokolü
- Tehlike Altındaki Doğal Bitki ve Hayvanların Uluslararası Ticareti Sözleşmesi (CITES)

- Vahşi Hayvanların Göçmen Türlerinin Korunması Sözleşmesi olarak sıralanabilir.*

BM Çevre Programı, BM sistemi içinde çevrenin sesi olarak çalışmaktadır. Bu anlamda pek çok kurum ve kuruluş ile işbirliği yapmaktadır. Bunlar arasında, BM'in diğer departmanları, uluslararası organizasyonlar, ulusal hükümetler, hükümet dışı örgütler, iş, endüstri, medya ve sivil toplum temsilcileri yer almaktadır. BM Çevre Programı'nın disiplinler arası çalışmaları yürüten 8 bölümü vardır ve sürdürülebilir kalkınma kapsamında çevre yönetimi bu organlar eliyle yürütülmektedir [17].

Erken Uyarı ve Değerlendirme Bölümü altında yer alan iki önemli birimin çalışmalarından kısaca bahsetmek gerekmektedir. Küresel Çevre Bakışı çalışma grubu, politika yapıcılar ile bilim arasında etkileşim sürecini değerlendirmektedir. İkinci oluşum, Dünya Koruma Takip Merkezi ise, BM Çevre Programı'nın biyolojik çeşitlilik değerlendirme ve politika uygulama koludur. Merkez çalışmalarının esasını, ekosistemleri ve biyolojik çeşitlilik verilerini analiz etme, yorumlama ve yönetme oluşturmaktadır. Buna dayanarak, politik analizler ve değerlendirme sonuçları elde edilmekte ve bunlar, ulusal ve uluslararası karar vericiler ile iş dünyası temsilcilerine yararlanmak üzere verilmektedir [16].

2.4.4. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı

BM Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından 1965 yılında kurulmuş bir programdır. BM Çevre Programı ile ortak çalışmalar yapan BM Kalkınma Programı'nın çevre ve doğal kaynaklar açısından en bilinen uygulaması Gündem 21'dir. Taslak çalışmaları BM Kalkınma Programı tarafından gerçekleştirilen Gündem 21, 1992 yılında gerçekleşen Rio Dünya Zirvesinin çıktılarından biridir, [18].

Gündem 21 tüm dünyaya çevre ve kalkınma konularında yol gösterecek şekilde tasarlanmış bir uygulama rehberi niteliğindedir. Gündem 21'in dikkat çeken bazı maddeleri şu şekilde özetlenebilir; [19]

1. kısım, sosyal ve ekonomik boyutlar, 2. bölüm, gelişme yolunda ülkelerde sürdürülebilir kalkınmanın hızlandırılması için uluslararası işbirliği ve buna bağlı iç

* BM Çevre Programı'nın çevre kapsamında yöneticisi olduğu tüm anlaşmalar bu kadar değildir. Metin içerisinde sadece konu kapsamındaki sözleşmeler sıralanmıştır.

politikalar başlığı altında; giriş bölümünde yer alan 2. maddenin 1. fıkrasında kalkınmaya ve çevreye yönelen tehditlerle baş edebilmek için, devletlerin yeni bir küresel ortaklık oluşturmaya karar verdikleri, devamında, tüm devletlerin daha verimli ve hakkaniyete dayanan bir dünya ekonomisinin tesisi ihtiyacından hareketle, uluslar topluluğu arasında karşılıklı bağımlılığın giderek arttığını göz önüne alarak ve sürdürülebilir kalkınmanın uluslararası topluluğun gündeminin öncelikli bir maddesi haline gelmesi gerektiğine inanarak, sürekli ve yapıcı bir diyalog içine girmeleri için taahhütte bulundukları ve bu yeni ortaklığın başarısı için uzlaşmazlıkların üstesinden gelinmesi ve yalın bir işbirliği ve dayanışma ortamının oluşturulması gerektiği, yani yeni gerçekliklere uyum sağlanabilmesi için, ulusal ve uluslararası politikaların ve çok uluslu işbirliğinin güçlendirilmesinin öneminin anlaşıldığı, ifade edilmektedir. Buna göre değişen dünya düzeni ve beraberinde getirdiği sorunlar küresel düzeyde ve uluslararası işbirliği çerçevesinde çözülmeye çalışılacaktır, yaklaşımı yazılı hale geçirilmiş yani amaç olarak tanımlanmıştır.

28. bölüm Gündem 21'in desteklenmesinde yerel kurumların inisiyatifleri kapsamında 2. maddenin amaçları içeren a fıkrasına göre *"1996 yılına gelindiğinde, her ülkedeki yerel kurumların çoğu kendi nüfusları ile bir danışma süreci üstlenmiş ve topluluk için "yerel bir Gündem 21" konusunda konsensüs sağlamış" olmalıdırlar.* Yine 3. maddeye göre; Her yerel kurum; vatandaşlarla, yerel örgütlerle ve özel teşebbüslerle diyaloga girmeli ve bir *"yerel gündem 21"* benimsemelidir. Danışma ve konsensüs oluşturma yoluyla, yerel kurumlar vatandaşlardan ve yerel halktan, topluluk, iş ve endüstri örgütlerinden öğrenecek ve en iyi stratejileri formüle edebilmek için gerekli bilgiyi edinecektir. Gündem 21 amaçlarına erişmeyi amaçlayan yerel kuruluşların programları, politikaları, yasaları ve yönetmelikleri benimsenen yerel programlar temel alınarak değerlendirilecek ve değiştirilecektir.

33. bölüm finans kaynakları ve mekanizmalar başlığı altında 4. madde ilginç bir tespitte bulunmaktadır. Maddeye göre *"Eylemsizliğin bedeli, Gündem 21'in uygulanmasındaki mali bedeli geçebilir. Eylemsizlik gelecek nesillerin seçeneklerini daraltacaktır."* 14. madde ise Gündem 21'e finans sağlanması ve konferansın diğer sonuçları, yeni ve ek kaynakların kullanılmasını en üst düzeye çıkartacak ve var olan tüm fon kaynaklarını ve mekanizmaları kullanacak biçimde düzenlenmelidir.

38. Bölüm, Uluslararası kurumsal düzenlemeleri içermektedir 3. madde de *"Çok disiplinli kapasiteye çevre ve kalkınmaya ilişkin çeşitli uluslararası işbirliği alanlarında deneyime sahip uzman kuruluşlar ile BM sistemi, Gündem 21'in hedeflerine ulaşması ve sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için Hükümetlere daha etkin ekonomik ve sosyal kalkınma biçimlerinin geliştirilmesi konusunda yardım edebilecek en uygun konumdaki tek kuruluştur."* denilmekte, 4. madde de *"BM sisteminin tüm kuruluşları kendi uzmanlık alanları çerçevesinde Gündem 21'in uygulanmasında önemli bir role sahiptir. Gündem 21'in uygulanması sırasında etkin bir koordinasyonun sağlanması ve tekrarların önlenmesi için, BM sistemi içinde, her bir bölümün görev ve yetkileri ve nisbi avantajlar çerçevesinde etkin bir işbölümünün gerçekleştirilmesi gerekmektedir. İlgili yönetim organları yoluyla, üye ülkeler bu görevlerin düzgün olarak yerine getirilmesini sağlamak durumundadır. Kuruluşların performanslarının değerlendirilmesi ve faaliyetlerinden haberdar olunmasını sağlamak üzere, BM sisteminin tüm kuruluşları, düzenli bir biçimde Gündem 21'in uygulaması ile ilgili faaliyetlerini içeren raporlar hazırlayacak ve yayınlayacaktır. Bunların politika, program, bütçe ve faaliyetlerinin ciddi ve sürekli olarak incelenmesi de ayrıca talep edilecektir"* ifade edilmektedir. 6. madde de ise; *"Öngörülen kurumsal yapı, üzerinde anlaşma sağlayacak mali kaynak ve mekanizmalara, teknoloji transferine, Rio Deklarasyonuna ve Gündem 21'e dayanmaktadır. Ayrıca, eylemlerle mali destek arasında etkin bir ilişki olması gerekmektedir ki bu da kurumsal düzenleme içinde Gündem 21'in izlenmesine ilişkin olarak BM sistemi ile çok taraflı finansman kuruluşları arasında yakın ve etkin bir işbirliğini ve bilgi alışverişini zorunlu kılmaktadır"* söylemi yer almaktadır.

Gündem 21'de Ek III'te *"Her Tür Ormanın yönetimi, Korunması ve Sürdürülebilir Gelişimine Yönelik Global Bir Görüş Birliği İçin Yasal Bağlayıcılığı Olmayan İlkeler Bildirimi"* başlığı altında yer alan İlkeler/ unsurlar'dan dikkat çekici birkaç tanesi şu şekilde özetlenebilir:

1. maddenin a fıkrasına göre, *"Ülkeler Birleşmiş Milletler Şartnamesi ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevresel politikaları ile uyumlu olarak kaynaklarını kullanma hakkına sahip ve kendi yönetim ve denetim sınırları içindeki faaliyetlerin*

diğer ülkelerin çevrelerine ve ulusal yönetim sınırları dışındaki diğer alanlara zarar vermemesini sağlama sorumluluğu ile yükümlüdür" Yani her ülke kaynağını dilediği gibi kullanabilir ancak ülkenin kendi kaynakları için uyguladığı yönetim politikası, kendi sınırları dışında kalan alanları olumsuz olarak etkilememelidir. Başka bir deyişle olumsuz dışsallıklar yönetim etkilerinin komşu alanlar üzerinde yansımaları göz önünde bulundurularak değerlendirilmelidir.

2. maddenin a fıkrasına göre, *"Ülkeler, ormanlarını kendi kalkınma gereksinimleri ve sosyo-ekonomik gelişme düzeyleri ile uyumlu olarak ve bu tür alanlara genel sosyo-ekonomik kalkınma planları kapsamında ve rasyonel arazi kullanım politikalarına dayalı olarak farklı kullanımlara dönüştürülmesini de içerecek biçimde, sürdürülebilir gelişme ve mevzuatları ile uyumlu ulusal politikaları çerçevesinde kullanma, yönetme ve geliştirme konusunda mutlak ve vazgeçilmez bir hakka sahiptirler"*. Başka bir deyişle, ülkeler, orman kaynakları yönetimi ile ulusal kalkınma stratejilerini birbirleriyle ilişkilendirmelidirler. Ulusal Kalkınma Planlarında, orman kaynaklarının kullanılması ve korunması esasları mutlaka yer almalıdır.

2. maddenin b fıkrası ise, *"Orman kaynakları ve ormanlık alanlar mevcut ve gelecek nesillerin sosyal, ekonomik, ekolojik, kültürel ve ruhsal gereksinimlerini karşılamak üzere sürdürülebilir biçimde yönetilmelidir. Bu gereksinimler kereste ve ahşap ürünleri, su, yiyecek, hayvan yemi, ilaç, yakacak, barınak, iş olanakları, rekreasyon, yaban yaşamı çevresi, peyzaj çeşitliliği, karbon yutakları ve rezervleri vb. orman ürünleri ve hizmetleridir. Ormanların çok yönlü değerlerini sürdürmek üzere onları hava kirliliği de dahil olmak üzere kirlilikten, yangından, haşere ve hastalıklardan korumak üzere gerekli önlemler alınmalıdır"* denilerek sürdürülebilir yönetimin önemine değinilmiştir.

3. maddenin b fıkrasında; Uluslararası kurumsal düzenlemelerin; mevcut kuruluş ve mekanizmalara dayanarak ormanlara yönelik uluslararası işbirliğini geliştirmeleri gerekliliğine işaret edilmektedir.

4. madde de *"Her tür ormanın, diğer hususların yanı sıra, hassas ekosistemlerin, su havzalarının ve tatlı su kaynaklarının korunmasındaki rolü ile biyolojik çeşitlilik ve biyolojik kaynaklara ilişkin zengin depo ve biyolojik ürünler için genetik materyal*

kaynağı olma özelliğinin yanısıra fotosentez yoluyla ekolojik süreçleri ve yerel, ulusal, bölgesel ve alt bölgesel düzeylerdeki dengeyi sürdürme konusundaki yaşamsal önemi kabul edilmelidir" denilmekte, ormanların işlevlerinin, yönetiminde mutlaka göz önünde bulundurulması gerektiği vurgulanmaktadır.

5. madde a fıkrasında ise; *"Ulusal ormancılık politikaları, yerli halkların, onların topluluklarının, diğer toplulukların ve orman sakinlerinin kimlik, kültür ve haklarını tanımalı ve gerektiği gibi desteklemelidir. Bu grupların ormanların kullanımından ekonomik çıkar sağlamaları, ekonomik faaliyette bulunmaları, kültürel kimlik ve sosyal organizasyonlarını gerçekleştirmelerini ve sürdürmelerini ve yeterli bir geçim ve yaşam düzeyine ulaşmalarını sağlamak üzere uygun koşullar yaratılmalı ve diğer hususların yanısıra, ormanların sürdürülebilir yönetimi için teşvik unsuru olabilecek arazi mülkiyeti ve kullanım hakkı düzenlemeleri yapılmalıdır"* ifadesi yer almaktadır. Bu madde ile yerel halkın haklar ve yönetim içindeki konumunun önemi belirtilmiştir.

6. maddenin a fıkrasına göre, *"Tüm ormanlar yenilenebilir biyo-enerji kaynağı sağlamak suretiyle enerji gereksiniminin karşılanmasında özellikle gelişme yolundaki ülkelerde önemli rol oynar. Konutların ve sanayinin gereksinimi için yakacak talepleri sürdürülebilir orman yönetimi, ağaçlandırma ve yeniden ormanlaştırma faaliyetleri çerçevesinde karşılanmalıdır. Bu amaçla, yakacak odun ve kereste sağlanması konusunda gerek yerli ve gerekse yeni tür orman yetiştirilmesinin potansiyel katkısı dikkate alınmalıdır"* denilmekte, bu şekilde ormanların temiz ve sürdürülebilir enerji kaynağı olduğuna vurguda bulunmaktadır.

7. maddenin a fıkrası *"Tüm ülkelerde sürdürülebilir ve çevresel açıdan duyarlı orman gelişimine uygun uluslararası destekleyici bir ekonomik ortam yaratılmasına ilişkin çaba sarfedilmelidir. Bu ortam diğer hususların yanısıra, sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarının desteklenmesini, yoksulluğun giderilmesini ve gıda güvenliğinin arttırılmasını içerecektir."* ve maddenin b fıkrası *"Büyük ormanlık alanlara sahip olan ve koruma altındaki doğal ormanları da içerecek biçimde ormanların korunmasına yönelik programlar oluşturan gelişme yolundaki ülkelere özel mali kaynaklar sağlanmalıdır. Bu kaynaklar özellikle ekonomik ve sosyal ikame faaliyetlerini hızlandıracak ekonomik sektörlere yönlendirilmelidir"* şeklindedir. Her iki madde de

ormanlar üzerinde baskının azaltılması için diğer sektörlerle ve gerekirse dış kaynaklı sermaye ile desteklenmesi gerektiğini savunmaktadır.

8. maddenin e fıkrasında *"Ekolojik dengenin ve sürdürülebilir verimliliğin sağlanması açısından orman yönetimi, komşu alanların yönetimi ile entegre olarak ele alınmalıdır"* denilmekte, sınır aşan alanlarda, havza bütünlüğü mantığı ile uluslararası işbirliğini teşvik etmektedir.

8. maddenin g fıkrası ise, *"Gençlik materyali de içerecek biçimde biyolojik kaynaklara erişim, ormanların bulunduğu ülkenin egemenlik hakları ve karşılıklı anlaşmaya varılan koşullarda teknolojinin ve bu kaynaklardan sağlanan biyoteknoloji ürünlerinden elde edilen karların paylaşımı dikkate alınarak gerçekleştirilecektir"* şeklindedir. İlgili madde biyolojik kaynağa sahip ülkenin hükümrancılık hakkını kabul etmekle birlikte, bu kaynaktan yararlanacak sektör temsilcileri ile yapılacak ticari anlaşmaları kaynak yönetimine dahil etmektedir.

2.4.5. Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi

Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi, BM Genel Kurulu tarafından seçilen 54 üye ülke tarafından oluşturulmaktadır. Konsey, Genel Kurula ekonomi, sosyal, kültürel, eğitim, sağlık, çevre gibi konularda tavsiyelerde bulunmakta ve bu çalışmalarını bölgesel düzeyde oluşturduğu ekonomik komisyonlar eliyle yürütmektedir [14]. Bunlar; Afrika, Latin Amerika ve Karayipler, Asya ve Pasifik, Avrupa ve Batı Asya Komisyonlarıdır.

Avrupa Komisyonu (Birleşmiş Milletler Avrupa Ekonomi Komisyonu), 1947'de kurulan diğer komisyonlar gibi, üye ülkelerin kendi aralarında ve diğer ülkelerle ekonomik işbirliğini geliştirmek görevini üstlenmiştir. Sorumlulukları arasında çevre konuları da vardır. Son 25 yılda BM Avrupa Ekonomi Komisyonu'nun ürettiği çevresel sözleşmeler ve protokoller şu şekilde sıralanabilir [20].*

- Uzun-Mesafeli Sınır Aşan Hava Kirliliği Sözleşmesi

* BM Avrupa Ekonomi Komisyonu'nun ürettiği tüm sözleşme ve protokollere yer verilmemiş, sadece metnin kapsamı dahilinde yer alan anlaşmalar sıralanmıştır.

- Sınır Aşan Kapsamda Çevresel Etki Değerlendirmesi Sözleşmesi (Convention on Environmental Impact Assessment in a Transboundary Context), bilinen adıyla ESPOO Convention ve buna bağlı olarak oluşturulan Stratejik Çevresel Değerlendirme Protokolü (Protocol on Strategic Environmental Assessment, SEA).
- Sınır Aşan Nehir Yataklarının ve Uluslararası Göllerin Korunması ve Kullanımı Sözleşmesi ve sözleşmenin Su ve Sağlık Protokolü
- Karar Vermede Kamu Katılımı, Bilgiye Erişim ve Çevresel Konularda Adil Erişim Sözleşmesi (Convention on Access to Information, Public Participation in Decision Making and Access to Justice in Environmental Matters), bilinen adı ile AARHUS Convention ve sözleşmenin Serbest Kirleticiler ve Aktarma Listesi Protokolü (Protokol on Pullutant Release and Transfer Registers).

Türkiye BM Avrupa Ekonomi Komisyonu içinde yer almasına rağmen ESPOO ve AARHUS sözleşmelerini imzalamamıştır.

2.4.6. Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu

1992, Dünya Zirvesinden sonra kurulan, Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, BM Ekonomi ve Sosyal Konseyi tarafından üç yıllık dönemler için seçilen 53 ülke temsilcisinden oluşmaktadır. Komisyonun çevresel konularda sınırlandırılmış bir kapsamı yoktur. Gündem 21'in uygulanma sonuçlarını izlemek ve gözden geçirmekten sorumludur [14].

BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu, tarafından yapılan en önemli çalışmaların başında IPF /IFF /UNFF süreçleri olarak bilinen orman ve ormanla ilgili konuları içeren panel ve forumlar gelmektedir. 1992 Dünya Zirvesi sonrasında, zirvede alınan kararların uygulanması istenilen sonuçlara ulaşmayınca yeni çalışmaların gündeme gelmesi kaçınılmaz olmuştur. Başka bir deyişle zirvede alınan kararların uygulanmasındaki zorlukların nedenleri tek tek incelenmeye çalışılmış ve çözüm önerileri geliştirmek üzere çaba gösterilmeye başlanmıştır.

2.4.6.1. Hükümetler Arası Ormancılık Panelleri - IPF

IPF toplantıları dört adet olarak planlanmış ve sırasıyla; 11-15 Eylül 1995 New York (ABD), 11-22 Mart 1996 Geneva (İsviçre), 9-23 Eylül 1996 Geneva, 11-21 Şubat 1997 New York'ta yapılmıştır. Toplantılar yaklaşık 6 aylık periyotlarda düzenlenmiştir. Toplantılarda görüşülen konular Tablo 2.1'de verilmiştir.

Buna göre birinci panel, genel olarak daha sonra yapılacak oturumların ön etüt çalışması şeklinde tanımlanabilir. Panel görüşme konularını 5 grup altında toplamıştır [21]:

Türkiye, Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansı'nın bir üyesi olarak organizasyonda aktif olarak yer almıştır. Panelin sonuç bildirisinde kararlar üzerinde dikkat çekici bir açıklama yer almamakla birlikte, tüm orman tiplerini kapsayan, uygun yasal sistemler ve düzenlemeler içeren orman prensiplerinin uygulanmasına yönelik araçlar ve ayarlamalar önemli tartışma konusu olmuştur.

İkinci panelde, birinci panelde yer alan beş temel konu kendi içinde detaylandırılarak incelenmiştir [22]:

16. Madde (Bu madde 1. başlık 2. alt başlıkta yer almaktadır: Ormansızlaşma ve Orman Bozulmasının Altında Yatan Nedenler) *"Uluslararası yasal araçların bazıları (örneğin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi) orman kaynaklarının yönetimi ve sürdürülebilir kullanımında oldukça uygun adresler olarak ifade edilmektedir. Bu sözleşmelerin altında uygulanmakta olan çalışma programlarının koordinasyonu, orman prensipleri ve Gündem 21'de yer alan ormanla ilgili hedeflerin geliştirilmesinde önem arz etmektedir."*

Görüldüğü gibi uluslararası mekanizmalar birbirlerini referans göstererek, birbirlerinin uygulamalarını ortak potada buluşturmaya çalışmaktadır.

47. Madde (Bu madde de 1. başlık altındadır) maddeye göre panel, *"biyolojik çeşitlilik, iklim değişikliği ve uluslararası sularla ilgili küresel ölçekli çevresel fayda sağlayan programların GEF tarafından desteklenmesini"* vurgulamaktadır.

82. Madde (1. başlık, 1. alt başlık: Ulusal Orman ve Arazi Kullanım Planlarından İlerleme) maddenin j fıkrasında *"pek çok ülkede hükümetlerin, orman kaynaklarını"*

Tablo 2.1: Hükümetler arası Ormanlık Paneli Oturum başlıkları ve alt başlıkları

	IPF - I (1995)	IPF -II (1996)	IPF -III (1996)	IPF -IV (1997)
I	Ulusal ve Uluslararası Düzeyde Çevre ve Kalkınmada Birleşmiş Milletler konferansının Ormanlarla İlgili Kararlarının Uygulanması	Ulusal Ormanlıkta İlerleme ve Arazi Kullanımı Planları	Ulusal Ormanlıkta İlerleme ve Arazi Kullanım Planları	Ulusal Ormanlıkta İlerleme ve Arazi Kullanım Planları
		Orman Bozulmasının ve Orman Azalmasının Altında Yatan Nedenler	Orman Bozulmasının ve Orman Azalmasının Altında Yatan Nedenler	Orman Bozulmasının ve Orman Azalmasının Altında Yatan Nedenler
		Geleneksel Ormanlık Bilgisi	Geleneksel Ormanlık Bilgisi	Geleneksel Ormanlık Bilgisi
		Çölleşmenin etkilediği Kırılgan Ekosistemler ve Hava Kirliliğinin Ormanlara Etkisi	Çölleşmenin Etkilediği Kırılgan Ekosistemler ve Hava Kirliliğinin Ormanlara Etkisi	Çölleşmenin Etkilediği Kırılgan Ekosistemler ve Hava Kirliliğinin Ormanlara Etkisi
		Orman Örtüsü Az Olan Ülkelerin İhtiyaçları ve İstekleri	Orman Örtüsü Az Olan Ülkelerin İhtiyaçları ve İstekleri	Orman Örtüsü Az Olan Ülkelerin İhtiyaçları ve İstekleri
II	Teknoloji Transferi ve Finansal Yardımda Uluslararası İşbirliği	Sürdürülebilir Orman yönetimi İçin Teknoloji Transferi ve Finansal Yardımda Uluslararası İşbirliği	Teknoloji Transferi ve Finansal Yardımda Uluslararası İşbirliği	Finansal Yardım
				Teknoloji Transferi ve Kapasite Geliştirme Bilgisi
III	Bilimsel Araştırma, Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Ölçüt ve Göstergelerin İlerletilmesi ve Ormanlığın Geliştirilmesi	Tüm Orman Tiplerinin Çok Yönlü Faydalarının Geliştirilmesi	Tüm Orman Tiplerinin Çok Yönlü Faydalarının Geliştirilmesi	Tüm Orman Tiplerinin Çok Yönlü Faydalarının Geliştirilmesi
		Ormanların Çok Yönlü Faydalarının kıymetlendirilmesi İçin Metotlar	Ormanların Çok Yönlü Faydalarının Kıymetlendirilmesi İçin Metotlar	Ormanların Çok Yönlü Faydalarının Kıymetlendirilmesi İçin Metotlar
		Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Ölçüt ve Göstergeler	Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Ölçüt ve Göstergeler	Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Ölçüt ve Göstergeler
IV	Orman Ürün ve Hizmetleri ile İlgili Çevre ve Ticaret Yaklaşımları	Orman Ürün ve Hizmetleri ile İlgili Çevre ve Ticaret Yaklaşımları	Orman Ürün ve Hizmetleri ile İlgili Çevre ve Ticaret Yaklaşımları	Orman Ürün ve Hizmetleri ile İlgili Çevre ve Ticaret Yaklaşımları
V	Uluslararası Kurumlar; Çok Taraflı Kurumsallaşma ve Uygun Yasal Sistemlerde Dahil Olmak Üzere Araçlar	Uluslararası Kurumlar; Çok Taraflı Kurumsallaşma ve Uygun Yasal Sistemlerde Dahil Olmak Üzere Araçlar	Uluslararası Kurumlar, Çok Taraflı Kurumsallaşma ve Araçlar	Uluslararası Kurumlar, Çok Taraflı Kurumsallaşma ve Uygun Yasal Sistemlerde Dahil Olmak Üzere Araçlar
			Tüm Orman Tiplerini Kapsayan Uygun Yasal Anlaşmalar ve Sistemler	

merkezden yönetim ile idare ettiklerini kabul etmekle beraber, desantralizasyon ve yerel topluluklar ile diğer ilgili tarafların örneğin, hükümet dışı organizasyonlar ve özel sektörün katılımcı olarak süreçle yer almasının genellikle uygulama etkilerini düzelttiği gözleminde bulunduğu dikkate alınarak ulusal, bölgesel ve yerel planlama sistemlerinin; iştirak edicilerin planlanması ve yönetim sistemleri için öncelikli alanların tanımlandığı stratejiler olarak tasarlanması gerektiği" savunulmaktadır.

Başka bir deyişle orman yönetim sistemlerinde, paydaşların katılımına izin verilmesi karar alma sürecinde, yerel halk, yerel yönetim, özel sektör ve ormanla ilgili -ulusal uluslararası- tüm kuruluşların yer aldığı şeffaf mekanizmaların oluşturulması tavsiye edilmektedir. Bu kavramlar, yönetişim, yerelleştirme ve katılımcılık, IPF 'nin diğer maddelerinde de karşımıza çıkmaktadır.

63. Madde (Bu madde 3. başlık 1. alt başlıkta yer almaktadır: Ormanların Tüm Tiplerinde Çok Yönlü Faydaların Değerlendirilmesi) *"Tomruk üretimi ve orman örtüsüne hala çok fazla önem verilmektedir, oysa ormanlardan sağlanan diğer mal ve hizmetler örneğin, yakacak, sürdürülebilir kullanım, biyolojik çeşitliliğin faydalarının eşit paylaşımı ve korunması, toprak ve su koruma, karbon tutma ve diğer sosyal, kültürel ve ekonomik değerler daha fazla dikkate ihtiyaç duymaktadırlar."* Son dönemde ortaya çıkan sözleşmelere, protokollere ve uluslararası kurum ve kuruluşların çalışma konularına bakıldığında 63. madde de bahsi geçenler sürpriz olmamaktadır. Ormanların beklenen faydaları çeşitlenmiş ve beklenen faydalara talep artışı şiddetli bir yükselme göstermeye başlamıştır.

78. madde (Bu madde 3. başlık 2. alt başlık altında yer almaktadır: Ormanların Çok Taraflı Faydalarının Kıymetlendirilmesi İçin Metodlar) panel, *"kıymet takdiri işleminin, doğal bir araç olarak uygulandığında özellikle pazar-dışı orman ürünleri ve hizmetleri için toplumsal farkındalığı arttırma ve ilgili tüm paydaşların bilgilendirilmesinde önemli bir potansiyel kaynak olduğu sonucunu"* kabul etmektedir.

Türkiye 2. IPF 'ne gözlemci* (observer) statüsünde katılmıştır.

Bu toplantıda bahsi geçen bazı maddeler ifadeleri nedeni ile dikkat çekicidir: 110. Madde a fıkrasında (4. başlık altında, sertifikasyon ve etiketleme konulu ile ilgili olarak) *"bilimsel temelli, şeffaf, katılımcı, ayırmacı olmayan, maliyet esaslı, tüm orman tipleri için sürdürülebilir orman yönetiminin teşvikinde gönüllü, bir sertifikasyon sisteminin potansiyel rolü ve bağlantısı ilgili tüm tarafları kapsayan bir muhasebe sistemini içerir"* denilmektedir. Aynı maddenin b fıkrası ise; *"Sertifikasyonla ilgili, uygulama düzeyi, pazar ve ticaret için tatbik edilmesi, yönetim, fayda ve maliyet gibi unsurlar, orman ürünleri sertifikasyonunda, uluslararası anlayışın temel bir çerçevesi gibidir"* şeklindedir.

Madde 116 f fıkrasında (Bu madde 5 başlık altında yer almaktadır: Uygun Yasal Mekanizmaları İçeren Uluslararası Organizasyonlar ve Çok Taraflı Kurumlar ve Araçlar) *"BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi programlarında, mükerrer çalışmalarından kaçınılmasının gerekliliği"* ifade edilmiştir. Aynı maddenin b fıkrasında ise *"BM sistemi içinde kurumsal reform serbestliği süregelen tartışmalardır"* denilmektedir.

Uygulamada, BM sistemi içerisinde pek çok ünite, herhangi bir UÇA'nın, ya da uluslararası kabul görmüş bir metnin yürütme işlemini gerçekleştirmektedir. Bu sorumluluk çalışmanın tamamını içerebildiği gibi, bir kısmının uygulanmasında yetkilendirilme şeklinde de olabilmektedir. UÇA'nın birbirine yakın ya da birbirinin içinde olan alanlarında, yapılacak uygulama, strateji, eylem plan ve programlarında mükerrerlik ya da çatışma kaçınılmazdır. Bunu engellemek üzere BM sistemi içinde görevli tüm üniteler ve yardımcı aktörler iletişim, bilgiye erişim, haber alma, izleme,

* gözlemci: Kurallar ve andlaşma metinleri normal koşullarda iki tip gözlemci statüsü sağlarlar.

- **BM, BM'nin ilgili aktörleri ve sözleşmeye taraf olmayan ülkeler:** Bu gözlemcilerin toplantılarda temsil hakkı vardır. Oturum başkanı kendilerini, oy hakları olmaksızın, katılımcı sayısının üçte birinin onayı ile davet edebilir.
- **Diğer yapılar ya da aktörler (ulusal ya da uluslararası hükümet ya da hükümet dışı)** Bu katılımcıların gözlemci statüsü pek çok şarta bağlıdır:
 1. Sözleşmenin kapsamındaki konularda uzmanlığı bulunmak,
 2. Sözleşme sekreterliğine, katılmak istedikleri sözleşme hakkında bilgi vermek,
 3. Sözleşme taraflarının üçte birinin onayı olmadan sözleşme hakkında görüş bildirmekten kaçınmak,
 4. Sözleşme konusunun kendilerini ilgilendirmesi halinde sözleşme taraflarının üçte birinin onayı ile, oturum başkanı tarafından oy hakkı olmaksızın davet edilmek.

kayıt, değerlendirme, uygulama ve süreç takibi işlemlerini yüksek seviyede işbirliği yaparak gerçekleştirmek zorundadırlar.

Üçüncü Panelde; [23] ilk 4 ana konu başlığı ve alt konu başlıkları aynı kalırken, 5'inci konu başlığı iki alt bölüme ayrılmıştır. Üçüncü toplantıda Türkiye yine gözlemci statüsünde yer almıştır. Aktif katılım göstermemiştir. Üçüncü toplantının dikkat çekici maddelerinden bazıları şunlardır.

2. Madde (1. başlık 1. alt başlık altındadır: Ulusal Orman ve Arazi Kullanım Planlarında İlerleme) panel, *"Ulusal Ormancılık Programları'nın, sürdürülebilir orman gelişiminin teşvikinde önemli olduğunu kabul etmektedir. Aynı zamanda, UOP'ler her bir ülkenin çeşitli sosyo-ekonomik kültürel, politik ve çevresel durumlarına tatbik edilmelidir. Ayrıca UOP'ler arazi kullanıma yönelik olarak genişletilmelidir. Böylece Gündem 21'de 10'dan 15'e kadar olan bölümler uygulanma imkanı bulacaktır"* denmektedir.

4. Maddede (1. başlık 1. alt başlık altında yer almaktadır) UOP'lerin geliştirilmesi ve uygulanması sırasında özellikle yerel toplulukların ve yerel halkın, ilgili tüm paydaşları içeren katılımcı mekanizmaların gerekliliği ile desantralizasyonun uygulanabildiği yerlerde, bölgesel ve yerel yöneticilerle birlikte yerel halkın, yerel toplumların ve diğer grupların (ormanda ikamet edenler, orman sahipleri, orman işçileri... vb.) etkili koordinasyon sistemleri kurmalarının gerekliliği vurgulanmaktadır.

82. Maddede (2. ana başlık altında yer almaktadır), gelişmekte olan ülkelerde *"İç kaynaklar, tüm orman tiplerinde, finansman, yönetim, koruma ve sürdürülebilir gelişim için yeterli değildir ve uluslararası finans kaynaklarının varlığı hayatidir"* tespiti yapılmaktadır. Bundan hareketle, Madde 84 de Panel *"yatırımsızlığın devam etmesi halinde, buna bağlı olarak orman kaynaklarının, yenilenmeden ve kaybına denk düzeyde orman sektörüne dönemeden kaybolacağına dikkati çekerek, bu durumda, yeni ve yeni usul yani kamu, özel, uluslararası, içsel ve yöresel düzeylerde tüm finans biçimlerinin, birbiri ile birleştirilerek finansal kaynak akışının devamlılığının ve önceden haberdar edilebilirliğinin sağlanmasının gerekliliğini"* ileri sürmektedir. *"Yeni tip kamu-özel işbirliği ve yeni usul (innovative) finansal paketlerde önemli bir potansiyel vardır"* denmektedir. Aynı maddeye, panelin, UOP'ın hem kamu hem özel

sektör için teşvik etme, önceliklendirme ve finansal yatırımları koordine etme konusunda bir vasıta ve politik bir araç gibi merkezi bir rol oynadığını kabul ettiği eklenmiştir.

159, 160, 161. Maddeler (4. başlık altında yer almaktadır) sertifikalandırma ve etiketlendirme konularını kapsamaktadır. Özetle, sertifikasyon ve etiketlemenin panel açısından, sürdürülebilir orman yönetiminin geliştirilmesi gereken önemli hedeflerinden biri olduğunun tanındığı (madde 159), sertifikasyonun şu anda gönüllü, özel bir girişim olarak ifade edildiği (madde 160) ancak gelecekte sertifikalı orman yönetiminin büyük önem arz edeceği (madde 161), şeklinde tespitlerde bulunmaktadır.

Bu toplantının en dikkat çekici özelliği ise, süreç boyunca tartışılan ve başlangıç metninde yer alan ifadelerdir.

Dördüncü panelde, [24] 1. ana başlık altında yer alan; hava kirliliği ve çölleşmeden etkilenen kırılgan ekosistemler alt başlığı, i) kuraklık ve çölleşmeden etkilenen kırılgan ekosistemler ve ii) ormanlarda hava kirliliğinin etkileri olarak iki alt bölüme ayrılmıştır. 2. ana başlık, i) finansal yardım ile teknoloji transferi, ii) kapasite geliştirme ve bilgilendirme olarak iki alt bölüme ayrılmış, 3. ana başlık altında yer alan 3. alt başlığa ormancılık araştırmaları adıyla bir konu daha eklenmiştir. Türkiye bu toplantıya da gözlemci statüsünde katılmıştır. Bu toplantının dikkat çeken maddeleri şu şekilde özetlenebilir:

40. Maddenin (1. ana başlığın 3. alt başlığı: geleneksel orman kullanımı) e fıkrasında tüm ülkelere yapılan bir çağrı vardır. Buna göre ülkelere, yerel halk ve ormana bağlı kişilerden (orman sahipleri, çalışanları... gibi) ulusal orman programları ve politikalarının planlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasına katılımları için, kendi ulusal yasal sistemlerini teşvik edici ve fırsat sağlayıcı olarak düzenlemesi istenmektedir.

61. Madde (2. ana başlığın 1. alt başlığı: Finansal Yardım) *"Gelişmekte olan ülkelerde tüm orman tiplerinin sürdürülebilir yöntemini, korunmasını ve gelişimini finanse etmek için ülke iç kaynaklarının yetersiz olduğu ve uluslararası finans kaynaklarının*

katkısının hayatiyet arz ettiği ile başlamakta, devamında yeni ve ilave finans kaynaklarına ihtiyaç duyulması karşısında kamu-özel sektör ortaklığı ve yeni usul finans paketi yaklaşımını sunmaktadır. Başka bir deyişle, doğal kaynak yönetimi, korunması ve geliştirilmesinde sıkıntı yaşayan, özellikle gelişmekte olan ülkeler, bu dar boğazı aşmak için yeni finans kaynaklarına yönelmek ve özel sektörü bu sürece dahil etmek durumundadırlar", görüşü ileri sürülmektedir.

116. Maddeye (3.başlık 4. alt başlık: Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Ölçüt ve Göstergeler) göre, panel, *"ölçüt ve göstergelerin, SOY için, ormanların durumunun belirlenmesinde ve ormanların değişim eğiliminin tespitinde, kullanışlı birer araç olduğunu"* kabul etmekte, *"ölçütlerin SOY'un temel unsurlarını tanımladığını, göstergelerin ise ormanın aktüel durumunu belirlemeye yaradığını"* dile getirmekte, ayrıca *"ölçüt ve göstergelerin UOP'lerde yer alan hedeflerin tanımlanmasında önemli rol oynadığını"* vurgulamaktadır.

IPF toplantılarına genel olarak bakıldığında alınan 150 kararın içerisinde üzerinde en çok durulanlarının; I)Yerel halkın yönetim sürecine dahil edilmesi, II)Yerelleştirme, III)Katılımcılık, IV)Yönetişim, V)Yeni finans mekanizmaları, VI)Tüm orman tipleri için sürdürülebilir orman yönetimi, olduğu görülmektedir.

Bu söylemlerin toplantı katılımcılarından olan DB, IMF ve Dünya Ticaret Örgütü (DTÖ)'nün doğal kaynaklar politikası ile paralellik göstermesi düşündürücüdür.

2.4.6.2. Hükümetler Arası Ormancılık Forumu -IFF

IFF süreci, IPF sürecinde alınan kararların uygulamaya dönük olarak nasıl düzenleneceği konuların tartışmak, geliştirmek, karara bağlamak üzere yine BM Ekonomi ve Sosyal Konseyi tarafından organize edilen toplantılar zinciridir. Bu toplantılar; 1-3 Ekim 1997'de New York, 24 Ağustos - 4 Eylül 1998'de Geneva, 3-4 Mayıs 1999'da Geneva ve 31 Ocak - 11 Şubat 2000'de New York'da olmak üzere 4 kez düzenlenmiştir. Türkiye bu toplantıların hepsine gözlemci olarak katılmıştır.

1. forumda daha sonraki forumların sadece tarihleri değil, bu tarihler içerisinde bitirilecek (yapılacak) işler de belirlenmiş ve bir çalışma takvimi oluşturulmuştur [25].

Buna göre 1. forumda üzerinde çalışılacak konular gruplanmış, içerikleri özetlenmiş ve amaçlar ortaya konmuştur; 2. forumda, belirlenen konular hakkında münazara yapılması, mevcut durumun değerlendirilmesi planlanmış; buna bağlı olarak 3. forumda araştırma, inceleme, geliştirme çalışmalarına ağırlık verilmesi kararlaştırılmış ve 4. forumda tüm konularda genel bir değerlendirme raporu sunulması kayda alınmıştır. Konu başlıkları ve alt konu başlıkları Tablo 2.2’de verilmiştir.

2. forum, 1. forumda belirlenen çerçevede düzenlenmiş, mevcut sınıflandırma korunurken, II. Kategoriye ait 4. ana başlığın iki bölüm olarak incelenmesine karar verilmiştir [26]. Bu toplantıda dikkati çeken görüşler şu şekilde özetlenebilir:

Kategori II, 1. ana başlık (finansal kaynak ihtiyacı) altında madde i’de, katılımcılar, sürdürülebilir orman yönetiminin finansında, özel sektörün önemini dile getirmişler ve özel sektör temsilcilerinin 3. toplantıya davetine karar vermişlerdir.

Yine kategori II, 2. ana başlık 6. madde de, forum, sertifikalı orman yönetimi ve orman ürünlerinin etiketlenmesi eylemlerinin gönüllü dahi yapılmasının potansiyel önemine dikkati çekmektedir.

3. forum [27]’da, 2. forumda oluşturulan konu başlıkları aynı şekli ile korunmuş, tartışmalar ve çözüm yolları arayışları bu çerçevede gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Bu forumun dikkat çekici en önemli yönü özel sektöre bakış açısı olmuştur.

Tablo 2.2: Hükümetler arası Ormancılık Forumu oturum başlıkları ve alt başlıkları

	IFF -I. (1997)	IFF -II. (1998)	IFF -III. (1999)	IFF -IV. (2000)
Kategori I	I. Uygulamanın Kurumsallaştırılması ve Teşviki	Uygulamanın Kurumsallaştırılması ve Teşviki	Uygulamanın Kurumsallaştırılması ve Teşviki	Uygulamanın Kurumsallaştırılması ve Teşviki
	II. Uygulamada İzleme Süreci	Uygulamada İzleme Süreci	Uygulamada İzleme Süreci	Uygulamada İzleme Süreci
Kategori II	I. Finans Kaynakları İhtiyacı	Finans Kaynakları İhtiyacı	Finans Kaynakları İhtiyacı	Finans Kaynakları İhtiyacı
	II. Ticaret ve Çevre	Ticaret ve Çevre	Ticaret ve Çevre	Ticaret ve Çevre
	III. Teknoloji Transferi	Sürdürülebilir Orman Yönetimini Sağlamak İçin Çevre ile Dost Teknolojilerin Transferi Hakkında Bekleyen Konular	Sürdürülebilir Orman yönetimini Sağlamak İçin Çevre ile Dost Teknolojilerin Transferi	Sürdürülebilir Orman yönetimini Sağlamak İçin Çevre ile Dost Teknolojilerin Transferi
	IV. Aydınlatılma İhtiyacı Duyulan Konular	Ormansızlaşmanın Altında Yatan Nedenler	Ormansızlaşmanın Altında Yatan Nedenler	Ormansızlaşmanın ve Orman Bozulmasının Altında Yatan Nedenler
		Geleneksel Orman Kullanım Bilgisi	Geleneksel Orman Kullanım Bilgisi	Geleneksel Orman Kullanım Bilgisi
		Muhafaza ve Koruma Alanları	Muhafaza ve Koruma Alanları	Muhafaza ve Koruma Alanları
		Araştırma Öncelikleri	Ormancılık Araştırmaları	Ormancılık Araştırmaları
		Orman Ürün ve Hizmetlerinin Kıymetlendirilmesi	Orman Ürün ve Hizmetlerinin Kıymetlendirilmesi	Orman Ürün ve Hizmetlerinin Kıymetlendirilmesi
		Ekonomik Araçlar	Ekonomik Araçlar, Vergi Politikaları ve Arazi Tasarrufu	Ekonomik Araçlar, Vergi Politikaları ve Arazi Tasarrufu
		Vergi Politikaları ve Arazi Tasarrufu		
		Odun ve Odun Dışı Orman Ürünlerinin Gelecekteki Arz ve Talebi	Odun ve Odun Dışı Orman Ürünlerinin Gelecekteki Arz ve Talebi	Odun ve Odun Dışı Orman Ürünlerinin Gelecekteki Arz ve Talebi
		Orman Örtüsünün Rehabilitasyonu	Çevresel Açidan Kritik Alanlarda Orman Örtüsünün Rehabilitasyonu ve İzlenmesinin Değerlendirilmesi	Çevresel Açidan Kritik Alanlarda Orman Örtüsünün Rehabilitasyonu ve İzlenmesinin Değerlendirilmesi
	V. Ormancılıkla İlgili Çalışan Uluslararası ve Bölgesel Kurumlar	Ormancılıkla İlgili Çalışan Uluslararası ve Bölgesel Kurumlar	Ormancılıkla İlgili Çalışan Uluslararası ve Bölgesel Kurumlar	Ormancılıkla İlgili Çalışan Uluslararası ve Bölgesel Kurumlar
Kategori III	Tüm Orman Tipleri İçin Sürdürülebilir Yönetimin, Korumanın ve Gelişmenin Teşvik Mekanizmaları ve Uluslararası Anlaşmalar	Tüm Orman Tipleri İçin Sürdürülebilir Yönetimin, Korumanın ve Gelişmenin Teşvik Mekanizmaları ve Uluslararası Anlaşmalar	Tüm Orman Tipleri İçin Sürdürülebilir Yönetimin, Korumanın ve Gelişmenin Teşvik Mekanizmaları ve Uluslararası Anlaşmalar	Tüm Orman Tipleri İçin Sürdürülebilir Yönetimin, Korumanın ve Gelişmenin Teşvik Mekanizmaları ve Uluslararası Anlaşmalar

2. kategori, 1. başlık altında incelenen finansal kaynak ihtiyacı özel sektöre yönelik önemli açıklamalar içermektedir. 1. Madde de *"özellikle gelişmekte olan ülkelerde tüm orman tipleri için korunma, geliştirme ve sürdürülebilir yönetim için hem ulusal hem de uluslararası kamu ve özel sektör fonlarının desteğine ihtiyaç vardır"* denilmekte, 2. madde de *"SOY için özel sektör yatırımlarının sağlamasında dengeli bir çevre politikası oluşturulması gerekliliğinin en az kamu finansının arttırılması kadar önemli olduğundan"* bahsedilmektedir. Yine aynı madde de *"biyolojik kaynaklarında dahil edilerek orman ürün ve hizmetlerinden elde edilen gelirin arttırılmasının ve SOY için gerekli yatırımın genişletilmesinin, özel ve kamu sektörü için başlıca hedef olması gerektiği"* dile getirilmiştir.

Eylem önerileri altında yer alan 12. maddenin b fıkrasında, *"SOY'yi teşvik için yeni ulusal finansal mekanizmaların potansiyelinin, ormanlar tarafından sağlanan biyolojik kaynaklar dahil tüm ürün ve hizmetler için dikkate alınması gerekliliği"* tekrar vurgulanmıştır.

3. Madde (II. Kategori, 2. başlık: Ticaret ve Çevre); IFF 'in *"gönüllü sertifikalı orman yönetimi ve orman ürünleri etiketlerinin potansiyel rolünü"* tanıdığını belirtmektedir. 7. Madde ise, *"Odun ve orman biyolojik kaynakları dahil odun dışı orman ürünlerinin yasal olmayan ticaretinin, ekosistemlere zarar verdiğine, biyolojik çeşitliliğin yok olmasına, orman sahipleri, bölgesel ve/veya yerel toplulukların ve hükümetlerin gelir kaybına ve orman ürün ve hizmetleri için pazarların bozulmasına neden olduğuna"* dikkat çekmektedir.

9. Madde (II. Kategori, 4. başlık: Ormansızlaşmanın Altındaki Nedenler), eylem önerisi olarak, IFF 'in ülkelere *"uluslararası finansal kurumlarla birlikte çalışarak şeffaf karar verme mekanizmaları ile buna bağlı olarak temel uygulanabilir politikalar oluşturmaları ve tüm bu politikaları, üzerinde uzlaşmış ulusal sürdürülebilir gelişme hedefleri ile bütünlemeleri"* davetini içermektedir.

3. Forum'da, III. Kategori altında Tüm Orman Tiplerinde Yönetim, Koruma ve Sürdürülebilir Gelişim İçin Uluslararası Anlaşmaların ve Sistemlerin Teşvik Edilmesi konusunda yapılan müzakereler de ormanların tüm fonksiyonlarının tanımlandığı,

ormanla ilgili tüm kararlarda göz önünde bulundurulması gerekenler listesi oluşturulmuştur. Bu listede ormanın tüm işlevlerinin belirtilmesi yanında, idari, siyasi ve finansal mekanizmalar tarafından kullanılacak unsurlarda belirtilmiştir. Liste, Ölçüt ve Göstergeler kılavuzunun biraz daha geliştirilmiş hali olarak değerlendirilebilir.

4. forum [28] planlandığı şekli ile üç dönem boyunca yapılan çalışmaların sonuç raporlarının sunulduğu oturum olmuştur. IPF sürecinin tüm kararları için eylem önerileri geliştirilen forum'da, özellikle ulusal ormancılık programlarının önemi vurgulanmış, tüm orman tiplerinin sürdürülebilir yönetimi için yasal bağlayıcılığı olmayan anlaşma çerçevesi oluşturulmaya çalışılmıştır. Forum önerilerinin gerçekleştirilmesi için özel sektörün mutlak katılımından yana görüş ortaya koymuştur. Bunların arasında en dikkat çekenlerini şu şekilde sıralamak mümkündür.

17. Maddenin (I. Kategori, 2. başlık: Uygulamadan İzleme Süreci) a fıkrasında: *"tüm orman tipleri için yönetim, koruma ve sürdürülebilir gelişim adına ulusal bilgilerin, uluslararası düzeyde birleştirilebilir şekilde hazırlanması gerekmektedir. Bu amaçla, hem ulusal hem uluslararası finansal kaynaklar, kapasite oluşturma ve ulusal raporlama girişimlerinin uygulanması için temin edilmelidir"*, denilmekte aynı maddenin e fıkrasında ise *"ormanların raporlanması ve ulusal bilgilerin sağlanmasında donör toplulukların geliştirmekte olan ülkelere yardım etmesi teşvik edilmelidir"* ifadesi yer almaktadır.

21. Madde (II. Kategori, 1. başlık: Finansal Kaynak İhtiyacı) de IFF 'in *"SOY'nin sağlanması için tüm kaynakların büyük yatırımlar yapmasının gerekliliği "görüşü, devamında" kamu finansal kaynakları kadar özel sektör kaynaklarının da sürece dahil edilmesi politikalarının ve stratejilerinin geliştirilmesi"* önerileri ile desteklenmektedir.

22. Madde de ise *"özel sektörün uzun süreli işletim süresi nedeni ile oluşacak risklerin tanımlanamamasından dolayı çekinik kalması halinde sürecin, geçici dönemler uygulanabileceği"* belirtilmektedir.

42. Madde de (II. Kategori, 2. başlık: Ticaret ve Çevre) ülkelere, DTÖ dahil uluslararası kuruluşlara ve diğer ilgili taraflara *"IPF 'nin tavsiyeleri doğrultusunda sertifikasyon ve*

etiketleme için gönüllü olarak çalışmaları, işbirliği yapmaları konusunda" ısrar edilmektedir.

52 Madde (II. Kategori, 3. başlık: Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Çevreye Duyarlı Teknoloji Transferi)'de IFF 'ın *"Ormanların biyolojik kaynakları ile ilgili teknolojilerin önemini"* Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ye atıfta bulunarak tanıdığı belirtilmekte, devamında *"gelişmekte olan ve gelişmiş ülkeler arasında teknoloji transferinin güçlendirilmesi"* gerektiğinden bahisle *"ormanların biyolojik kaynaklarının sürdürülebilir kullanımı için geliştirilen teknolojilerin, tüm orman tiplerini içerecek şekilde ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi altında oluşturulan süreçlerin sözleşme taraflarının haklarına dokunmaksızın, ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişimi ile ilişkilendirilmesini"* arzu ettikleri söylenmektedir.

103. Madde (II. Kategori, 5. başlık: Orman Ürünleri ve Hizmetlerinin Kıymetlendirilmesi)'de *"SOY'nin maliyet ve faydalarının her ikisinin de tanımlanması için bir yaklaşım geliştirilmesi gerekliliği kadar ülkelerin dışsallıklarını içselleştirmek konusunda cesaretlendirilmeleri için bir yol bulunmasının önemi"*de vurgulanmaktadır. Aynı maddeye bağlı olarak geliştirilen eylem önerisinde (107. Madde) forum'un *"dışsallıkların içselleştirilmesinde ve SOY'nin fayda ve maliyetinin hesaplanmasında, orman ekosisteminin tüm kıymetlerini yansıtan ve geniş bir şekilde kapsayan yaklaşımların geliştirilmesine odaklanılmasını içeren, hızlı ve düşük maliyetli metotların bulunması için ülkelerin ve uluslararası kurumların teşvik edilmesinin"* gerekliliğine inancı dile getirilmiştir.

Forumun kapanışında yapılan değerlendirmede, forumun amaçları ve bu amaçlara ulaşmada gayreti yeniden gözden geçirilmiştir. Bu değerlendirmenin sonucunda,

- IPF / IFF eylem önerilerinin uygulanmasında teşvik ve kurumsallaşmanın önemi,
- UOP ve diğer ormanlarla ilgili programların uygulamaya geçirilmesinin gerekliliği,
- Teknik, bilimsel ve finansal kaynakların sürece dahil edilmesinin, akışının sağlanmasının ve genelleştirilmesinin önemi,

belirtilmiş, SOY için genel bir anlayışı teşvik eden, orman sorunlarına bütünsel ve kapsamlı bir bakış açısı ile öncelik verecek, Gündem 21'de belirtilen büyük grupları, uluslararası kurumları ve diğer ilgili tarafları da içeren hükümetler arası diyalogu ve

politika gelişimini devam ettirmek için bir forumun düzenlenmesine karar verilmiştir. Forum için, BM sistemine dahil birimler, diğer ilgili uluslararası ve bölgesel kurumlar, kuruluşlar ve unsurların yöneticileri ve işbirliği içindeki taraflar destek vermek ve organizasyona katkı sağlamak üzere davet edilmişlerdir.

Costa Rica - Canada İnsiyatifi –

IFF -2 görüşmeleri sırasında, Kostarika (Costa Rica) ve Kanada (Canada) III. Kategoriyi oluşturan konularda (bkz. Tablo 2.2) uluslararası bir uzlaşa sağlayacak şekilde, özellikle tüm orman tipleri için yasal olarak bağlayıcı araçlar olarak kabul görebilecek uluslararası anlaşmalar ve/veya sistemler üzerinde ortaklaşa çalışabileceklerini belirtmişlerdir. [29].

Bu girişim üç aşama olarak gerçekleştirilmiştir:

- Uzmanlar toplantısı, San Jose (Kostarika) 22-26 Şubat 1999
- Bölgesel ve yarı bölgesel toplantılar
- Sonuç toplantısı, Ottawa (Kanada) 6-10 Aralık 2000

Uzmanlar toplantısının sonuçları IFF -3'te tartışılırken, bölgesel ve yarı bölgesel toplantılarda ileri sürülen görüşler ile sonuç toplantısında ortaya konulan tezler IFF -4'te değerlendirilmiştir. Bu kapsamda gerçekleştirilen bölgesel ve yarı bölgesel toplantılardan biri de Türkiye'de yapılmıştır. Türkiye bu girişime destek veren 14 ülkelerden biridir [30]. Bölgesel toplantılarda, görüşlerin bildirilmesini tartışmalar için uygun zemin hazırlanmasını ve konuların çok yönlü ele alınmasını sağlamak için Çalışma Grupları oluşturulmuştur.

Bu toplantılarda olgunlaşan fikirler sonuç toplantısında ele alınarak IFF -4'e sunulmak üzere taslak rapor hazırlanmıştır. Bu kapsamda sunulan çalışma gruplarının görüşler şu şekilde özetlenebilir [29]:

* Çalışma Grubu-1'e göre;

- Finansal kaynakların uygulamalarının geliştirilmesi gereklidir.
- Yasal olarak bağlayıcı araçların mevcut uygulamalarında politik irade eksikliği görülmektedir.
- Ormancılık konularının belirlenmesinde eşgüdüm sağlanmalıdır.

- Bir ormancılık uygulama aracının tek başına olmaması, aksine, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve gıda güvenliği, yoksullukla mücadele gibi diğer ulusal öncelikli konularla birlikte düşünülmesi gerektiği göz önünde bulundurulmalıdır.

* Çalışma Grubu-2'ye göre Rio Orman İlkeleri SOY'ne rehberlik etmelidir. Literatürde pek çok prensip kararının zamanla genel hukuk esasları haline gelebildiğinin örnekleri mevcuttur. Buna göre ilkeleri kapsayan bir anlaşma, zamanla yasal bağlayıcı bir anlaşma haline dönüşebilme potansiyeline sahiptir.

* Çalışma Grubu-3 tarafından SOY ilkeleri açısından bakıldığında pek çok uluslararası anlaşmanın temel ilkeleri içerdiği ancak tüm ilkeleri kapsayan bir anlaşmanın olmadığı ve hedeflere ulaşırken izlenen yolların, ülkenin politik iradesine bağlı olarak farklı özellikler gösterdiği ifade edilmiştir.

* Çalışma Grubu-4'e göre sürdürülebilir ormancılık sürdürülebilir olmalıdır, başka bir deyişle ormanlar, ormanları finanse etmelidir. Özel sektörün SOY üzerinde rolü genişletilmelidir, SOY rejimi, yasal olarak bağlayıcı araçlar ve yasal bağlayıcılığı olmayan araçların bir kombinasyonunu içermelidir.

Çalışma gruplarının yasal bağlayıcı unsurlar olarak görüştükleri konu başlıkları, [31]:

- Ulusal ormancılık programları
- Ormanların korunması, tek tip ormanlar ve koruma alanları
- Ormansızlaşmadan kaçınmak ve ormanların bozulması
- Bozuk orman alanlarının restorasyonu ve rehabilitasyonu
- İzleme, değerlendirme ve raporlama
- Kapasite oluşturmada uluslararası işbirliği ve SOY'yi destekleyen çevre dostu teknolojilerin transferi ve erişimi
- Finansal kaynaklar
- Uluslararası ticaret ve SOY
- Ormancılıkla ilgili bilimsel araştırmalar
- Geleneksel orman-kullanım bilgisi
- Ormancılıkla ilgili kurumsallaşma ve unsurlar

- Ormanların tüm tiplerinin yaşamsal rolü ve sınır ötesi boyutları
- Kapsam, terminoloji ve tanımlamalar
- Uluslararası politik gelişim ve eylem önceliklerinin oluşturulması

olarak gerçekleşmiş, tüm orman tiplerinin yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişiminin sağlanmasında uluslararası önceliklerin ülkelerin gündemlerine alınması istenmiştir. Burada belirtilen ilkeler, Rio Orman İlkeleri, Gündem 21, IPF ve IFF süreçleri ile ortaya konulan temel görüşleri yansıtmaktadır.

Anılan başlıkların değerlendirilmesinde IFF sekreteryaya yöneticisi ve koordinatörü ulusların hükümlerlik haklarının da göz önünde bulundurulması gerektiğini belirtmiş ve bu kapsamda beş temel prensibin dikkate alınmasını hatırlatmıştır [30].

- Ülkeler kendi kaynaklarından yararlanma hakkına sahiptirler.
- Ülkeler ekonomik gelişme hakkına sahiptirler.
- Ülkeler genel fakat farklılaştırılmış küresel sorumluluklara ve ormanlarla ilgili farklı içeriklere sahiptirler.
- Ülkeler, başka bir ülkenin aleyhine olacak şekilde çevreye zarar veremezler.
- Uluslararası işbirliği, toplumların ve kurumların kapasitesinin geliştirilmesini gerektirmektedir.

Sonuç bildirisinde Kostarika Kanada İnisiyatifi tarafından üç seçenek sunulmuştur: Bunlar [30]:

- Mevcut Yasal Bağlayıcı unsurlar
- Yeni bir “yasal olarak bağlayıcı araçlar”
- “Yasal bağlayıcı olmayan araçlar”dır.

Ancak katılımcılar bu seçeneklere, herkes için mümkün hatta makul bir kombinasyonun karşılıklı olarak sağlanamayacağı yönünde eleştiri getirerek bazı bölgelerde belli yaklaşımların kabul edilebilir olması yanında diğerleri için bunun seçenek dahi olamayacağına dikkat çekmişler ve bu üç seçeneği tartışmaktansa, gelecekteki düzenlemeler için bir hedef belirlemede kullanılabilecek araçlar ve işlevler üzerine odaklanmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. İşlevler olarak tanımlananlar; politika geliştirmek, eşgüdüm ve sinerji oluşturmak, uygulama politikaları belirlemek, yasal bir otorite kurmak, olmuştur.

2.4.6.3. Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu - UNFF

UNFF, IPF 'de alınan 150 ve IFF 'de alınan 120 karardan sonra, uygulamada hala sıkıntı yaşanması nedeni ile konunun BM'e taşınması sonucu, daha üst düzeyde çözüm üretecek merci sıfatı ile sisteme dahil olmuştur. BM Ekonomi ve Sosyal Konseyi tarafından gerçekleştirilen organizasyonda, ormanların uluslararası düzenlemelerinde temel amaç, tüm orman tipleri için yönetim, koruma ve sürdürülebilir gelişimini sağlama ve süreç sonunda uzun dönem politik taahhütleri güçlendirme olarak tanımlanmıştır. Forum için 12-16 Şubat 2001'de yapılan toplantılarda 5 yıllık bir program hazırlanmış ve ilgili konuların bu süre içerisinde görüşülerek sonuçlandırılması kararlaştırılmıştır. Forumlar; 11-22 Haziran 2001, 4-15 Mart 2002, 26 Mayıs - 6 Haziran 2003, 3-14 Mayıs 2004, 16-27 Mayıs 2005 tarihlerinde gerçekleştirilmiş, ancak 5. foruma gelindiğinde tartışma konuları hakkında uzlaşma sağlanamadığından sonuç bildirileri için bir altıncısı yapılmış (13-24 Şubat 2006), yedinci forumda (16-27 Nisan 2007) ise altıncı forumun kararları doğrultusunda açık uçlu görüşmeler olarak tanımlanan yeni bir süreç başlatılmıştır.

Forumda konular, kararlar ve öneriler olarak iki başlık altında incelenmiştir. Bu hali ile IFF sunumuna yakın bir çizgi izlemiştir. Kararlar bölümünde yapılan kabuller, öneriler ile ulaşılmak istenen hedefler şekline dönüşmüştür.

1. forum daha çok ileriye dönük olarak zaman planlamasının yapıldığı ve görüşülecek konular ile davet edilecek katılımcıların belirlendiği bir düzenleme toplantısı niteliğindedir. İlk 5 toplantıya ait çizelge Tablo 2.3'te mevcuttur. Toplantıya davet edilen kurum ve kuruluşlar içinde, BM birimleri, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sekreterleri, DTÖ, DB, GEF ve MCPFE temsilcileri de bulunmaktadır. Forum'da 2000-2005 yıllarını kapsayan Çok Yıllık Çalışma Programı düzenlenmiştir. FAO'nun Ormancılık İşbirliği Ortaklığı* oluşumu da forumlarda görev almak üzere davet edilmiştir. Toplantıya ait bazı çarpıcı ifadeler şu şekilde özetlenebilir [32]:

* Ormancılık İşbirliği Örgütü'nü oluşturan katılımcılar: Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi sekreteryası, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi sekreteryası, Uluslararası Ormancılık Araştırma Merkezi, FAO, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sekreteryası, GEF, Uluslararası Tropikal Odun Hammaddesi Kurumu, BM Kalkınma Programı, BM Çevre Programı, DB, Uluslararası Ormancılık Araştırma Birliği

- Ülkelere, IPF /IFF eylem önerilerinin uygulanmasında kendilerinin taahhüt ettikleri ülke hedeflerini ve stratejilerini bildirmeleri için bir fırsat sağlanmalıdır.
- Şeffaf ve katılımcı uygulamaların, özellikle ulusal düzeyde paydaşların katılımının önemine işaret edilmelidir.
- Forum ile diğer uluslararası yapılar arasında sinerji güçlendirilmelidir.
- Kamu - Özel sektör işbirliği de dahil olmak üzere her düzeyde sektörler arası ve uluslararası işbirliği teşvik edilmelidir.
- Ticaretin SOY'nin geliştirilmesinde önemli bir role sahip olduğu vurgulanmalıdır.
- Ülkeler, IPF /IFF eylem önerilerini kendi ülke öncelikleri içerisinde uygulamak için teşvik edilmelidir. Ülkeler kendi ulusal önceliklerini, hedeflerini ve zaman çizelgelerini IPF /IFF eylem önerilerini uygulamak için düzenlemeli ve aralıklı olarak kendi ulusal içeriklerindeki önerilerin analizini ve erişimini sağlamalıdır. Bir başka deyişle, UOP, uygun olduğu şekli ile, IPF /IFF süreleri de dikkate alınarak geliştirilmeli ve güçlendirilmeli ve bu yapılırken, SOY için bütünsel ve kapsamlı bir yaklaşımın geliştirilmesi hedefi göz önünde bulundurulmalıdır.

2. Forum'da konular 3 ayrı şekilde incelenmiştir: Taslaklar, teklifler ve kararlar [33]. Bu forumda daha öncekilerden farklı olarak, kapsam, terminoloji ve tanımlamalar tartışılmış, genel bir anlayışın oluşturulmasındaki önemleri vurgulanarak bu konuda çalışmalar yapılmasının gerekliliği belirtilmiştir. Ayrıca, uluslararası düzenlemelerin ormanlar üzerindeki etkilerinin incelenmesi için özel ölçütler oluşturulması teklif edilmiştir. Bunu sağlamak üzere, ülkelerin, kurumlar ile süreçlerin ve diğer ilgili birimlerin gönüllü raporlar oluşturmaları istenmiştir. Özellikle IPF /IFF eylem önerilerini UOP'lerinde uygulayan ülkelere geri dönüş beklenmiştir.

Tablo 2.3: Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu Oturum başlıkları ve alt başlıkları
(2001-2005)

UNFF-I. (2001)	UNFF-II. (2002)	UNFF-III. (2002)	UNFF-IV. (2004)	UNFF-V. (2005)
• Çok Yıllık Çalışma Programının Benimsenmesi	• Çölleşmenin ve Orman Bozulmasının Azaltılması	• Ormanlardan Ekonomik Beklentiler	• Geleneksel Orman Kullanım Bilgisi	• Sürecin Gözden Geçirilmesi ve Gelecekteki Eylemlerin Kararlaştırılması
• Bir Eylem Planının Geliştirilmesi ve Benimsenmesi	• Kırılgan Ekosistemlerin ve Tek Tip Ormanların Korunması ve Orman Muhafazası	• Orman Sağlığı ve Üretkenliği	• Ormanla İlgili Bilimsel Bilgi	• Tüm Orman Tipleri İçin Yasal Bir Çerçevenin Geliştirilmesinde Yetki Parametreleri
• Ormanlar Konusunda İşbirliği Ortaklığı ile Forum Hakkında Çalışma Girişimi	• Orman Örtüsü Az Ülkeler İçin Rehabilitasyon ve Muhafaza Stratejileri	• Şimdiki ve Gelecekteki İhtiyaçları Karşılama İçin Orman Örtüsünün Bakımı	• Ormanlardan Sosyal ve Kültürel Beklentiler	• Ormancılıkla İlgili Uluslararası Anlaşmaların Etkilerinin Gözden Geçirilmesi
	• Bozulmuş Arazilerin Restorasyonu ve Rehabilitasyonu		• İzlenmenin Değerlendirilmesi ve Raporlanması, Kapsam Terminoloji ve Tanımlar	
	• Doğal ve Plantasyon Ormanlarının Teşviki		• Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Ölçüt ve Göstergeler	
	• Kapsam, Terminoloji ve Tanımlar			

Not: Uygulamanın Anlamı: Finans, Çevre ile Dost Teknolojilerin Transferi, Kapasite Geliştirme
Her Bir Forumda Görüşülen Genel Konular:

• Çok - Paydaşlılar ile İletişim, • Ormanlar Konusunda İşbirliği Ortaklığı ile Program Eşgüdümü, Politikası ve İşbirliğinin Yaygınlaştırılması, • Ülkelerin Tecrübeleri ve Öğrendikleri Dersler, • Ülkelerdeki Uygulamalarla Bağlantılı Konuların Birbirleriyle Birleştirilmesi, • Forum İçi Çalışmalar, • İzleme Değerlendirme ve Raporlama, • Eylem Planlarının Uygulanması, • Kamu Katılımının Teşviki, • Ulusal Ormancılık Programları, • Ticaret

IPF /IFF süreçlerinden gelen konular üzerinde çalışmalar yapmak üzere uzman grupları oluşturulmuştur. Üç konu başlığı seçilmiştir. Bunlar:

- İzleme, değerlendirme ve raporlama sistemleri ve yaklaşımları
- Finans ve çevre ile dost teknolojilerin transferi
- Tüm orman tipleri için yasal bir çerçevenin geliştirilmesinde tavsiye edilebilecek yönetsel parametrelerin gözden geçirilerek, değerlendirilmesi

Özellikle üçüncü konu Kostarika Kanada İnsiyatifi sürecinin devamıdır. 3. grup bölgesel ve uluslararası ormanlarla ilgili, bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan unsurlar ve süreçlerle ilgili çalışmak üzere kurulmuştur.

Forumda, dikkatlerin çekildiği bir başka konu ise, su havzalarının, karbon döngüsünün ve biyolojik çeşitliliğin korunmasının son derece önemli hizmetler olduğu ve orman ekosistemlerinin hizmetleri ve çevresel faydaları açısından daha iyi değerlendirilmesi gerekliliğidir.

Cenevre'de düzenlenen 3. forum'da öncelikle 3. uzman grubunun hazırladığı rapor altında tartışmaya açılması istenen konular sıralanmıştır [34].Bunlar;

- Ülkelerin hazırladığı raporların değerlendirilmesi,
- Uluslararası ormancılık düzenlemelerinin diğer çıktılarının değerlendirilmesi,
- Mevcut bölgesel ve uluslararası bağlayıcı ve bağlayıcı olmayan unsurlar ve ormancılıkla ilgili süreçlere erişim sağlanması,
- Ormancılıkla ve diğer ilgili kurum ve anlaşmalarla alakalı tecrübelerin gözden geçirilmesi (UÇA ile diğer bölgesel sözleşmeler ve süreçler) özellikle tamamlayıcı unsurlar, boşluklar ve mükerrer konulara yoğunlaşılması, şeklinde sıralanabilir.

4. forum'da katılımcılar IPF /IFF eylem önerileri kapsamında;

- ormancılıkla ilgili bilimsel bilgiler
- ormanların sosyal ve kültürel tarafları
- ormancılıkla ilgili izleme, değerlendirme ve raporlama
- SOY için ölçüt ve göstergeler,

konularında politik teklifleri benimsemişlerdir [35]. Uzman grupların, finans ve çevre ile dost teknoloji transferi ile ormanlarla ilgili uluslararası düzenlemelerin etkilerinin

gözden geçirilerek, kurumsallaştırılması süreci hakkında raporları gözden geçirilmiş, kararlar alınmıştır. Forum sırasında ayrıca, Ormancılık İşbirliği Ortaklığı'nın üye kuruluşları ile hükümet delegasyonları ve büyük gruplar arasında, i) ormanların sosyal ve kültürel tarafları, ii) ormanlarla ilgili geleneksel bilgiler, iii) kapasite-geliştirme ve iv) ortaklık konularında bir iletişim sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu forumun en önemli çıktılarından bir tanesi, IPF /IFF eylem önerilerinin uygulanmasına dair gönüllü ulusal raporun, sekretaryanın hazırlayacağı rehberine göre düzenlenerek, uluslararası ormancılık düzenlemesinin gözden geçirilmesi konusunda UNFF sekretaryası tarafından gönderilen "*Soru formunun*" da doldurulup, belirtilen tarihe kadar ülkelere sekretarya ya sunulmasıdır [36] Türkiye, Çevre ve Orman Bakanlığı bünyesinde ilgili raporunu hazırlayarak, UNFF'na sunmuştur [37].

5. forum sonuç forumu olarak tasarlanmasından dolayı pek çok tartışmanın yaşandığı, görüşün bildirildiği bir oturum olmuştur. Özellikle istenilen nitelikte sonuçların elde edilememesi, bazı ülkelerde hayal kırıklığı yaratmış ve sürecin yeni bir çok taraflı çalışma çerçevesinde 2015 veya 2020 yılına kadar uzatılması gündeme getirilmiştir [38]. Bu amaçla dört ana hedef belirlenmiştir.

1. SOY altında uygulamalarla, dünya çapında orman alanlarının, suni gençleştirme, ağaçlandırma, iyileştirme ve orman bozulmalarını önleme çabaları ile kaybını engelleme,
2. Orman kaynaklı ekonomik, sosyal ve çevresel faydalar ile uluslararası uzlaşmış gelişme hedeflerinin geliştirilmesinde ormanların katkısının yaygınlaştırılması,
3. Özellikle, dünya çapında, korunan orman alanları ile, sürdürülebilir şekilde yönetilen orman alanlarının arttırılması ve sürdürülebilir şekilde yönetilen orman alanlarından elde edilen orman ürünlerinin oranının arttırılması,
4. SOY için OECD'nün alt komisyonu tarafından yürütülen Resmi Kalkınma Yardımı'nın azalmasını önleme.

Yine bu forumda ortaya sürülen bazı görüşler şu şekildedir:

- SOY için tüm kaynaklardan yeni ve ek finansal kaynakların özellikle gelişmekte olan ülkelere sağlanması ve dağıtımı,
- SOY'a yüksek öncelik verilmesi, UOP'in ve diğer ulusal orman stratejilerinin ulusal planlama stratejilerine dahil edilmesi,

- İlgili UÇA'ların, araçların, süreçlerin ve BM yapılarının ormancılıkla ilgili uluslararası düzenlemelerde işbirliğini sağlamak üzere davet edilmesi. (Bu şekilde, ulusal bölgesel, küresel düzeyde, SOY'nin uygulanmasında eşgüdüm ve kurumsallaşmanın uluslararası sistemi için bir anahtar oluşturulması amaçlanmıştır.)
- Tüm orman tipleri için yasal bağlayıcı araçlar seçeneğinin diğer uluslararası ormancılıkla ilgili düzenlemelerle birlikte 2015 yılına kadar gelecekte görüşülmesi.

Yasal bağlayıcılığı olan araçlar için en yüksek savunma, konuyu gündeme taşıyan Kanada ile AB'nden gelmiştir. Her iki tarafta böyle bir yasal düzenlemenin gerekliliğine işaret etmiştir [39].

Türkiye gönüllülük esasına dayalı raporlama sisteminde genel kurula 2. raporunu sunmuştur [40].

6. forum bir anlamda 5. forumda sonuçlanmayan tartışma konularında bir sonuç bildirisi oluşturmak ve bu konuları bir karara bağlamak amacıyla yapılmıştır. Forumda daha önceki forumlarda oluşturulmaya çalışılan yasal olarak bağlayıcı araçlar yerine yasal bağlayıcı olmayan araçlar üzerinde öneride bulunulmuştur [41]. Bu noktada yasal olarak bağlayıcı araçların en şiddetli taraftarı olan Kanada'dan ciddi tepki gelmiş, AB ise bunun değerlendirilebilir bir süreç olduğu yönünde görüş bildirmiştir [42]. Gerek 5. forumda, gerekse 6. forumda gruplaşmanın arttığı gözlemlenmiştir. Bağlayıcı yasal düzenlemeler üzerine özellikle görüş bildiren ülke ve gruplar şunlardır: Afrika grubu, Avustralya, Brezilya, Kanada, Avrupa Birliği ve Amerika Birleşik Devletleri.

7. UNFF toplantısı genel olarak 3 başlık altında toplanmış konuların açık uçlu bir süreçte incelenmeye alındığı 1. forumdur [43]. Bu konular; Çok Yıllık Çalışma Programı, yasal bağlayıcı olmayan araçlar ve paydaşların iletişimidir. Çok Yıllık Çalışma Programı 2007-2015 yıllarını kapsamaktadır. Çalışma programı Tablo 2.4'te yer almaktadır. Forumların, ilk bölümden farklı olarak, iki yılda bir yapılmasına karar verilmiştir. Forum, 6. oturumunda yasal bağlayıcı olmayan araçları tüm orman tipleri için kabul ettiğini hatırlatarak, ilgili UÇA'ları, araçları, süreçleri, BM yapılarını, ilgili uluslararası ve bölgesel kuruluşları, enstitüleri ve büyük grupları, tüm orman tipleri için yasal bağlayıcı olmayan araçlar teklifini geliştirmek üzere işbirliğini yaymak amacıyla kurumsallaştırmanın yapılandırılmasında ortaklık oluşturmaya davet etmiştir.

Tablo 2.4: Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu Oturum başlıkları ve alt başlıkları
(2007-2015)

	UNFF-VIII.	UNFF-IX.	UNFF-X.	UNFF-XI.
Temel Konu	Ormanlarla ilgili dört küresel amacın başarılması ve her tip orman için yasal bağlayıcılığı olmayan araçların uygulanması			Ormanlarla İlgili Dört küresel Amacın Başarılması ve Her Tip Orman İçin Yasal Bağlayıcılığı Olmayan Araçların Uygulanması ve Ormanlar Hakkında Uluslararası Anlaşmalar
Ana Konu	- Değişen Bir Çevrede Ormanlar - Sürdürülebilir Orman Yönetiminin Uygulama Araçları	İnsanlar, Geçim ve Yoksulluğun Ortadan Kaldırılması İçin Ormanlar	Ormanlar ve Ekonomik Kalkınma	Ormanlar; İlerleme, Zorluklar ve Ormanlarla İlgili Uluslararası Düzenlemeye Giden Yol
Alt Konular	Değişen Bir Çevrede Ormanlar - Ormanlar ve İklim Değişikliği - Orman Örtüsü Az Ülkeleri de İçerecek Şekilde, Orman Azalmasının Tersine Çevrilmesi, Tüm Orman Tiplerinde Orman Bozulmasını Önlemek ve Ormansızlaşmayla Mücadele Etmek - Korunan Alanları İçerecek Şekilde Ormanlar ve Biyoçeşitliliği Koruma Sürdürülebilir Orman Yönetiminin Uygulama Araçları - Gönüllü Küresel Finansal Mekanizmalar Hakkında Karar, Bir Portföy Yaklaşımı ve Orman Finans Sağlama Çerçevesi	- Orman Yönetimi Temelinde Topluluklar - Sosyal Kalkınma ve Orman Alan İntifasını (Tenur) da İçeren Yerli ve Diğer Yerel ve Orman Bağımlı Topluluklar - Sosyal ve Kültürel Taraflar	- Orman Ürünleri ve Hizmetleri - Ulusal Orman Programları ve Diğer Sektörel Politikalar ve Stratejileri - Riskleri ve Felaketlerin Etkilerini Azaltma - Kentsel Topluluklara Ormanların ve Ağaçların Faydaları	- Ormanlarla İlgili Uluslararası Düzenlemelerin Etkinliğinin Değerlendirilmesi ve Konseyin 2006/49 sayılı kararında belirtilen tüm gelecek seçeneklerinin değerlendirilmesi - Ormanların küresel amaçlarının başarılmasına yönelik ve tüm orman tipleri için yasal bağlayıcılığı olmayan araç uygulamalarına yönelik ilerlemeleri gözden geçirme - Ormanların ve yasal bağlayıcılığı olmayan araçta içeren ormanlarla ilgili uluslararası düzenlemenin, uluslararası üzerinde hem fikir kalınmış kalkınma amaçlarına katkılarının gözden geçirilmesi

Kesişen Konular : Uygulamanın anlamı (finans, çevre ile uyumlu teknolojilerin transferi, kapasite geliştirme, farkındalığın artırılması, eğitim ve bilgi paylaşımı) orman kanunlarını yürütme (icra) ve tüm düzeyde yönetim

Genel Gündem Konuları : Ormanlarla ilgili dört küresel amacın başarılması ve her tipte ormanlar için yasal bağlayıcı olmayan araçların uygulanması, bölgesel ve alt bölgesel girdiler, çok taraflı - paydaşların iletişimi ve katılımı, Ormanlar Konusunda İşbirliği Ortaklığının girdileri ve aktiviteleri de dahil olmak üzere, program eşgüdümünün ve kesişen sektörler politikalarının ve işbirliğinin yaygınlaştırılması

Forumun diğerk bazı tespitleri şu şekilde özetlenebilir:

- SOY'nin etkili olarak uygulanması, adil ve dengeli kaynak dağılımına kritik olarak bağılıdır. Bu kaynaklar finansman, kapasite gelişimi ve çevre dostu teknolojilerin transferi olarak sayılabilir. SOY uygulamaları kritik olarak her düzeyde iyi yönetişime de bağılıdır.
- RİO'da kabul edilen Ormancılık İlkeleri için kullanılacak uygulama araçları gönüllü ve yasal bağlayıcılığı olmayan araçlardır.
- Finansal stratejilerin geliştirilmesinde, SOY'nin geliştirilmesi için kısa, orta ve uzun dönem finansal planlamalarda, ulusal, özel sektör ve yabancı fon kaynaklarının dikkate alınması gerekmektedir.
- Ormanlar toplum için ürettikleri ürünlerden çok daha fazlasını ifade etmektedirler
- Suyun ve havanın arıtılması, barınak sağlaması, toprağı ve biyolojik çeşitliliğı koruması ve iklim değışikliğini önlemedeki rolü ile ormanlar son derece önemli işlevler görmektedirler.

DB forum kapsamında bildirdiğı görüşünde; *"Resmi Kalkınma Yardımı'nın orman sektörünün yüzyüze geldiğı darboğazları çözmekte yeterli olamayacağını ve finansal destek için başka yolların gerekliliğini"* dile getirmiştir. Devamında, *"gelişmekte olan ülkelerde, SOY ile ilgili olarak, ormanların bozulması ve azalması sonucu, azalan emisyonların değıerlendirilmesi araçlarını, orman karbon ortaklığı olarak pilot uygulama yaptığını"* belirtmiş ve bu kapsamda *"DB'in orman sektöründe işlem hacminin yılda 300 ile 500 milyon dolar olduğunu"* beyan etmiştir.

2.4.7. Uluslararası Anlaşmalar ve Birleşmiş Milletler Organları Arasındaki Etkileşim

Pek çok UÇA' BM departmanları tarafından yönetilmekte ya da desteklenmektedir. Bu kapsamda en fazla çalışma yapan birim BM Çevre Programı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık 41 sözleşmeye sekreterlik hizmeti vermektedir. BM Çevre Programı'nın yöneticisi olduğı sözleşmeler üzerinde iki tür uygulaması vardır. Birincisinde BM Çevre Programı, ilgili sözleşmenin Taraflar Toplantısında alınan

kararlar doğrultusunda oluşturulan güvenlik fonunun yönetimini gerçekleştirir, ikincisinde ihtiyaçlar BM Çevre Programı'nın çevre fonundan karşılanır.

BM birimleri yöneticisi oldukları UÇA için uluslararası kuruluşlarla işbirliğine gitmektedirler. Bunları kısaca özetlersek; biyolojik çeşitlilik ile ilgili sözleşmeler kapsamında; DB'nin ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile FAO'nun Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve CITES'le, BM Çevre Programı'nın Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, CITES ve Dünya Mirasını Koruma Sözleşmesi ile, DTÖ'nun CITES ile Dünya Doğal Hayat Fonu Ramsar Sözleşmesi, Göçmen Türler Sözleşmesi ve CITES'le ortak işbirliği anlaşmaları vardır. Atmosferle ilgili küresel düzeyde çok fazla çalışma olmadığından ve olanlarda BM bünyesinde toplandığından bu konudaki tek örnek Montreal Protokolü Çok Taraflı Fonu'dur. Ancak Montreal Protokolü Çok Taraflı Fonu'nun da BM Kalkınma Programı, Birleşmiş Milletler Endüstriyel Kalkınma Örgütü, BM Çevre Programı, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Meteoroloji Örgütü, FAO, DTÖ, DB, GEF, İsveç Uluslararası Kalkınma ve İşbirliği Ajansı ile işbirliği anlaşmaları vardır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, resmi ortakları olmamasına rağmen BM Kalkınma Programı, BM Çevre Programı, Dünya Meteoroloji Örgütü, DB, Birleşmiş Milletler Eğitim ve Araştırma Enstitüsü, FAO ve Uluslararası Çalışma Örgütü 'nden veri kabul etmektedir [5].

Benzer ortaklıklar ve işbirliği uygulamaları UÇA arasında da vardır. Bu işlem UÇA arasında Mutabakat Belgesi (memoranda of understanding*) imzalanarak yürütülmektedir. Bu şekilde UÇA sorumlu oldukları anlaşmalar üzerinde çalışırken uygulama programlarında birbirleriyle yakın işbirliği içerisinde olmaktadır. Bu konuda çalışma yapan en önemli grup UÇA içinde biyolojik-çeşitlilik ile ilgili olanlardır. Özellikle son dönemde pek çok önemli Mutabakat Belgesi imzalanmaktadır. Örneğin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi sekreterliği, Ramsar sözleşmesi, CITES, Göçmen Türler Sözleşmesi ve Bern Sözleşmesi sekreterlikleri arasında Mutabakat Belgesi vardır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile Ramsar sözleşmesi ve Biyolojik

* **Memoranda of understanding;** uluslararası daha az resmi olan araçlardır. Sıklıkla uluslararası bir anlaşmanın altında uygulamaya dönük düzenlemelerini içerir. Aynı zamanda, teknik ayarlamalar ve konuların ayrıntılandırılmasında kullanılır. BM'in kendi konferanslarında çok sık kullandığı bir yöntemdir. BM bunu işbirliği yaptığı diğer organizasyonlarda da kullanır. Uluslararası arenada hangi alt isme sahip olursa olsun, tüm anlaşmalar Çok Taraflı Çevre Anlaşmaları (Multilateral Environmental Agreements, UÇA) olarak üst ismin altında yer almaktadır.

Çeşitlilik Sözleşmesi ile CITES arasında ortak çalışma programı mevcuttur. Aynı şekilde Göçmen Türler Sözleşmesi ve CITES arasında da Mutabakat Belgesi'ne bağlı olarak bir ortak çalışma planı geliştirilmeye çalışılmaktadır. Anılan tüm sözleşmelerin Dünya Mirasını Koruma Sözleşmesi ile de Mutabakat Belgesi vardır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin ayrıca, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi, Cartagena Sözleşmesi ile Barselona Sözleşmesi ve protokolü ile de Mutabakat Belgesi vardır [5].

Atmosfer sözleşmelerine bakıldığında, biyolojik çeşitlilik sözleşmelerinden farklı olarak BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve Ramsar sözleşmesi ile işbirliği anlaşmasının olduğu ancak aralarında Mutabakat Belgesi bulunmadığı görülmektedir. Yine Viyana Sözleşmesi ve Montreal Protokolünün de diğer UÇA ile sadece "*ad hoc*"* anlaşmaları vardır.

Bu sözleşmelerin çalışma grubu toplantılarına sivil toplum örgütleri, bilimadamları akademisyenler, özel sektör temsilcilerinden de katılım olmaktadır. Bu toplantılara konularına göre yerel halk, çalışma örgütleri, yerel yönetimler ile banka ve finans kuruluşları temsilcileri de davet edilmektedir.

2.4.8. Dünya Bankası

DB, ikinci dünya savaşı sonrası IMF ile birlikte kurulmuştur [44]. IMF hükümetlere yönelik olarak çalışırken DB özel sektör yatırımlarının finansmanında görev almıştır.

2.4.8.1. Dünya Bankasının Ormancılık Politikası

Bankanın 1990'lı yıllara kadar izlediği ormancılık politikası, genel çevre politikasına bağlı olarak muhafaza merkezli olmuştur. Dünya Bankası Eylem Değerlendirme Bölümü tarafından, banka için hazırlanan raporda, banka politikası başarılı olarak değerlendirilmiş ancak uygulamalarda performansın orta düzeyde kaldığı tespit edilmiştir. Bölüm, bankaya, ormanlar için politik hedeflerini geliştirmesini ve kapsama alanını genişletmesini tavsiye etmiştir. Eylem Değerlendirme Bölümüne göre, DB, orman ve orman bağlı insanların yaşamsal tüm potansiyel etkilerini göz önünde

* **Ad hoc:** Sözlük anlamı olarak "amaca özel-niyete mahsus" manasına gelmektedir. Konu kapsamında ise geçici olarak kurulan ve o ana belirlenen sorunun çöz mek için geçici olarak çözüm üreten "araştırma teknik komisyonları" anlamında kullanılmıştır.

bulundurulmalıdır. Bu şekilde yeni hedeflerin belirlenmesi ve yeni yaklaşımların oluşturulması mümkün olabilecektir. Bankanın bu tavsiyeleri uygulamaması halinde orman ve orman ürünleri ile ormanlarla ilişkili diğer konularda yeterli olamayacağı ifade edilmiştir. Bölümün görüşleri esas alınarak, banka tarafından geliştirilen yeni strateji üç temel hedef belirlemiştir [45]. Bu hedefler bankanın çevre stratejisi ile de paralellik arz etmektedir.

<u>Çevresel Stratejik Hedefler</u>		<u>Orman Stratejik Hedefleri</u>
Hayat kalitesini yükseltmek	←→	Fakirliği azaltmak için ormanı kullanmak
Refah seviyesini yükseltmek	←→	Sürdürülebilir ekonomik kalkınma içine ormanları entegre etmek
Küresel kamunun kalitesini yükseltmek	←→	Küresel orman değerlerini korumak

Görüldüğü üzere her iki strateji yoksulluğun azaltılması, refah seviyesinin yükseltilmesi ve küresel orman kıymetlerinin korunması konularında birleşmektedir.

Banka 2002'de ormancılık stratejisini tekrar gözden geçirmiştir [46]. Yeni stratejide yönetim, yerellik ve katılımcılık en önemli uygulama araçları olarak takdim edilmektedir. DB, katılımda bulunduğu her projeye bu kavramları da taşımakta ve ormancılık forumu doğrultusunda, bağımsız, şeffaf, çok taraflı paydaş gruplarının katılımı ile orman yönetimi standartlarının oluşturulması gerektiğini savunmaktadır.

Banka ormancılık stratejisini ve uygulama politikalarını yaptığı ortaklıklar ile hayata geçirmeye çalışmaktadır. Bunların en önemlilerinden biri DB ile Dünya Doğal Hayat Fonu arasında 1998 yılında kurulmuş olan Küresel Orman Ortaklığı 'dır. Her iki organizasyon ortaklaşa dünya ormanlarının azaltılmasını ve bu azalmanın dünyanın en fakir insanlarını etkilemesini engelleyici organizasyonlar yapmaktadırlar [47]. Bankanın uyguladığı koruma programlarının ikisi ormancılık ve uluslararası su yolları projeksiyonu hakkındadır. Banka öncelikle hükümetlerle çalışmaktadır, ancak doğal kaynaklarda özel sektör ve yerel yönetimlerle de işbirliği yapmaktadır.

2.4.8.2. Dünya Bankası Finans Mekanizmaları

DB grubu, küresel finans mekanizmalarının üç uygulama ajansından biridir. Diğer ikisi Montreal Protokolü Çok Taraflı Fonu (1989) ve GEF (1991)'dir. Banka farklı alanlarda

farklı hizmet birimleri ile finansman eylemini gerçekleştirmektedir [48]. Bunların arasında MIGA, uluslararası sermayenin ulus ötesi her türlü ticari olmayan yatırımının risklere karşı korunması amacıyla 12 Nisan 1988 tarihinde DB alt birimi olarak kurulan bir tür sigorta şirkettir [49].

MIGA, sigorta şirketi olarak kendi kuruluş bildirisinde belirtilen ticari risklerden herhangi bir tanesinin gerçekleşmesi halinde, yatırımcıya tazminat ödemek zorundadır. Bu tazminatı yatırımcının yatırım yaptığı ülkeden almasını hukuksal bir dayanağa bağlamaktadır.

Yani bir ülkede yatırım yapmaya hazırlanan herhangi bir kurum veya kuruluş bu ülkedeki yatırımın herhangi bir nedenle zarara uğramaması karşısında, tazminin yine bu ülke tarafından sağlanmasını MIGA aracılığıyla garantilemiş olmaktadır. MIGA yatırımcının zararını karşılamakta ancak bunun karşılığını ilgili ülkeden tahkim yolu ile geri almaktadır.

MIGA'nın yatırım garantisi verdiği çevresel konular arasında; doğal habitatlar, ormancılık, atık yönetimi, baraj güvenliği, uluslararası su yolları projeleri bulunmaktadır [46].

2.4.9. Dünya Ticaret Örgütü - DTÖ

DTÖ çok taraflı ticaret sisteminin yasal ve kurumsal organıdır. DTÖ, hükümetlerin iç ticaret yasalarını ve düzenlemelerini nasıl yapacakları hususunda yasal bir çerçeve ortaya koymaktadır. Aynı zamanda toplu görüşmeler ve müzakereler yoluyla ülkeler arasında ticari ilişkilerin geliştirildiği bir platformdur [50].

DTÖ, 1995 yılında, Uruguay görüşmelerinin şekillendirmesi ile kurulan bir kurumdur ve bir anlamda Ticaret ve Tarifeler Genel Anlaşması (GATT)'nın devamıdır. Ancak, DTÖ sadece GATT'ın biraz genişletilmiş bir şekli değildir, aksine tamamen değişik bir yapıya ve farklı bir karaktere sahiptir [51].

DTÖ'nün kurulmasından sonra dört ticari anlaşma ilan edilmiştir [52]

- GATT: Bu anlaşmanın bütün yetkileri, altında imzalanmış anlaşmalarıyla birlikte DTÖ'a devredilmiştir [46].
- Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GATS). Anlaşma, mimarlık, mühendislik, ulaşım, elektrik, haberleşme, elektronik, su, belediye hizmetleri, eğitim, sağlık, turizm, finans, muhasebe olmak üzere 11 ana ve bir dizi alt sektörde verilen hizmetlerin, kamu hizmetlerini de kapsayacak şekilde piyasa ekonomisine açılmasını içermektedir.
- Tarımda Liberalizasyon Anlaşması
- Patent ve Telif Hakları Anlaşması (TRIPS)

2.4.9.1. Hizmet Ticareti Genel Anlaşması ve Mühendislik Alanına Etkileri

GATS , uluslararası hizmet ticaretini öngören bir anlaşmadır. Bu anlaşmanın temelde iki prensibi vardır. i) Stand still; verilen hiçbir taahhütten geriye dönülememesi, ii) Built in: her görüşmede mutlaka yeni tavizler verilmesi, anlaşma bu şekli ile son derece dinamik bir yapı kazanmış ancak bu dinamik yapı beraberinde ülkelerin tercih etmeyeceği kadar sektör açılımlarına neden olmuştur.

GATS 'ın amacı, uluslararası hizmet ticaretini kısıtlayacak engellerin ve ilgili alanlarda mevcut kamu düzenlemelerinin kaldırılarak, hizmet sunumunda tam serbestliğin sağlanmasıdır. 1994 yılında imzalanan anlaşmaya göre hizmetler 4 grup içinde yer almaktadır [53].

- ✓ Birinci grup içinde, sunumu ülke sınırlarını aşarak, diğer ülkeleri de kapsayan hizmetler yer almaktadır. Uluslararası telefon hizmetleri ve görüşmeleri bu gruba girmektedir.
- ✓ İkinci grup hizmetleri, yurt dışında tüketilen hizmetler oluşturmaktadır. Örneğin bir ülke vatandaşlarının başka bir ülkeden turizm hizmeti alması ikinci grup hizmetlere girmektedir.
- ✓ Üçüncü grup hizmetler, bir hizmet firmasının, sınır dışı hizmet üretebilmesi amacıyla, diğer ülkelerde şube veya büro açarak, o ülkelerde ürettiği hizmetlerden oluşmaktadır. Bu grup hizmetlerin en belirgin örneklerini sağlık hizmetleri ve eğitim hizmetleri temsil etmektedir.

- ✓ Dördüncü grup hizmetleri ise gerçek kişilerin kendi ülkeleri dışında sundukları hizmetler oluşturmaktadır. Bu grubun en belirgin örneği, çeşitli alanlarda eksper uzman olarak vb. profesyonel serbest meslek sunumudur.

Eğer bir ülke herhangi bir hizmet alanını uluslararası ticarete açacağını taahhüt etmişse, koşullar ne olursa olsun, bu taahhüdünü geri çekememektedir. Hatalı taahhütte bulunmuş ise, ancak talep listelerinde bazı koşullarda ısrar ederek, bir takım iyileştirmeler sağlanabilmektedir. Dolayısıyla ülkelerin taahhütte bulunurken son derece dikkatli olmaları, hizmet alanını, her yönü ile çok iyi analiz etmeleri gerekmektedir [54].

GATS anlaşmasının temel çatısını, en çok kayırlan ülke (madde: 2) ve ulusal işlem (madde: 17) ilkeleri oluşturmaktadır [55]. En çok kayırlan ülke ilkesine göre yurt dışından hizmet alma durumunda olan bir ülke, en çok kayırlan herhangi bir ülkeye tanımış olduğu tüm avantajları ve kolaylıkları, hizmet sunan tüm diğer yabancı ajanlara da tanımak mecburiyetindedir. Böylece tüm hizmet sunucuları anlaşmaya dahil tüm ülkelerde birbirleri ile rekabet etme durumunda olmadan, eşit koşullarda iş alma avantajını elde etmiş olmaktadır [53].

Ulusal işlem ilkesi ise, hizmet sunucuları arasındaki eşitlik koşulunu yerli ve yabancı sunucular arasında sağlamaktadır. Bir başka deyişle, anlaşma dahilinde bir ülke kendi hizmet sunucularına tanımış olduğu tüm ayrıcalık ve avantajları yabancı sunuculara da tanımak zorundadır [50]. Görülüyor ki, yerli ve yabancı hizmet sunucuları da eşit konuma geldiğinde, anlaşma dahilindeki tüm alanlarda, tüm hizmet sunucuları, aynı koşullarla karşı karşıya gelmiş olmaktadır.

Teoride son derece hakkaniyetli görünen uygulama, ülkelerin kalkınma ve istihdam politikalarında sıkıntı yaratacak kısıtlamalara neden olmaktadır. Örneğin kalkınma planlarında istihdam politikasında emek yoğun teknolojileri tercih ve teşvik eden uygulamalar, 17. maddeye istinaden revizyona uğrama riski ile karşı karşıya gelebilecektir. Bu durumdan yakından etkilenecek sektörler arasında ormancılık sektörü de bulunmaktadır.

GATS kapsamında listelenen hizmet alanları içerisinde mühendislik hizmetleri mühendislik dallarına göre ayrıntılı olarak listelenmemekle beraber; mühendislik altında, şehir planlama peyzaj, mimarlık hizmetleri, bilgisayar yazılım ve donanım hizmetleri, araştırma-geliştirme hizmetleri, madencilik, ormancılık, enerji dağıtım, bakım ve onarım, telekomünikasyon, yapı ve ilişkili mühendislik hizmetleri, inşaat ve çevre hizmetleri başlıkları yer almaktadır [56]. Aslında GATS uygulamalarında salkımlama (cluster) denilen bir teknik ile çalıştığından sadece belli alanları kapsar görünse de mühendislik hizmetleri metin üzerinde yazılı bulunan taahhütlerden daha geniş bir içerik taşımaktadır.

Anlaşma metninden ayrı olarak, DTÖ tarafından 1998 yılında yayımlanan açıklayıcı bir not S/C/W/44 ile mühendislik ve mimarlık hizmetleri başlığı altında, tüm fizibilite tasarım, planlama, proje ve üretim aşamalarının kastedildiği belirtilmiştir.

Türkiye'nin taahhütlerine bakıldığında, "*Mühendislik ve Mimarlık Hizmetleri*" ile "*İnşaat ile İlgili Mühendislik Hizmetleri*" üst başlıkları için dört hizmet sunum yönteminin de kullanılabileceği ve DTÖ'a üye tüm ülkelere bu sektörlerin açık olduğu belirtilmiştir. Bu sektörlerde hizmet sunumunda bulunacak mühendis ve mimarların geçici olarak ilgili meslek odası üyesi olması yeterlidir. Bunun dışında herhangi bir kısıtlama bulunmamaktadır. Çevre hizmetleri kapsamında ise "*Uzaktan Hizmet Sağlama Yöntemi*" GATS 'a kapalı tutulmuş, diğer üç yöntem için ise hiç bir kısıtlama getirilmemiştir [56].

2.4.9.2. Dünya Ticaret Örgütü ve Uluslararası Anlaşmalar

DTÖ, 15 Aralık 1994'te, "*Decisions on Trade in Services and the Environment*" adında bir bildiri yayınlamış, Rio deklarasyonu ve Gündem 21 görüşlerini esas alarak, DTÖ bünyesinde genel konseye bağlı Ticaret ve Çevre Komisyonu oluşturulmasına karar verildiğini, bu komisyonun çalışmalarının tüm üyelere açık olduğunu duyurmuştur. DTÖ, ayrıca çok taraflı çevre anlaşmaları ile çok taraflı ticaret sisteminin birbiri ile ilişkilerinin göz önünde bulundurulması gerekliliğine ve bu iki unsurun mutlak şekilde birbiri üzerinde etkilerinin dikkate alınması gerekliliğine dikkat çekmiştir [51].

DTÖ gündemindeki ticaret ve çevre konusu, genel olarak çok taraflı, ticaret sistemi ile çevre politika ve önlemlerinin karşılıklı etkileşimi açısından ele alınmakta, bu iki alan arasındaki ilişkilerin, sürdürülebilir kalkınmada göz önünde bulundurularak, birbirini destekler şekilde geliştirilmesi veya düzenlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çerçevede uluslararası ticaret kurallarının, çevre politikaları ile uyum sağlanabilecek şekilde gözden geçirilmesi ve çevrenin korunması amacıyla alınan ticari önlemlerin haksız ve gereksiz ticari kısıtlamalara yol açılmayacak şekilde uygulanmasının sağlanması DTÖ'daki ticaret ve çevre tartışmalarının önemli unsurlarını oluşturmaktadır. Üye ülkelerin bu konuda farklı yaklaşımları vardır.

Yaklaşık 250 UÇA'nın 20'si ciddi olarak ticareti etkilemektedir. Özellikle bazı türlerin ticaretine ve üretimine getirilen kısıtlamalar, anılan türlerin ticaretine ilgili hükümetlerce yasaklama getirilmesine ve dolayısıyla ticaretin akışında kesintiye neden olmaktadır. Bu amaçla kurulmuş olan Uluslararası Ticaret ve Çevresel Etki Grubu birimi, ticari anlaşmalar ile çevre anlaşmalarını uyumlulaştırmaya çalışmaktadır [57]. DTÖ bünyesinde yer alan kuruluş hem DTÖ üyeleri hem de UÇA üyelerinden oluşmaktadır. Grup, ticari anlaşmalar düzenlenirken bunlardan çevreye zarar verici maddelerin ayıklanması ile görevlidir [58]. Bu cümlelerin tersinden okunması da mümkündür. “Çevre anlaşmaları ile çatışan ticari anlaşmalar yapılmamalı” tezine karşılık, “çevre anlaşmaları düzenlenirken ticari anlaşmaları kısıtlamamalıdır” düşüncesi de akla yakındır.

2.5. BÖLGESEL ÖLÇEKTE ULUSLARARASI KURULUŞLAR

2.5.1. Avrupa Birliği

AB'nin ormancılık politikasına baktığımızda, ormanların ekonomi ve toplumun diğer kesimleri üzerindeki derin etkisine rağmen, AB'da ormancılığın tek başına bir sektör, bir politika dalı olarak ortaya çıkacak güçte olmadığı görülmektedir [59].

AB'nde ormancılık politikaları, yerleşmiş ulusal ve bölgesel düzeydeki kanun ve yönergelerin tarihi ve mülkiyet hakları çerçevesinde, üye devletler tarafından düzenlenmekte ve uygulanmaktadır. Ormancılık politikaları, ormancılık sektörünün

dışında, doğal ve kültürel mirasın korunması, iklim değişikliğinin azaltılması ve yenilenebilir enerji kullanımı gibi çok sayıda sosyal ve politik meseleden etkilenmektedir [60].

Çevre konusundaki gelişmelere paralel olarak, ormancılıkta da gelişmeler görülmeye başlamıştır. Avrupa topluluğu ile Afrika, Karayip ve Pasifik ülkeleri arasında 1984 yılında düzenlenen Lome III konvansiyonunda çölleşmeyle müdahale edilmesi gerektiğinin ifade edilmesi ormancılıkla doğrudan ilgili ilk yasal düzenleme olarak karşımıza çıkmaktadır [60].

Birliğin ormancılık politikaları, küresel düzeyde değişimler ile uluslararası süreçlerden ve sözleşmelerden de etkilenmiştir [61]. Bunlar arasında, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, MCPFE, Uluslara arası Odun Hammaddesi Ticareti Sözleşmesi... sayılabilir.

Ormancılıkla ilgili birliğin en geniş kapsamlı bildirilerinden biri, 1988 yılında yayımlanan "*Ormancılık Sektöründe Toplum Stratejisi ve Uygulaması*"dır [62]. Bildiri, ormansızlaşma, kırsal bölgelerde ormancılığın gelişmesi, orman alanlarının korunması konularında izlenecek ilkeleri ve programları içermektedir. Sonrasında kurulan Sürekli Ormancılık Komitesi, bu ilkeleri Topluluk Ormancılık Hareket Programı altında geliştirmiş ve Ormancılıkla ilgili bir dizi ilkeyi içeren Ormancılık Uygulama Programı'nı hazırlamıştır.

Avrupa Birliğinde ormancılığın rolü, 1995 yılında ormancılık sektörünün ekonomilerinde önemli rol oynadığı ülkelerden, Avusturya, Finlandiya ve İsveç'in birliğe katılmasıyla artmış, süreç 1998'de şekillenen Avrupa Birliği Ormancılık Stratejisi ile somut bir hal almıştır [61].

Anılan strateji de ormanların çok yönlü işlevleri hatırlatılarak, toplumun kalkınması için sürdürülebilir orman yönetiminin önemi vurgulanmış ve stratejinin uygulanmasına yönelik esaslar ortaya konmuştur. Aynı zamanda, uluslararası anlaşmaların ilke ve önerilerinin uygulanmasının önemi belirtilmiştir [63].

Birlik kapsamındaki her ülke kendi ormancılık politikasını oluşturmak konusunda bağımsız olsa da, oluşturacağı politika birlik amaçları, uluslararası süreçler ve anlaşmaların kapsamı ile sınırlandırılmıştır. AB dahilinde ormancılıkla ilgili önemli konular (katılımcılık, kırsal kalkınma - ormancılık ilişkisi, biyolojik çeşitliliğin korunması, sektörler arası ve uluslararası işbirliği, ormanların hizmet üretimi etkinliğinin artırılması, orman ürünleri ticareti, ekosistem dengesinin sağlanması ve çevrenin korunması), birlik politikaları çerçevesinde işlem görmektedir.

2.5.2. Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı

Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı, Avrupa Birliği ile birlik üyesi olmayan Avrupa ülkelerini de kapsayan üst düzey politik bir inisiyatiftir. Bu oluşumun içinde 40 ülke yer almakta ve öncelikli olarak Avrupa ormanlarının durumunu ve mevcut darboğazları tespit ederek sürdürülebilir kaynak yönetimi prensipleri çerçevesinde çözüm yolları ortaya koymaya çalışmaktadır.

İlk bakanlar konferansı, 1990 yılında Strazburg (Fransa)'da yapılmıştır. Bunu sırasıyla 1993 Helsinki (Finlandiya), 1998 Lizbon (Portekiz), 2003 Viyana (Avusturya), 2007 Varşova (Polonya) konferansları izlemiştir. Anılan konferanslarda toplam 19 karar alınmıştır. Söz konusu kararlar uluslararası anlaşmaların ve sözleşmelerin yükümlülüklerinin Avrupa bölgesinde uygulanmasına yönelik prensip kararlarıdır. Taraf ülkeler ve Avrupa topluluğu, *"Bakanlar Konferansı'nda onaylanan kararların uygun düzeylerde uygulanmasından sorumludurlar. Ortak bir çerçeve tesis eden ve gönüllü temele dayanan taahhütlerden yararlanarak, hükümetler, bölgedeki ormanların sürdürülebilir yönetimini ve korunmasını sağlamak ve iyileştirmek için girişimlerde bulunmaktadır"* kabulünü yapmaktadırlar [64].

2.5.2.1. Birinci Bakanlar Konferansı (Strazburg) - 1990

Strazburg genel deklarasyonunda yer alan bazı tanımlamalar özellikle dikkat çekicidir.

- *"ormanların, özellikle toprağın ve suyun korunması... ile mal ve hizmetlerin sürdürülebilir üretimiyle ilgili olarak yaşayan çevrenin geliştirilmesindeki öneminin farkına vararak"*

- *"özellikle atmosferik kirlilik, ..., küresel ısınma, başlıca iklimsel olaylar... tüm bu olaylar arasındaki etkileşimlerin Avrupa ormanlarını tehdit ettiğinin bilincinde olarak"*
- *"Avrupa'daki ormanların korunması ve biyolojik çeşitliliklerin sürdürülmesi ile ilgili giderek artan sayıdaki problemlerin sınırötesi bir özelliğe sahip olmaları ve bundan dolayı tüm Avrupa kıtasının bunların hem spesifik olarak hem de çeşitlilikleri bakımından tanımlanacağı ve etkili bir şekilde çözüleceği bir çerçeve alması gerektiği..."*
- *"Avrupa ormanlarının biyolojik çeşitliliğinin korunması ve muhafazasının ilgili toplulukları kapsadığı ve ulusal sınırları aştığı..."*

belirtilmiştir. Dikkat edilirse hem biyolojik çeşitliliğin korunması hem de iklim değişikliği ve getirdiği sorunlar üzerine çalışmalar 1992 Rio zirvesinden önce dile getirilmiştir. Aynı hassasiyeti Strazburg kararlarında da gözlemlemek mümkündür [59]. Bunların özellikle ikisi dikkat çekicidir:

S1. Orman Ekosistemlerinin İzlenmesi İçin Daimi Deneme Sahaları Avrupa Şebekesi.

Bu karar altında *"... Hava Kirliliğinin Ormanlar Üzerindeki Etkisinin İrdelenmesi ve İzlenmesi Uluslararası İşbirliği Programı'nın öngördüğü irdeleme ve izlemeyle ilgili tavsiyeleri kendi ülkelerinde uygulamaya çaba göstereceklerdir"* denmektedir. Ayrıca *"... koordinasyon merkezine iletilecek verilerin listesi, bu programın özel timleri tarafından öngörülen teklifler doğrultusunda hazırlanacak ve şebekeye üye olan her ülke bu merkezlerin maliyetine katkıda bulunacaktır"* ifadesi yer almaktadır.

S2. Orman Gen Kaynaklarının Korunması.

Bu karar altında, *"bu zengin çeşitliliğin değişikliğe uğraması, ya da azalmasının ciddi sonuçlar doğurabilecek bir risk olduğunu göz önünde bulundurmak"* gerektiğinden hareketle, *"... korunacak genetik çeşitliliğin, sadece bireysel genlerin çeşitliliği olmayıp, türler, ırklar ve bireyler arasındaki bütün genetik çeşitliliği kapsaması ve yerinde (in-situ) koruma faaliyetleri vurgulanarak, bu faaliyetlerin orman yönetim amenajman planlarına entegrasyonunun sağlanması gerçekleştirilmelidir"* görüşü savunulmaktadır.

Tüm bu çalışmalarda her ülke kendi katılımını kendisi finanse etmektedir.

2.5.2.2. İkinci Bakanlar Konferansı (Helsinki) - 1993

Helsinki konferansında alınan kararlar ve hazırlanan genel deklarasyon Rio süreci ve sonrasındaki oluşumlar için destekleyici bir zemin oluşturmaktadır. Genel deklarasyonda,

- *"1992 yılında Rio de Janeiro (Brezilya)'da yapılan BM Çevre ve Kalkınma Konferansına katılan Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu'nun bu konferansta Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ni imzaladığını ve tüm orman tiplerinin yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişimine ilişkin küresel bir uzlaşma için yasal bağlayıcılığı olmayan Orman Prensiplerini ve Gündem 21'i onaylayarak ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun kurulmasını destekleyerek Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu, Orman Prensipleri Bildirisi'nin, özellikle Bölüm 11 (Ormansızlaşma ile Mücadele)'nin uygulanmasını gözden geçirme anlamında Gündem 21'in uygulanmasında işbirliğinin teşvik edilmesine olan isteklerini gösterdiklerini hatırlayarak..."*
- *"Orman Prensipleri Bildirisinin ormancılık konularındaki daha ileri işbirliği için yeterliliğini değerlendirmeye tabi tutma niyetlerini yenileyerek"*
- *"Biyolojik çeşitliliğin korunmasının ve uygun şekilde artırılmasının tüm ormanlar ve orman ekosistemlerinin sürdürülebilir yönetiminin esas unsuru olduğunu... ulusal kılavuzlar ve yerel teknik çözümlerle yansıtılarak bütünleştirilmiş metotlarla uygulanması gerektiğini" vurgulamışlardır.*

Helsinki Kararları Rio sonrası dönemi yansıması bakımından dikkat çekicidir:

H1. Avrupa Ormanlarının Sürdürülebilir Yönetimi İçin Genel Esaslar [64]

- Bu başlık altında, taraflar, *"1992 BM Çevre Programı konferansında kabul edilen ve bundan sonra "Orman Prensipleri Beyannamesi" olarak adlandırılacak olan "tüm orman tiplerinin korunması, yönetimi ve sürdürülebilir gelişmesi üzerine küresel uzlaşma için prensipler öngören yasal bağlayıcılığı olmayan yetki beyannamesini" kabul ettiklerini belirtmişler,*
- *"Ilıman Bölgeler Orman Kaynakları Raporu'nun, Avrupa Orman Kaynaklarının alan, dikili hacim ve artım olarak çoğaldığını ve odun dışı ürünlere ve hizmetlere olan talebin de önemli oranda arttığını gösterdiğini" not ederek,*

- *"Avrupa Toplulukları Komisyonu ve Ormanlarda Hava Kirliliğinin Etkilerinin İzlenmesi ve Değerlendirmesi ile ilgili 1992 BM Avrupa Ekonomi Komisyonu Uluslararası Müşterek Programının "Avrupa Ormanlarının Durumu Raporu"nda belirtildiği gibi, Avrupa'daki ağaçların ortalama ellide birinden fazlasının taç kısımlarının zarara uğramış olduğunu ve uzun dönemde mevcut kirlilik potansiyelinin devam etmesinin veya kirlilik seviyesindeki artışın Avrupa'da geniş sahalarda ormanların hayatiyetini tehdit edeceğini" önemle kaydettikten sonra bu çerçevede,*
- *"Ulusal gelenekler ve anayasal süreçler çerçevesinde yerel kanunlara uyarlanan ormancılık politikalarının; yasal, kurumsal ve uygulama konularında uygun seviyede bir sürekliliğe dayalı olarak ormancılığın uzun dönemli yapısını yansıtmayı ve özel ve devlet ormanlarında biyolojik çeşitliliğin geliştirilmesini ve korunmasını kapsayan çok yönlü faydalanma ve sürdürülebilir yönetim imkanı sağlayan uygulamaları kuvvetle teşvik etmesi gereği" vurgulanarak, "Topluma çok yönlü faydalar sunan orman sahipleri, toplum ve diğer faydalanıcılar tarafından, bu hükümlerin, üretim maliyetlerine dahil edildiği durumlarda, uygun bir şekilde desteklenmelerinin önemi" üzerinde durulmuştur.*
- *Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu, "gecikmeksizin yukarıda belirtilen genel esasları, Orman Prensipleri Beyannamesine uygun bir tarzda uygulamak için kendilerine özgü ulusal ve bölgesel esaslar hazırlamayı, bunları ormancılık planları ile bağdaştırmayı ve Avrupa'daki ormanların sürdürülebilir yönetiminin genel esaslarını daha ileri seviyede geliştirmeye katkıda bulunmayı taahhüt ettiklerini" belirtmişler.*
- *Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu, "yukarıdaki genel esaslarla ve Gündem 21'in ormansızlaşmayla mücadele bölümüyle uyumlu olarak, Avrupa'da ormanları koruma, ağaçlandırma ve yeniden orman kurma çalışmalarının artırılmasında işbirliği yapacaklarını" bildirmişler.*
- *Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu, "sürdürülebilir yönetim çerçevesinde, orman ürünleri üretimini, kullanımını ve pazarlanmasını iyileştirecek ve bu esaslarla uyumlu yaygın tedbirlerin geliştirilmesinde işbirliği yapacaklarını" ifade etmişler*
- *Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu, "Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu'nun himayesinde tüm ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir*

gelişimi konusunda küresel bir sözleşme hazırlanması istikametindeki uluslararası faaliyetlere katılacaklarını taahhüt ettiklerini" dile getirmişlerdir.

H2. Avrupa Ormanlarının Biyolojik Çeşitliliğin Korunması İçin Genel Esaslar, Bu başlık altında; taraf ülkeler ve Avrupa Topluluğu, *"biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını orman yönetiminin önemli bir unsuru olarak tanıyacaklarını"* belirtmişler; bunu, *"şu anda hem ekonomik amaçlarla yararlanılan ve hem de Strazburg Konferansı Karar 2'de detaylı biçimde verildiği gibi tali veya ender olarak nitelendirilen orman taksonlarının gen kaynaklarının korunması ile, yöresel olarak veya ülke bazında tehdit altında olan orman türlerinin ve ekosistemlerinin korunmasının milli ormancılık politikalarının oluşturulmasında dikkate alınması"* başlıkları altında değerlendireceklerini karara bağlamışlardır.

H4.Avrupa Ormanlarının İklim Değişikliğine Uzun Süreli Adaptasyonu Süreci Stratejileri:

Bu başlık altında yapılmış tespitlerden konu kapsamında değerlendirilenler şunlardır:

- *"Organik madde mineralizasyonu sonucu karbondioksitin serbest kalması, toprak yıkanmasının artması, toprak sürecinin etkilenmesi ve suların bozulması",*
- *"Belli bir sürede topraktaki değişikliğin olumsuz bir etki göstermemesi halinde, atmosferdeki karbondioksit artışının ormanlardaki artımı çoğaltması ve bunun sonucunda karbon tutulma miktarının artması",*
- *"Hidrolik havzalardaki orman ekosistemlerinin değişmesi ve adaptasyonu sonucu su kullanımının değişikliğe uğramasının su kaynak planlaması üzerine etki yapabileceği" kabul edilmiş ve*
- *"Küresel değişiklikler ve özellikle küresel karbon çevrimi üzerinde Avrupa Ormanlarının rolünü anlamak için; Avrupa ormanları, orman toprakları ve turbalıklarının karbon kaynağı ve karbon depolamadaki rolü üzerinde çalışmalar yapılması" önerilmiş, "bu alandaki araştırmaların, ulusal ve bölgesel envanter çalışmaları ve araştırmalar için ortak metodolojiler geliştirmeyi ve karasal ekosistemlerdeki karbon rezervi, deposu ve kaynağı üzerine Avrupa ölçeğinde bir veri tabanı oluşturmayı ve devam ettirmeyi kapsaması" öngörülmüştür.*
- *Taraf Ülkeler ve Avrupa Topluluğu, "sera gazları emisyonunu azaltmak ve çevre koruma vasıtasıyla ormanların sürekli geliştirilmesine katkıda bulunmak ve düşük*

kirlilik yaratan teknolojiler kullanmak suretiyle odunun yenilenebilir bir enerji kaynağı olarak kullanılmasını teşvik edeceklerini" beyan etmişlerdir.

2.5.2.3. Üçüncü Bakanlar Konferansı (Lizbon) - 1998

Bu konferansta 2 karar ve bir genel deklarasyon yayınlanmıştır. Deklarasyonda hükümetler tarafından yapılan taahhütlerden bazıları şunlardır:

- Aşağıdaki hususları gerçekleştirerek, biyolojik çeşitliliğin korunmasına, hava kirliliğinin ve iklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin azaltılmasına ve çölleşme ile mücadeleye katkıda bulunan sürdürülebilir orman yönetimini daha da geliştirmek üzere,
 - a) Sürdürülebilir orman yönetimi için Tüm-Avrupa Kriterlerini devamlı olarak geliştirirken ve gönüllü *"Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Tüm-Avrupa Uygulama Kılavuzu"*nu onaylarken, Karar 2'yi (Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Tüm-Avrupa Kriterleri ve Göstergeleri ve Uygulama Düzeyi Rehberleri) uygulayarak sürdürülebilir orman yönetimi için altı Tüm-Avrupa Kriterini benimsemek, onaylamak ve uygulamak,
 - b) Özellikle *"Orman Ekosistemlerinin Biyolojik ve Peyzaj Çeşitliliğinin Muhafazası ve Artırılması Çalışma Programı 1997-2000"*i onaylamak ve bunun uygulamasını ve gelecekteki revizyonunu, Karar H2 ve IPF'de kararlaştırılan faaliyet önerileri doğrultusunda geliştirmek suretiyle, *"Avrupa İçin Çevre"* Bakanlar süreci ile işbirliği yapmak,
 - c) Çevreye duyarlı ve yenilenebilir materyal olarak odun ve ormana dayalı diğer ürünlerin uygun kullanımının teşvik edilmesi ve geliştirilmesi için faaliyette bulunmak,
 - d) Uzun süre dayanan odun ürünlerinin artan kullanımı ile birlikte bir karbon deposu olarak orman ekosistemlerinin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesine uygun olarak iklim değişikliğini hafifletmekteki rolünü değerlendirmek ve orman ekosistemlerinin toprağın muhafazası ve zenginleşmesine ve su dönüşümünün düzenlenmesine olan çok yönlü katkılarını arttırmak.
- IPF de kararlaştırılan faaliyet önerileri hakkında Birleşmiş Milletler Genel Kurulu Özel Oturumu'nda alınan kararların uygulaması doğrultusunda, ortak ve ulusal

faaliyetler yürütmek ve BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu altındaki IFF 'in çalışmalarına katkıda bulunmak,

- Başta, FAO Avrupa Ormancılık komisyonu, BM Avrupa Ekonomi Komisyonu Orman komitesi, BM Çevre Programı, Uluslararası Çalışma Örgütü, hükümetler-dışı örgütler ve diğer ilgili gruplar olmak üzere, uluslararası organlar ve organizasyonlarla işbirliği içerisinde daha önceki Strazburg ve Helsinki Bakanlar konferanslarındaki taahhütlerin yürütülmesini takviye etmek ve bu Konferansın kararlarını yürütmek için BM Sürdürülebilir Kalkınma Komisyonu/IPF çalışmaları çerçevesinde, bütün orman tiplerinin yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişiminde küresel yasal bağlayıcılığı olan bir araca olan ihtiyaç ve bunun muhtemel elemanları konusunda, taahhütlerimizi de hatırlayarak, uzlaşma sağlamaya yönelik aktif çalışmak.

Alınan kararlarda ileri sürülen görüşler ise şöyle özetlenebilir [64]:

L1. *"Halk, Ormanlar ve Ormancılık"* - Sürdürülebilir Orman Yönetiminin Sosyo-Ekonomik Boyutunun Artırılması. Bu başlık altında, geleceğe yönelik faaliyetler olarak, *"IPF tarafından kabul edilen faaliyetler için öneriler çerçevesinde sürdürülebilir orman yönetimi hakkındaki gönüllü ve bağımsız orman sertifikasyonu sistemlerinin ve programlarının potansiyel etkilerini değerlendirmek"*de yer almaktadır.

L2. Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Tüm - Avrupa Kriterleri, Göstergeleri ve Uygulama Düzeyi Rehberleri başlığı altında şu iki madde dikkat çekicidir.

- *"Özünde gönüllülük olmasına rağmen, Tüm-Avrupa uygulama düzeyi rehberlerinin sürdürülebilir orman yönetimi ile ilgili uygulama düzeyindeki arzulanan faaliyetlerde, bilinç oluşturmada ve iletişim sağlamada katkı sağlayacağını dikkate almak"*
- *"Ülkenin özel koşullarını dikkate alarak ve bunları ulusal ormancılık programlarına veya diğer ilgili politik çerçevelere entegre ederek ve Tüm-Avrupa Ölçütlerinin ve Göstergelerini referans kabul ederek ulusal ölçüt ve göstergelerin uygulanması ve geliştirilmesini sağlamak"* taahhüdünde bulunmaktadır.

Bu hali ile ölçüt ve göstergeler ortak dil olarak benimsenmek ve uygulanmak zorundadır. Ölçütler ve rakamsal göstergeler Cenevre'de 24 Haziran 1994 tarihinde

tamamlayıcı göstergeler ise Antalya'da 23 Ocak 1995 tarihinde düzenlenen, uzmanlar düzeyi izleme toplantılarında kabul edilmiştir. Tüm ölçütlerin kendilerine ait rakamsal göstergeleri, kavramsal göstergeleri ve tanımlayıcı göstergeleri vardır. Sürdürülebilir orman yönetimi için Tüm-Avrupa Uygulama Düzeyi Rehberi de bu ölçütleri esas almakta ve bunlara istinaden, orman yönetim planlaması ve orman yönetimi uygulamaları esaslarını ortaya koymaktadır.

2.5.2.4. Dördüncü Bakanlar Konferansı (Vienna) - 2003

Vienna Konferansında 5 karar alınmıştır. Bu kararlar ve etkileri şu şekilde sıralanabilir.

V1. Sektörler Arası İşbirliği ve Ulusal Ormancılık Programlarıyla Avrupa'da Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Sinerjilerin Güçlendirilmesi

Bu başlık altında, *"Ulusal Ormancılık Programının Geliştirilmesi ve Uygulanması"*, böylece *"Ormancılıkla ilgili politikalar, programlar, stratejiler ve yasalarda ki kopuklukları ve uyumsuzlukları değerlendirmek ve onları minimize etmek amacıyla diğer araçlar arasında UOP süreçlerini kullanma yönünde teşvik"* amaçlanmakta; *"özellikle Avrupa'da, MCPFE'nin UOP'lere yaklaşımının pratik uygulaması olmak üzere, UOP sürecinde kazanılan ülke deneyimlerinin sürekli olarak değiş-tokuş yapılması ve UOP sürecinin bir bileşeni olarak sürdürülebilir orman yönetimi için ölçüt ve göstergelerin kullanılması"*, tavsiye edilerek UOP'nin önemi pekiştirilmektedir [65].

MCPFE'ye göre bir ulusal ormancılık programı, Helsinki Kararında (H1) belirlendiği üzere sürdürülebilir orman yönetiminin geliştirilmesine yönelik ulusal ve/veya ulus altı düzeyde katılımcı, bütünsel, sektörler arası ve politika, planlama, uygulama, izleme ve değerlendirme sürecinden oluşmalı ve sürdürülebilir kalkınmaya destek sağlamalıdır.

V2. Sürdürülebilir Ormanların Ekonomik Olarak Devamlılığın Geliştirilmesi

Başlık altında, sürdürülebilir orman yönetimi için uygun şartları sağlamak amacıyla ormancılık sektöründe yatırımları ve ekonomik faaliyetleri teşvik eden politik ve yasal çerçeveler ve araçların ayarlanması ve bu düzenlemelerin, orman ürünlerinden yasadışı yararlanma ve bunların ticaretiyle mücadele konusunda etkili önlemleri de içermesinin gerekliliği belirtilmektedir.

Bir başka önemli konu ise; *"çevre dostu, yenilenebilir ve yeniden kullanılabilir bir kaynak sıfatıyla sürdürülebilir olarak yönetilen ormanlardan elde edilen odunun kullanılmasının yaygınlaştırılması ve böylece sürdürülebilir üretim ve tüketim kalıplarına katkıda bulunulması"* hususudur [44].

V4. Avrupa'daki Ormanların Biyoçeşitliliğinin Korunması ve Geliştirilmesi

- Bu başlık altında; *"Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin, genişletilmiş ormancılık çalışma programının ve IPF /IFF eylem önerilerinin her düzeyde eşgüdüm sağlanarak uygulanması için çaba gösterileceği"* taahhüt edilmekte,
- *"UOP'lerde ve diğer ilgili sektör program ve politikalarında orman biyoçeşitliliğinin korunması, restorasyonu ve uygun şekilde geliştirilmesine yer verilmesi ve bu politikaların ortak ve uyum içinde desteklenmesinin başarılması için tedbirlerin alınması"* gerekliliği ifade edilmekte,
- *"İlgili program ve politikaların biyoçeşitliliğe olan etkilerinin değerlendirilmesi, ormanların biyoçeşitliliğinin kaybolmasına yol açan başarısız ve uygun olmayan politikaların ortadan kaldırılması ve ormanların biyoçeşitliliği ile ilgili hedeflere ait ticari düzenlemelerin uygunluğunun artırılması, ormanların biyoçeşitliliği ile ilgili ticaretin ve orman ürünlerinin yasadışı yollardan elde edilmesinin önemli nedenlerine yönelik bilgilerin toplanması ve analizi; önlenmesi için etkin önlemlerin alınması ve ilgili kanunların etkin olarak uygulanması için kapasitenin arttırılması", konularında hassasiyetle durulması vurgulanmaktadır.*

V5. Avrupa'da İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Orman Yönetimi

Bu başlık altında, *"fosil yakıtlardan oluşan sera etkisinin azaltılmasına aşağıdaki şekilde katkı sağlanabileceği ifade edilmektedir.*

- a) *odunun etkin kullanımının artırılarak, enerji yoğun üretim tekniklerinin ve yenilenemez kaynakların yerine kullanımının geliştirilmesi,*
- b) *odun kalıntıları olduğu kadar sürdürülebilir olarak yönetilen ormanlardan elde edilen biyo enerjinin kullanımı ve etkin olarak üretiminde önemli oranda artış sağlanması,*

Ayrıca Avrupa'daki ormanların karbon depolama özelliğinin geliştirilmesi ve karbon stokunun korunmasına, ilgili Kyoto Protokolünün ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulanması, ile katkı sağlanması:

- a) sürdürülebilir orman yönetimi uygulamalarının teşvik edilmesi, Kyoto Protokolü altındaki ormancılık faaliyetlerinin dikkate alınması,*
- b) büyük ölçekli ağaçlandırmaların potansiyel olumsuz etkilerinin azaltılması görüşüyle, ağaçlandırma çalışmalarının özellikle sosyal, ekonomik değerler ve biyoçeşitliliği hedeflemesinde uygun yönlendirmeyi sağlayan ulusal ormancılık program ve plan kararlarının göz önünde bulundurulması" hedeflenmiştir.*

2.5.2.5. Beşinci Bakanlar Konferansı (Varşova) - 2007

Konferansta, bir bakanlar deklarasyonu, iki karar ve iki bildiri kabul edilmiştir [66]. Deklarasyonda *"dünya doğal kaynaklarının korunması ve sürdürülebilir bir şekilde kullanılmasının bütün hükümetlerin ve sivil toplumların meselesi olduğu, Avrupa ormanlarının iklim değişikliğinin azaltılması, enerji sağlanması ve suyun korunması başta olmak üzere, sunduğu faydalarla yaşam kalitesini iyileştirmede çok önemli rolü bulunduğu"* vurgulanmaktadır. Ayrıca *"odun ürününün yenilenebilen bir hammadde kaynağı ve enerji kaynağı olarak öneminin altı çizilmekte, sürdürülebilir olması şartıyla odun üretiminin iyileştirilmesi ve arttırılması"* istenmektedir. Bunun yanında *"suyun kalitesinde ve miktarında, taşkın ve kuraklıkların azaltılmasında ormanların rolü"* belirtilmektedir. Bu görüşler doğrultusunda taraflar;

- Kısa idare süresi ile işletilenler dahil her türlü odun ile hızlı gelişen enerji bitkilerinin sürdürülebilirlik prensibi doğrultusunda üretilmesinin sağlanmasını,
- Pan-Avrupa Ağaçlandırma Kılavuzunun geliştirilmesini,
- Orman ve su kaynakları arasında uyumun sağlanarak, sürdürülebilir orman yönetimi ile entegre su kaynakları yönetiminin koordinasyonu,
- Ekosistem hizmetlerinin ücretlendirilmesi için yaratıcı araçlar geliştirmeyi ve uygulamayı,
- Ormanların iklim değişikliğini azaltmadaki rolü başta olmak üzere, ormanların iklim değişikliğine uyumu, biyokütle olarak odunun kullanımı, orman ve su arasındaki ilişki ve ormanların fonksiyonları konusunda araştırmaların teşvikinin arttırılmasını taahhüt etmektedirler. Bu prensipler doğrultusunda alınan her iki karar da genel deklarasyonu tamamlayıcı niteliktedir [66]:

Va1. Ormanlar, Odun ve Enerji

Bu başlık altında, iklim değişikliğinin etkilerini azaltmaya yönelik olarak, odun biyokütlesi, orman endüstri atıkları, geri dönüştürülen odun ile enerji arzını artırmak amaçlanmaktadır. Bu kapsamda, sürdürülebilir orman yönetimindeki farklı uygulamalar incelenerek, ulusal kanunlara uygun olarak, kısa idare süreli ve baltalık idaresi şeklindeki ormanlar dahil farklı sürdürülebilir yönetim sistemlerine önem verilerek bunların geliştirilmesi planlanmaktadır.

Va2. Ormanlar ve Su

Bu başlık altında, *"ormanlar ve orman yönetiminin su ekosistemi biyolojik çeşitliğindeki rolü, toprak kayması, sel, çığ, erozyonu azaltmadaki rolü, suyun kalitesi ve miktarındaki rolü detaylı şekilde ifade edilmekte, ekosistem hizmetleri başta olmak üzere, ormanların tüm ekonomik değerlerinin yeterli ölçüde tanınmasının"* altı çizilmektedir. Ayrıca, *"ulusal ormancılık programları veya benzeri planlarla ve uygun düzeylerde entegre su kaynakları yönetimi plan ve stratejileri vasıtasıyla orman ve su kaynakları yönetimi politikalarının koordinasyonu"* hedeflenmektedir. *"Sınır ötesi havzalarda orman ve su yönetimi için uluslararası işbirliğinin yapılacağı"* yine bu kapsamda belirtilmektedir.

2.5.3. Yakın - Doğu Süreci

Yakın Doğu süreci MCPFE gibi Türkiye'nin dahil olduğu süreçlerden biridir. Bu süreç içerisinde yer alan ülkeler genel olarak orman örtüsünün az olduğu ülkelerdir. Bölge özelliğine bağlı olarak karşı karşıya kalınan en önemli konu ise ormansızlaşmayla mücadele ya da Gündem 21'de yer aldığı şekli ile çölleşme ile mücadeledir. FAO sistematığına göre yakın-doğu bölgesi 30 ülkeden oluşmaktadır.. Ormanların dağılımı bu ülkelerin hepsinde aynı değildir. Ormanlık alanların yaklaşık %80'i Sudan, Türkiye, Somali, İran ve Fas'ta toplanmış iken, Bahreyn, Mısır, Kuveyt, Umman ve Katar'da hemen hemen hiç orman yoktur [67]. Bölgenin coğrafik iklimik ve edafik farklılıkları yanında, ekonomik ve kültürel farklılıkları da oldukça fazladır. Tüm bu faktörler nedeni ile sürdürülebilir orman yönetimi amacıyla, ortak ölçüt ve göstergelerin ortaya konulması oldukça güç olmuştur.

Yakın Doğu Bölgesinde Ölçüt & Göstergelerin oluşturulması süreci FAO-BM Çevre Programı işbirliği ile 15-17 Ekim 1996 tarihinde Kahire (Mısır)'da yapılan Uzmanlar Toplantısı ile başlamıştır [61]. Bunu 1998 yılında Şam (Suriye), 2000 yılında Tahran (İran), 2002 yılında Hortum (Sudan) ve 2004 yılında Beyrut (Lübnan) toplantıları izlemiştir. Süreçte, Yakın Doğu bölgesi için 7 ölçüt ve 64 gösterge tespit edilmiştir [67]:

Bu ölçüt ve göstergeler Türkiye tarafından Ulusal Ormancılık Programına dahil edilmek istenmiştir. Ancak ölçüt ve göstergeler için verilerin uygulanabilirliği ve mevcudiyeti konusunda yapılan anket çalışmasında, çoğu verinin uygulanamaz olduğu sonucu ortaya çıktığından [67], mevcut ölçüt ve göstergeler üzerinde düzenlemeler devam etmektedir. Ölçüt ve göstergelerin gerçekçi bir şekilde uygulanması için her ülkeye kendi koşullarına ve kapasitesine uygun olmak üzere sürdürülebilir orman yönetimi için ormanların ekolojik, sosyal ve ekonomik fonksiyonlarını kapsayan minimum sayıda ölçüt ve gösterge seti oluşturması tavsiye edilmiştir.

2.6. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE ULUSLARARASI SÜREÇ

İklim değişikliğinin olumsuz etkilerinin ilk ortaya çıkışı 1990'da yapılan MCPFE toplantısı kararında kendini göstermiştir. Kısaca S1 olarak tanımlanan "*Orman Ekosistemlerinin İzlenmesi İçin Daimi Deneme Sahaları Avrupa Şebekesi*" kararı altında, hava kirliliğinin ormanlar üzerindeki etkilerinin tespiti ve izlenmesi amaçlanmıştır. Tüm Avrupa verilerinin oluşturduğu merkezi kayıt sistemi dahilinde tüm bilgiler ilgili ülkeye işlenmiş olarak sunulabilecektir. Böylece her ülke bu bilgileri kendi sistemlerini geliştirmek üzere kullanabilecektir.

Bu çalışmaların çok daha öncesinde, BM Çevre Programı, Dünya Meteoroloji Örgütü, Uluslararası Bilim Konseyi'nin birlikte iklim üzerine yaptıkları konferansta, iklim değişimi ve sera gazlarının etkileri görüşülmüştür [68]. Bu koalisyonun yürüttüğü çalışmalar, iklim değişiminin tarım ve orman alanları ile su kaynakları üzerinde olumsuz etkilerini ortaya koymuştur. Yapılan bu çalışmaların ormancılık açısından sonuçları son derece ilginçtir. Ormanlar karbon tutan ve karbonla beslenen yapılar olduklarından atmosferde karbon miktarının artması, ormanlar üzerinde olumlu bir sonuç meydana getirmektedir. Uzun vadede iklim kuşaklarının kutuplara doğru kayması

beklendiğinden mevcut orman alanlarının kaybından daha fazla bir alanın ormanlaştırılması ve biyoenerji dahil orman ürün ve hizmetlerine olan talebin karşılanması mümkün olduğunu savunan tezler mevcuttur [69]. Hükümetler arası İklim Değişikliği Paneli (IPCC)'nin 2. ve 3. çalışma gruplarının raporlarında belirttikleri gibi, ormanların SOY ilkeleri ile yönetilmesi ve özellikle geleceğe dönük olarak arz - talep simülasyonlarının bu sürece dahil edilmesi ile orman kaynaklarından sürekli ve arzu edilen düzeyde ürün ve hizmet üretiminin sağlanabileceği ifade edilmektedir.

Ancak iklim değişikliğinin ormanlar üzerindeki etkisi tek değişkenli değildir. Pek çok faktör süreç üzerinde etkili olmaktadır. Ormanlar biyolojik ekosistemler dahilinde en karmaşık yapıya sahip olduklarından değişimlere tepkileri esnek değildir. Bu nedenle iklim değişimlerine yüksek tepki verirler. Bu da tür kaybına, ekosistem zincirinde kayıplara ya da zayıflamalara neden olmaktadır. Dolayısıyla, küçük etkiler dahi sonuçları itibarıyla dikkat çekici boyutlara ulaşabilmektedir. Bunlardan en önemlisi, biyolojik çeşitlilik kaybıdır. 1993'te Helsinki'de yapılan 2. MCPFE toplantısında çıkan kararlarda hem biyolojik çeşitliliğin korunmasına hem de iklim değişimine ormanların adaptasyonunun izlenmesine yönelik uygulamalara yer verilmiştir. Bu uygulamaların UOP'lerde yer alması gerekliliği MCPFE toplantılarının önemli bir başka çıktısıdır.

İklim değişimi su kaynakları üzerinde de olumsuz etkide bulunmaktadır. H4 olarak yer alan MCPFE kararında belirtildiği gibi, *"hidrolik havzalardaki orman ekosistemlerinin değişmesi ve adaptasyonu sonucu, su kullanımının değişikliğe uğramasının su kaynakları planlaması üzerine etki yapabileceği"* kabul edilmiştir.

1994'te yürürlüğe giren BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi içindeki uygulama mekanizmaları ile, ormancılık sektörü üzerine oldukça etkili anlaşmalardan biridir. Gündem 21'in ilkeler bildiriminde 1. maddenin A fıkrasında yer alan *"her ülkenin kaynağını dilediği gibi kullanacağı ancak bu faaliyetleri sonucu, diğer ülkelerin çevrelerine ve yönetim faaliyetleri dışındaki diğer alanlara zarar vermesi"* ilkesi, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olanların taahhütleri arasında, tekrar hatırlatılmıştır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde yer alan taahhütlerden bir diğeri başka herhangi bir anlaşmada bu derecede net ifade edilmemesiyle ayrılmaktadır.

İklim değişikliğinin küresel niteliği nedeniyle *"tüm ülkelerin ortak fakat farklılaştırılmış sorumlularına, imkanlarına, sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak"* işbirliği yapması ve uluslararası çabaya katılması çağrısı yapılmaktadır. Diğer tüm anlaşmalar yerel, ulusal ya da bölgesel bazda düşünülebilirken, ve orman ürün ve hizmetleri, üretim alanları dahilinde diğer anlaşmalar, ülkelerin kalkınma düzeyleri, oluşturdukları çevresel etkiler... vb. lokal değerlerle ilişkilendirilebilir ve indirgenebilirken BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamı gereği küresel statü dışında değerlendirilememektedir. Bu nedenle tüm ülkelerin aktif katılımı beklenmektedir. Yine aynı nedene bağlı olarak metnin 3. maddesinde, bilimsel olarak gerekliliği ispatı beklenmeksizin ciddi veya önlenemez hasar tehlikesi olan durumlarda müdahale edilmesi (tedbir alınması) gereğinden bahsedilmektedir. Ancak 5. maddesinde hemen bu tedbirlerin, *"tek taraflı olanlar dahil, keyfi, haksız, ayırımcı ve uluslararası ticarete gizli bir kısıtlama oluşturmak açılarından bir araç oluşturur nitelikte"* olmaması gereği belirtilerek, uluslararası ticaret korunmaya çalışılmaktadır.

İklim değişiminin bir başka yansıması Avrupa'nın UOP'lerin içine karbon emisyonlarını da dahil etmesidir. UOP'ler, IPF /IFF /UNFF süreçlerinin kapsamında geliştirilmiş programlardır. UOP'lere karbon emisyonlarının dahil edilmesi bir anlamda, UOP'lere yeni ölçüt ve göstergelerin eklenmesi ve mevcutların revizyonunu getirmektedir. Bu süreç tüm ülkeleri yakından etkileyecek bir süreçtir.

İklim değişiminin ormanlar üzerindeki bir diğer etkisi, temiz yenilenebilir enerji çerçevesinde biyoenerji sunumunu arttırmasıdır. Biyoenerji amaçlı orman işletmeleri çok uzun süre önce enerji sorununu çözmüş olan Avrupa'da dahi gündeme alınmış ve bu konuda çalışmalara başlanmıştır. Gündem 21'in 6. maddesinin a fıkrasında biyoenerji konusundan bahsedilerek ormanların temiz ve sürdürülebilir enerji kaynağı olduğuna vurguda bulunmaktadır. Yine MCPFE'nin son oturumunun iki çıktısından biri biyoenerji üzerinedir.

2.6.1. Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli

1979 yılında Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından ilk Dünya İklim Konferansı düzenlenmiştir. Bu konferansta, insan aktivitelerinin bu şekilde devam etmesi halinde,

bu aktivitelerin, dünya ikliminde bölgesel hatta küresel boyutta önemli etkilere neden olabileceği belirtilmiştir [70].

1985 yılında, Villach (Avusturya)'da BM Çevre Programı, Dünya Meteoroloji Örgütü, Uluslararası Bilim Konseyi'nin birlikte organize ettikleri konferansta, *"iklim değişimi ve birleşmiş etkilerinde karbondioksit ve diğer sera etkili gazların rolünün artışı"* görüşülmüştür. Bu konferans sonucunda, sera gazlarının gelecek yüzyılın ilk yarısındaki artışının, küresel ısı artışına etkisinin, tüm insanlık tarihi boyunca meydana gelen etkiden daha fazla olacağı ilan edilmiştir [68].

1987'de Dünya Meteoroloji Örgütü'nün 10. kongresinde, iklim değişikliğinin, dünya üzerinde artışının ve buna bağlı olarak etkilerinin ciddiyetinin ortaya konulabilmesi için uluslararası düzeyde çalışılması gerektiğinin farkına varılmış, 1988'de Dünya Meteoroloji Örgütü'nün 40. dönem konsey toplantısında Hükümetlerarası İklim Değişikliği Paneli'nin kurulmasına karar verilmiştir [68]. BM Çevre Programı, IPCC 'ye destek vermek üzere yetkilendirilmiş ve panel bünyesinde, ilerleme raporları hazırlayacak üç çalışma grubu kurulmuştur.

1. İklim değişikliği ile ilgili bilimsel bilgilerin elde edilmesi (Bilim grubu Çalışma Grubu- I)
2. İklim değişikliğinin çevresel ve sosyo-ekonomik etkileri (Adaptason Çalışma Grubu- II)
3. Çözüm (karşı) stratejilerin biçimlendirilmesi (Azaltma Çalışma Grubu- III)

Birleşmiş Milletler Genel Kurulu iklim değişikliği ile ilgili çalışmaların bir küresel çerçeve içerisinde ele alınmasının gerekliliğinden hareketle 1989'da IPCC 'den bir çerçeve anlaşmasının oluşturulmasını talep etmiştir. Bu yöndeki gelişmeler 1992 RİO Zirvesinde BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi olarak çerçeve anlaşmasına dönüşmüştür.

1990 yılında IPCC ilk değerlendirme raporlarını sunmuştur. Çalışma Grubu- II, iklim değişiminin özellikle tarım ve orman, doğal terrestrial ekosistemler, hidroloji ve su kaynakları, okyanuslar, sahil şeritleri ve mevsimsel kar örtüsü, buz ve daimi donmuş

toprak üzerine olumsuz etkilerini, bunların ağırlıkla gelişmekte olan ülkeler üzerinde tesirli olacağını ortaya koymaktaydı [68].

1995 yılında IPCC ikinci değerlendirme raporunu, 2001 yılında üçüncü değerlendirme raporunu, sunmuştur. Raporların dikkat çekici yaklaşımları arasında şunlar sayılabilir [69]:

- Geçmiş bölgesel iklim değişiklikleri, kısmi sıcaklık artışları, pek çok fiziksel ve biyolojik sistemi zaten etkilemiştir,
- Son dönemde artan su taşkınları ve kuraklıktan bazı insan sistemlerinin etkilendiğine dair birincil ölçekte göstergeler mevcuttur,
- Doğal sistemler iklim değişikliğinin olumsuz etkisine açıktır ve bazıları geri dönülmez şekilde zarar görecektir.

Çalışma Grubu- 2'nin ormanlarla ilgili tespitleri ise şu şekildedir: [62]

- Havadaki karbon dioksit miktarının artması deneyimleri göstermiştir ki, ağaçlar artan karbondioksit seviyesine hızlı bir uyum sağlarlar,
- İklim değişikliğinin en geniş etkisi ilk önce kutup ormanlarında meydana gelecektir,
- IPCC ikinci değerlendirme raporunun aksine, iklim değişikliği küresel tomruk tedarikini artıracak ve gelişmekte olan ülkelere pazar hacmini genişletecektir.

Çalışma Grubu- III'ün çalışma sonuçları arasında; Ormanların, tarım alanlarının ve diğer terrestrial ekosistemlerin önemli derecede karbon azaltma potansiyeline sahip olduğu ve bu alanların kısa süreli korunması ve karbon tutma amaçlı işletilmesinin bile, diğer seçeneklerin geliştirilmesi ve uygulanması için zaman kazandıracığı, bilgisi yer almaktadır.

2007'de her üç Çalışma Grubu'nun oluşturduğu 4. IPCC Değerlendirme Raporu sunulmuştur. Çalışma Grubu- II'nin Ormancılık Sektörü ile ilgili tespitleri şu şekildedir [71]:

- İleriye dönük olarak odun hammadde üretiminin doğal ormanlar yerine plantasyonlara kayacağı öngörülmektedir,
- Yakacak odun talebinde sabitlenme ve/veya azalma görülürken, odun kömürü kullanımının artacağı tahmin edilmektedir. Bunun yanı sıra, fosil yakıtlardan biyolojik yakıtlara geçiş artacaktır,

- Bunun dışında kalan orman ürün ve hizmetleri için gelecekte oluşacak arz ve talebi ortaya koyan başarılı bir çalışma yoktur,
- Antropojen etkilerin ormanlara iklim değişikliğinden çok daha fazla zarar verdiği söylenebilir.

IPCC süreci devam ederken, 5 yılda bir yayımlanan Çalışma Grupları raporları dışında, özel ve teknik raporlarda hazırlanmıştır; bunların en önemlilerinden biri 2000 yılında yayınlanan Arazi Kullanım, Arazi Kullanım Değişikliği ve Ormancılık (LULUCF)'dir [72].

Kyoto Protokolü'nün benimsenmesinden sonra, IPCC , protokolün bazı başlıklarına açıklık getirmek amacıyla, arazi kullanımı, arazi kullanımı değişikliği ve ormancılık aktiviteleri ile karbon döngüsü stratejilerinin etkisinin bilimsel ve teknik anlamda inceleyerek ilişkilendirmek üzere bu çalışmayı başlatmıştır. Bu raporda, karbon döngüsünün atmosfer ile, terrestrial havuzları oluşturan, üst biyomas, alt biyomas ve toprak arasındaki değişimi ve insan aktiviteleri olan arazi kullanımı, arazi kullanımı değişimi ve ormancılık sonucunda karbon döngüsünün doğal oranının nasıl değiştiği araştırılmıştır. Ayrıca, farklı havuzlar arasında karbon akışı ile, ormansızlaşma, orman içi ve orman dışı ağaçlandırma ile diğer arazi kullanım aktivitelerinin karbon stokları değişimine nasıl cevap verdiği incelenmiştir.

LULUCF ile ortaya konan kurallar ve rehber bilgiler Taraflar Toplantısı-7 tarafından Kyoto Protokolü'nün 3,6 ve 12. maddeleri ile doğrudan ilişkilendirilmiştir.

2.6.2. Birleşmiş Miletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

2.6.2.1. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Öncesi

İklim değişikliği tüm dünyayı etkileyen ve istisnasız tüm ülkelerin üzerinde hemfikir oldukları küresel bir etkiye sahiptir. İklim değişikliği ile ilgili ilk kaygılar 1979 yılında, Dünya Meteoroloji Örgütü'nün öncülüğünde düzenlenen 1. Dünya İklim Konferansı ile uluslararası düzeyde dile getirilmiştir. Bu konferansta, özetle, *"toplumun ana enerji kaynağı olan fosil yakıtlara olan uzun süreli bağımlılığın ve ormansızlaşmanın gelecekte de sürmesi durumunda atmosferdeki CO₂ birikiminin büyük ölçüde artacağı, insan etkinlikleriyle atmosfere eklenen CO₂'nin, atmosferden insan etkinlikleriyle*

uzaklaştırılmasından hızlı gelişen bir süreç olduğu ve bu yüzden artan CO₂ birikiminin iklimsel sonuçlarının uzun dönemde ortaya çıkacağı / etkili olacağı" ifade edilmiştir [73].

1985 ve 1987 yılında Avusturya'da ve 1988'de Toronto (Kanada)'da düzenlenen toplantılarda, iklim değişikliği karşısında siyasal seçenekler konusu gündeme getirilmiştir. Toronto Konferansında, ayrıca, *"uluslararası hedef olarak, küresel CO₂ emisyonlarının 2005 yılına kadar %20 azaltılması ve protokollerle geliştirilecek olan bir çerçeve iklim sözleşmesinin hazırlanması"* önerilmiştir.

1990 yılında IPCC tarafından yayımlanan ilk rapor iklim değişikliği tehdidinin gerçekliğini ortaya koymuş, yine aynı yıl yapılan 2. Dünya İklim Konferansı'de, özellikle iklim değişikliği ve sera gazları ele alınmış, hem bakanlar bildirgesinde, hem konferans sonuç bildirgesinde imzaya açılmak üzere bir iklim değişikliği çerçeve sözleşmesi görüşmelerine ivedilikle başlanması açısından büyük bir adım atılmış ve Hükümetler arası Tartışma Komitesi kurularak, çalışmalarına başlamıştır [74].

Komite ilk toplantısını 1991 yılı Şubat ayında yapmış ve bünyesinde yer alan hükümet temsilcileri, 15 aylık görüşmelerinin ardından, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesini 9 Mayıs 1992 tarihinde kabul etmiştir. Rio'da 1992'de düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı dünya zirvesinde yeni sözleşme imzaya açılmış ve 21 Mart 1994 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Aradan geçen zamanda 190'a yakın devletin yanı sıra AB'da belgeyi onaylamıştır. Bu geniş katılım, sözleşmeyi çevre ile ilgili uluslararası anlaşmalar arasında, en geniş kabul gören belgelerden biri haline getirmektedir [74].

2.6.2.2. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi

Sözleşme, yükümlülüklerine göre ülkeleri üç ana gruba ayırmaktadır. Bu gruplar, kısaca Ek I tarafları, Ek II tarafları ve Ek I dışı taraflar olarak anılmaktadır. Bu grupların özellikleri ve yükümlülükleri kısaca şu şekilde özetlenebilir [75].

Tablo 2.5'te verilen Ek I ülkeleri, OECD içinde yer alan tüm gelişmiş ülkeleri ve ekonomileri geçiş süreci içinde olan tüm ülkeleri kapsar. Sözleşmenin 4.2(a) ve 4.2(b)

başlıkları altındaki yükümlülüklerle bağlı olarak bu ülkeler sera gazı emisyonlarını, 2000 yılına kadar 1990 yılı seviyesine ya da altına çekmek zorundadırlar.

Ek II ülkeleri; OECD içinde yer alan tüm gelişmiş ülkeleri kapsamaktadır. Sözleşmenin 4.2(g) başlıkları altındaki yükümlülüklerle göre, bu ülkeler, gelişmekte olan ülkelere kendi sorumluluklarını yerine getirme de finansal destek sağlamak zorundadırlar. Ayrıca gelişmekte olan ülkeler, Ek II (Tablo 2.5) ülkelerinden, çevre dostu teknolojilerin transferini de talep edebilmektedir. Ek II taraflarınca sağlanan finansmanın transfer çoğunlukla sözleşmenin kendi finansal mekanizması aracılığıyla sağlanmaktadır.

Ek I dışı ülkeler ise BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kabul etmiş ya da imzalamış Ek I dışında kalan diğer ülkeleri tanımlamak için kullanılmaktadır. Bu gruptaki ülkeler, En Az Gelişmiş Ülkeler ve diğer gelişmekte olan ülkeler olarak 2'ye ayrılmaktadır. Her iki grubun sorumlulukları ve katılımları farklıdır.

Buna göre sözleşmenin bütün tarafları - taraf olan, kabul eden, onaylayan ya da katılan ülkeler eşit ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklar altında, iklim değişikliği ile ilgili yükümlülüklerini yerine getirmek durumundadırlar (Madde 4). Örneğin tüm ülkeler kendi sera gazı emisyonları ile ilgili envanterler çıkaracak ve sözleşmenin yaşama geçirilmesi için attıkları adımlar konusunda rapor (ulusal bildirim) vereceklerdir (Madde 4.1.a). Bu amaçla hazırlanacak ulusal programlarda dikkat edilecek noktalar şu şekildedir [74]:

- İklim değişikliğine yol açan etmenleri azaltacak uygulamalar,
- Çevre dostu teknolojilerin geliştirilmesi ve transferi çerçevesinde yapılan düzenlemeler,
- Karbon yutaklarının (burada "*yutak*", saldıklarından daha fazla miktarda sera gazını atmosferden temizleyebilen ormanları ve diğer ekosistemleri tanımlamaktadır) sürdürülebilir biçimde yönetimi için yapılan düzenlemeler,
- İklim değişikliğine uyum sağlamaya yönelik hazırlıklar,
- İklimle ilgili araştırmaları, küresel iklim sistemine ilişkin gözlemleri ve bilgi alışverişi sağlamaya yönelik planlar,
- İklim değişikliği ile ilgili eğitim, öğretim ve halkın bilinçlendirilmesi planları.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, 26 madde olarak düzenlenmiştir [76]. Bu sözleşmenin dikkat çekici maddeleri şu şekilde özetlenebilir: Sözleşmeye taraf olanlar,

Tablo 2.5: Ek-I ve Ek-II Ülkeleri

EK-I ÜLKELERİ	EK-II ÜLKELERİ
Almanya Amerika Birleşik Devletleri Avrupa Topluluğu Avustralya Avusturya Belçika İngiltere Danimarka Finlandiya Fransa Hollanda İrlanda İspanya İsveç İsviçre İtalya İzlanda Japonya Lüksemburg Kanada Norveç Portekiz Yeni Zelanda Yunanistan Beyaz Rusya ^{a/} Bulgaristan ^{a/} Çek Cumhuriyeti ^{a/*} Estonya ^{a/} Hırvatistan ^{a/*} Letonya ^{a/} Litvanya ^{a/} Macaristan ^{a/} Polonya ^{a/} Romanya ^{a/} Rusya Federasyonu ^{a/} Slovakya ^{a/*} Slovenya ^{a/*} Türkiye Ukrayna ^{a/}	Almanya Amerika Birleşik Devletleri Avrupa Topluluğu Avustralya Avusturya Belçika İngiltere Danimarka Finlandiya Fransa Hollanda İrlanda İspanya İsveç İsviçre İtalya İzlanda Japonya Lüksemburg Kanada Norveç Portekiz Yeni Zelanda Yunanistan

a Pazar ekonomisine geçiş sürecinde bulunan ülkeler.

* Not: 13 Ağustos 1998 tarihinde yürürlüğe giren ve Üçüncü Taraflar Konferansı'nda (Taraflar Toplantısı 3) kabul edilen 4/CP.3 sayılı değişiklik uyarınca Ek-I listesine eklenen ülkeler

- ♦ "geçmişteki ve günümüzdeki küresel sera gazı emisyonlarından en büyük payın gelişmiş ülkelerden kaynaklandığını, gelişme yolundaki ülkelere kişi başına

emisyonların halen nispeten düşük olduğunu, gelişme yolundaki ülkelerden kaynaklanan küresel emisyon payının sosyal ve kalkınma gereksinimlerini karşılamak üzere artacağını", not etmekte,

- ♦ *"İklim değişikliğinin küresel niteliğinin, tüm ülkelerin ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarına ve imkanlarına ve sosyal ve ekonomik koşullarına uygun olarak mümkün olan en geniş ölçüde işbirliği yapmasını ve etkili ve uygun uluslararası çabaya katılmasını gerektirdiğini", kabul etmekte,*
- ♦ *"devletlerin, birleşmiş milletler şartı ve uluslararası hukuk ilkeleri uyarınca, kendi çevre ve kalkınma politikalarına uygun olarak kendi kaynaklarını kullanma hakkına sahip olduğunu ve kendi yetki alanı ya da kontrolü altındaki faaliyetlerin diğer devletler ya da ulusal yetki alanı dışında kalan bölgelerdeki çevreye zarar vermemesini sağlama sorumluluğunu" da hatırlamaktadırlar.*

Sözleşmenin 3. maddesi ilkeleri tanımlamaktadır. Bu maddenin altında, 1. paragrafta, *"iklim sistemini, eşitlik temelinde ve ortak fakat farklılaştırılmış sorumluluklarına ve güçlerine uygun olarak insanoğlunun günümüz ve gelecek kuşaklarının yararı için korumalıdır,"* denmekte; 3. paragraflara, *" taraflar, iklim değişikliğinin nedenlerini önceden tahmin etmek, önlemek veya en aza indirmek ve zararlı etkilerini azaltmak için önleyici önlemler almalıdır:"* ifadesi ile devamında *"ciddi veya önlenemez hasar tehlikesi olan durumlarda, tam bilimsel tespitin yokluğu, iklim değişikliğine ilişkin politikalar ve önlemlerin mümkün olduğu kadar etkin maliyetli ve en az harcamayla küresel yarar sağlayacak şekilde olmaları gerektiği de dikkate alınarak, bu önlemlerin ertelenmesine neden olarak kullanılmamalıdır."* çarpıcı açıklaması yer almaktadır. 5. paragrafında ise, *"... iklim değişikliğine karşı alınan önlemler, tek taraflı olanlar dahil, keyfi, haksız, ayırıcı veya uluslararası ticarete gizli bir kısıtlama oluşturmak açılarından bir araç oluşturur nitelikte olmamalıdır",* denilerek, uluslararası ticaret açısından bir açılım yapılmalıdır.

4. Maddenin 2. fıkrasına göre gelişmiş ülkeler ve Ek 1'de yer alan diğer tarafların taahhütleri yer almaktadır. Buna göre tarafların her biri *"... iklim değişikliğini azaltmak için ulusal politikalar benimseyecekler ve uygun önlemler"* alacaklardır. Taraflar , *"bu tür politika ve önlemleri diğer taraflarla ortaklaşa uygulayabilecek ve sözleşmenin, özellikle bu alt paragrafın amacının yerine getirilmesine katkıda bulunmakta diğer*

tarafllara çıkan sera gazı emisyonlarının ve yutaklar vasıtasıyla uzaklaştırılmalarının... yapılacak hesaplamalarının yutakların fiili kapasitesi ve gazların iklim değişikliğine katkıları dahil, mümkün olan en iyi bilimsel bilgilere dayandırılmasını" temin edeceklerdir.

Sözleşmenin 4. maddesi, 3, 4 ve 5. fıkralarında özellikle Türkiye'yi yakından ilgilendiren söylemler yer almaktadır; 3. fıkraya göre, gelişmiş ülke tarafları ve Ek II'deki diğer gelişmiş taraflar, gelişmekte olan ülke taraflarının 12. maddenin 1. fıkrasında üstlendikleri yükümlülükleri yerine getirirken ortaya çıkan, üzerinde mutabık kalınmış tüm masrafların karşılanması için yeni ve ek mali kaynakları sağlayacaktır.

4. fıkraya göre, gelişmiş ülke tarafları ve Ek II'de yer alan diğer gelişmiş taraflar, ayrıca, iklim değişikliğinin zararlı etkilerine en fazla açık olan gelişme yolundaki ülkelerin bu zararlı etkilere uyum sağlamak için yapacakları masrafların karşılanmasına yardım edeceklerdir.

5. fıkraya göre, gelişmiş ülke tarafları ve Ek-II'de yer alan diğer gelişmiş taraflar, diğer, özellikle gelişmekte olan ülkeler taraflarına sözleşme hükümlerini uygulayabilmelerini teminen, çevreye uyumlu teknolojiler ve bilgi transferi veya bunlara erişilmesini sağlamak için uygun görülecek teşvik, kolaylık ve finansman önlemlerini sağlayacaklardır. Bu süreçle, gelişmiş ülke tarafları, gelişmekte olan ülke taraflarının yerel kapasitelerinin ve teknolojilerinin geliştirilmesini ve güçlendirilmesini destekleyeceklerdir. Bunu yapabilecek durumdaki diğer taraflar ve örgütler de bu tür teknolojilerinin transferinin kolaylaştırılmasında yardımcı olabileceklerdir.

Sözleşmenin 12. maddesi, uygulama ile ilgili bilgilerin iletişimini içermektedir. Maddenin 1. fıkrası dahilinde tarafların her biri, 4. maddenin 1. paragrafı uyarınca sekreteryaya kanalı ise Taraflar Toplantısı'na aşağıdaki hususlarda bilgi vermekle yükümlüdür:

- İmkanlar elverdiği ölçüde Taraflar Toplantısı'nın üzerinde anlaşacağı ve kullanımını teşvik edeceği karşılaştırılabilir metotları kullanarak; Montreal Protokolü tarafından kontrolü öngörülmeyen bütün sera gazlarının insan kaynaklı emisyonlarının

belirlenmesi ve yutaklar tarafından emilmesinin tespitinin yapılarak, ulusal envanterin çıkartılması,

- Sözleşme'nin uygulanması için tarafların aldığı veya almayı öngördüğü önlemlerin genel bir tanımının yapılması,
- Tarafların, sözleşmenin hedefine ulaşabilmesi için uygun olduğu takdirde, dünyadaki emisyon eğilimlerini saptamak için gerekli veriler dahil, bildirisinde yer almasında uygun olduğunu düşündüğü bilgileri katması,

Aynı maddenin 2. fıkrası dahilinde ise, her gelişmiş taraf ülke ve Ek-I'de dahil tarafların her birinin bildirisinde yer vereceği hususlar tanımlanmıştır. Bunlar;

- 4. maddenin 2. fıkrası a ve b bentleri altındaki yükümlülüklerini uygulamak için benimsedikleri politikaların ve önlemlerin ayrıntılı tanımı,
- 4. maddenin 2. fıkrası a bendine istinaden belirtilen politikaların ve önlemlerin, aynı madde de belirtilen süre zarfında insan kaynaklı sera gazlarının oluşturduğu emisyonların yutaklar tarafından emilmesini ne derecede karşılayacağını tahmini bir hesabının yapılmasıdır.

12. maddenin 3. fıkrasına göre, her bir gelişmiş ülke tarafı ve Ek-II'de yer alan diğer her bir gelişmiş taraf, 4. maddenin 3,4 ve 5 inci fıkraları uyarınca aldığı önlemlerin ayrıntılarını vermekle yükümlüdür.

Yine 12. maddenin 4. fıkrasına göre, gelişmekte olan ülke taraflarının gönüllü olarak, projelerin hayata geçirilebilmesi için gereken teknolojileri, malzemeleri, donanımı, teknikleri veya uygulamaları belirterek, mümkün olduğu takdirde, projelerin sera gazlarının emisyonlarının azalması ve emilmesi sonucu oluşacak bütün ek giderlerin ve beklenebilecek avantajların bir tahminini yaparak, finanse edilecek projeler önermeleri mümkün olabilecektir.

GEF ve IPCC resmen parçası olmamakla beraber, sözleşmeye çeşitli hizmetler sağlamaktadırlar. Madde 21'de tanımlanan geçici düzenlemeler 3. fıkraya göre, BM Kalkınma Programı, BM Çevre Programı, DB tarafından oluşturulan GEF, 11. maddede atıfta bulunulan mali mekanizmaların yürütülmesini geçici olarak sağlayacak birim olarak belirlenmiştir. Buna ilave olarak Marakeş anlaşmaları çerçevesinde iki yeni fon daha oluşturulmuştur. Özel İklim Değişikliği Fonu ve En Az Gelişmiş Ülkeler Fonu

Bunlara ek olarak bir de uyum fonu oluşturulmuştur. Uyum fonu kaynakları, temiz kalkınma düzeneği projelerinden alınacak uyum vergilerinin yanı sıra Ek I taraflarınca sağlanacak ek katkılardan oluşmaktadır [74].

2.6.2.3. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sonrası

Sözleşmenin imzalanmasından günümüze, hem sözleşmeye ait taraflar toplantıları hem de IPCC toplantıları periyodik olarak düzenlenmeye devam etmiş, bu şekilde hem güncellenmesi hem de uygulamaya yönelik kararların çıkarılması sağlanmıştır. Bunların içinde, 2. taraflar toplantısında Amerika Birleşik Devletleri tarafından ilk kez gündeme taşınan emisyon ticareti [73], 3. taraflar toplantısında sözleşmenin uzantısı olarak, hukuken bağlayıcı yükümlülükleri özetleyen Kyoto Protokolü'nün kabulü [77] ve 7. Taraflar Toplantısı'nda "*Marakeş Düzenlemeleri*" olarak anılan kararlarla, sözleşmenin tüm kararlarının yasal düzenlemeler haline getirilmesi önemli gelişmelerdir [73]. Marakeş Düzenlemelerin Türkiye açısından da büyük önemi vardır. Türkiye 7. taraflar Toplantısı'ndan sonra sözleşmeye taraf olmuştur.

Yeni Delhi (Hindistan)'de yapılan 8.taraflar konferansında Marakeş'te ele alınan konuların dışında, özellikle 'ortak ancak farklılaştırılmış sorumluluk' üzerinde durulmuştur. Buna göre her ülkenin ekonomik gücü elverdiği ölçüde iklim değişikliği ile mücadeleye katkısını sürdürmesi gerektiği vurgulanmıştır [78].

28 Kasım - 9 Aralık 2005 tarihleri arasında yapılan 11. taraflar Konferansı'na Montreal (Kanada) ev sahipliği yapmıştır. Bu tarihler Kyoto Protokolü'nün ilk taraflar toplantısının da yaptığı tarihlerdir. 11. Taraflar Konferansı Kyoto protokolünün kabul edildiği 1997 yılından sonra, en yüksek katılımın sağlandığı BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Taraflar Toplantısı olmuştur. Toplam katılımcı sayısının 10.000 civarında olduğu tespiti yapılmıştır [79]. Toplantıya bu derecede yüksek katılımın olması, beraberinde beklenmedik iki önemli çalışmanın olgunlaşmasını ve sunumunu sağlamıştır.

- Tüm-Avrupa emisyon salınımı ticareti planı
- Temiz Kalkınma Mekanizması

Bu aynı zamanda süreçlerin birbirlerini tetiklediğine ve birbirlerinden etkilenecek yürütüldüğüne örnektir. MCPFE'nin 2003 Viyana Konferansında *"Avrupa'da İklim Değişikliği ve Sürdürülebilir Orman Yönetimi"* altında yapılacak işler sayılırken Kyoto Protokolü'nün dikkate alınarak ormancılık faaliyetlerinin sürdürülmesi yani Kyoto Protokolü ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamı dahilinde uygulamalar yapılması gündeme getirilmiş, 2005'te gerçekleşen BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi 2. taraflar toplantısında Tüm Avrupa Emisyon Salınım Ticaret Planı oluşturulmuştur. Aslında Emisyon Ticareti Amerika Birleşik Devletleri'nin teklifi ve ısrarı ile dünya gündemine gelmiş, ancak uygulayıcısı MCPFE ülkeleri dahilinde yer alan AB olmuştur.

2.6.3. Kyoto Protokolü

Kyoto Protokolü 3. Taraflar Konferansında ortaya konan görüşlerin resmi ifadesi olarak tanımlanabilir. Protokol Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto şehrinde görüşülmüş, 16 Mart 1998'de imzaya açılmış, 15 Mart 1999'da son halini almıştır. 16 Şubat 2005 tarihinde yürürlüğe girmiştir. Sürecin bu kadar uzamasındaki en büyük etken yine protokolün kendisinden kaynaklanmaktadır. Protokolün 25. maddesine göre; protokol, en az 55 ülkenin imzalaması ve Ek I ülkeleri (Tablo 2.5) CO₂ salınımları toplamının, dünya toplam CO₂ salınımının en az %55'ine karşılık gelmesi durumunda, bunu sağlayan tarihten sonraki doksaninci gün yürürlüğe girmektedir. 55 ülke şartı 23 Mayıs 2002'de İzlanda'nın protokolü kabul etmesi ile, %55 şartı da Rusya'nın 18 Kasım 2004'te protokolü imzalaması ile sağlanmış, anlaşma 90 gün sonra yürürlüğe girmiştir [80]. Protokolü ABD henüz imzalamamış [77], TBMM ise 5 Şubat 2009'da 5836 nolu karar ile Türkiye'nin protokole katılımının uygun olduğunu onaylamıştır [81]. Türkiye'nin protokol kapsamında yükümlülükleri 2012 yılında başlayacaktır.

Dönemin ABD başkanı Bush, protokolü uygulamaya kalkmanın ABD ekonomisine ağır hasar vereceğini söyleyerek, 2001 yılında anlaşmadan çekilmiştir. Buna rağmen, Kyoto'da kabul edilen yükümlülükler, kimi ülkelerde, bazı ABD eyaletleri ve AB'de yasa niteliğinde addedilmektedir [77].

Protokolün önemli maddeleri şu şekilde özetlenebilir [82];

2. Madde, 1. fıkraya göre; Ek I (Tablo 2.5)'de yer alan bütün taraflar; sürdürülebilir kalkınmayı teşvik etmek amacıyla ve 3. Maddeye uygun olarak sayısallaştırılmış emisyon sınırlaması ve indirimini yerine getirmek amacıyla, i. bendine göre, ilgili uluslararası çevre antlaşmaları kapsamındaki taahhütler ile sürdürülebilir orman düzenleme uygulamaları, ağaç dikimi ve ağaç takviyesi, desteğine ilişkin teşvikler dikkate alınarak Montreal Protokolü ile düzenlenen sera gazlarına ilişkin rezervlerin korunması ve iyileştirilmesi, 4. bendine göre, yeni ve yenilenebilir enerji çeşitleri, karbondioksit tecrit / ayırma teknolojileri ve gelişmiş ve yenilikçi çevresel bakımdan sağlam teknolojiler üzerinde araştırma yapmak, teşvik etmek geliştirmek ve kullanımının artmasını sağlama, için ulusal koşullara uygun olarak politika ve önlemler uygulayacak ve/veya geliştireceklerdir.

3. Madde, 1. fıkrasına göre; Ek I'de yer alan Taraflar, bireysel veya müşterek/ortak olarak, Ek A'da sıralanan sera gazlarına ilişkin toplam antropojenik/insan türümsel karbondioksit eş değer emisyonu/yayımı Ek B'de sayısallaştırılan emisyon sınırlaması ve indirimi taahhütleri gereğince belirlenen ve hesaplanan miktarları, bu madde hükümleri gereğince ve 2008 ila 2012 yılları arasındaki seviyenin 1990 yılı seviyelerinin en az %5 altında olacağı perspektifiyle, aşmayacaktır.

3. Madde, 3. fıkrasına göre; doğrudan insan kaynaklı toprak kullanımı değişikliği ve orman faaliyetlerden (1990 yılından bu yana ağaçlandırma, ağaç takviyesi ve dikimi ile sınırlı olmak kaydıyla) kaynaklanan ve her bir taahhüt süresi içinde karbon stoklarındaki doğrulanabilir değişiklikler olarak ölçülebilen, sera gazı emisyonlarındaki net değişiklikler Ek I'de yer alan her bir Tarafa ilişkin olarak bu Madde kapsamındaki taahhütlerini karşılamak için kullanılacaktır. Bu faaliyetlerle ilişkili olarak, sera gazı emisyonları şeffaf ve doğrulanabilir biçimde rapor edilecek ve 7. ve 8. maddelere uygun olarak gözden geçirilecektir.

Temiz Kalkınma Mekanizması'nın amacı, Ek I'de yer almayan Taraflara sürdürülebilir kalkınmanın sağlanmasında ve Kongreye ilişkin nihai amaca katkıda bulunulmaları ile Ek I'de yer alan Taraflara 3. madde kapsamındaki sayısallaştırılmış emisyon sınırlaması ve indirimi taahhütlerini yerine getirmeleri konusunda yardım etmektir.

Kyoto Protokolü bu hali ile, sera gazı salınımlarını kısmak üzere sanayileşmiş ülkelere çeşitli hedefler belirleyen uluslararası bir anlaşmadır [77].

Protokolde yer alan Ek B ülkeleri, sera gazı emisyonları hedeflerini açıklayan ve bu hedefler için çalışan bütün Ek I (Tablo 2.5) ülkelerini kapsamaktadır. Bu ülkelerden Türkiye ve Belarus muaf tutulmuştur [83].

Protokol, yenilikçi üç düzeneği devreye sokarak bu alanda yeni bir dönem başlatmıştır. Bu üç mekanizma, Ortak Uygulama, Temiz Kalkınma Mekanizması ve Emisyon Ticareti'dir. Bu mekanizmalar atmosferdeki karbon miktarının kontrolü ve azaltılması amacıyla, karbon yutaklarını geliştirme girişimlerini kendi ülkeleri yerine başka ülkelerde daha düşük maliyetle gerçekleştirmelerine olanak tanıyan düzenlemelerdir. Yapılan uyulama hangi ülkede gerçekleşirse gerçekleşsin atmosfere etkisi aynı olacaktır. Emisyonların sınırlandırılması ya da uzaklaştırma araçlarının yaygınlaştırılmasının maliyeti bölgeden bölgeye değişebildiğinden, düşük maliyetle daha yüksek verim alınabilecek alanlardan uygulamaya başlanması maliyet etkinliğini arttıracaktır. Bununla birlikte, bu mekanizmaların protokolde yer alan çevresel hedeflere ters düşen biçimlerde kullanılabileceği yolunda kimi endişeler de ortaya çıkmaktadır.

Örneğin, Taraflar, iklim değişikliğine yol açan etmenlerin azaltılması girişimlerini kendi ülkelerinde uygulamaktan kaçınabilecek ya da Ek-1 Taraflarına "*Emisyon Hakkı*"nın devredilmesi gibi bir süreç ortaya çıkabilecek ya da gerçek karşılığı olmayan azaltmaların ülkeler arasında değişimine yol açılabilecektir. Ancak, Marakeş Anlaşmaları, Protokol'ün herhangi bir emisyon "*hakkı, izni ya da ayrıcalığı*" tanımadığını vurgulayarak bu endişeleri gidermeye çalışmıştır. Marakeş Anlaşmaları, Ek-1 Taraflarının emisyonların indirilmesine yönelik olarak kendi ülkelerinde başlatacakları girişimlerinin, sözleşme'nin nihai amaçları çerçevesinde, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasındaki kişi başı emisyon farklılıklarını giderecek şekilde uygulanmasını öngörmektedir.

Sözü edilen mekanizmalardan yararlanmak isteyen Ek I Taraflarının Kyoto Protokolü'nü onaylamış olmaları, ayrıca emisyonlarla ilgili metodoloji ve bildirim yükümlülükleri açısından protokol çerçevesindeki yükümlülüklerine sadık kalmaları

gerekmektedir. Ayrıca bu ülkelerin ulusal bir kayıt sistemine de sahip olmaları gerekir. İlk yükümlülük dönemi söz konusu olduğunda, LULUCF sektörü raporlarının zamanlamasında belli bir esneklik tanınabilmektedir [74].

İklim değişikliğine ormanların etkisi açısından, sera gazlarının atmosferden uzaklaştırılması iklim değişikliğine karşı kısmen etkili olacak görece düşük maliyetli bir girişimdir. Ağaçlandırma çalışmaları ve ormanların yönetiminin geliştirilmesi bu kapsamda ele alınabilir. Ne var ki LULUCF'de yapılan işlerle, emisyonlarda ve uzaklaştırmalarda ne ölçüde değişiklik olduğunu tahmin etmek genellikle güç bir iştir.

Protokol, Ek I (Tablo 2.5) Taraflarının emisyon hedeflerine ulaşp ulaşmadıklarının belirlenmesinde, 1990 yılında ve daha sonra başlatılmış olmaları koşuluyla çeşitli LULUCF etkinliklerinde ortaya çıkan emisyonları ve uzaklaştırmaları da hesaba katmaktadır. Bunun için ilk aşamada, her bir Tarafın her türlü ormanlaştırma, yeniden ormanlaştırma ve ormansızlaşma nedeniyle ortaya çıkan emisyonların ve uzaklaştırmaların hesabını içeren bir envanter sunması gerekmektedir. Marakeş Anlaşmaları Taraflara, söz konusu dökümü, orman yönetimi, tarım arazisi yönetimi, otlak yönetimi ya da yeniden bitkilendirme yöntemlerinden hangisine bağlayacakları konusunda tercihte bulunma hakkı tanımaktadır. Tarafların bu tercihlerinin yükümlülük dönemi öncesinde yapılması gerekmektedir ve yapılan tercih daha sonra değiştirilememektedir.

Tarafların etkinlikleri arasında tutarlılık ve karşılaştırılabilirlik sağlamak için, gerek "*orman*" kavramı, gerekse yedi değişik etkinlik sınıfının her biri için ortak tanımlar geliştirilmiştir. Ülke özelliklerinin gözetilmesi kapsamında kimi esneklikler tanınsa bile, bu tanımların bütün Taraflarca benimsenmesi gerekmektedir.

LULUCF etkinlikleri kapsamında gerçekleştirilen karbon uzaklaştırmaları ve emisyon azaltmaları Tarafların emisyon hedefleri açısından hesaba katılmaktadır. Bunun için Tarafların kendi hesaplarına kaydedebilecekleri Uzaklaştırma Birimleri açıklanır. Ancak tarafların ilk yükümlülük döneminde bu yoldan elde edebilecekleri uzaklaştırma ve azaltma miktarlarına da belirli sınırlamalar getirilmiştir [74].

Temiz Kalkınma Mekanizması içerisinde; sadece orman kurma ve yeniden ormanlaştırma arazi kullanım sektöründe yutak oluşturma adına izin verilen iki çalışmadır. Orman kurma ve yeniden ormanlaştırma tarımsal ormancılığı ve kent ormancılığını da kapsamaktadır. Bu kapsamda yapılan projeler sadece ağaç dikiminden fazlasını kapsamaktadır.

Kyoto Protokolü'nde yer alan Temiz Kalkınma Mekanizması'na göre, gelişmiş ülkeler kendi sera gazı salınımlarını azaltmak adına, gelişmekte olan ülkelere projeler yapabilirler. Bu projeler, gelişmekte olan ülkelere yatırım, bilgi ve teknoloji transferi şeklinde olabilir [84]. Hatta bir ülke bir başka ülkeden kiraladığı alan üzerinde karbon yutakları oluşturarak kendi emisyon miktarını azaltma yoluna gidebilmektedir ya da herhangi bir şirket, herhangi bir ülkeden kiraladığı arazi üzerinde karbon yutak alanları meydana getirerek, buradan elde ettiği emisyon azaltım miktarını herhangi bir ülkeye pazarlayabilmektedir. Bu konuda çalışanlar DB'den kredi alarak bu projeleri gerçekleştirebilmektedirler. Uygulamalar uluslararası ticaret anlaşmalarının hükümleri çerçevesinde gerçekleştirilebilmektedir. Öyle ki, bu alanda çalışma yapan herhangi bir firma, yutak alanı oluşturmak istediği ülkede GATS hükümleri çerçevesinde o ülkenin firmaları ile eşit koşullarda çalışma haklarına sahip olmakta ve yine ticaret kuralları gereği elde ettiği ürününü istediğine satma hakkını saklı tutmaktadır.

Karbondioksit düzeyinin artışı ve iklim değişikliği tüm ormanlar üzerinde negatif etkide bulunacak demek değildir. Ortalama sıcaklığın artışı, uzun büyüme sezonları ve yağış miktarının düşmesi, İskandinav ormanlarını daha iyi konuma getirecek ve tomruk üretimini arttıracaktır.

Ormanların iklim değişikliğine karşı en önemli etkileri, karbon yutakları oluşturmalarıdır. Avrupa ormanları 1990-2005 yılları arasında yıllık ca.500 mt. CO₂'yi kendi biyomaslarında tutmuşlardır. Bu oran, Kyoto Protokolü'nde taahhüt edilen salınım azaltımının %10'una eşittir. Görüldüğü gibi, ormanların karbondan oluşması, yenilenebilir enerji olması, orman ürünlerinin aslında bir karbon depolanması sürecinde gerçekleşmesi, yüksek enerji içeren yan ürünlere sahip olması burada hesaba dahi katılmamıştır.

Avrupa'nın, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi çerçevesinde hemen tamamı Ek-1 ülkelerinden oluşmakta ve Kyoto Protokolü içerisinde de Ek-B grubunda yer almaktadır. Bu nedenle hemen hemen tüm Avrupa ülkeleri 2008-2012 dönemine ait taahhütlerini yerine getirmek amacıyla, 1990 yılından 2005'e kadar olan salınım artışlarını hesaplamak ve bunları azaltacak şekilde yeni bir "*orman yönetimi*" planı oluşturmak zorundadırlar. Oluşturulacak ulusal sistemler en geç 1 Ocak 2007'den önce tamamlanmalıdır. Bu programın içeriğinde, [85]

- Potansiyel karbon kredisinin orman sahiplerine dağılımı ve ilave edilebilecek karbon ekleme olanaklarının,
- Ormanlardan potansiyel karbon kaybının ödenmesi için sorumluluk alınması (ormandaki karbonun sahibi kim? sorusunun cevaplanması),
- Ormancılık politikası ve ormancılıkla ilgili kanuni değişikliklerin yapılması; Ulusal Ormancılık Programlarının, KP'nin orman sektörüne dahil edilmesinde etkili bir araç olarak düzenlenmesi,

yer alması planlanan konulardır.

Buna karşılık ormancılıkta yeni bir sektör de gündeme gelmeye başlamıştır. AB Emisyon Ticareti pazarında bir ton karbon'un fiyatı 80 Euro'yu aşmıştır.

Bunun dışında Ek-1 ülkeleri, kendi ülkelerindeki orman yönetimini düzenlemelerinin ya da yeniden orman kurmalarının belirlenen hedeflere ulaşmalarında yeterli olamayacağını anlamaları üzerine, Temiz Kalkınma Mekanizması altında Ek I dışı ülkelerde orman projeleri yapmaya başlamışlardır. Tüm bunların üzerinde Avrupalı ormancılar, Kyoto Protokolü'nün Taraflar toplantılarında, yeni sorumluluklarla karşı karşıya kalmışlardır [85].

Karbon pazarının hareketlenmesinin şiddetlenmesinin ışığında, gelecekte ormancılık ve Avrupa ormanları için iklim değişikliği zorluklarının getireceği tavır, yani ormancılık politikasında ve pratikte ne tip değişiklikler getireceğinin tespiti ile gelecekteki iklim değişikliği müzakerelerinde ormancılık uzmanlığını arttırma yollarının araştırılması gerekecektir.

2.6.4. Birleşmiş Milletler Gıda ve Tarım Örgütü'nün İklim Değişikliği Üzerine Çalışmaları

FAO'nun iklim değişikliği üzerine çalışmaları, bilimsel kanıtlar temin etmek, gözleme ve izleme sistemlerine katılmak, küresel verileri toplamak, iklim değişimi ve tarım üzerine teknik münazara ve müzakere amaçlı forumlar organize ederek katkıda bulunmak şeklindedir. 1988'de FAO bünyesinde Departmanlar Arası İklim Grubu oluşturulmuştur. FAO, bu şekilde ülkeler düzeyinde iklim değişimini bilimsel olarak izleyebilmeyi, uluslararası görüşmelere katılabilmeyi ve organizasyonun geliştirilmesini sağlayabilmeyi hedeflemiştir [9].

İklim değişikliğinin azaltılmasında ormanların öneminin farkına varan FAO, 1998'de Ormancılık Departmanının İklim Değişikliğini Azaltma çalışmalarını koordine edecek, ormancılıkta karbon döngüsünün rolü üzerine özel görevli bir birim kurmuştur. FAO'ya göre tarım ve orman alanları sadece kendi sera gazları salınımlarını değil, diğer kaynaklardan oluşan sera gazı emisyonlarını da absorbe etmektedirler ve bu nedenle önemleri çok büyüktür [86].

FAO, 2001'de, bütünleştirilmiş iklim değişikliği programında devam eden temel eylemleri onaylamıştır. Program, iklim değişikliğini azaltmak için tarafların katılımını, tarımsal sistemlerin iklim değişikliğine uyumunu, tarım sektöründen salınımların uzaklaştırılmasını, bu şekilde su kaynaklarının korunmasını ve besin güvenliğini sağlanmasını, ayrıca veri ve bilgi toplanmasını içermektedir.

FAO aynı zamanda Departmanlararası Çalışma Grubu kurarak, iklim değişikliği üzerine çapraz-sektörler arasındaki eşgüdümü güçlendirmek ve tarım, balıkçılık, ormancılık ve sürdürülebilir kalkınma departmanları arasında etkili işbirliği gerektiren iklim değişikliği programlarının uygulanmasını da sağlamak istemiştir [87].

FAO'nun bu kapsamdaki rolü, iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine karşı açık olan, özellikle gelişmekte olan üye ülkelere asistanlık etmek ve böylece onlara iklim değişikliğinin tarım üzerindeki olumsuz etkilerini en aza indirecek şekilde kapasitelerini geliştirmede yardımcı olmak şeklinde özetlenebilir. FAO bu amaçla, BM İklim

Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, IPCC , Dünya Meteoroloji Örgütü, BM Çevre Programı, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve pek çok bölgesel kuruluş ile işbirliğine gitmektedir [88].

29 Mart - 1 Nisan 2006 tarihinde FAO bünyesinde düzenlenen Afrika Ormancılığı ve Yabanhayatı Komisyonu 15. Dönem toplantısında; Ormanların iklim değişikliğinde oynadığı büyük rol, şu şekilde dile getirilmiştir [84]:

- Ormanlar, bozulduklarında ya da zarar gördükleri zaman bile karbon emisyonuna yardımcı olurlar,
- İklim değişikliğine karşı çok duyarlıdırlar ve tahammülleri azdır,
- Sürekli yönetimleri halinde, atmosferden fotosentez yoluyla karbonu bağlayarak, büyürler ve biyomasta, toprakta ve ürünlerinde depolarlar, böylece benzersiz bir çevresel hizmet sağlarlar,
- Ormanlar, fosil yakıtlara alternatif olarak biyolojik yakıttırlar.

Bu nedenle hem BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde hem de Kyoto Protokolü'nde ülkelerin ormanlar ile ilgili yerine getirmesi gereken sorumlulukları vardır. Bu sorumluluklar şu şekilde özetlenebilir:

- Sürdürülebilir orman yönetimi çerçevesinde, ormanları korumak ve karbon yutakları olarak ormanları arttırmak,
- Orman kurmak ve yeniden ormanlaştırmak çalışmalarını yenilenebilir enerji kapsamında teşvik etmek,
- İklim değişikliği ulusal adaptasyon programlarında, sera gazı salınımları ve uzaklaştırmalarına yönelik ulusal müfredatın, teknoloji transferi kadar ormanları da kapsamasını sağlamak.

Yine FAO'nun Departmanlararası Çalışma Grubunun yaptığı *"Tarım, Ormancılık ve Balıkçılıkta İklim Değişikliğine Adaptasyon; Perspektif, Çerçeve ve Öncelikler 2007"* raporunda önemli değerlendirmeler vardır [87].

Raporun ilk tespiti, iklim değişikliğine ormanların uyumunun, karşıt olarak da, ormanların insan topluluklarının iklim değişikliklerine uyum sağlamalarında önemli bir rol oynadığı şeklindedir. Dünya üzerinde ormanların sadece %34'ü odun hammaddesi

ihtiyacı için üretim yapmaktadır. Yaklaşık bir bu kadarlık miktar orman diğer mal ve hizmet üretimleri için işletilmekte ve geri kalanı da, koruma, muhafaza ve toplumsal hizmetler için yönetilmektedir.

FAO, üyelerini iklim değişikliğinin etkilerine yönelik olarak ulusal planlarını oluşturmaya çağırmaktadır. Ayrıca, bölgesel organizasyonlardaki orman yöneticilerini ve üye ülkeleri iklim değişikliğine karşı sistemli olarak bilgilendirmekte ve ormancılık sektörünün etkiye açık alanlarını ve muhtemel uyum olanaklarını dikkatlerine sunmaktadır.

FAO raporda ayrıca, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin gelişmekte olan ülkelerdeki orman kurma çalışmaları ile emisyon azaltımına gidilmesi gayretini yakından izlemekte olduğunu belirtmiştir.

2.6.5. Birleşmiş Milletler Çevre Programının İklim Değişikliği Üzerine Çalışmaları

BM Çevre Programı'nın Dünya Koruma Birliği ile birlikte hazırladığı 2002 yılına ait "*Karbon, Ormanlar ve İnsanlar*" konulu rapor Kyoto Protokolü ve uygulamaları üzerine örnekler vermektedir [88]. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi taraflarına, ormancılık ve arazi kullanımı aktivitelerini BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi rehberliğinde gerçekleştirirken, bir yandan da biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve sürdürülebilir doğal kaynak kullanımına önem vermeleri gerektiğini işaret etmektedir. Rapor taraflardan ayrıca biyolojik çeşitlilik sözleşmesi altındaki taahhütleri ile diğer, sürdürülebilir orman yönetimi ve tarım ile ilgili uluslararası çevre anlaşmalarına uymalarını istemektedir. Pek çok uluslararası kuruluş, Dünya Koruma Birliği ve BM Çevre Programı dahil, ormancılığın ve arazi kullanımını Kyoto Protokolü'ne göre düzenlenmesini uygun bulmaktadır.

Yine aynı rapora göre, gelişmiş ülkeler, ormansızlaşma, ormanlaştırma ve yeniden ormanlaştırma uygulamaları yanı sıra, yeniden bitkilendirme, orman ürünleri ve mera alanları yönetimine de yatırım yapabileceklerdir. Rapora göre karbon tutma amaçlı yeniden bitkilendirme çalışmaları sadece gelişmiş ülkelerle sınırlandırılmıştır.

Raporda ayrıca; *"iklim değışikliğı azaltma projelerinin ulusal uygulamaları, hem gelişmiş hem gelişmekte olan ülkelerde bu tip ormanlar ve arazi kullanımı için sorumlu hükümet yöneticileri tarafından kolaylaştırılmalıdır. Bu yöneticilerin, tarım, orman çevre, ulusal planlama ve finans gibi farklı departmanlarla koordinasyonu sağlamaktan sorumlu ajanslarla birlikte çalışmaları gerekmektedir"* görüşüne yer verilmiştir.

Bu çerçevede Avrupa Birliği ülkeleri, projelerini uygularken, Avrupa Birliği Habitat Direktifi'nin standartlarını karbon azaltma amaçlı kullanabilmektedirler. Yine Sürdürülebilir Orman Yönetimi Tüm - Avrupa Kriter ve Göstergeleri ile Sürdürülebilir Orman Yönetimi İçin Tüm Avrupa Eylem Rehberi karbon tutma amaçlı çevresel çalışmalara temel sağlayacak niteliktedir [88].

2.6.6. Dünya Bankasının İklim Değişikliği Üzerine Çalışmaları

DB görüşüne göre iklim değışikliğı hem kalkınmaya ilişkin, hem de çevresel bir konudur. Bugün iki farklı sıkıntı söz konusudur: Karbon salınımının zararlarını azaltmanın yolunu bulmak ve dünyanın yoksul kesiminin enerji ihtiyacını karşılamak. Bu bağlamda, 2005 yılında G-8 ülkelerinin İskoçya'daki Zirve toplantısında, DB'den, başka uluslararası finansal kuruluşlarla birlikte, gelişmekte olan dünya için temiz enerjiye yönelik yatırımın hızlandırılmasına rehberlik edecek bir harita hazırlaması istenmiştir. Temiz Enerji ve Kalkınma için Yatırım Çerçevesi olarak tanımlanan çalışmada yatırım kademeleri şu şekilde tanımlanmıştır:

- Enerjiye erişimin arttırılması, (özellikle Sub-Saharan Afrika'da),
- Düşük karbon ekonomisine geçişin hızlandırılması,
- İklim değışikliğı ve açık etkilerine uyum sağlanması.

Bu çerçeveye göre, enerji sektörünün, bu sonuçlara ulaşmak için her yıl 165 milyar dolar yatırıma ihtiyacı vardır. Şimdiye kadar bunun yarısı finanse edilebilmiş durumdadır. Bu konudaki çalışmalar Dünya Bankası Kalkınma Komitesi ile IMF yıllık toplantılarında görüşülerek, ilerleme raporu halinde sunulması planlanmıştır [46].

DB temiz enerji ve iklim değışikliğı ile ilgili görüşlerini dört ana başlık altında sunmaktadır [89]:

- Gelişmekte olan ülkelere, düşük karbon yolu izlemelerinde yardımcı olma; Bunu yenilenebilir enerji kaynaklarını ortaya çıkarma, enerji korumayı destekleme... vb. araçlarla yapmaktadır. Bu amaçla, DB 2006-2008 mali yılı için üç yıllık bir periyottan daha fazla olarak 10 milyon dolarlık bir artış beklemektedir ve bu artış geçmiş üç yıla göre %40'lık bir oranı simgelemektedir. Banka, yenilenebilir enerji ve enerji verimliliği projeleri için 2006 mali yılında 668 milyon dolar taahhütte bulunmuştur. 2005 yılı taahhüdü ile kıyaslandığında %45'lik bir artış söz konusudur.
- Yeni teknolojilerin sağlanması. Bunların bazıları, örneğin karbon tutma ve depolama fosil yakıtlarının karbon etkisinin azaltılmasını gerektirir. Bu teknoloji, maden kömürüne şiddetle bağlı olan Çin ve Hindistan gibi ülkeler için elzemdir. Bu kapsamda, Banka gelişmekte olan ülkelerde, biyoyakıt programlarının ekonomik uygunluğu ve fizibilitesini araştırmaktadır.
- Ormansızlaşmadan kaçınmak. Sera gazı salınımlarının %20'si, zayıf arazi yönetimi özellikle de ormansızlaşmanın sonucudur. Ormansızlaşma sadece çevreyi olumsuz etkilemekle kalmayıp, yaban hayatını yok etmekte ve yoksulların doğal zenginliğini de kemirmektedir. Ortakları ile birlikte DB, Orman Karbon Ortaklığını geliştirmekte ve bu yolla, ülkelere ormansızlaşmadan kaçınmalarında yardım etmekte, ödül olarak karbon finans kredisi vermektedir.
- İklim Risklerine Uyum. Gelişmekte olan ülkeler ile dünya üzerindeki yoksul insanlar iklim değişikliğinin olumsuz etkilerine daha çok açıktırlar. Bu amaçla DB risk yönetimine yönelik, teknik raporlar hazırlamaktadır. Pilot bölgeler olarak, Karayipler, Latin Amerika, Güney Asya, Sub-Saharan Afrika ve Pasifik adaları seçilmiştir.

DB, iklim değişikliği kapsamında karbon pazarı oluşturulmasının destekçilerinden biridir. Hatta karbon pazarının öncüsü konumundadır. Bankanın karbon finansı ile eylem bağlantısı 1999'da 180 milyon dolarlık Prototip Karbon Fonunun kurulması ile başlamıştır. Kyoto Protokolü'nün kabulünden sonra, bunu diğer fonların ve kurumların kurulması izlemiştir. Günümüzde DB, 10 karbon fonu ve kurumuna karşılık gelen 2 milyon doların üzerinde bir miktarı yönetmektedir [88].

DB, karbon salınıminin azaltılması için küresel çözünürlük pazarında başrolü üstlendiğinden beri, karbon finansmanı, DB'nin ödünç programının en önemli unsuru olmuştur.

DB'nin ev sahipliği yaptığı bir başka organizasyon ise, "*Carbon Expo*" adıyla yapılan salınım ticaretinin gerçekleştirildiği Küresel Ticaret Fuarı ve Konferansı'dır. Mayıs 2-4 2007 tarihleri arasında Almanya'nın Köln kentinde 4.sü yapılan fuar, küresel sera gazları pazarının köşetaşı kabul edilmektedir. Carbon Expo beraberinde 2000'den fazla satıcı, alıcı ve diğer çıkar gruplarını biraraya getirmektedir. Bu fuar, sermayenin, gelişmekte olan ülkelerin getirdikleri projeler bazında bu ülkelere akmasını sağlamaktadır [90].

DB en son uygulamalarından birisi, ormansızlaşmadan kaçınmaları için, Kongo, Brezilya ve Endonezya gibi ülkeleri 250 milyon dolarlık yatırım fonu ile ödüllendirmeye başlamak olmuştur. Bu zamana kadar Kyoto Protokolü altında gösterilen çabalar, küresel ısınmayı önlemek için sera gazlarının azaltılmasına yönelik uluslararası anlaşmalar, hep sanayiden salınımların azaltılması şeklindedir. G-8'ler 2007 Haziran ayında Almanya'daki toplantılarında, ormansızlaşmanın durdurulmasının "*sera gazı emisyonlarının azaltılmasına karşı önemli ve maliyet azaltıcı bir katılım*" sağladığını dile getirmişlerdir.

Ormansızlaşmanın maliyeti küresel karbon salınıminin %20'sine kadar çıkmaktadır ve yine DB verilerine göre, her yıl Portekiz büyüklüğünde orman alanı dünya üzerinde yok olmaktadır.

Bundan bir kaç sene önce, pek çok şirket, ormanları korumaya yönelik projeler yapmış ve bunun ucuz karbon kredisi sağlayacağını ummuş, ancak, küresel katılımcıların ormansızlaşmadan kaçınmayı karbon kredisi kaynağı olarak kabul etmemeleri üzerine yatırımları çöpe gitmiştir. Oysa bugün ormansızlaşmanın iklim değişikliği üzerine etkisinin gözardı edilemeyeceği gelişmiş ülkelerin politika üreticileri tarafından da kabul görmektedir [46].

2.7. SU YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI SÜREÇ

İnsan ihtiyaçlarını karşılarken suyun ekonomik, ekolojik ve siyasi sınırlarının belirtilmesi insanın su ile olan ilişkilerinin de yeniden tanımlanmasını gündeme getirmiştir. Bununla beraber hayat standartları geliştikçe, suya karşı olan talep nüfus artış hızından çok daha fazla olmaktadır. Yılda kişi başına düşen 800 m³'lük miktar, 1950 yılından bu yana %50 artmış ve artmaya devam etmektedir [91].

Su yenilenebilir bir kaynak olmakla birlikte sınırsız değildir. Su döngüsü, belli bir alanda yılda ancak belli bir miktar suyun bulunmasını temin edebilir. Bu da nüfus fazlaştıkça kişi başına düşen miktarın azalacağı anlamına gelmektedir [91]. Ayrıca canlıların gereksinimlerini karşıladıkları tatlı su miktarının toplam su miktarı içindeki payı oldukça küçüktür. Üstelik var olan tatlı su miktarı dünyanın her bölgesinde eşit miktarda değildir.

Yılda, kişi başına düşen su arzına göre ülkeler sınıflandırıldığında "*yılda kişi başına 2 000 ila 1 000 m³ arasında su arzına sahip ülkeler su stresi içinde, yılda kişi başına 1.000 m³'ten daha az su arzına sahip ülkeler ise su kıtlığı içinde*" sayılmaktadırlar [92]. Su kıtlığı içinde olan ülkeler, gıda üretiminde, ekonomik kalkınmada, politik istikrarda, kamu sağlığında ve doğal çevrelerini korumada tehlikelerle karşılaşma eşiğindedirler.

2.7.1. Suyun Değerinin Ölçülmesi

Son birkaç on yıla kadar su topluma / kamuya ait bir doğa nesnesi olarak değerlendirilmekte ve kamunun önceden belirlenmiş ölçütleri kullanarak oluşturduğu bir tarifeye göre makul bir ücret karşılığı yurttaşlara sunduğu bir kamu hizmeti olarak görülmekteydi. Suyun fiyatını belirleyen temel faktörler, suyun kullanıcıya ulaştırılması için gereken yatırımlar, ücretler ve işletme-bakım-yenileme maliyetlerinden oluşmaktaydı. Fiyat belirlemede kullanılan bu yöntem yüksek kullanım değerine sahip olan suyu yine de bir meta olarak değerlendirmektedir. Tarım, sanayi ve ev kullanıcılarına kimi durumlarda çeşitli desteklerle ve farklı tarifeler karşılığında verilen su, kullanıcılara bir fiyat karşılığı verilmesi nedeniyle bir değişim değerine de sahip olmaktadır.

Ancak bir kamu malı olan ve kamu tarafından verilen bir hizmet olarak görülen su, bu nitelikleri gereği, kâr konusu olarak görülmemektedir. Günümüzde dünyada fiyat belirleme sürecinde egemen olan yöntem iletim hizmetlerinin ve işletme masraflarının su faturalarına yansıtılması şeklindedir. Son dönemde kamu hizmetinin ortadan kaldırılması için iktisadi - siyasi nitelikli, örgütlü bir etkinlik göze çarpmaktadır. Bu etkinlik suyun piyasa malı haline dönüştürülmesi, kâr konusu haline getirilmesini hedeflemektedir. Salihoğlu'na [93] göre suyun, bir piyasa malı olarak ekonomi-politika konusu haline dönüştürülmesinin, suya ilişkin ilgi ve çıkarları çoğaltmasının başlıca nedeni suyun ikame edilemez kullanım değeridir. Metalaşma sürecinin, kamu malının piyasa malına dönüşmesinin yarattığı kâr potansiyeli nedeniyle giderek hızlanmakta olduğu gözlenmektedir.

2.7.2. Suyun Uluslararası Süreçte Tarihsel Değişimi

Uluslararası kurum ve kuruluşların suya ilgisi 1990'lı yıllarda başlamıştır. Bu dönemde DB, OECD, Dünya Su Konseyi ve Küresel Su Ortaklığı ile bölgesel kalkınma bankaları ve BM kurumlarının birçoğu çok taraflı örgütlerin de katılımı ile su yatırımlarının finansmanına ilişkin çalışmalarda bulunmak üzere işbirliği programları oluşturmaya başlamışlardır.

1977'de Mar del Plata (Arjantin)'da, su kaynaklarının değerlendirilmesi, su kullanımı ve verimliliği konularında yapılan BM Su Konferansı sonucunda Mar del Plata Eylem Planı kabul edilmiştir [94]. Bu eylem planda su kamu malı olarak tanımlanmıştır. *"Gelişmişlik düzeyi ve sosyo-ekonomik durumu her ne olursa olsun her birey, kendi temel ihtiyaçlarına eşit kalitede ve kantitede içme suyuna erişim hakkına sahiptir"* görüşü temel prensip olarak kabul edilmiştir. Ayrıca eylem planında, su kaynaklarının sistematik olarak değerlendirmesinin yapılması tavsiye edilmiştir.

Ocak 1992'de günümüzdeki yaklaşımın ilk belirtileri denilebilecek tanımlamaların dile getirildiği, dünya zirvesine hazırlık amaçlı, Uluslararası Su ve Çevre Konferansı, Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından Dublin (İrlanda)'de düzenlenmiştir [95]. Konferansın

sonunda; Dublin Su ve Sürdürülebilir Gelişme Bildirgesi ilan edilmiştir. Bildirge başlıca 4 prensip ortaya koymuştur:

1. Temiz su, hayatın sürdürülmesi, gelişme ve çevre için temel olan sınırlı ve zarar görebilir bir kaynaktır,
2. Suyun geliştirilmesi ve yönetimi, bütün düzeylerde kullanıcıların, planıcıların ve politika yapıcıların dahil olduğu katılımcı bir yaklaşım temelinde olmalıdır,
3. Suyun sağlanması, yönetimi ve korunmasında kadınlar merkezi bir rol oynamaktadır,
4. Su bütün kullanımları dahilinde bir ekonomik değerdir ve ekonomik mal olarak kabul edilmelidir.

Görüldüğü gibi 1977'de kamu malı olarak tanımlanan su, 15 yıl sonra ekonomik mal olarak tanımlanmıştır. Yani küreselleşmenin son 15-20 yılda kat ettiği gelişmelerin sonucunda tüm diğer kamu hizmetleri gibi su da süreç içinde piyasa malına dönüştürülmeye başlanmış; sektörleştirilmiş, kâr konusu olarak görülmeye başlanmıştır. Bu süreci kamuya ait olanın piyasalaşması olarak da değerlendirilebilir.

Aynı yıl Rio de Janeiro'da düzenlenen BM Çevre ve Kalkınma Konferansı çıktılarından Gündem 21'de 18. Bölüm tatlı su kaynaklarının korunması ve yönetimine ayrılmıştır. Bu konferansta ilk defa kalkınma ve çevre bütünleştirilmiş ancak su henüz önceliklendirilmemiştir [18].

Tatlı su kaynaklarının kalite ve teminin korunması başlığı altında ülkeler için önerilen faaliyetler, su kaynaklarının tanımlanması ve korunması amacıyla teknik ve kurumsal kapasitelerin güçlendirilmesi, su kaynaklarının korunması için ulusal planlar hazırlanması, önemli ancak zarar gören su havzalarının rehabilitasyonu ve su havzalarına ilişkin idari ve hukuki tedbirlerin güçlendirilmesi, şeklinde özetlenebilir [19].

1997 yılında ilk defa Dünya Su Forumu organize edilmiştir. Marakeş'te yapılan forumda, suyun pazarlanabilir ve pahalı bir mal gibi değerlendirilme riskine doğru gittiği dile getirilmiş ve suyun petrol gibi savaş nedeni olmaması için dikkat edilmesi

gereği belirtilmiştir [94]. Görüşleri ile 1. Dünya Su forumu, suyun anlam ve önemini tüm dünya için yeniden düşündürmüştür.

17-22 Mart 2000 tarihlerinde Lahey'de toplanan İkinci Dünya Su Forumu, küresel su bilincinin gelişmesinde bir dönüm noktası olmuştur. Forumda katılımcı bir yaklaşımla hazırlanan Dünya Su Vizyonu, ilgili tüm kesimlerce ağırlıkla kabul görmüştür [96] Forumda ayrıca, Bakanlar Konferansı ile resmi bir bildirge açıklanmış ve ülkelerin proje uygulamaları yönünde verdikleri pratik taahhütler ortaya konmuştur.

Forumda, ilk defa, daha iyi yönetim ve bütünleştirilmiş su kaynakları yönetimi dile getirilmiş, *"suyu herkesin işi yapmak"* slogan olarak benimsenmiştir. Su güvenliği dünyada çevrenin korunması ve açlık kadar önemli addedilmiştir. Su hem ülkelerin kalkınmasında temel şart, hem de insanlar ve ekosistemlerin hayatı ve sağlığı için kesinlikle gerekli bir öge olarak tanımlanmıştır.

Dünya Su Konseyi tarafından sunulan Dünya Su Vizyonunun kapsamı şu şekilde tanımlanabilir [96].

- Bütünleşik su kaynakları yönetimine bütün paydaşları katmak,
- İnsanların tüm kullanımları için su hizmetlerinin fiyatlandırılmasına bütün maliyetleri dahil etmek,
- Araştırma ve yenileştirme için kamusal fonları arttırmak,
- Uluslararası su havzalarında işbirliğini geliştirmek,
- Su yatırımlarını büyük oranlarda arttırmak.

Bakanlar Konferansı bildirgesi ise; temel ihtiyaçların karşılanması, gıda arzı ve güvenliği, Ekosistemlerin korunması, su kaynaklarının paylaşımı, risk yönetimi, Suyun değerlendirilmesi, suyun adil yönetimi konularının geleceğe yön verecek anahtar konular olduğunu ilan etmiştir. Suyun tüm maliyetlerinin fiyatlandırılmasına, muhalefet edildiğinden, deklarasyonda yer verilememiştir.

2001 yılında Bonn'da yapılan Uluslararası Temiz Su Konferansı sonucunda su, sürdürülebilir kalkınma için bir anahtar kabul edilmiştir. Bonn'da ortaya konulan temel düşünceler: [92]. I-Fakirler için güvenli su ihtiyacını karşılamak, II-Yerelleştirme,

Ulusal politikaların toplulukların ihtiyaçlarını karşıladığı yerel düzeyleri oluşturmak, III-Yeni ortaklıklarla suyu daha uzağa iletmek, IV-Pek çok sektörü kapsayan su dışı konular da dahil olmak üzere, su havzaları düzeyinde yapılan işbirliği anlaşmaları ile, doğa ve komşularla uzun dönemli uyumu sağlamak ve en önemlisi, daha güçlü, daha iyi düzenlenmiş yönetim anlaşmaları yapmak şeklindedir.

Konferans eylem için üç öneri getirmektedir: Yönetişim, mali kaynakların hareketlendirilmesi, kapasite geliştirme ve bilgi paylaşımı.

Johannesburg Dünya Zirvesi'nden hemen sonra Japonya'da düzenlenen 3. Dünya Su Forumu öncesi, yaklaşık 34 ülke uluslararası ilgili kuruluşların ve hükümet dışı örgütlerin temsilcileri 20-22 Kasım 2002 tarihinde Japon Orman Teşkilatı'nın Shiga'da organize etmiş olduğu "*Ormanlar ve Su*" konulu toplantıya katılarak bir sözleşme imzalamışlardır [97]. Toplantıda orman ürün ve hizmetlerine olan talebin arttığı belirtilmiş, arazi kaynaklarına baskı ve bunun yanında su krizinin giderek arttığı vurgulanarak, su ile orman yönetimi arasındaki ilişkinin giderek önem kazandığına dikkat çekilmiştir. SOY'ın, su kaynakları yönetiminde ve kaynak geliştirmede anahtar faktör olduğu ve bu nedenle gelecekte oluşabilecek taleplerin karşılanabilmesi açısından ormanların hidrolojik ve çevresel fonksiyonlarının anlaşılmasına yönelik çalışmaların yeniden gözden geçirilmesi gerekliliği, ormanların yoksulluğu azaltmadaki etkisi, gıda güvenliği, biyoçeşitliliğin korunarak sürdürülebilmesi, güvenli içme suyunun temini ve diğer kültürel ve sosyo-ekonomik faydaların sağlanmasındaki rollerine değinilmiştir. Toplantıda, Milenyum kalkınma hedefleri de göz önünde bulundurularak, bütünsel orman, su ve canlı kaynakların yönetimi ile ilgili kararlar alınmıştır. Bu önemli kararlar özetle

- Hem insanların ihtiyacını karşılayan, hem de çevreyi bütünleştiren holistik yaklaşımların orman ve su yönetimine adapte edilerek tutundurulmasını sağlamak,
- Orman ve su arasındaki biyofiziksel etkileşimin anlaşılmasını geliştirmek,
- Farklı orman ve su politikaları ile yönetim uygulamalarının sosyo-ekonomik ve kültürel etkilerinin anlaşılmasını sağlamak,
- Hem nehir akıntı yönüne zıt, hem de nehir akıntı yönündeki bağlantı ve etkileşimlerin yönetimi için daha iyi mekanizmalar geliştirmek,
- Bilimsel bilgi ve verilerin daha iyi bir şekilde dağıtımını sağlamak

şeklinde. Shiga Toplantısı'ndan sonra, Japonya'da yapılan 3. Dünya Su Forumu'nda gelecek yılların öncelikli konuları belirlemiş ve artık teoriden uygulamaya geçilmesinin gerekliliği vurgulanmıştır.

Birkaç yeni konu üzerinde çerçeve oluşturulması yönünde önerilerde bulunulmuştur. Bunlar; su ve ulaşım, su ve enerji, su ve kültür, su ve ilaçtır. Forum sonunda gelecek yıllarda üzerinde durulması gereken konular da belirlenmiştir. Bunlar; su ile ilgili projelerde suyun bir insan hakkı olduğu hususunun vurgulanması ve Milenyum Kalkınma Hedeflerine ulaşmaya yönelik çalışmalar yapılması, izleme sisteminin kurulması, suyun iyi yönetilmesinde suyun birden fazla değerinin olduğunun bilincine varılması, suyun finansmanı için yeni bir modelin ortaya konulması, kamu özel sektör işbirliğinde rollerin iyi tanımlanması, ticari anlaşmalarda su hizmetlerinin de yer alması ve etkilerinin değerlendirilmesi, ortak çalışma, işbirliği ve bilgi alışverişinin sağlanması, sınır aşan sularda işbirliğinin temini gibi konulardır [92].

Finans eksperleri tarafından 2002'de düzenlenen panelde su sektöründe, küresel finansman ihtiyaçlarının çözümü için yaklaşık 180 milyar dolar gerektiği tespiti yapılmıştır. Bu sonuca muhalefet edilmesine rağmen, 2003'te düzenlenen G-8 Evian Zirvesi'nde (Évian-les-Bains, Fransa) "*Su Eylem Planı*" içine dahil edilmiştir [96]. Plan; I-iyi yönetişimin teşvik edilmesi, II-tüm finansal kaynakların kullanımı, III-yetersiz yerel yönetimler ve topluluklar için alt yapı geliştirme, IV-izlemenin güçlendirilmesi, V-erişilebilirlik ve araştırma ve VI-uluslararası organizasyonlarla bağlantı sağlanması, konularını içermektedir.

2006 yılında, Küresel Çözümler İçin Yöresel Eylemler sloganı ile Mexico City'de 4. Dünya Su Forumu düzenlenmiştir [98].

Forum'da, küresel su problemlerine odaklanmak gerektiği dile getirilmiş, tecrübe ve bilgi yardımlaşmasını sağlamak üzere, lokal aktörlerin katılımı için önemli bir alan bırakılması gerektiği ifade edilmiştir. Yerelleştirme yönetim unsuru olarak yine dillendirilmiştir.

Forum'da geliştirilen yeni kavramlardan bir tanesi su etiğidir. Bu başlık altında su etiği şu şekilde tanımlanmıştır: Su tüm yaşam formları için elzemdir. Doğa suyu bedava ürettiği ve hatta bazen çok miktarda sunduğu için insanlar suyu dikkatsizce kullanma eğilimindedirler. Açgözlü ve egoist yaklaşımlar ihtilaflara ve hatta afetlere neden olmaktadır. Bu nedenle gelişen ve kabul gören su etiği, sürdürülebilir su kaynakları yönetimi ile başarılı ve bütünleştirilmiş bir uygulamanın anahtar unsuru haline gelmektedir. Farklı kültürel grupların, farklı ahlaki değerlerine saygı gösterilmelidir. İnsan Hakları Evrensel Bildirisinin prensipleri başlangıç noktası olmalıdır. Suyun bir ekonomik mal olarak kabulü, pek çok toplum için ciddi bir sorun oluşturmaktadır [98]. Ayrıca pekçok toplum için ciddi yaşamsal değeri olduğundan suyun hak olarak kabulü daha uygundur.

Forum'da savunulan görüşlerden bir diğeri, *"suyun ve arazinin, havza bazında ve arazi sınıflamasına göre yönetilmesi ve suyun kullanıcıları arasında yeniden paylaştırılması"* gerekliliğidir [98].

4. Dünya Su Forumu 'nun bir başka tespiti, su krizinin kaynak yetersizliğinden değil daha çok kaynakların kötü yönetiminden kaynaklandığı yönündedir [98]. Forum, suyun ne olduğu ile ilgili ilginç açıklamalara tanıklık etmiştir. 4. Dünya Su Konseyi kapsamında yayınlanan Kadınlar Siyasi Parti Liderlerinin Deklerasyonunda, eylem önerileri sıralamasında ilk sırada, suyun insani bir hak olduğunun pratikte yer bulması ve tüm düzeylerde paydaşların bunun kabulüne zorlanmasına yer verilmiş devamında, su hizmetinin, DTÖ'nün anlaşmaları veya diğer ticari anlaşmaları, hatta DB, IMF ve Bölgesel Kalkınma Bankaları tarafından borç verilerek yapılan programları içermemesi gerektiği vurgulanmıştır.

Yine aynı bildiride; 2002 yılında Ekonomik, Sosyal, Kültürel Haklar ile ilgili BM genel açıklaması hatırlatılmıştır. Açıklamada; onurlu bir yaşam sürebilmek için suyun vazgeçilmez bir hak olduğu ve bunun, diğer insani hakların farkındalığı için öncelikli gereklilik olduğu ifade edilmektedir.

109 çocuğun 29 ülkeyi temsilen katıldığı 3. Dünya Su Forumu şemsiyesi altında düzenlenen Çocukların Dünya Su Forumu sonuç bildirisi yayınlamış ve bu bildiri 4.

Dünya Su Forumunda gözden geçirilerek tekrar kamuoyuna sunulmuştur. Çocuklar, yetişkin karar vericilerden suyun gelecekte, bugün petrol ne ise o olmasına (kıt ve pahalı) izin vermemelerini istemiştir. Eylem çağrısında, *"suyun özelleştirilmesine izin vermeyin, su herkes için ulaşılabilir bir kaynak olmalıdır. Nehirlerin yolunu değiştirmeyin, çünkü bu kıyı şeridi bölgelerinde ciddi ekolojik zarara neden olmaktadır"* denmektedir.

4. Dünya Su Forumuna paralel olarak gerçekleştirilen Yerel Halkların Forumu'na ait sonuç bildirisinde yine bu doğrultuda görüşler yer almıştır:

"Topraklarımız, ülkelerimiz ve doğal kaynaklarımız, özellikle suyumuz (nehirler, göller, yeraltı suları, kaplıcalar, pınarlar) ekstrem bir kirlenme ile zarar görmeye ya da çalınmaya devam etmektedir. Interamerikan Kalkınma Bankası ya da DB gibi uluslararası finans ajanslarının desteklediği, çokuluslu su şirketleri, bölgelerimizi ve suyumuzu özelleştirmenin suç ortağıdır. Bu suyun kıtlığına sebebiyet vererek ekonomik değerinin artmasına ve dahası suyun ticari bir nesne olarak görülmesine neden olmaktadır.

*Biz, suyu kamu malı ya da temel insan hakkı olarak değil, ticari eşya (emtia) olarak gören neoliberal hayat modelini reddediyoruz. DTÖ gibi ajanslar, bizim hayati solumuzla ilgili özelleştirme projelerini teşvik ediyorlar. Tüm bunlar flora ve faunayı yok ettiği gibi, bunun sonucu olarak, kanser gibi hastalıklara da sebebiyet vermektedir. Bizler doğal kaynaklarımızı örneğin suyu insan hakkı olarak kullanmakta ısrar ediyoruz. Uluslararası hukuk tarafından tüketimimizin özgür bir hak olduğunun garanti altına alınmasını talep ediyoruz."**

Genç katılımcıların yayınladığı final bildirisinde; suyun evrensel ve değişmez insan hakkı olduğu ve bunun her bir ülkenin mevzuatı içinde yer alması gerektiği, su kaynaklarının yönetimi için, hükümetlere, tüm toplumların, suyu yönetmelerine izin verilen bir link açmaları çağrısında bulunmaktadır.

Bu forumdan çıkan bir diğer sunum; yerel yönetimler bildirisidir. Bu bildiride açıklanan prensipler şunlardır:

* Declaration of the Indigenous Peoples Paralel Forum of the 4th World Water Forum, Mexico City, Mexico, March 17-18, 2006.

1. Tatlı su kıt ve tehlike altındadır. Su yaşam, kalkınma ve çevre için önemli bir kaynak ve tüm insanlığa ait bir kamu malıdır,
2. Tüm insanlık, kendi temel ihtiyaçlarını karşılamak için yeterli miktar ve kalitede su talep etme hakkına sahiptir,
3. Her bir bireyin su hakkı ve onu kullanımı, şimdiki ve gelecekteki nesillerin ihtiyaçları için birbirine saygı göstererek gerçekleştirilmelidir,
4. Kadınlar, kalkınmada, özellikle suyun temini, yönetimi ve korunmasında öncü rol oynamaktadırlar.

Bildirinin devamında yöneticilerin ve seçilmiş yerel temsilcilerin görüşleri yer almaktadır:

- Yerel yönetimler, toplum suyunun ve hıfzısıhha servislerinin organizasyonunda ve su kaynaklarını yönetiminde baş rolü oynamaktadır.
- Su kaynaklarının adil yönetimi, entegre bir yaklaşım ve yönetişimin farklı kademeleri arasında paylaştırılış sorumluluklar gerektirmektedir. Ayrıca su havzalarında bölgesel havza prensipleri tatbik edilmelidir.
- Su yönetimi ve kullanımı, katılımcı olmalı ve her kademede, kullanıcıları, planlamacıları ve karar vericileri içermelidir.

Yerel yöneticiler ayrıca, uygun ve adil bir fiyatlandırma ile su ve hıfzısıhha hizmetlerini, kaliteli, miktarı yeterli ve sürekli sağlamak üzere kurumsallaşmayı hedeflediklerini belirtmişler, desantralizasyonun cesaretlendirilmesinin yurttaşlara hizmet sunumunu yakınlaştıracığını, ulusal hükümetlere, bölgesel ve uluslararası kuruluşlara ve BM'e ilan etmişlerdir.*

Forumun, Bakanlar Konferansı da pek çok tartışmaya sahne olmuştur. Genel olarak burada görüşülen konular, desantralizasyon süreci, yönetişim, kurumsallaştırma, tüm paydaşların katılımının artırılması, üzerinde yoğunlaşmıştır. Bakanlar ayrıca, ilgili paydaşların, özellikle kadınların ve gençlerin su hizmetlerinin planlanması ve yönetimine, hatta uygun olursa, karar alma sürecine katılımlarının önemine işaret etmişlerdir.

* Local Government Declaration on Water on the occasion of the fourth world water forum, Mexico, 21 March 2006 proposed by the UCLG Committee on the Local Management of Water and sanitation, 2006.

Ancak, Bakanlar Bildirisinde, suyun insani bir hak olduğu, diğerk tüm bildirilerin aksine, yer almamıştır. Bolivya'nın teklifine, Venezüella, Uruguay ve Küba'nın desteğine rağmen, *"Kalitatif, kantitatif ve eşit suya erişimin tesis edilmesi, temel insani haktır"* cümlesi ve devamında *"ölkeler, toplulukların katılımcıları ile birlikte, kendi vatandaşlarına bu hakkı garanti etmelidirler"* ifadesi bildiriye alınmamıştır. Sonuç olarak, bu ifadenin yer aldığı belge, Tamamlayıcı Bildiri olarak, sadece, Bolivya, Küba, Venezüella ve Uruguay'ın imzası ile forumun çıktılarına dahil olmuştur.

4. Dünya Su Forumu sonrasında yapılan anket sonuçları*, 2009 yılında İstanbul'da yapılması planlanan 5. Dünya Su Forumu için ana başlıkların belirlenmesinde etkili olmuştur. Bu başlıkların bazılarına ait açıklamalar, su yönetimi eğiliminin ne yöne gittiğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir [99].

Ankette suyun yönetiminin geliştirilmesi başlığına ait açıklama metninde; paylaşılan yönetim ve su kaynaklarının kolektif mülkiyeti, sorumluluğu, özellikle temelde su haklarının nasıl korunacağı konularında sıkıntılar ifade edildikten sonra su yönetiminde bütünleşme yapısı, uygulama ve yönetişim yapısı gibi kilit konularda politik taahhütlere gerek olduğu belirtilmekte kamu hizmetlerindeki bozulma, hesap verebilirlik ve şeffaflığın nasıl temin edileceğı sorununun çözüm önerileri gerektirdiğı eklenmekte ve yerel yönetimler için kapasite geliştirme uygulamaları üzerinde durulması gereğı vurgulanmaktadır.

Su hizmeti ve altyapısının finansmanı başlığına ait açıklamalarda, suyla ilgili tüm hizmetlerde yatırımın nasıl artırılacağı, gerçek ihtiyaçların neler olduğu, kimin finanse edeceği projelerin hazırlanmasının nasıl destekleneceğı, tekrar gerçekleşen maliyet için gelecekte ödeneğın nasıl temin edileceğı, temel hakları kapsayan örnek bir tarife sistemi konuları üzerinde tartışılacağı, devamında kamu-özel polemiğının engellenerek

* Dünya Su Forumu sekreteryası 4. Su Forumu'ndaki tecrübelerin geri dönüşünü almak ve 5. Forumu öneri olması amacıyla, 5. Dünya Su Forumu'nun başlangıç toplantısına davetli olanların tümüne bir anket dağıtmıştır. Anket 3 açık soru içermektedir. i) 4. Dünya Su Forumu'nun en kuvvetli noktaları nelerdi? ii) 4. Dünya Su Forumu'nun en zayıf noktaları nelerdi? iii) 5. Dünya Su Forumu organizasyonu için 2 ana öneri nedir? Bu soruları, öncelik seçimi için tablolar ve seçilen öncelikli temalar altındaki iki anahtar konuyu seçmeyi isteyen önceden tanımlanan konuların sıralanması izlemiştir. 52 anket geri dönmüştür. Sonuçların değerlendirilmesinde tasnif en yükseğe 3 puan, ikinciyeye 2 puan ve üçüncüyeye 1 puan verilerek yapılmıştır.

uygulama seviyesinde hangi sonuçların gerçekleştiğine yoğunlaşılması, sağlam para finansmanını engelleyen politik konuların çözülmesi, borç veren kuruluşların görüşlerinin gözden geçirilmesi ve yaratıcı finansman yaklaşımlarına, yer verileceği belirtilmiştir.

2.7.3. Dünya Su Yönetimine Etkili Uluslararası Kurum ve Kuruluşlar

Su konusuna ilgi gösteren aktörleri uluslararası kuruluşlar, devletler, çokuluslu su şirketleri ve hükümet dışı örgütler olarak sınıflandırılabilir. Dünya su siyaseti bu aktörler tarafından belirlenmektedir [93].

2.7.3.1. Birleşmiş Milletler ve Su

BM sisteminin su konusundaki çalışma ve etkinlikleri, esas olarak, bünyesindeki uzman ajanslar, programlar ve fonlar eliyle yürütülmektedir. BM tarafından düzenlenen çeşitli konferanslar da su politikalarının belirlenmesinde oldukça önemlidir. BM bünyesinde yer alan kurumlar ve işbölümü şu şekilde özetlenebilir:

BM Kalkınma Programı, su yönetişimi, kurak alanlar kalkınma merkezi, kentsel çevre için kamu özel ortaklığı çalışmaları yapmakta, bu alandaki faaliyetlerini GEF, DB ve Küresel Su Ortaklığı ile birlikte yürütmektedir.

BM Çevre Programı, Su kıtlığı, tarımsal sulama, su ve hıfzısıhha, su kalitesi yer altı suyu, sınır aşan su yönetimi, su ve ekosistemler sel ve kuraklık, kentsel su alanlarında faaliyet göstermekte, çalışmalarında, Küresel Uluslararası Sular, Uluslararası Çevre Teknoloji Merkezi, GEF ve Küresel Çevre İzleme Sistemi, Temiz Su Kalite Programı ile işbirliğinde bulunmaktadır.

FAO, su ve tarım üzerine ülke bilgileri, bütünleşik toprak ve su yönetimi, sulama yönetimi, eğitim ve araştırma, toprak ve su kalkınması, konularında çalışmaktadır. Bunun dışında, gıda güvenliği; gıda ve tarım için erken uyarı sistemi ve küresel bilgi, balıkçılık ve su ürünleri; tarımda su muhafazası ve kullanımı; su, gıda ve çevre diyalogu konularında hizmet sunan birimlere sahiptir.

BM sistemi içinde su konusunda, gelecek üzerine en etkili program ise Dünya Su Değerlendirme Programı'dır. Bu program ilk kez 2000 Mart ayında Lahey'de toplanan 2. Dünya Su Forum'nda duyurulmuştur. Tüm BM bünyesindeki kuruluş, program ve politikalara yol göstermek üzere oluşturulan Program'ın başlıca ürünü iki yılda bir hazırlanan Dünya Su İlerleme Raporu'dur. Programın sekreterliği Birleşmiş Milletler Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü tarafından yürütülmektedir. Dünya Su Değerlendirme Raporu ve Dünya Su İlerleme Raporu suya ilişkin politik yaklaşımların takibi açısından oldukça önemli kaynaklardır. Çünkü Dünya Su Değerlendirme Raporu ile *"işletme uygulamaları ve küresel temiz su kaynaklarının kalitesini ve arzını geliştirecek politikalarla ilgili süreçlerin daha iyi anlaşılması için gerekli beceri ve araçları geliştirmek"*, istenmektedir.

Su ile ilgili tüm politika uygulamaları, küresel düzeyde yönetişimi temel almaktadır. Küresel su yönetişimi, Dünya Su Değerlendirme Raporu çerçevesinde ve hazırlanan Dünya Su İlerleme Raporu temelinde geliştirilen politikaların uygulanmasında geçerli bir yönetim modeline dönüşmüştür. Su yönetişimi Dünya Su İlerleme Raporu'nun en önemli konuları arasındadır.

BM konferanslarından, Gündem 21, Milenyum Kalkınma Hedefleri ve Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi su yönetişiminde birbirinin devamı bir çizgi izlemişlerdir.

Gündem 21, temiz su kaynaklarının işletmesi ve sürdürülebilir kalkınma üzerine odaklanmış, bu çerçevede, Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi su kaynaklarının korunması; su kalitesi ve su ekosistemleri; içme suyu sağlama ve hıfzısıhhası; su ve sürdürülebilir kentsel kalkınma; sürdürülebilir gıda üretimi ve kırsal kalkınma için su; iklim değişikliğinin su kaynakları üzerine etkisi üzerine odaklanmıştır. Milenyum Kalkınma Bildirgesi'nde güvenli içme suyuna erişimle ilgili zamana bağlı hedefler belirlenmiştir. Sürdürülebilir Kalkınma Dünya Zirvesi'nin uygulama planında da güvenli içme suyuna erişim ve hıfzısıhha ile birlikte 2000 yılına kadar bütünleşik su kaynakları yönetimi ve su etkinliği planları geliştirmek hedefleri benimsenmiştir [93].

BM bünyesinde dikkat çeken bir diğer kurum Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi birimidir [100]. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi, kavram olarak Dünya Su İlerleme

Raporlarında önemli yer tutmaktadır. Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi ile kastedilen doğal su kaynaklarının havza başında yönetilmesidir. Bunun temel gerekçesi olarak su ekosistemlerinin sürdürülebilmesi için su kaynaklarına bütün olarak yaklaşmak gereği gösterilmektedir. Su kaynaklarının, çoğu durumda, birden fazla ülkeye dağılması ve sınır aşan sular nedeniyle su kaynaklarının etkin olarak kullanılamaması Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi'nin bu temel önermeye dayalı diğer bir gerekçesidir.

Bütünleşik Su Kaynakları Yönetimi yaklaşımı, görünürde yoksulluğun ortadan kaldırılması için su kaynaklarının ve su ekosistemlerinin korunması ve sürdürülmesini hedef olarak ortaya koymakla birlikte; ayrıntılı olarak incelendiğinde ve uluslararası politikaların izdüşümüne bakıldığında su kaynaklarının yönetiminde küresel yönetim güçlerine hükümlerlik imkanı verdiği görülmektedir [93].

2.7.3.2. Hükümetler Dışı Kurumlar ve Su

1992 yılında yayımlanan Dublin bildirgesinin bir başka ilkesi olan suyun bütüncül olarak ele alınması doğrultusunda suya dönük küresel politikalara etkide bulunmak üzere 1996 yılında kurulmuş bulunan Küresel Su Ortaklığı ve Dünya Su Konseyi bütünleştirilmiş havza yönetiminin savunulduğu platformların en önemlilerindendir [94]. Küresel su politikası üzerinde etkili bulunan bu iki kurum içinde, DB ve Bölgesel Gelişme Bankaları gibi çok taraflı mali kuruluşlarla birlikte çokuluslu şirketler, üst düzeyde temsil edilmektedirler [93].

Dünya Su Konseyi, 1996 yılında, küresel toplumun su ile ilgili konularda artan sorunlarını cevaplamak tezi üzerine kurulmuştur. Kurumun misyonu; farkındalığı sağlamak, politik anlaşmalar teşkil etmek, kritik su konularında her düzeyde atılım yapmak ki buna en yüksek düzeyde karar vermek de dahil, çevresel sürdürülebilir temelde ve kendi sınırları içinde suyun kullanımı ve etkili yönetimi için kurumsallaşmayı sağlamaktır. Dünya Su Konseyi, BM Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü ve BM Ekonomi ve Sosyal Konseyi tarafından özellikle istişare kurumu kabul edilmektedir [98].

Dünya Su Konseyi kendine, BM'in uluslararası temiz su yılı ilan ettiği 2003 yılında Ekonomik Sosyal ve Kültürel Haklar Komisyonu'nun BM Genel Metninin 15 no'lu

belgesinin şu tanımını esas almaktadır; buradaki ifade *"Suyun sadece, doğal bir kaynak ve kamu malı olmadığı aynı zamanda bir insan hakkı"* olduğu şeklindedir.

Dünya Su Konseyi, suyun insan hakkı olmasının, dağıtımının bedava olacağı anlamına gelmediğini savunmaktadır: *"Su, güvenli, ulaşılabilir ve kafi miktarda olmalı, ancak paraca ödemeye insanların gücünün yeteceği kadar da ücreti olmalıdır."* Yani su hakkının kabul edilirliliği bir yana ekonomik bir mal olduğu, suyun sosyal ve kültürel bir mal olduğu kadar benimsenmelidir, denilmektedir. Dünya Su Konseyi bu noktanın BM genel metninin 15. bildirgesinde de tasdik edildiğini belirtmektedir. Su hizmetlerinin ister özel, ister kamu kuruluşları tarafından verilsin, prensipte, herkes için yeten miktarda, ve sosyal olarak avantajsız grupları da kapsayacak şekilde yaygınlaştırılması gerektiği ve ödemenin de bu temel düzenlemeleri baz alarak eşitlik ilkesine göre olması gereği ifade edilmektedir.

Dünya Su Konseyi toplantıları, özel sektör, uluslararası kuruluşlar ve devletler olmak üzere üç taraflı temsilciler grubuyla gerçekleştirilmektedir. Konseyin temel amaçlarından biri, su politikası için bir *"beyin takımı"* oluşturmaktır. Ayrıca bu konsey, Su Politikası adında yayınladığı dergi aracılığı ile, sektördeki gelişmeleri *"karar vericilere"* aktarmaktadır [101].

Su sorununa yol açan bir diğer kaynağın küresel ısınma ile ortaya çıkan iklimsel değişiklikler olduğu ortaya sürülmektedir. BM Çevre Programı ve Dünya Meteoroloji Örgütü tarafından iklim ve iklim değişimi üzerine etki eden faktörleri anlamaya yönelik bilimsel, teknik ve sosyo-ekonomik bilgilerin toplanması ve değerlendirilmesi ve iklim değişiminin azaltılması amaçlı opsiyonların neler olabileceğini ortaya çıkarmak için kurulmuş olan IPCC 2030 yılı için su kaynakları ile ilgili aşağıdaki projeksiyonlarda bulunmuştur [92]:

- 2030 yılına kadar dünya nüfusunun ancak 1/3'ü yeterli suya sahip olurken, Ortadoğu başta olmak üzere bazı bölgelerde aşırı su kıtlığı etkisini giderek arttıracaktır.
- Suyun temin edilmesi, dağıtımı ve arıtılmasına yönelik tesislerin etkinliği ve verimliliğini amaçlayan yeni teknoloji ve yatırımlara ihtiyaç duyulacaktır.
- Yağış ve akışlardaki azalmaya paralel olarak yer altı su seviyesi düşecek ve bu da kirlenme sorunlarına yol açacaktır.

Ayrıca küresel hidrolojik döngü artacağından, bölgesel su kaynaklarına ciddi (kuruma) etkisi olacaktır [96].

2.7.3.3. Dünya Bankası Su Politikası

Günümüzde dünyanın pek çok yerinde su, mülkiyeti ve işletmeciliği ile birlikte kamu yönetiminin tekelindedir. Suyun yönetimi "*arz yönlü*" yapılmaktadır. Bir başka deyişle su "*düşük maliyetle*", "*sübvansé edilerek*", "*ödeme gücüne bakılmaksızın*" toplumsal yaşamın gereksinimlerini koşulsuz karşılama ilkesine göre sunulmaktadır [102].

Ancak DB'na göre, dünyanın birçok yerinde suyun sübvansé edilerek piyasa fiyatının altında sağlanması suyun israfına neden olmakta, su bol olduğunda suyu dikkatlice ölçmek, izlemek ve fiyatlandırmak zorlaşmaktadır. Kaliteli su bol ve ucuzsa, buna kolay erişmekte olan tüketicilerin ek yatırım yapmalarına gereksinim kalmamakta, bu nedenle su hizmetlerinin sunumu kamu yönetiminin elinde giderek kötüleşmektedir. Bunun anlamı, suyun tüm maliyetinin hesaba katılarak, piyasa fiyatlama sistemi üzerinden satışa sunulmasıdır. Diğer bir deyişle, DB su fiyatlandırmasıyla tüketicilerin etkin su kullanımı pratiklerini benimsemelerini beklemektedir [103]. Sayılan bu nedenlerle DB kamu yönetimi modelinin kaldırılmasını bunun yerine "*talep yönlü*" piyasacı ve ticari su yönetim modeli getirilmesini talep etmektedir.

DB'a göre su kaynaklarının yönetimi merkezi yönetimin elinde olmamalıdır. Merkezi yönetim suyu kendi eli ile dağıtmak yerine bunun dağıtımını üstlenecek yerel mekanizmaların oluşturulması ve kurumsallaştırılması eylemine öncelik vermelidir [102]. Yani, merkezi yönetimler su sisteminin özelleştirilmesine ait kurumsal ve hukuksal alt yapıyı hazırlayarak hizmet alanında çekilmelidir. DB, bu kapsamda özel sektör-kamu veya sadece özel sektör girişimlerini desteklemektedir.

DB, Su Kaynakları Raporunda kamu-özel sektör işbirliğinin ya da kamu özel sektör ortak paylaşımının da, özel sektör lehine eğilim göstermesi gerektiğini savunmaktadır. Su fiyatını piyasaya tam olarak yansıtan özel sektörün kaynağı korunmasında daha etkin rol oynayacağı ifade edilmektedir. DB politikası, suyu "*ekonomik bir mal*" kabul ederek su ve su kaynakları üzerinde özel mülkiyet hakkı kurulabilmesini, su yatırım

maliyetinin tam geri dönüşünü sağlamak üzere "*su fiyatlaması*", yapımını bu doğrultuda "*sübvansiyonunun kaldırılması*", "*piyasa mekanizmalarının kullanılması*", "*su idarelerinin desantralize edilmesi*" ve "*su kaynak yönetiminde yetki devrinin gerçekleştirilmesi*"ni içermektedir [104].

DB'ın izlediği politikalar sonucunda küresel su endüstrisinde özel su piyasasının yaklaşık %70'ini iki büyük çokuluslu şirket (Veolia ve Suez) kontrol eder hale gelmiştir [102]. Çokuluslu su şirketlerinin son on yılda Arjantin, Filipinler, Bolivya, Endonezya, Güney Afrika ve diğer pek çok ülkede su özelleştirmelerine ilişkin yaşadığı olumsuzluklar arasında ödeme gücünü aşan su fiyatları, kamu sağlığı krizleri, toplu işten çıkartmalar, sendikaların zayıflatılması, gizli pazarlıklar, rüşvet, toplumsal alt üst oluşlar, kirlilik ve diğer çevre felaketleri bulunmaktadır [105].

2.7.3.4. Dünya Ticaret Örgütü Su Politikası

DTÖ kapsamında anlaşmalardan olan GATS anlaşmasında yer alan 160 hizmet sektörü arasında Çevre Hizmetlerinin altında su iletimi de yer almaktadır. Bilindiği gibi GATS , suyun çıkarımı, işlenmesi ve iletimi hizmetlerini serbest piyasa koşullarında gerçekleştirme imkanı vermektedir.

GATS 'ın 11 ana gündem maddelerinden biri, "*su iletim sistemleri, enerji ve atık su işleme*" dir. GATS'na göre su kamu hizmeti olarak kabul edilmemektedir [101]. GATS sermayenin küreselleşmesi sürecinde yeni bir döneme işaret etmektedir. GATS 'ın getireceği hizmet liberalizasyonu ile hükümetlerin yabancı şirketlere ayrımcı davranması engellenmekte, uyuşmazlıklarda ulusal yasalar geçersiz olmaktadır [106]. GATS 'daki suyun özelleştirilmesi planlarının mimarı ise AB komisyonudur. AB komisyonunun bu konudaki yaklaşımı Fransız su şirketlerinin Fransa, dolayısıyla AB'nde yarattığı baskıdan ileri gelmektedir [105].

2.7.3.5. Çok Uluslu Su Şirketleri

Dünya su siyasetinin diğer önemli aktörleri kimi zaman ulus ötesi kimi zaman da çok uluslu olarak nitelendirilen su şirketleridir.

Genellikle çok uluslular ve özellikle de kamu hizmetlerinde faaliyet gösteren şirketler, dünya pazarında, öncelikle kendi devletlerinin sağladığı olanaklarla iş yapmaktadırlar. Bugünün dev su şirketlerinin tarihleri incelendiğinde, bu şirketlerin önce kendi iç pazarlarında devletlerin sağladığı olanaklarla büyüdükleri, iç pazarda yaşanan tekelleşme süreci sonunda dış piyasalara, yine devletlerin sağladığı olanaklarla açıldıkları görülmektedir [105].

Devlet desteklerinin yanı sıra su tekellerinin varlığını güçlendiren bir diğer önemli olgu, küresel kuruluşların politikalarıdır. Bu çerçevede BM, AB, OECD ile uluslararası mali kuruluşlar ve bölgesel kalkınma bankaları uyguladıkları özelleştirme ve su hizmetleri ile su altyapısı finansmanı politikalarıyla su tekelleri için elverişli ortam yaratmaktadırlar [93].

Bugün dünya piyasasında egemenlik, Fransız, İngiliz ve Alman su şirketlerinin elindedir. Fransa ve İngiltere'de, su hizmetleri açısından kamu sadece düzenleyici bir rol oynamaktadır. Bu durum, çok uluslu su şirketlerinin bu ülkelerden doğmasını açıklayan temel olgudur [105].

Su özelleştirmelerinde yaşanan başarısızlıklara karşın uluslararası mali kuruluşların temel yaklaşımlarında öz itibarıyla bir değişiklik olmamıştır. Su özelleştirmelerindeki bu başarısızlıklar karşısında ortaya atılan yeni kavramlar kamu özel ortaklığı ve özel sektör katılımıdır. Bu iki kavram, dünya su siyasetinin güncel iki kavramına dönüşmüştür [93].

Suyun özelleştirilmesi üzerine, en önemli çalışmalardan biri kısaca PSIRU raporları olarak bilinen Kamu Hizmetleri Uluslararası Araştırma Birimi tarafından yapılmakta olan incelemeler ve değerlendirmelerdir. Bu araştırmalar, suyun özelleştirilmesinin tahmin edildiği kadar talep görmediğini ortaya çıkarmıştır. Batı Avrupa'da sadece Fransa ve Birleşik Krallık hemen hemen tüm su hizmetlerini özelleştirmiştir. Oran İspanya'da 1/3'de kalmış, İtalya'da ise beklenen ilgi gerçekleşmemiştir. Doğu Avrupa'da ise Çek Cumhuriyeti ve Macaristan dışında özelleştirmeye sıcak bakan ülke yoktur. Çek Cumhuriyeti ve Macaristan su hizmetini yarı yarıya özelleştirmişlerdir. Anılan ülkelerde desantralizasyon ve suyun özelleştirilmesi birlikte yürütülmüştür [48].

Maliyet analizleri yapıldığında kamu şirketlerinin su arzı sunumunda talep ettiği maliyet bedelinin, özel sektörden daha düşük olduğu belirlenmiş, özelleştirme ile fiyat artışının kabul edilmez derecede arttığı tespit edilmiştir. Ör. St. Etienne (Fransa) şehrinde su fiyatları özelleştirmeyi takip eden 2 yıl içinde %124 artmıştır. Diğer yandan özelleştirmenin yapıldığı Debrecen (Macaristan) ve Lodz (Polonya) şehirlerinde alt yapı yatırımlarının, sektör kamu da kalsaydı çok daha ucuza mal olacağı da tespit edilmiştir [48]. İronik olarak DB Almanya'da özelleştirmenin yararını anlatırken, özelleştirilenler kamulaştırılmaya çalışılmaktadır.

Bu sürecin diğer bir örneği olan Bolivya'da, GATS kapsamında hizmet sunumu gerçekleştiren Alman su şirketinin %400'e varan zammının hizmet alıcılarının ödeme gücünü aşması karşısında, şirketi ve hükümet yöneticilerini protesto eden halk direnişi ölümle sonuçlanmıştır [107]. 4. Su konseyinde suyun temel insani hak olduğu yönünde görüş bildirerek, ekonomik mal tanımına tek itiraz eden ülke olan Bolivya, Alman su şirketini ülkesinden göndermekte zorlanmış, zarar etmiş, kayba uğramış, üzerine uluslararası tahkim gereği bir de tazminat ödemiştir.

2.7.3.6. Avrupa Birliği Su Politikası

1970'lerin başından beri giderek belirginleşen AB su politikası üç döneme ayrılabilir. İlk dönem, su kaynaklarının insan faaliyetlerinden korunmasının temel hedef olduğu ve bu kapsamda kalite standartlarının oluşturulduğu 1973-1988 yıllarıdır. İkinci dönem, düzenleme ve denetleme yaklaşımın hakim olduğu ve daha özel önlemlerin alınmaya başlandığı 1988-1995 yıllarıdır. 1995'ten itibaren Su Çerçeve Direktifi'nin hazırlıklarının yapılması süreciyle birlikte üçüncü bir dönem başlamıştır [108].

2000'li yıllara kadar, AB su politikasının daha çok içme suyu, balıkçılık, yüzme gibi kullanımlar için su kalitesinin korunması ve bazı temel kirleticilerin kontrolü üzerinde odaklandığı söylenebilir. Su Çerçeve Direktifi'yle birlikte günümüzdeki su politikası, su kalitesinin korunmasını temiz su kaynaklarının ve arzının yönetimi ile bütünleştirmeyi amaçlamaktadır.

2000 yılında imzalanan Su Çerçeve Direktifi, su kaynakları yönetimine ilişkin ekonomik, politik ve sosyal değişimleri yansıtan bir su kaynakları yönetimi çerçevesi

çizmektedir. Direktif suyun ticari bir meta olarak tanımlanmasıyla birlikte, geleneksel kamu yönetimi yerine yönetim kurumlarını önermektedir. Bu kapsamda, su kaynakları yönetiminde yeni kurumlar, aktörler, ilişkiler tarif etmekte, bunların yerleşmesi için stratejiler çizmektedir [108].

AB Su Çerçeve Direktifi, Komisyonun teklifi ve Bölgeler Komitesi ile Ekonomik ve Sosyal Komitenin görüşleri dikkate alınarak, 18 Temmuz 2000 tarihli Uzlaşma Komitesi metninin ışığında 23 Ekim 2000'de Lüksemburg'da hazırlanmış; AB Resmi Gazetesinde yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Su Çerçeve Direktifi, 26 Madde ve 11 Ekten oluşan bir metindir [109].

Direktifin giriş bölümünde, AB su politikaları açısından belgenin dayandığı temeller açıklanmaktadır. Buna göre, su sağlanması, Komisyonun Avrupa'da kamuoyunun genel yararı için hizmetler hakkındaki yazılarında tanımlanan haliyle, genel kamuoyu yararına bir hizmettir. Bu bağlamda, Su Çerçeve Direktifi'nin ortaya çıkmasının nedenleri ve gerekliliği üç boyut üzerinden açıklanmaktadır. Birincisi, suyun korunması ve sürdürülebilir yönetiminin enerji, taşımacılık, tarım, balıkçılık, bölgesel politika ve turizm gibi diğer Birlik politika alanlarına bütünleştirilmesi gereklidir. İkincisi, üye devletlerin, Birlik sularının korunmasını nitelik ve nicelik bakımından geliştirmek, sürdürülebilir su kullanımını teşvik etmek, sınır aşan su sorunlarının denetimine katkıda bulunmak, su ekosistemlerini, karasal ekosistemleri, bunlara doğrudan bağlı bulunan bataklık bölgeleri korumak, Birlik sularının potansiyel kullanıcılarını koruma ve geliştirme amaçlı çabalarını koordine etmek için ortak ilkelere ulaşılmalıdır. Üçüncü boyut, Birlik su politikasının şeffaf, etkili ve tutarlı bir yasal çerçeve gerektirmesidir [96]. Bir başka deyişle, su konusunda eylem için ortak ilkeler ve genel bir çerçeve sağlanmalıdır. Direktif böyle bir çerçeveyi sağlamalı; Birlik içinde suyun korunması, sürdürülebilir kullanımı için yardımcı olma prensiplerine uygun olarak, uzun vadede, genel ilkeler ve yapılar geliştirmelidir.

AB Su Çerçeve Direktifinin giriş ya da açıklama metni diyebileceğimiz ilk satırları, *"suyun diğerleri gibi bir ticari ürün olmayıp, tarihsel miras olarak korunması, savunulması ve ele alınması gereken bir unsur"* olduğunun vurgulanmasıyla başlamaktadır. Devamında, *"entegre bir su politikası geliştirmek gerektiği"*

belirtilmiştir. Bu görüşe hizmet eden yaklaşımlardan bir diğeri giriş metninde 13. paragrafta yer alan *"topluluk içinde farklı spesifik çözümler gerektiren farklı şartlar ve gereksinimler olabileceği"* yönündeki tespittir. Maddenin devamında *"bu farklılık nehir yatağı çerçevesinde suyun sürdürülebilir kullanımı ve korunmasını sağlamak için önlemler planlanması ve uygulanmasında dikkate alınmalıdır. Kararların suyun etkilendiği ya da kullanıldığı yerlere mümkün olduğu kadar yakın yerlerde alınması gereklidir. Öncelik üye devletlerin bölgesel ve yerel şartlara ayarlanmış programlar hazırlanması yoluyla üye Devletlerin sorumluluğundaki eylemlere verilmelidir"* denilmektedir.

Yine 23'üncü paragrafta, *"üye devletlerin topluluk sularının korunmasını nitelik ve nicelik bakımından geliştirme, sürdürülebilir su kullanımını teşvik etme, sınırları aşan su sorunlarının kontrolüne katkıda bulunma, su ekosistemlerini ve karasal ekosistemleri ve bunlara doğrudan bağlı bulunan bataklık bölgeleri muhafaza etmek ve topluluk sularının potansiyel kullanıcılarını korumak ve geliştirmek amaçlı çabalarını koordine etmek için ortak çabalar gereklidir"*, denmektedir.

Giriş bölümünde, Su Çerçeve Direktifi'nin üye ülkelere getireceği yükümlülükler yer almaktadır. Buna göre, [109]

- İlk olarak, üye devletler en azından iyi su statüsünün tanımlanması ve uygulanması amacını, mevcut Birlik şartlarını dikkate alan, entegre programlar ve önlemler içinde, gerçekleştirmeyi hedeflemelidir. İyi su statüsünün zaten mevcut olduğu yerlerde bu durum sürdürülmelidir. Yeraltı suyu için, iyi statü şartlarının yanı sıra, herhangi bir kirleticinin yoğunluğunun artış eğilimi belirlenmeli ve tersine çevrilmelidir.
- İkincisi, sözü geçen önlemler programlarının parçası olarak, üye devletlerin ekonomik araçları kullanmasının uygun olacağı üzerinde durulmaktadır. Önerilen yol, su hizmetlerinin masraflarının karşılanması, özellikle de kirleten öder ilkesidir. Bu amaçla, nehir yatağı bölgelerinde, su için uzun dönem arz ve talep tahminlerine dayalı su hizmetleri ekonomik analizinin gerekliliği belirtilmektedir. Ekonomik araçların bir parçası olan bir diğer öneri, üye devletlerin, Direktifin uygulama masraflarını yayması amacıyla önlem programının uygulanmasını aşamalara bölmesidir. Ancak, takvimde yapılacak herhangi bir uzatma, uygun, açık ve şeffaf

ölçütlere dayalı olarak yapılacak; üye devletler tarafından nehir yatağı yönetim planlarında gerekçelendirilecektir.

- Üçüncüsü, bu tür analizleri de içeren nehir havzası yönetim planlarının yapılması ve güncelleştirilmesine, su kullanıcıları dahil genel kamuoyunun katılımını sağlamak için, planlanan önlemler hakkında düzenli bilgi sağlanması ve uygulamalardaki çeşitli aşamalara kamuoyunun dahil edilmesi gerektiği görüşü savunulmaktadır. Bunun için rapor yayınlama usulü önerilmektedir.
- Dördüncüsü, Direktifin tam ve düzenli bir şekilde uygulanması amacıyla, üye devletlerin mevzuatlarında uygun cezalar getirmelerinin gerektiği belirtilmektedir. Bu cezaların etkili, orantılı ve caydırıcı olması istenmektedir.

Su Çerçeve Direktifi için geliştirilen uygulama stratejisinde Direktifin üye devletler için ilgili mevzuatlarında uygun yasal düzenlemeleri yapmalarıyla birlikte bir sorumluluk oluşturduğu belirtilmektedir. Strateji ile ulusal, bölgesel, yerel düzeylerde karşılaşılabilecek özgün sorunlara karşı Direktifin tamamıyla ve düzgün bir şekilde uygulanması için yollar çizilmesi amaçlanmıştır. Ayrıca aday ülkelerin, özellikle de AB ülkeleriyle ortak su havzasına sahip olanlarının, bir an önce Direktife uyum çalışmalarına başlamaları gerektiği üzerinde durulmuştur [110].

Su Yönetimi, AB'nun hassasiyet gösterdikleri konulardan biridir. Birlik içinde çok uluslu su şirketlerinin ağırlıkla bulunduğu Fransa, Almanya ve İngiltere'nin yer alması da izlenen politikalarda oldukça etkili olmaktadır. Avrupa Su Çerçeve Direktifinde suyun tarihsel bir miras olduğu söylemi yer almakta ancak su hizmetlerinin ekonomik analizinin gerekliliği de vurgulanmaktadır. Çerçeve direktifi pek çok tartışmayı da beraberinde getirmiştir. Bunlardan biri iyi su statüsünün tanımlanmasıdır. Bir diğeri ise, su hizmetlerinin masraflarının karşılanmasıdır. AB su çerçeve direktifinin ortak metnin 15. paragrafında *"su tedariki genel kamuoyu yararına bir hizmet"* olarak ifade edilmiştir. 16. paragrafta ise *"suyun korunması ve sürdürülebilir yönetimi için enerji, taşımacılık, tarım, balıkçılık, bölgesel politika ve turizm gibi diğer topluluk politika alanlarına entegrasyonu gereklidir"* denmektedir. Aynı direktifin 2.maddesi 38. fıkrasında su hizmetleri tanımlanmıştır. Buna göre su hizmetleri kamusal kurumlar ya da herhangi bir ekonomik aktivite için sağlanan *"yerüstü suyu ya da yeraltı suyunun temini, toplanması, depolanması, arıtılması ve dağıtımı, atık su toplanması ve arıtılması"*

daha sonra doğrudan yerüstü suyuna boşaltılması”nı kapsamaktadır. Su hizmetleri için yapılan masrafların ödenmesi başlığıyla 9.maddenin 1. fıkrasında üye devletler su hizmetlerinin bedelinin ödenmesi için çevresel ve kaynak masrafları dahil, direktifin ek 3 ile belirlenmiş ekonomik analiz yönteminin kullanılmasını ve özellikle kirlenen öder ilkesine uygun hareket edilmesini prensip olarak kabul etmiştir. Buna göre üye devletlerden *"su fiyatlandırma politikaları, kullanıcıların su kaynaklarını verimli şekilde kullanmaları ve böylece bu direktifin çevresel objektiflerine katkıda bulunmaları için yeterli teşvikler sağlama, farklı su kullanımlarının, en azından endüstri, evsel kullanım ve tarım olarak ayrılmak üzere ek 3' e göre yapılan ekonomik analize dayalı olarak, su hizmetlerinin masraflarının karşılanmasına yeterli katılımın sağlanmasını"* gerçekleştirmesi beklenmektedir. Ek III'e bakıldığında ise 9. maddeye atıfta bulunulduğu görülmektedir. Ek III'deki söyleme göre 9. madde şartları göz önünde bulundurularak su hizmet bedelinin hesaplanmasında, nehir havzası bölgesinde uzun dönem su arz ve talep tahminlerinin hesaplanması, gerekli olan yerlerde, ilgili su hizmetinin miktar, fiyat ve masraflarına ilişkin hesapların yapılması, ilgili yatırımları, bu yatırımlara ilişkin tahminler dahil hesaplanması gerekmektedir. Bunların yanı sıra 11. madde uyarınca alınacak önlemlere ait masraflar da bu hesaplamalara dahil edilecektir. 11. madde de yer alan önlemlere bakıldığında ise, direktifin 4,5,7,9,10,16. maddeleri ile direktifin taahhütleri içinde yer alan 3. paragrafın yer aldığı görülmektedir. Görüldüğü üzere direktifte sözü geçen hemen hemen tüm maddeler ilave bir masraf oluşturmaktadır. Ek III'e göre yapılan hesaplama son olarak, tüm bu masraf hesaplaması için gerekli verilerin elde edilmesi sırasında ortaya çıkan masrafların da eklenmesi gerekmektedir. Suyun havza bazında yönetildiği ve bu havzanın aynı zamanda bir orman ekosistemi ile örtüşmesi durumunda, üretimine yönelik tüm masrafların ilgili direktif esaslarınca hesaplanmaya çalışılması efektif görünmektedir.

Hizmet, pazara sunulabilen ve arz talep doğrultusunda fiyatı oluşabilen üretim faktörlerinden biridir. Su temini direktifte hizmet olarak tanımlanmıştır. Buna göre her hizmetin bedeli vardır ve kullanıcısı tarafından ödeme yapılır. Ancak su aynı zamanda temel ihtiyaç maddesidir ve *"ihtiyaç, üretici ile tüketicinin serbest piyasa koşullarında buluşması ile karşılanabilir"* tezi bugün şiddetle kabul görmektedir. Su da bir ihtiyaç maddesi olduğuna göre pazarda serbestçe alınıp satılabilmelidir görüşü özellikle dünya su kaynaklarının işletmesini elde etmeye yönelik faaliyetlerini sürdüren uluslararası su

şirketlerince benimsetilmeye çalışılmaktadır. Buna göre su için iki tanımlama ve iki fiyat ortaya çıkmaktadır. Buradaki soru suyun pazardaki fiyatının neyi içerdiği ya da, neleri içerebileceğidir. Başka bir ifade ile suyun pazar değeri hangi anlamda bir değerdir?

Anılan Direktifin 3. maddesi 3. fıkrasında *"üye devletler birden fazla üye devletin topraklarını kapsayan bir nehir havzasının bir uluslararası nehir havzası bölgesine dahil edilmesini sağlayacaklardır"* denmektedir. Aynı maddenin 4. fıkrasında *"uluslararası sözleşmelerden doğan mevcut yapıyı kullanabileceklerdir"* ifadesi mevcuttur. Bu çerçevede AB ve üye devletler su havzaları yönetim modelleri hazırlamakta, topluluk içinde yapılan çalışmalarda siyasi değil fiziki coğrafyayı temel alarak su üretimi planlamaktadırlar. Direktifin 3. maddesi 5. fıkrasında ise *"bir nehir havzası bölgesinin topluluk sınırları ötesine uzanması halinde, ilgili üye devlet ya da üye devletler ilgili üye olmayan devletlerle, bu direktifin amaçlarının nehir havzasının tamamında gerçekleştirilmesi amacıyla uygun koordinasyonu kurmaya çaba göstereceklerdir"* görüşüne yer verilmektedir. Bu şekliyle topluluk üyelerine sınırı olan ülkelerin ilgili havzaları için de ortak yönetim modelleri oluşturulması gayreti vardır.

2.7.4. Ormanların Su Üretim İşlevinin Ekonomik Anlamda Önemi

Bitki örtüsü içinde orman, suyun kalitesi, miktarı ve rejimi üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Böylece orman ekosistemlerinden elde edilen sular; biyolojik olarak temiz, mineral ve organik madde açısından belirli limitlerde berrak, kokusuz ve içilebilir sıcaklıkta olması özelliklerinden dolayı, havza sisteminde tercih edilen sulardır: Ormanın su verimine etkilerini özetlersek, orman ölü örtüsü yüzeysel akışı azaltarak erozyonu engellemektedir. Buna bağlı olarak toprağa giren ve depolanan su artmaktadır. Süzülen su kalitelidir. Aynı zamanda, havzadaki baraj ve dereler toprağın altından da besleneceği için rejimi düzenli olmakta ve suyun yıl boyunca sürekliliği temin edilmektedir [111].

Bu nedenle, ormanların su miktarını arttırıcı ve su kalitesini iyileştirici etkilerinin ekonomik anlamda karşılığını bulabilmesi ve su havzalarının yönetimi için, ödeneklerin olması ve kasıtlı dışsallıkların içselleştirilmesi gerekmektedir. İçselleştirmenin

yapılabilmesi için de suyun maliyetinin bulunmasına ihtiyaç vardır. Söz konusu su maliyeti ormanların maliyeti ya da su açısından ormanın değeri olmayıp, bir havza çıktısı olarak suyun maliyetidir. Bu maliyetin, başta doğrudan kullananlar tarafından ödenmesini sağlayacak, yasal ve idari önlemler alınarak gerçekleştirilmesi gerekmektedir. Ormanların üretim işlevlerini yerine getirerek topluma sağlamış oldukları faydanın karşılığını bulamaması orman kaynaklarının tahribine neden olmaktadır. Suyun sürekliliğinin sağlanmasına yönelik, suyun maliyeti ve değerinin belirlenmesi ile ilgili birtakım genel prensipler bulunmaktadır. Söz konusu maliyet ve değerler, ya tüm sistemin ya da sistem içerisindeki bileşenlerin ayrı olarak analizleriyle saptanabilmektedir. Sürdürülebilir su kullanımında amaç, su değeri ile suyun maliyetinin birbirini dengelemesini sağlamaktır [92]. Bir başka deyişle su maliyetinin sürdürülebilir su kullanım değerini karşılaması gerekmektedir. Bu nedenle su havzalarının başarılı bir şekilde yönetilebilmesi, ormanların su üretim fonksiyonunun ekonomik, sosyal ve çevresel anlamda etkili bir biçimde çözümlenmesiyle mümkündür.

2.8. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE ULUSLARARASI SÜREÇ

Uluslararası platformda tartışılan en eski konulardan biri biyolojik çeşitlilikdir. Gıda güvenliği ve sağlık gereksiniminin temelini oluşturan biyolojik çeşitlilik tüm ülkelerin öncelikli konularındandır. Gündem 21, IPF /IFF /UNFF süreçlerinde yer alan ifadelerin çoğu Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile paralellik arz etmektedir. Özellikle UNFF'in 3. ve 4. forumlarında Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne atıflarda bulunulmaya başlanmıştır. 52. maddesinde IFF, ormanların biyolojik kaynakları ile ilgili teknolojilerin önemine dikkat çekmiş, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında böyle bir transferin son derece önemli olduğunu belirterek, *"ormanların biyolojik kaynaklarının kullanımı için geliştirilen teknolojilerin, tüm orman tiplerini içerecek şekilde ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi altında oluşturulan süreçlerin sözleşme haklarına dokunmaksızın ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişimi ile ilişkilendirilmesinin"* gerekliliğini belirtmiştir.

Biyolojik çeşitlilik MCPFE toplantılarının da en önemli çıktılarından biridir, S2 olarak tanımlanan kararda orman gen kaynaklarının korunmasının önemine değinilerek,

korunacak genetik çeşitliliğin, sadece bireysel genlerin çeşitliliği ile sınırlı kalmayıp, türler, ırklar, bireyler arasındaki bütün genetik çeşitliliği kapsamı ve bunun için yerinde koruma faaliyetleri gerektiği ve bu faaliyetlerin orman yönetim planları ile UOP'na entegrasyonun sağlanmasının öneminden bahsedilmektedir. H1 ve H2'de yine biyolojik çeşitliliğin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik yaklaşımlar yer almaktadır. H1'de ulusal ormancılık politikaları içerisinde özel ve devlet ormanlarında biyolojik çeşitliliğin geliştirilmesini ve korunmasını kapsayan çok yönlü faydalanma ve sürdürülebilir yönetim imkanı sağlayan uygulamaların teşvik edilmesi gereği vurgulanırken; H2'de Avrupa Ormanlarının biyolojik çeşitliliğin korunması için genel esaslar belirtilmiştir. Bu kararda, taraf ülkeler, biyolojik çeşitliliğin korunmasını ve sürdürülebilir kullanımını orman yönetiminin en önemli unsuru olarak tanıyacaklarını belirtmişlerdir. L2 olarak yer alan sürdürülebilir orman yönetimi için tüm Avrupa ölçütleri göstergeleri ve uygulama düzeyi rehberinde yer alan ölçüt ve göstergelerde, orman ekosistemlerinde biyolojik çeşitliliğin korunması, muhafazası ve uygun biçimde geliştirilmesi vardır. V4'te Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin, genişletilmiş ormancılık çalışma programının ve IPF /IFF eylem önerilerinin her düzeyde eşgüdüm sağlanarak uygulanması için çaba gösterileceği taahhüt edilmekte ve devamında UOP'lerde ve diğer sektör program ve politikalarında biyolojik çeşitliliğin korunması ve geliştirilmesine uygun şekilde yer verilmesi gereği belirtilmektedir. MCPFE konferanslarının hepsinde biyolojik çeşitlilik mutlaka yer almaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin bir başka boyutu, bu kapsamda yer alan uygulamalara yerel halkın katılımı konusunda gösterilen hassasiyettir. Sürdürülebilir kullanım tekniğini, kullanım alanlarını ve şeklini bilen yerli halkın bu zengin geleneksel kullanım kültürünün mutlaka BÇ'ye yönelik programlarda değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Bu amaçla hem Gündem 21'de hemde IPF /IFF /UNFF süreçlerinde geleneksel kullanım yöntemlerine büyük önem verilmiştir. Yerel halkın bu süreçlerde yer almasının bir başka nedeni ise BÇ'nin yerel halk için temel gıda olmasının yanında ekonomik gelir elde etme yönüdür. Gündem 21'in Ek III'de yer alan 5. maddesinin a fıkrasında, ulusal ormancılık politikalarının yerli halkların, onların topluluklarının, orman sakinlerinin kimlik, kültür ve haklarını tanınması gerektiği ifade edilmekte ve bu grupların ormanların kullanımından ekonomik çıkar sağlamaları, ekonomik faaliyette bulunmaları, yeterli geçim ve yaşam düzeyine ulaşmalarını sağlamak üzere uygun koşulların sağlanması

gerektiği belirtilmektedir. IPF /IFF /UNFF süreçlerinde yine geleneksel orman kullanım bilgisi üzerinde durulmuş ve yönetim sistemi içerisine yerel halkın mutlaka katılması gerekliliği savunulmuştur. 2. panelin 82. maddesi j fıkrasında, orman yönetim sistemlerinde karar alma sürecinde, yerel halk, yerel yönetim, özel sektör dahil ilgili tüm birimlerin yer aldığı şeffaf mekanizmaların oluşturulması tavsiye edilmektedir.

2.8.1. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi

Biyolojik çeşitlilik sözleşmesi [112] 150 hükümet temsilcisi tarafından 1992 yılında Dünya Zirvesinde imzalanmış ve *"güney ülkelerinin, ülkelerinde rezerv alanının öngörülmesinin egemenlik haklarına saldırı olacağı endişesiyle, bütün dünyanın kaynaklarını kendi çıkarlarına işleten kuzey ülkelerince ise bu kaynaklara girişe engel oluşturacağı gerekçesiyle eleştirilmesine"* rağmen 1993'te uluslararası yasal bir metin haline dönüşmüştür. Sözleşme, Dünya'nın biyolojik kaynaklarının korunmasını kapsayan, hükümetler düzeyinde taahhütlerin yapıldığı ilk uluslararası anlaşmadır. 2004 yılında, 188 ülke ve AB anlaşmayı onaylamıştır. ABD anlaşmayı imzalayan son ülkelerden biridir.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ne göre biyolojik çeşitlilik, birbiriyle ilişkili üç düzeyde çeşitliliği, türler içindeki genetik çeşitlilik, tür çeşitliliği ve ekosistem çeşitliliğini içine almaktadır [73]. Tüm ekosistemler içinde en yüksek seviyede tür çeşitliliğine sahip olanlar ormanlardır. Ormanlar tür ve gen çeşitliliğini de içlerinde barındırdıklarından son derece karmaşık ve bütünsel bir biyolojik çeşitlilik yapısı meydana getirirler.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin üç temel hedefi, I) Biyolojik çeşitliliğin korunması, II) Biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı, III) Genetik kaynakların kullanımından kaynaklanan faydaların adil ve hakkaniyete uygun paylaşımı, olarak belirlenmiştir.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin imzalanması ile katılımcı hükümetler, biyolojik çeşitliliği korumak için çeşitli ölçütleri tatbik etmek konusunda fikir birliğine varmışlardır: Biyolojik Çeşitliliğin korunmasına ve geliştirilmesine yönelik olarak sunulan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin en önemli çıktılarında biri, Ulusal

Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi'nin oluşturulmasıdır [113]. Bu kapsamda, öncelikle ülkenin envanteri çıkartılmış, koruma alanları belirlenmiş, endemik türler tespit edilmiş ve koruma, geliştirme stratejileri ortaya konmuştur. Bu kapsamda gerçekleştirilen projelerin en büyük destekçisi GEF olarak karşımıza çıkmaktadır.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin bir diğer önemli maddesi ise, her ülkeye kendi sınırları içinde bulunan biyolojik çeşitliliğin üzerinde hükümler hakkı tanınmasıdır. Bu hak teknoloji transferlerinin de başlıca konusu olmaktadır. Bu şekilde Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kullanışlı bir küresel biyolojik çeşitlilik vizyonunu kamuya sunmuştur. Sözleşme, biyolojik çeşitliliği kullanmak için anlaşmalar da içermektedir ve hükümetler genetik kaynakların sağladığı faydaların "*adil paylaşımı*" için bu anlaşmaları sağlamakla yükümlüdürler.

Biyolojik çeşitliliğin ülkelerde değerlendirilebilmesi BM Çevre Programı tarafından, Biodiversity Indicators for National Use: Experience and Guidance (BINU) adlı eser yayımlamıştır [114]. Bu çalışma 2002-2005 yılları arasında gerçekleştirilmiştir. Projenin amacı, karar verme ve planlamaya destek sağlamak için ulusal düzeyde biyolojik çeşitlilik göstergelerinin uygulanmasını geliştirmektir. Proje, geliştirilmiş yaklaşımların yayınlanmasını, böylece, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi altında, global düzeyde ve diğer ülkeler tarafından biyolojik çeşitlilik göstergelerinin üretiminin nasıl destekleneceğini içermektedir. Proje bu şekilde ülkelere belli ölçütleri vermeyi değil, her ülkeye kendi ölçülerini oluşturmada göz önüne alması gerekenler hakkında rehberlik etmeyi hedeflemektedir.

2.8.2. Dünya Bankası ve Biyolojik Çeşitlilik

DB, biyolojik çeşitliliğin en büyük finansörüdür. 1988-2004 yılları arasında biyolojik çeşitlilik ile ilgili 426 projeye destek sağlamıştır. Bu desteğin 1,5 milyar doları Uluslararası İmar ve Kalkınma Bankası kaynaklarından, 964 milyon doları GEF fonundan ve 2,2 milyar doları da yardımcı fonları oluşturan diğer donörler, hükümetler, Hükümetler dışı örgütler ve özel sektör tarafından sağlanmıştır. Toplam harcama 4,7 milyar doların üzerindedir [115].

DB'nin, desteklediği biyolojik çeşitlilik alanları; -koruma alanlarının güçlendirilmesi ve kurulması, -koruma alanları dışında biyolojik çeşitliliğin sürdürülebilir kullanımı, yabancı türlerin yok edilmesi, biyolojik çeşitlilik temel alınarak, arazi düzenlenmesi, doğal kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve yönetiminin geliştirilmesini içermektedir. Bütün bu faaliyetler yoksulluğun azaltılması girişimleri ile önemli bağlantılara sahiptir.

2000 yılından beri hızla artan proje sayısı, özellikle orta-ölçekli GEF projeleri, bankanın yeni ortaklarla çalışmasına neden olmuştur. Yapılan tüm bu çalışmalar, politika yapıcılarının bilgilendirilmesine ve kalkınma programları projeleri tasarlayan ve uygulayanlara rehberlik etmede yardımcı olmuştur.

2.8.3. Biyolojik Güvenlik Protokolü ve Önemi

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda eylem yapma yetkisini taraf devletlere vermiştir. Sözleşmeye taraf devletlerin biyolojik çeşitliliği değerlendirmesi, yerinde (in-situ) ve dışarıdan (ex-situ) koruma için yasal düzenlemeler yapması ve ulusal sınırları içinde bu mevzuatı uygulaması gerekir. Bu çerçevede uluslararası topluluğun biyolojik çeşitlilik konusunda faaliyetleri izlenmekte, değerlendirilmekte ve gereksinimlere göre yeni sözleşmeler hazırlanmaktadır. Örneğin 2000 yılında, yaşayan organizmaların sınır aşan hareketleri konusunu düzenleyen Cartagena Biyolojik Güvenlik Protokolü hazırlanmıştır [116]. Çevre ve Kalkınma hakkındaki Rio Deklarasyonunun 15 no'lu ilkesinde yer alan ön tedbirci yaklaşıma uygun olarak Protokol'ün amacı *"insan sağlığı üzerindeki riskler göz önünde bulundurularak ve özellikle sınır ötesi hareketlere odaklanarak, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkilere sahip olabilecek biyoteknoloji kullanılarak elde edilmiş olan genleri değiştirilmiş canlı organizmaların güvenli nakli, muamelesi ve kullanımına yeterli bir koruma düzeyinin sağlanmasına katkıda bulunmaktadır"* şeklinde ifade edilmiştir (madde 1) [73].

Biyolojik Güvenlik Protokolü 21.yy'ın ilk yasal bağlayıcı uluslararası anlaşmasıdır. Biyolojik Güvenlik Protokolü için Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin Taraflar Toplantı'larında çalışılmaya başlanmış (Ocak 2000'de kabulünden sonra) ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Taraflar Toplantısı-5'te, Mayıs 2000'de imzaya açılmıştır. Bunu

2001 Aralığına kadar 100'ün üzerinde ülke imzalamıştır. Protokolün hazırlanmasında GEF ve BM Çevre Programı birlikte çalışmışlardır. GEF, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin de sponsorudur [117].

Aslında protokolün kabulünden çok önce BM Çevre Programı biosafety kapasite geliştirme programında aktif rol oynamaya başlamıştır. 1990'lı yıllarda, BM Sinai ve Kalkınma Teşkilatı, BM Çevre Programı, Dünya Sağlık Örgütü, FAO ortaklığında “ad hoc” çalışma grubu çalışmaya başlamış ve BM Çevre Programı tarafından *"International Technical Guidelines for Safety in Biotechnology"* 1995'te yayımlanmıştır. Biyolojik Güvenlik Protokolü yürürlüğe girmeden önce, BM Çevre Programı tarafından iki biyogüvenlik projesinin uygulaması devam etmekteydi. Bu projeler;

- ✓ 100 ülkeyi kapsayan Ulusal Biyogüvenlik Çerçeve çalışmalarının geliştirilmesi için bir küresel proje,
- ✓ Ulusal biyogüvenlik çerçeve çalışmalarının uygulanmasını destekleyen tanıtım projeleri'dir.

Bu programlar Protokolün kabulünden sonra geliştirilerek, ülkelere biyogüvenlik alanında kullanabilecekleri rehber programlara dönüştürülmüştür.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 15. maddesi 7. fıkrası ve Gündem 21'in 15. maddesi 4. fıkrasına göre, başka bir ülkenin biyolojik ve genetik kaynaklarını kullanan ülkeler *"araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin ortaya çıkardığı sonuçları ve ticari ve diğer yararları genetik kaynağı sağlayan ülke ile adil ve eşit bir biçimde paylaşmak"* durumundadırlar.

Yine Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin 19. maddesinin 3. fıkrasına göre, taraflar *"biyoteknoloji sonucunda değişime uğratılmış ve biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı üzerinde olumsuz etkide bulunabilecek her türlü canlı organizmanın emniyetli biçimde taşınması, işlem görmesi ve kullanılması konusunda, özellikle önceden bilgilendirilerek mutabakat sağlanmasını da kapsayan uygun usullerin yer aldığı protokolün gerekliliğini ve bunun şeklini değerlendireceklerdir"* denmektedir.

Bu maddeye göre, hükümetlerin genetik olarak değiştirilmiş organizmalarla ilgili uluslararası düzenlemeleri yapması gerekmektedir. Bu anlamda Biyolojik Güvenlik Protokolü'nün hayata geçirilmesinin planlanması aşamasında, genetik olarak değiştirilmiş organizmaların ticaretiyle ilgili uluslararası kuralların oluşturulması için hükümetler arası görüşmeler yapılmıştır.

Biyolojik Güvenlik Protokolü görüşmeleri sırasında, ABD; Kanada, Avustralya, Arjantin, Şili ve Uruguay gibi genetik değişikliğe uğramış ürünleri ihraç eden ülkeler, bu ürünlerle ilgili bir düzenleme yapılmasına karşı çıkmışlardır. Bu ülkeler, Protokolün amaçlarına ulaşmak için gerekli olmayan ticari kısıtlamalar getirilebileceği endişesi taşımaktadırlar. Bu anlamda da, bu ülkelerin, imzalanacak protokolün pek fazla etkili olmaması doğrultusunda çaba gösterdikleri görülmüştür [118].

Diğer tarafta da sayıları 100'e yaklaşan gelişmekte olan ülkeler Biyolojik Güvenlik Protokolü'nün imzalanmasını desteklemişlerdir. AB üyesi ülkeler de Protokolün gerekliliğini savunmaktadırlar [118]. Bu boşluğu doldurmak adına çıkarılan Biyolojik Güvenlik Protokolü'nün ise DTÖ anlaşmalarıyla çatışmayacak ve ticarete gereksiz engellemeler getirmeyecek bir kapsam taşıması beklenmektedir.

Konunun bu derece hassas seyretmesinin en önemli nedenlerinden biri, biyolojik çeşitlilik bakımından zengin ülkelerin genellikle az gelişmiş ya da gelişmekte olan ülkeler olması yani teknoloji ve yatırım imkanlarının yetersiz olması ya da olmaması ve mevcut kaynakları, koruma, yönetme, kullanma ve geliştirme olanaklarında sıkıntılar yaşanması ve buna karşılık teknoloji ve yatırım imkanları olan gelişmiş ülkelerin, kendi ülkeleri dışındaki biyolojik çeşitlilik kaynaklarına, donanım üstünlüklerini kullanarak sahip çıkmaya çalışmalarıdır. Burada sahip çıkma sadece, koruma ve kullanma anlamında değil, yurtdışına kaçırılan tohum, kök, çelik... vb. materyal ile genetik oynamalar sonucunda piyasaya sunulan yeni ürünlerden kar elde etme uygulamasıdır. Bu noktada TRIPS anlaşmasının da gelişmiş ülkeler lehine bir durum yarattığı görülmektedir.

Çokuluslu tarım, gıda ve biyokimya şirketleri biyolojik zenginliklerden genetik müdahale ile elde ettikleri buluşlarının haklarını almak için kendi adlarına tescil ettirmekte ve patent haklarını almaktadırlar. Bu şirketler, bu yeni ürünleri bir kere kendi adlarına kayıt ettirence, bu ürünün kaynağı olan ülkelere karşı bu ürünleri 20 yıl koruyabilme imkanına sahip olmaktadır. Böylece genetik müdahale ile elde edilen tohum yeni bir ürüne veya mala dönüşmüş olmaktadır. Bu durumda azgelişmiş ülkelere kendi doğal çevrelerinden gelen ürünlerden faydalanamayacaklar ya da faydalanmak için istenilen bedeli ödemeye razı olacaklardır [118].

Başka bir deyişle bir bölgeye özgü türlerden biyoteknolojik yöntemlerle daha üstün vasıflı tohumlar elde edildiğinde, bu yeni tohumun coğrafi çıkış noktası olan ülkeye kazanç getirmesi mümkün olmamaktadır*. Bu ilk kaynağın ya da hammaddenin gelişmekte olan ülkelere gelişmişlere transferi, genellikle hemen hemen hiçbir ödeme yapılmadan gerçekleşmektedir. Öte yandan sözkonusu gelişmekte olan ülkeler ister ilaç sanayi tarafından geliştirilmiş malları, isterse yüksek verimli tohumları elde edebilmek için gelişmiş ülke firmalarına hatırı sayılır ödemeler yapmaktadırlar.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ise bu eşitsizliklerin, uluslararası düzeyde düzeltilmesi ve gelişmekte olan ülkelere biyolojik zenginliklerin korunması için ilk adım olarak kabul edilmektedir. Bu kapsamda TRIPS anlaşması ile Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi anlaşması arasındaki uyumsuzluklar giderilmeye çalışılmaktadır.

Biyolojik çeşitliliğin karşı karşıya olduğu tehlikelerden biri yine TRIPS ve Biyolojik Güvenlik Protokolü çerçevesinde karşımıza çıkmaktadır. Dolaylı olan bu etki, polikültürden monokültüre kayma sonucunda biyolojik çeşitlilik kaybıdır. Gittikçe artan ekilebilir arazi yetersizliği ve su kıtlığı karşısında genetik müdahale sonucunda özgün türe göre daha fazla verim alınabilen tohumlar tercih sebebi olmaktadır. Yani

* Bu kapsamda gösterilebilecek bir örnek, Amerikan POD-NERS şirketi ile Meksika fasulye ihracatçıları arasındaki davadır. Şirketin dönem başkanı 1994 yılında Meksika'nın Sanora bölgesinden sarı fasulyeler satın almış, birkaç kez elemeyi geçirerek sarı fasulye tohumlarını geliştirmiştir. 1999 yılında şirket sarı tohumlar için tek ve sabit bir tohum ürettiği iddiası ile patent hakları için başvuruda bulunmuş ve Bitki Çeşitliliğini Koruma Sertifikası almıştır. Yine aynı yıl firma Meksika fasulye ihracatçılarına patent hakları ihlalinden dolayı mahkemeye vermiştir./MeasuringBiodiversity <http://darwin.bio.uci.edu:80/~sustain/protected/chap10slides.ppt>, Ziyaret Tarihi: 22 Haziran 2007.

uygulanan biyoteknikler en verimli çeşidi seçip diğerlerini elediğinden monokültürün göreceli olarak özendirilmesi söz konusudur.

Ayrıca bu gelişmelerin birçok çeşidin ortadan kalkmasını hızlandırarak doğanın doğal dengesinin bozulması ile birlikte ticari bitki ve ürünlerde oluşacak hastalıkların dünya çapında artmasına sebebiyet vermesi beklenmektedir [119].

2.8.6. Dünya Ticaret Örgütü ve Biyolojik Çeşitlilik

DTÖ'nün biyolojik çeşitlilik ile ilgili yaklaşımı daha çok TRIPS ile ortaya çıkmaktadır. TRIPS anlaşması kapsamında bulunan patent hakları ile dünya biyolojik çeşitlilik kaynaklarına sahip olanlar arasında ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır. Özellikle uygulamada TRIPS ile Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin çatışan hükümleri sorun oluşturmaktadır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile her ülke kendi sınırları dahilinde yer alan biyolojik çeşitliliğin mutlak hükümrani iken; TRIPS anlaşması dahilinde elde edilen herhangi bir ürünün patenti sınır kabul etmemektedir. Başka bir deyişle; Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ve TRIPS Anlaşması çerçevesindeki tartışmalar; biyolojik çeşitliliğin korunması ve biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ile çevre ve ticaret politikaları arasındaki ilişkiyi ön plana çıkarmaktadır.

TRIPS Anlaşmasının 27. maddesinin patent verilebilir buluşlar dışında tutulabilecek kalemlerini düzenlediği 3. fıkrasının b bendi, biyolojik çeşitlilikle yakından ilgilidir [51]. Anlaşmanın tarafları, *"mikro organizmalar ve mikro biyolojik usuller dışında bitki veya hayvanların üretimi ile ilgili biyolojik usuller"* patent verilebilir buluşlar dışında bırakabileceklerdir denilmekte devamında. *"Ancak, taraflar patentlerle veya kendilerine özgü etkin bir sistemle veya bunların kombinasyonu ile bitki türlerinin korunmasını sağlayacaklardır"*, vurgusu yapılmaktadır.

Anlaşmaya göre, herhangi bir ülke biyolojik çeşitliliği içinde yer alan bir materyali, patent verilebilir buluşlar dışında tutabileceklerdir. Ancak bunun için ülkenin bu materyali etkin bir biçimde koruyor olması gerekmektedir. Eğer ülke bu tür bir korumayı gerçekleştirememiş ise, bu materyalin de patent verilebilir kalemler dahilinde ele

alınmasının önünde hiçbir engel kalmayacağından bu bitki ve hayvanların patent kapsamına alınması söz konusu olabilecektir [118].

Bu şekilde herhangi bir ülke kendine has bir türün Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ye göre yöneticisi ve kullanıcısı durumunda iken TRIPS anlaşmasına göre tescilini yaptırmamış olmasından dolayı kaybı ile karşı karşıya kalabilecektir. Özellikle yüzyıllardır geleneksel ve yerel kullanım özellikleri geliştirilmiş ve yerel halk tarafından geçim amaçlı kullanılan biyolojik kaynakların bu anlamda kaybı anlaşılır ve anlatılır değildir.

Görüldüğü gibi TRIPS anlaşması geleneksel bilginin kolektif yapısına uygun olmadığından Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile uyumlu değildir.

2.9. SERTİFİKALI ORMAN YÖNETİMİ VE ULUSLARARASI SÜREÇ

1990'larda Dünya Doğal Hayatı Koruma Örgütü tarafından bir SOY sertifikasyon programı başlatılmıştır. Bu program, o zamana kadarki en büyük kampanya olan “Yaşayan Gezegen” kampanyası içinde yer alan “Yaşam için Ormanlar” programının birinci ayağını meydana getirmekteydi. İkinci ayağını ise dünya çapında korunan orman alanlarının artırılması oluşturmaktaydı [120].

1992 BM Çevre ve Kalkınma Konferansı Zirvesinde, delegeler özellikle ormanlarla ilgili olarak 2 belge kabul etmişlerdir: Bunlardan biri; ormancılık prensipleridir. Bu prensipler, yasal olarak bağlayıcı olmasa da orman yönetiminin prensiplerinde ilk küresel Konsensusu kapsamaktadır. Bu prensipler tarafından benimsenen politik hedef sürdürülebilir orman yönetimidir, bu zaten pek çokları tarafından iyi bilinen ve dünyanın pek çok yöresinde uygulanmakta olan bir prensiptir.

İkincisi ise Gündem 21'de 11. bölüm olarak yer alan “*Ormansızlaşmadan kaçınmak*” konusudur. Bu bölümün 11. Kısım, 22. maddesi b fıkrasına göre; “*tüm tiplerdeki ormanların yönetimi, korunması ve sürdürülebilir gelişimi için önemli doğru ölçüt ve talimatların biçimlendirilmesi*” işleri tüm hükümetlerle beraber, ilgi grupları ve diğer uluslararası kuruluşların işbirliği yapmalarında takip edecekleri bir anlayıştır.

Bu gelişmelerden sonra ölçüt ve göstergeleri geliştirmek üzere IPF , IFF ve UNFF süreçleri devreye girmiştir.

Sertifika sistemi kurulması Dünya Doğayı Koruma Birliği tarafından yayımlanan "*Caring for the Earth*" de önerilmiş ve 1980'lerin sonunda kar gözetmeyen kuruluşlarca müzakere edilmeye başlanmıştır.

Uluslararası Tropikal Odun Hammaddesi Kurumu ve diğer paydaşlar bu yöndeki çalışmalardan yarar gördükleri ve tropiklerde sürdürülebilir orman yönetimini teşvik etmek için bir çeşit uygulanabilir araç olarak değerlendikleri için bir sertifikasyon sistemi kurmayı kararlaştırmışlardır. Orman yönetimi için küresel düzeyde mevcut olan birçok ölçüt ve gösterge değerlendirilerek 1993'te Orman Yönetim Konseyi adıyla küresel güvenilir bir yapı oluşturacak şekilde hareket edecek ve bir kurum kurulmuştur [121]. Orman Yönetim Konseyi'nin amacı, uyumlulaştırılmış bir sertifikasyon şekli ve SOY için ölçüt ve göstergeler olarak tanımlanmıştır. Ayrıca sertifikasyon kuruluşları için güvenilir bir yapı oluşturmak ve performans standartlarının küresel çerçevesini ortaya koymaktır. Orman Yönetim Konseyi'nin temel görevi; I) sertifikalı yapıların güvenilirliği, II)sertifikasyon için küresel ve bölgesel standartların olgunlaşmasında yardım, III)çevresel olarak doğru, ekonomik olarak yapılabilir ve sosyal açıdan sorumlu orman yönetiminin teşviki, olarak belirlenmiştir [120].

Orman Yönetim Konseyi girişimine tepki olarak, Kanada kağıt hamuru ve kağıt sanayi tarafından, Avustralya endüstrisinin de katılımı ile 1994'te ISO'dan bir ormancılık standardı geliştirmesi istenmiştir. 1995'te ISO, ISO 14000 serisi Çevresel Yönetim Sistemleri kapsamında sürdürülebilir orman yönetiminde danışılacak spesifik sektör süreç standartlarını başlatmıştır. ISO 14000 den sorumlu Teknik Komite bir grup kabul edilebilir standartlar üzerinde çalışmaya başlamıştır. Üretilen belgeler, ormancılıkta uygulanacak ISO 14000 serisinin kullanımında ormancılık kurumları için sadece gönüllü bir rehber olarak teklif edilmiştir. Mart 1998'de Ormancılık Teknik Raporu ISO tarafından benimsenmiş ve ormancılık kurumları tarafından kullanılmak üzere ISO 14001 olarak sunulmuştur [122].

AB'da yakın zamana kadar ormanların sürdürülebilir yönetimine yönelik bir sertifikalandırma politikası gözlenmemiştir. 1980'lerde Avrupa Komisyonu ve Avrupa Parlamentosu, Avrupa'da ormanların önemi hakkında pek çok not almış ve 10 yılın sonunda, ormancılık sektörü için genel bir Avrupa Parlamentosu Orman Stratejisi veya programı kurmaya çalışmışlardır. 1989-1992 yılları arasında, komisyon Ormancılık Eylem Programını yapıp bitirmiştir. Bu program ile, ormanlaştırma alanlarına yönelik karşı eylemlerin yapılması, kirlenmeye ve yangına karşı ormanların korunması için izleme ve network sistemlerinin kurulması amacıyla, Avrupa Ormanları Bilgi Sistemi'nin oluşturulması sağlanmıştır [123].

Birliğin, ormancılıkla ilgili uygulama programı kapsamında yapılan çalışmalardan bir tanesi, MCPFE'dir. Bu konferanslar (dizisi) AB üyeleri ve AB dışında kalan Avrupa ülkeleri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Bu süreçte, SOY için geliştirilen ölçüt ve göstergeler, bir ülkenin sürdürülebilir orman yönetimi hakkında genel bilgi vermektedir. İlerde gündeme gelmesi beklenen sertifikasyon ve benzeri uygulamalarda, sürdürülebilir orman yönetiminin işletme bazında takibi gerecektir. Bu nedenle i) planlama ii) uygulama aşamasında olmak üzere işletme bazında genel esasları ortaya koyan bir kılavuz geliştirilmiştir [124].

MCPFE kendisi bir sertifikasyon sistemi kurmaya çalışmış değildir. Ancak görüşme çıktılarından birisi olan Tüm - Avrupa Uygulama Seviyeleri Rehberi ile, gönüllü sertifikasyon standartlarına referans oluşturulmaya çalışılmıştır. Lizbon sonuçlarından bir tanesi olan "*toplumla iletişim ve SOY'nin sosyo-ekonomik etkileri*" başlığı altında, sertifikasyonun gelecekteki eylemleri, özellikle de ihtimal dahilindeki etkileri incelenmeye çalışılmıştır.

1996'da, Avrupa parlamentosu tarafından "*Resolution on Forestry Strategy in the Eu*"un onaylanması ile sertifikasyon anlamında ilk belge kabul edilmiştir. Komisyon, sürdürülebilir orman yönetiminde uluslararası tanımlı bir sertifikasyon sistemi tasarlamak için bir metod öngörmek zorunda kalmıştır. Buna göre, sertifikasyon sistemi, şeffaf, gönüllü ve ayrımcılıksız olmak ve orman sahiplerinin projelerini kapsayacak şekilde, her bir ülkenin spesifik sosyoekonomik, biyolojik ve ekolojik ölçülerini içine

almak zorundadır. Ayrıca ulusal, Avrupa çapında ve uluslararası yasal izinleri tamamen gözetken ekonomik, ekolojik ve sosyal noktalardan sürdürülebilir orman gelişiminin teşvik edildiği bir yapıyı gözetmelidir.

Avrupa'da ISO 14001 standartları, İsveç tarafından, Çevresel Yönetim ve Denetim Sistemleri ile birlikte, ormancılık sektöründe kullanılarak çerçeve çalışması bağlamında test edilmiştir.

2.9.1. Dünya Ticaret Örgütü ve Sertifikalı Orman Yönetimi

DTÖ ve GATT 1993'e kadar sadece üretimle ilgili standartları kapsamaktaydı. Kullanılan üretim metotları ve süreçleri için standart sözkonusu olmamıştır. Çünkü 1993'ten önce tarife dışı engeller doğrudan belirtilmemiştir. 1994'te dile getirildiklerinde, kullanılan üretim metotları ve süreçler Teknik Engeller Ticaret Anlaşması kapsamına alınmıştır [125].

2.9.2. Dünya Bankası ve Sertifikalı Orman Yönetimi

Küresel Ormancılık Ortaklığı 1997'de kurulmuştur. Ortaklar yani Dünya Doğal Hayatı Koruma Fonu ve DB, sürdürülebilir yönetim altında bağımsızca sertifikalandırılmış 200 milyon hektar üretim ormanı geliştirmeyi hedef olarak almışlardır. Bu işlemi gerçekleştirmek için ihtiyaçları karşılayacak bir sertifikasyon sistemi kurulması gerekmektedir. Bunlar, DB tarafından 2004'te gözden geçirilmiş ve Ormancılık Politikası kapsamı içerisine, konmuştur.

Her iki kurumun çalışanları aynı sıkıntılarla yüz yüze gelmişlerdir [122]:

- ✧ Çeşitli Orman sertifikasyon sistemlerinin varlığı bunlardan en önemlisidir
- ✧ Her iki organizasyonda, bireysel ve beraber, sertifikasyon sistemlerinin geliştirilmesinde finansal ve teknik yardım sağlamışlardır.

Bu nedenle, Orman Sertifikasyon Değerlendirme Rehberi, her iki kuruluşun orman sertifikasyonunu teşvikinde ve geliştirilmesinde, kendi genel ve özel işlerinde kullanmaları için tasarlanmıştır. Bu tasarımın geliştirilmesine, Avrupa Ekonomik Konseyi, FAO, BM Avrupa Ekonomi Komisyonu, Avrupa Ormancılık Enstitüsü,

Uluslararası Ormancılık Araştırma Merkezi, DB Sürdürülebilir Kalkınma Konseyi ve pek çok diğer kuruluşun ormancılık departmanları yardımcı olmuştur.

Küresel ormanlar ortaklığına orman yönetiminin geliştirilmesi için aşağıdaki unsurların mutlaka standardın bir parçası olması gerektiğine inanmaktadır [122]:

- Tüm ilgili hukuka uygunluk,
- Hakların kullanımı ve tasarrufuna saygı,
- Yerel halkın haklarına saygı,
- Topluluk ilişkilerine saygı,
- İşçilerin haklarına saygı,
- Ormanların çok yönlü faydalarının dağıtımı,
- Çevresel etkilerin azaltılması ve keşif ve takdir edilmesi,
- Kritik orman alanlarının bakımı,
- Plantasyonların özel koşullarının sağlanması,
- Bir yönetim planının uygulanması,
- Etkili izleme ve kıymet takdiri.

DB ve Doğal Hayatı Koruma Fonu tarafından organize edilen sertifikalandırma çalışmalarından bir tanesi The Kongo Basın Forest Partnership'tir. 3,69 milyon hektarlık Sangha-Üç Uluslu Orman Alanı, Kamerun, Orta Afrika Cumhuriyeti ve Kongo Cumhuriyeti topraklarında bulunmaktadır. Bu çok taraflı proje, DB ve Doğal Hayatı Koruma Fonu dışında, Kanada Yardım Ajansı , united İngiltere Uluslararası Kalkınma Bölümü'nü ve AB'ni destekleyici olarak kapsamaktadır. Proje, bölgeye, bir ormancılık faaliyetinin ilk uluslararası tanımlı sertifikasyonunu getirmiştir [126].

Görüldüğü gibi sürdürülebilir orman yönetimi kapsamında sertifikalandırma sürekli tomruk elde edilmesi isteğinden yola çıkarak son tahlilde ormanın tüm unsurları ve bu unsurların birbiri ile etkileşimini göz önünde bulundurarak gerçekleştirilen bir yönetim anlayışına dönüşmüştür. Sertifikalı orman yönetiminde amaç orman hangi işletme amacı ile işletilirse işletilsin bu amaç dışında kalan ancak ekosistemin parçalarını oluşturan diğer elemanlara zarar vermemektir.

3. MATERYAL VE YÖNTEM

3.1. MATERYAL

Tezin ana malzemesini oluşturan “uluslararası kurumsal kararlar” içerik ve kapsam açısından çok geniş bir çalışma alanını ifade etmektedir. İncelenen konuların ve incelenme nedenlerinin açıklıkla ortaya konulması amacıyla, araştırma alanında daraltmaya gidilmiştir. Uluslararası kurumların sorumlu oldukları uluslararası anlaşmalar ve süreçler içerisinden, etkili veya ilk olma özelliği gösteren metinler ve süreçler öncelikle ele alınmıştır. Bu süreçler ve anlaşmalar birbirini takip eden, geliştiren, bütünleyen ve destekleyen özelliktedirler. Tez kapsamında incelenen Gündem 21, Hükümetler arası Ormancılık Panelleri, Hükümetler arası Ormancılık Forumları, BM Ormancılık Forumları, Avrupa’da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansları, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi...vb. tüm anlaşmaların ve süreçlerin birbirini takip eden, geliştiren ve bütünleyen orman kaynaklarının yönetimine doğrudan ya da dolaylı etki eden tüm yönetsel kararlar, karar alma sürecini etkileyebilecek yorumlar ve yönlendirmeler tek tek ele alınmıştır.

Söz konusu kayıtlara ulaşmak için yapılan literatür taramasında, konu ile ilgili kişilerin kişisel kütüphanelerinden, kitapevlerinin yayınlarından ve ağırlıklı olarak internetten yararlanılmıştır. Uluslararası kuruluşların resmi siteleri ve kendi beyanatları öncelikli olarak değerlendirilmiştir.

Türkiye’de yapılan uygulamalara dönük çalışmalar, uluslararası süreçte uygulanan tarama sistemi haricinde, Çevre ve Orman Bakanlığı ve Orman Genel Müdürlüğü (OGM) nezdinde konusunda uzman ya da ilgili anlaşmanın odak noktası olan kişilerle müzakere edilmiş, bilgi alınmış ve Bakanlık ile OGM’nin yayımladığı bilgilendirme metinlerinden faydalanılmıştır.

3.2. YÖNTEM

Tezde araştırma modeli olarak *karşılaştırmalı tarama modeli* seçilmiştir [127]. Konu kapsamında elde edilen tüm bilgiler birbiri ile karşılaştırılarak, farklılıklar, eksiklikler, genel eğilimler, yansımalar ortaya konulmuş ve uygun öneriler yapılmıştır. Verilerin toplanması ve bulguların tespitinde literatür taraması ve görüşme tekniğinden yararlanılmıştır. Verilerin değerlendirilmesi aşamasında ise yüzde analizi, grafiksel çözümleme ve mantıksal çıkarım yolları benimsenmiştir.

Araştırma iki aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada incelenen tüm kaynaklar ışığında Türkiye’de yapılan uluslararası anlaşmaların içselleştirilmesi çalışmaları ortaya konulmuştur.

İkinci aşamada ise ülke orman kaynakları yönetimine uluslararası süreçlerin, kararların ve yaklaşımların nasıl etki edebileceğinin genel çerçevesini çizmek üzere bir anket çalışması yapılmış ve anket ölçüm tekniği olarak 5’li Likert Ölçeği tercih edilmiştir [128]. Likert ölçeğinin kullanıldığı ankete kişilerin bir tutumu ifade eden cümleye ne düzeyde katıldıkları, tümüyle katılma veya hiç katılmama arasında, beşli bir seçeneğe göre düzenlenerek belirlenmeye çalışılmıştır. İfadeler; “tamamen katılıyorum, katılıyorum, ne katılıyorum ne katılmıyorum (kararsızım), katılmıyorum, hiç katılmıyorum” şeklinde ölçeklendirilmiştir. Tutumun şiddeti uçlara doğru gittikçe olumlu veya olumsuz yönde artmaktadır.

Anket Çevre ve Orman Bakanlığı ile Orman Genel Müdürlüğü (OGM) personeline uygulanmıştır, 30 kişi ile çalışılmıştır. Katılımcılar Bakanlıkta, ilgili anlaşmaların ya da süreçlerin ulusal odak noktaları ya da yüklenicisi olan kişilerden, OGM de ise ilgili anlaşmaların ya da süreçlerin yürütücüsü olan ve uyumlaştırma projelerinde çalışan kişilerden seçilmiştir. Sorular iklim değişikliği, su kaynakları yönetimi, biyolojik çeşitlilik, sertifikalı orman yönetimi ile genel yönetim esaslarını kapsayan 4 alt grup ve 1 ana grup olmak üzere 5 tema üzerinden 42 soru olarak hazırlanmıştır. Sorular geleceğe yönelik yansımaları belirleyebilmek için önerme olarak tasarlanmıştır. Önermelere ait açıklamalar her sorunun başlangıcında ayrıca verilerek, (uluslararası anlaşmaların ilgili maddeleri, uluslararası mevcut uygulamalardan örnekler... vb.)

önergelerin gerekçeleri belirtilmiştir. Anket uygulama yöntemi olarak “karşılıklı görüşme” tekniği kullanılmış, anketör olarak araştırmacının kendisi görev yapmıştır. Bu şekilde anlayamama, yanlış anlama ve cevapsız bırakma... vb. negatif unsurların önüne geçilmeye çalışılmış ve tam katılım sağlanmıştır.

Anket sonuçları, en yaygın teknik olan tamamlayıcı istatistik yöntemi kullanılarak frekans ve yüzde dağılımları üzerinden verilmiştir. Bu aşamada, ayrıca, olumlu ve olumsuz gruplar birleştirilerek “katılanlar, kararsızlar ve katılmayanlar” şeklinde daha somut ifadelerle dönüştürülmüş ve genel eğilim belirlenmeye çalışılmıştır. Kurumlar arasındaki anlama ve kavrama farklarını ortaya koymak üzere Bakanlık ve OGM çalışanlarının cevapları ayrıca birbiri ile de karşılaştırılmış ve yorumlanmıştır.

4. BULGULAR

4.1. TÜRKİYE'DE ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN İÇSELLEŞTİRİLMESİ

Türkiye genel anlamda uluslararası süreçten kopmadan uluslararası gündemi yakında takip etmektedir. Toplantılara aktif katılım gösteremediği noktada gözlemci olarak yer almaktadır. Türkiye uluslararası gündemde en çok yer alan BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'yi imzalamış olması yanında, daha pek çok çevre ile ilgili sözleşmeye de taraftır. Bunlara bağlı olarak Türkiye'de yapılan uygulamalarda, önce içselleştirme işlemi gerçekleştirilmektedir. Onaylanan sözleşme ya da protokol, TBMM'inde görüşülmekte, onaylanmasının uygun bulunduğu kanun ile resmi gazetede yayımlanmakta ve iç hukuk haline dönüştürülmektedir. Bu şekilde kanunlaştırılan sözleşme ve protokollere, gerektirdiği hallerde yönetmelikler hazırlanmakta ya da ulusal eylem planı, stratejisi, programı... şeklinde uygulamaya dönük işlemlerle işlevsel boyut kazandırılmaktadır.

İlgili tüm anlaşmalar konu kapsamındaki bakanlıklar, bakanlıkların oluşturduğu koordinasyon kurulları, bakanlık komisyonları ... vb. organizasyonlar ile takip edilmektedir. Bu gruplar, anlaşmaların uygulama süreçlerini ya da yönlendirmelerini takip etmekten çok, eylem planları ve stratejileri oluşturma amaçlıdır.

Uluslararası anlaşmaların etkilerini görebildiğimiz ilk ve en önemli uygulama belgeleri Kalkınma Planları'dır. Son yıllardaki Kalkınma Planlarına bakıldığında; 2001-2005 yıllarını kapsayan VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planında [129]; Ormancılık başlığı altında yer alan bazı ifadeler dikkat çekicidir: *"... ormanlar, ekosistem yaklaşımı dahilinde, devamlılık, çok amaçlı yararlanma, katılımcılık, uzmanlaşma, biyolojik çeşitlilik ile su ve yaban hayatının korunması ve ... ile ergonomik faktörler dikkate alınarak işletilecek, korunacak ve geliştirilecektir."* *"Biyolojik çeşitliliği, su ve yaban hayatını, kültürel ve estetik değerleri korumak, ormanların henüz bilinmeyen yararlarının araştırılmasına*

imkan vermek ... amacıyla, Tabiatı Koruma Alanları, Milli Park ve benzeri korunan alanlar geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır." 1371. paragrafında *"Orman, mera ve su amenajman planları, sürdürülebilir orman yönetimi ilkeleri doğrultusunda, toplum ihtiyaçları, ekosistemin çeşitli fonksiyonları, ..., korunan alanlar ve nesli tehlikede olan yaban hayatı ile bitki türleri dikkate alınarak yeniden düzenlenecektir."* 1372. paragrafta *"Orman alanlarında çeşitli kuruluşlarca gerçekleştirilecek bina, tesis, yol, maden çıkarma, elektrik havai hattı ve benzeri tüm inşaat işleriyle odun üretim faaliyetlerinde, toprak, flora ve faunanın korunması ile su kalitesinin gözetilmesi temel ilke olacak, standartlar geliştirilerek gerekli düzenlemeler yapılacaktır."* 1382. paragrafta *"Avrupa Topluluğu'na uyum çalışmaları paralelinde, mevzuat, strateji, organizasyon, faaliyet programları ve ürün standartlarının gözden geçirilmesi, iç tüketim ile dış ticarete konu alan bitkisel kaynaklar, tıbbi bitkiler ve doğal mantarların yok olmasını önleyecek önlemlerin alınması, orman ürünlerinin çevresel ve sosyal sorumluluk anlayışı ile üretimini ifade eden Yeşil Sertifika veya Yeşil Etiket olarak nitelendirilen yöntemin, ülkemizde de prensip ve kriterlerinin oluşturularak, uygulamaya konulması gerekli görülmektedir"* denilmektedir.

VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planının 2005 yılı Programına baktığımızda ise; *"Sulak alanlar dahil doğa koruma alanları, biyolojik çeşitlilik, küresel ısınma ile bu konulardaki ülkemizin taraf olduğu uluslararası sözleşmeler dikkate alınarak ve AB NATURA 2000 Ağı'nın öngördüğü stratejiler doğrultusunda korunacak ve değerlendirilecektir", "özel ağaçlandırma çalışmaları, tarımsal ve toplum ormancılığı gerçekleri bilincinde teşvik edilirken, Rio deklarasyonu - Gündem 21 gereği sürdürülebilir yerel kalkınma organizasyonları geliştirilecektir"* ifadeleri görülmektedir [118].

2007-2013 yıllarını kapsayan IX. Kalkınma Planında yer alan ifadelerde; [130] (7.1.6. çevrenin korunması ve kentsel alt yapının geliştirilmesi) şunlar dikkat çekmektedir:

453. paragraf *"Gelecek kuşakların ihtiyaçlarını gözeterek, doğal kaynakların koruma ve kullanma koşulları belirlenecek ve bu kaynaklardan herkesin adil biçimde yararlanmasını sağlayacak şekilde çevre yönetim sistemleri oluşturulacaktır."*

454. paragraf *"Uluslararası yükümlülüklerin karşılanması, sürdürülebilir kalkınma ve ortak fakat farklı sorumluluk ilkeleri çerçevesinde yerine getirilecektir."*

455. paragraf *"Tüm sektörlerde yatırım, üretim ve tüketim aşamalarında kirlüten ve kullanan öder ilkelerini dikkate alan araçlar etkili bir biçimde kullanılacaktır. AB'ne uyum kapsamında çevre standartları ve yönetimini belirleyen hukuki düzenlemeler güncelleştirilirken ülke koşulları ve kamu yönetiminde etkinlik gözetilecektir."*

459. paragraf *"Ülkemizin sahip olduğu biyolojik çeşitliliğin ve genetik kaynakların araştırılması, korunması, değerlendirilmesi ve ekonomik değer kazandırılması çalışmaları hızlandırılacaktır."*

460. paragraf *"Biyogüvenlik ve genetiği değiştirilmiş organizmalar konusundaki risklerin en aza indirilmesi için tarım, çevre ve teknoloji politikaları bütünleştirilmiş bir anlayışla değerlendirilecektir."*

461. paragraf *"Ülkenin şartları çerçevesinde ilgili tarafların katılımıyla sera gazı azaltımı politika ve tedbirlerini ortaya koyan bir ulusal eylem planı hazırlanarak, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne ilişkin yükümlülükler yerine getirilecektir."*

468. paragraf *"Ülkemizde su kaynaklarının tahsisi, kullanılması, geliştirilmesi ve kirlenmeye karşı korunmasıyla ilgili hukuki düzenleme ve idari yapı oluşturulmasına yönelik olarak başlatılmış çalışmalar tamamlanacaktır."*

472. paragraf *"Çevre yatırımlarının yapılması ve işletilmesinde özel sektörün katılımı dahil yeni finansman yöntemleri geliştirilecektir."*

497. paragraf *"Su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların, öncelikle havza temelinde bütüncül bir yaklaşımla ve değişen tüketim taleplerini karşılamakta esneklik sağlayan bir şekilde planlamasını mümkün kılacak, ilgili kurumlar arasında güçlü ve yapısal bir eşgüdüm sağlayacak şekilde, yeniden düzenlenmiş kapsamlı bir mekanizma çerçevesinde ve suyun tasarruflu kullanımı sayesinde su kaynaklarının etkin kullanımına önem ve öncelik verilecektir."*

Kalkınma planlarında yer alan ifadelere dikkat edilirse bunların, çeşitli uluslararası anlaşmalarda yer alan özgün ifadeler olduğu görülecektir. Uluslararası anlaşma metinlerinin çarpıcı ifadeleri kalkınma planlarında tespit ve hedef olarak yer almaktadır.

Uluslararası anlaşmaların ve süreçlerin etkilerinin en önemli uygulama belgeleri olan kalkınma planlarında (Özellikle VIII ve IX) dünyadaki gelişmelerin yansımalarını kısmen de olsa görmek mümkündür. VIII. Planlarda yer alan, *"ormanların, ekosistem yaklaşımı; devamlılık, çok amaçlı yararlanma ilkeleri çerçevesinde, katılımcılık*

gözetilerek, su ve yaban hayatı ile biyolojik çeşitliliği, koruyarak işletilmesi, korunması ve geliştirilmesi" ifadeleri ile "orman, mera, su amenajman planlarının sürdürülebilir orman yönetimi ilkeleri doğrultusunda... korunan alanlar ve nesli tehlikede olan yaban hayatı ile bitki türleri dikkate alınarak yeniden düzenleneceği" söylemleri, MCPFE çıktıları ile örtüşmektedir. Aynı planda yer alan, "Avrupa Birliğine uyum çalışmaları paralelinde ... orman ürünlerinin çevresel ve sosyal sorumluluk anlayışı ile üretimini ifade eden yeşil sertifika ve yeşil etiket olarak nitelendirilen yöntemin ülkemizde de prensip ve kriterlerinin oluşturularak, uygulamaya konulması gerekli görülmektedir" ifadesi AB uygulamalarından Orman Yönetim Konseyi ile paralellik göstermektedir.

IX. Planda, gelecek kuşakların ihtiyaçlarının gözetilmesi, doğal kaynakların koruma ve kullanma koşullarının belirlenmesi, Burtland Raporunu hatırlatmakta, *"uluslararası yükümlülüklerin karşılanması, sürdürülebilir kalkınma ve ortak fakat farklı sorumluluk ilkeleri çerçevesinde yerine getirilecektir"* ifadesi ise BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin taahhütleri ile kesişmektedir. Su kaynaklarına yönelik düzenlemelerde ise Su Çerçeve Direktifi'nin etkilerini görmek mümkündür. *"Su kaynaklarının geliştirilmesine yönelik çalışmaların, öncelikle havza temelinde bütüncül bir yaklaşımla ve değişen tüketim taleplerini karşılamakta esneklik sağlayan bir şekilde planlamasını mümkün kılacak, ilgili kurumlar arasında güçlü ve yapısal bir eşgüdüm sağlayacak şekilde, yeniden düzenlenmiş kapsamlı bir mekanizma çerçevesinde ve suyun tasarruflu kullanımı sayesinde su kaynaklarının etkin kullanımına önem ve öncelik verilecektir"* deyişinde olduğu gibi.

4.2. TÜRKİYE'DE DOĞAL KAYNAK YÖNETİMİ İÇİN YAPILAN HUKUKİ DÜZENLEMELER

4.2.1. Çevre Kanunu

1983 yılında yürürlüğe giren Çevre Kanunu 1982 Anayasası'nın 56. maddesine istinaden çıkarılmış olup, sonrasında çeşitli tarihlerde, çeşitli defalar Kanun Hükmünde Kararnameler (KHK) ile değişikliğe uğratılmıştır.

Kanunun 1. maddesinde "kanunun amaçları" olarak belirtilenlerden bir tanesi *"Ülkenin bitki ve hayvan varlığı ile doğal ve tarihsel zenginliklerinin korunarak, bugünkü ve*

gelecek kuşakların sağlık, uygarlık ve yaşam düzeyinin geliştirilmesi ve güvence altına alınması için yapılacak düzenlemeleri ve alınacak tedbirleri, ekonomik ve sosyal kalkınma hedefleriyle uyumlu olarak belirli hukuki ve teknik esaslara göre düzenlemek" olarak ifade edilmiştir [131]. Bu kanun kapsamında 19 Ekim 1989 tarihinde, 383 sayılı KHK ile "*Özel Çevre Koruma Kurumu*" kurulmuş ve 9 Ağustos 1991 tarihli 444 sayılı KHK ile Çevre Bakanlığı'na bağlı ve tüzel kişiliğe sahip "*Özel Çevre Kurumu Başkanlığı*"nın kurulması ile bu kurumun teşkilat ve görevlerine ilişkin esaslar düzenlenmiştir.

Yine Çevre Kanunu'nun 17. maddesine göre; çevre kirliliğinin önlenmesi ve çevrenin iyileştirilmesi için "*Çevre Kirliliğini Önleme Fonu*" kurulmuştur. Kanunda belirtilen iştirak payları çevre kirliliğine neden olan işletmelerden 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre mal memurlarınca tahsil edilmektedir.

Çevre Kanunu'nun ülke mevzuatına kattığı bir diğer yenilik 10. maddesine istinaden geliştirilen *Çevresel Etki Değerlendirmesi* (ÇED) uygulamasıdır [132]. Bir faaliyet gerçekleşmeden önce çevreye verebileceği zararların belirlenmesi ve önlenmesine yönelik gerekli tedbirlerin mevzuat çerçevesine alınması amacıyla düzenlenen ÇED Yönetmeliği 7 Şubat 1993'te yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Zaman içinde yönetmelik değişikliklere uğramıştır.

Yine çevre kanunu kapsamında gerçekleştirilen, Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP)'nda yer alan orman kaynakları yönetimine stratejik yaklaşım altında, öncelikle envanter oluşturulması ve işlevsel bölümlere yapılması gereği belirtilmiştir [133]. Sonrasında orman ürünleri üretimine dönük alanlar gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, biyolojik çeşitlilik alanları, su üretim alanları üzerine önemli saptamalar ve öneriler mevcuttur.

4.2.2. Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu

14.04.1982 tarih ve 2658 sayılı kanunla katılımının uygun bulunduğu Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair sözleşme, 23.05.1982 tarih ve 8/4788 sayılı Bakanlar Kurulu Kararıyla onaylanarak, 14.02.1983 tarih ve 17959 sayılı Resmi

Gazete'de yayımlanmıştır [134]. Sözleşmenin 2. maddesine göre, "... tükenme tehdidi altındaki hayvan ve bitki türlerinin yetiştigi kesinlikle belirlenmiş alanlar" doğal miras sayılmaktadır. Sözleşmenin 5. maddesine göre ise, "sözleşmeye taraf olan her devlet topraklarındaki kültürel ve doğal mirasın korunması, muhafazası ve teşhiri amacıyla etkili ve faal önlemlerin alınmasını sağlamak için, mümkün olduğunca her ülkenin kendi koşullarına uygun biçimde çaba göstermesi" beklenmektedir.

Sözleşmenin içselleştirilmesi kapsamında, 23 Temmuz 1983'te 2863 sayılı, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu çıkartılmıştır. Kanunun 6. maddesine göre, özelliği olan ağaç ve ağaç toplulukları taşınmaz doğa varlıkları arasında sayılmaktadır [135].

4.2.3. Milli Parklar Kanunu

2873 sayılı Milli Parklar Kanunu, 9 Ağustos 1983 tarihinde 18132 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe girmiştir.

1. maddeye göre kanunun amacı; yurdumuzdaki milli ve milletlerarası düzeyde değerlere sahip milli park, tabiat parkı, tabiat anıtı ve tabiatı koruma alanlarının seçilip belirlenmesine, özellik ve karakteri bozulmadan korunmasına, geliştirilmesine ve yönetilmesine ilişkin esasları düzenlemektir [136].

2. madde de, milli park, tabiat parkları, tabiat anıtları, tabiatı koruma alanları tanımlanmıştır. Milli park özelliği taşıyan alanların belirlenmesi, planlanması, kamulaştırılması ve korunması usulü, kanunda açıkça belirtilmektedir. Bu amaçla Çevre ve Orman Bakanlığı yetkili kılınmıştır.

Kanun kapsamındaki alanlarda, doğa ve ekolojik denge ile doğal ekosistem değerinin bozulması, yaban hayatının tahrip edilmesi, bu alanların özelliklerinin bozulması ya da değiştirilmesine neden olan veya olabilecek faaliyetler, toprak, su, hava kirlenmesine yol açabilecek işlerin yapılması, doğal dengeyi bozabilecek her türlü orman ürünleri üretimi, avlanma ve otlatma yapılması, kamu yararı açısından kesin bir zorunluluk bulunmadıkça yapı ve tesis kurulması ve işletilmesi, yasaklanmıştır.

4.3. ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN TÜRKİYE UYGULAMALARI

4.3.1. Ramsar Sözleşmesi Uygulamaları

Özellikle su kuşları yaşama ortamı olarak uluslararası öneme sahip sulak alanlar hakkında sözleşme 02.02.1971 yılında imzalanmış, 03.12.1982 tarihinde Paris Protokolü ile değiştirilmiştir. Türkiye'de 28.12.1993 gün ve 3958 no'lu katılım, Bakanlar Kurulu 15.03.1994 gün ve 54354 no'lu kararla kabul edilmiştir [134].

Sözleşmenin kabulünden sonra; 2. ve 3. maddeleri uyarınca Burdur Gölü, Kuş Gölü (Manyas), Seyfe Gölü, Göksu Deltası ve Sultan Sazlığı uluslararası listeye dahil edilerek koruma altına alınmıştır. Bu amaçla Devlet Su İşleri (DSİ) Çevre ve Orman Bakanlığı Milli Parklar Av ve Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü ile yapılan projeler çerçevesinde birlikte çalışılmaktadır [137].

Yine bu amaçla oluşturulan Ulusal Sulak Alan Komisyonunun 1. toplantısında alınan karar gereği *"2003-2008 Ulusal Sulak Alan Stratejisi"* hazırlanmıştır [139]. Stratejik program, sulak alanların korunmasında ve akılcı kullanımında tüm kurum ve kuruluşlar için rehber olmak üzere düzenlenmiştir. Türkiye sözleşmeye taraf olduktan sonra sulak alanların drenajını öngören projeleri programından çıkarmış, ayrıca ekolojik karakterini olumsuz etkileyecek birçok projeyi revize etmiştir. (Bu zamana kadar sulak alanların kurutulması ve drenajı çalışmalarını yürüten DSİ bundan sonra, sulak alanların rehabilitasyonunda önemli rol oynamış ve projelere aktif katılım göstermiştir.) Yine bu kapsamda, bataklıkların kurutulup toprak kazanılmasına dair kanun yürürlükten kaldırılmıştır. Ancak hala geçmişte uygulanan projeler nedeni ile, Ramsar alanları da dahil olmak üzere pek çok sulak alanda problem yaşanmaktadır.

30 Ocak 2002 tarihinde yürürlüğe giren Sulak Alanların Korunması Yönetmeliği bu konuda uzun yıllar sıkıntısı çekilen hukuki boşluğu büyük ölçüde doldurmuştur. Özellikle yönetmelikle kurulan *"Ulusal Sulak Alan Komisyonu"* yukarıda ifade edilen kurumlar arasında iletişimin ve işbirliğinin geliştirilmesi bakımından önemli bir mekanizma olmuştur.

4.3.2. Barselona Sözleşmesi Uygulamaları

Bir diğer anlaşma Akdeniz'de biyolojik çeşitliliğin korunmasına yönelik olarak Barselona Sözleşmesi kapsamında yapılanlardır. Sözleşmenin, uygulamaya dönük "*Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyolojik Çeşitlilik Protokolü*" 1995 yılında revize edilmiştir. Protokolün ilk hali, "*Akdeniz'de Özel Olarak Korunan Alanlara Ait Protokol*"dür.

Türkiye protokole taraf olduktan sonra, konuyla ilgili ulusal uygulamalardan sorumlu bir otorite olarak Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı'nı 1989 yılında kurmuş ve bugüne kadar 14 adet alanı, Özel Çevre Koruma Bölgesi olarak tespit ve ilan edilmiştir. Akdeniz'de Özel Koruma Alanları ve Biyoçeşitliliğe İlişkin Protokol kapsamında BM Çevre Programı tarafından Türkiye' de 12 adet alan özel koruma alanları listesine alınmıştır. Bunlardan 9 tanesi Özel Çevre Koruma Bölgesi olup, 3 tanesi Milli Park niteliğindedir [138]. Özel Koruma Alanlarını tespit çalışmaları ile ilgili değerlendirmelerde; ekolojik, sosyal, ekonomik, bölgesel ve pratik ölçütler dikkate alınmaktadır.

4.3.3. Bern Sözleşmesi Uygulamaları

Sözleşme 1979 yılında "*Yaban Hayatı ve Yaşam Ortamlarını Koruma Sözleşmesi*" adıyla Bern (İsviçre)'de imzalanmıştır. Sözleşme,

- Yabani flora ve faunanın korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerekliliği,
 - Yabani flora ve faunanın estetik, bilimsel, kültürel, rekreasyonel, ekonomik ve özgün değerinde doğal bir miras olduğunun farkedilmesi,
 - Biyolojik dengelerin devamlılığı için yabani flora ve faunanın temel rolünün bilinmesi,
 - Yabani flora ve faunanın birçok türlerinin ciddi biçimde tükenmekte olduğunun ve bazılarının yok olma tehlikesi ile karşı karşıya bulunduğunun anlaşılması,
 - Doğal yaşama ortamlarının korunmasının, hükümetlerin ulusal amaçları ve programlarında göz önünde bulundurulması lüzumu,
 - Özellikle göçmen türlerin korunmasında uluslararası işbirliğin gerekliliği,
- nedenleriyle uygulamaya geçirilmiştir [138].

Türkiye 1984 yılında sözleşmeye taraf olmuş, ancak sözleşmenin ekinde yer alan korunacak bazı memeli, kuş ve sürüngen türlerine çekince koymuştur [134].

Sözleşme ile iki yılda bir sözleşme çerçevesinde oluşturulan Daimi Komite'ye koruma çalışmaları ve türlerin durumlarını belirten ülke raporlarının gönderilmesi koşulu getirilmiştir. Bu rapor Çevre ve Orman Bakanlığı tarafından hazırlanarak komiteye iletilmektedir [140].

1937 tarihli Kara Avcılığı Kanunu 2003 yılında yürürlüğe giren 4915 sayılı kanun ile yürürlükten kaldırılmıştır [141]. Yeni kanunun amacı, sürdürülebilir av ve yaban hayatı yönetimi için av ve yaban hayvanlarının doğal yaşam ortamları ile birlikte korunmalarını, geliştirilmelerini, avlanmalarının kontrol altına alınmasını, avcılığın düzenlenmesini, av kaynaklarının milli ekonomi açısından faydalı olacak şekilde değerlendirilmesini ve ilgili kamu ve özel hukuk tüzel kişileri ile işbirliğini sağlamaktır. Kanunun ilk maddesinden de anlaşılacağı üzere amaç sadece avlanmak değil aynı zamanda bu hayvanların yaşam ortamlarıyla birlikte korunmalarını sağlamaktır. 4915 sayılı kanun, uluslararası eğilimlere de paralel olarak biyoçeşitliliğin korunması ve sürdürülmesine hizmet eder görünmektedir [60].

4.3.4. Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi

1992 yılında Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komitesi tarafından düzenlenen, dünya zirvesinde Birleşmiş Milletler Genel Kurulu tarafından çölleşme ve kuraklıkla yüzyüze olan ülkelerin bu sorunlarını yasal bir enstrüman çerçevesinde ele almak üzere çölleşme ile mücadele hükümetler arası müzakere komitesi kurulmuştur. Komitenin çalışmaları sonucunda 14-15 Ekim'de imzaya açılan sözleşme 26 Aralık 1994'de yürürlüğe girmiş, sözleşmeyi Haziran 2004 tarihi itibarıyla 191 ülke imzalamıştır.

Türkiye, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'ne 11 Şubat 1998 tarih ve 23258 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan 4340 sayılı yasa ile 1998 yılında taraf olmuş, bu tarihten itibaren sözleşmenin IV'üncü eki olan "*Kuzey Akdeniz Bölgesel Uygulama Eki*" çalışmalarında aktif olarak yer almaya başlamıştır.

Çölleşme; sözleşmenin 1. maddesine göre kurak, yarı kurak ve kuru alt nemli alanlarda iklim değişimleri ve insan aktivitelerinin de dahil olduğu, çeşitli etmenlerin sonucunda oluşan "*arazi bozulumu*" olarak tanımlanmıştır. Aynı madde de yer alan arazi bozulumu tanımı ise; "*doğal olaylar ve/veya insan aktiviteleri nedeni ile orijinal doğal ekolojik görevinin ve/veya uygun şekildeki ekonomik işlevinin sürdürülebilirliğinin çok uzun olamayacak kadar zarar görmesi*" şeklindedir [142]. Bu tanım çerçevesinde bakıldığında dünyanın %25'inde çölleşme vardır. Mevcut iklimik, edafik ve demografik koşulların aynı şekilde seyretmesi halinde Türkiye'nin 55 sene sonra çöl alacağı NASA'nın 1985 yılında yayınlanan raporunda belirtilmiş ve ülkemizin çölleşme sürecine girmiş olduğu Rio Zirvesinde teyit edilmiştir.

Yakın dönem uluslararası sözleşmelerin en önemlilerinden biri ve içeriği itibariyle Türkiye'yi yakından ilgilendiren Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi'nin yansımaları bu bölümde anılan sözleşmelerden biraz farklıdır. Yeni dönem sözleşmelerde, özellikle küresel ölçekte olanlarda, ulusal bildirimlerin ve anlaşma çerçevesinde belirlenen ölçüt ve göstergelere göre yapılan ulusal çalışmaların, uluslararası anlaşmanın yıllık olağan toplantılarında sunumu beklenmektedir.

Sözleşmenin uygulanması için en önemli mekanizmalardan biri Ulusal Eylem Programlarının oluşturulmasıdır. Sözleşme kapsamında hazırlanması gereken Ulusal Eylem Planı, kurumsal yetki kargaşası sebebiyle uzun süre hazırlanamamıştır. Çevre ve Orman Bakanlıklarının birleştirilmesi ve Ulusal Odak Noktasının Bakanlık APK birimine geçmesi ile, başkanlık bünyesinde "*Çölleşme ile Mücadele Şube Müdürlüğü*" kurulmuştur.

Çölleşmeyle Mücadele Ulusal Eylem Programı'nın hazırlanmasına 2003 yılından itibaren hız kazandırılmış ve Türkiye Toprak Bilimi Derneği öncülüğünde Çevre ve Orman Bakanlığı koordinatörlüğünde yürütülen çalışmalar sonucunda, Ulusal Eylem Planı 9 Mart 2005 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir [142].

Görüldüğü gibi yeni dönem BM anlaşmalarının bir farklılığı vardır. Bu anlaşmalar özünde politik taahhütlerden oluşmakta, ancak taraflarına yükledikleri hükümlerle

uygulamaya dönük çalışmalara fırsat sağlamaktadırlar. Bu şekilde anlaşma tüm ülkeler için aynı ölçüt ve göstergeler ile içselleştirilmektedir.

Ulusal Eylem Planı'ndan beklenen sonuçların sağlanabilmesi için Çölleşme İle Mücadele Ulusal Eylem Planı'na ilişkin bir genelge yayımlanmıştır [143].

Ulusal Eylem Planı'nda, Çevre ve Orman Bakanlığı etkinlikleri başlığı altında, ormancılık sektörü beklentileri şu şekildedir: *"Bakanlık çalışmalarını, kuruluş yasası ile belirtilen görevlerini, hükümet programları, Beş Yıllık Kalkınma Planları ve bu planlara göre hazırlanan Özel İhtisas Komisyonu Raporları, Ormancılık Ana Planları, Orman Amenajman Planları ve diğer ilgili kanun ve mevzuata göre yürüttüğü"* söylenmekte ve *"bakanlığın taraf olduğu ya da izlemeye özen gösterdiği uluslararası sözleşmeler ve süreçlerden kaynaklanan yükümlülüklerin yerine getirilmesine veya bu mekanizmalarla ortaya çıkan yeni gelişmelerin ve tekniklerin ülkemiz koşullarında uygulanabilirlikleri ölçüsünde çalışmalarda yer almasına çalışıldığı"* ifade edilmektedir. Bundan hareketle Ulusal Çevre Eylem Planı (UÇEP) ve Ulusal Ormancılık Planı'nın hazırlandığı her iki belgenin de ilgili tüm sektörlerin ve tarafların aktif katılımı ile hazırlanmış belgeler olduğu belirtilmiştir [142].

Özevren ve ark. [144]'a göre çölleşme nedenlerinin hemen tamamının ormancılık sektörü ile doğrudan veya dolaylı olarak ilişkisi vardır. Çölleşme İle Mücadele Ulusal Eylem Planı'nda öngörülen düzenlemeler, yapılan çalışmalar ve ilgili kurumlarca öngörülen sürede yapılacak faaliyetler içerisinde yer alan 63 eylemin 50 adedi Çevre ve Orman Bakanlığı sorumluluğu içerisinde kalmaktadır.

Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programında öngörülen düzenlemeler, yapılan çalışmalar ve ilgili kurumlarca öngörülen sürede yapılacak faaliyetlerle ilgili, tez kapsamında incelenen konular dahilinde, Ulusal Eylem Planı'nda yer alan eylemler şu şekilde özetlenebilir [142]:

Eylem 28: Arazi Yetenek Sınıfları İle İlgili Belirlemelerin Türkiye Koşullarına Göre Güncelleştirilmesi. Bu eylem altında yapılacak işler bölümünde; *"sürüme elverişli olmayan VI ve VII sınıftan 6,3 milyon hektara yakın arazinin yeniden etüd edilerek*

tarım yapılamaz duruma gelenlerin belirlenmesi, bu alanların mera ve orman kullanımına bırakılmasının sağlanması" ve "Bu arazilerin çoğunun mera veya orman kullanımına bırakılmasının sağlanması için gerekli düzenlemelerin yapılması", hedeflenmiştir.

Eylem 32: Sağlıklı Bir Planlama İçin Gerekli Olan Arazi ve Su Varlığı Envanterlerinin Çıkarılması ve Buna Dayalı Ulusal Bir Veri Bankası Oluşturulması. Bu eylem için havza ve il bazında arazi varlığı ve su envanterleri yapılmıştır, ülke genelinde veri bankası oluşturacak düzeyde arazi ve su envanter yapılması planlanmaktadır.

Eylem 35: Türkiye Tarafından İmzalanan Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Kararlarının Yerine Getirilmesi. Bu amaçla *"Ulusal Biyoçeşitlilik Strateji ve Eylem Planının (UBÇSEP)"* hazırlandığı ifade edilmekte ve, *"biyolojik çeşitliliğin korunması için GEF-II kapsamında yürütülen çalışmaların yaygınlaştırılması", "Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin kararlarının yerine getirilmesi için ilgili kurumlarca koordinasyon sağlanması", "Doğal alanların kaybına neden olan ve koruma alanları dışındaki biyolojik çeşitliliğin ve yaşam ortamlarının korunması için yasal düzenlemelerin yapılması", "Biyolojik çeşitlilik konusunda tüm kamuoyunun bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi çalışmalarının planlanması"* gereği belirtilmektedir.

Eylem 38: Erozyon Kontrol Önlemlerinin ve Tekniklerinin Geliştirilmesi ve Yaygınlaştırılması: Bu eylemleri gerçekleştirmek için *"Dünyanın çeşitli yörelerinde uygulanmakta olan toprak ve su muhafaza yöntemlerinin ülkemiz koşullarına adapte edilmesi" ve "Toprak koruma ve erozyonla ilgili olarak, Akdeniz'e kıyısı olan ülkelerde uygulanmakta olan metodolojilerde birliktelik sağlanması"* planlanmaktadır.

Eylem 40: Sulama Sistemlerinin Performansının İzlenmesi. Bu eylem için sulama suyu fiyatlandırılması yapılmaktadır. Bu amaçla sulama sistemlerinin performansının (sulama oranı, sulama randımanı, su teminindeki eşitlik, güvenilirlik, yeterlilik vb.) izlenmesi, aksayan yönlerin tespit edilmesi ve düzeltilmesi için izleme ve değerlendirme

* Bu şekilde orman kullanımına yönelik arazilerin tespiti, Kyoto Protokolü çerçevesinde yer alan Temiz Kalkınma Mekanizması altında gerçekleştirilen ormanlaştırma, yeniden ormanlaştırma çalışmaları için de yardımcı unsur olarak kullanılabilir.

ünitelerinin kurulması" ve *"sulama ücretinin sulanan alana göre değil, harcanan su miktarına göre yapılması çalışmalarının gerçekleştirilmesi"* planlanmaktadır.

Eylem 47: Ekosistemlerin Bozulmalarının Engellenmesi ve Bozulmuş Ekosistemlerin Onarımı İçin Koruyucu Önlemler Alınması. Bu amaçla yapılacaklar arasında;

- ◆ Ekonomik değerli bitki ve ağaç topluluklarının korunması ve sayılarının arttırılması için pilot projelerin hazırlanması,
- ◆ Ender, geleceği tehlikede, endemik vb. özelliklere sahip türlerin yetiştiriciliğinin desteklenmesi,
- ◆ Bitkisel gen kaynaklarının yerinde korunmasına yönelik çalışmalara yöre halkının katılımını ve ekonomik olarak güçlendirilmesini sağlayıcı önlemlerin desteklenmesi,
- ◆ Doğal bitki örtüsü ve endemik türlerin belirlenme ve tescilindeki ortak ölçütlerin kullanılması

sıralanmaktadır.

Eylem 50: Su Kalitesi Koruma Programlarının Toprak Erozyonu Kontrol Programları ile Birleştirilmesi. Bu çerçevede planlanan çalışmalardan biri; ilgili "Su üretim havzalarında odun üretimine dönük ormancılık etkinliklerinin yapılmayıp, sahaların muhafaza ormanı statüsüyle korumaya alınması"dır.

Eylem 15: Orman alanlarının azalmasına neden olan yasal düzenlemelerin kaldırılarak bunların yerine ormanların sürdürülebilirliğini sağlayacak yeni yasal düzenlemelerin getirilmesi. Bu kapsamda,

- ✧ Orman Kanununun 2/B maddesi uygulamalarının durdurulması için yasa değişikliği yapılması,
- ✧ Hava kirliliğinin orman ağaçları üzerindeki olumsuz etkisini azaltmak amacıyla 1986 yılında uygulamaya konulan *"Hava Kalitesinin Korunması"*na İlişkin Yönetmelik'teki değerlerin, vejetasyonun korunmasını sağlayamaya uygun değerlere indirilmesi için gerekli çalışmalar yapılması.

Eylem 19: Doğal kaynakların korunması ve yönetimi ile ilgili yasa, tüzük ve yönetmeliklerin güncelleştirilmesi,

Eylem 20: Su yasasının çıkartılması. Bu kapsamda

- Yer üstü su kaynaklarının tahsisi, sektörel ve sektörler arası kullanımının planlanması,
- 167 sayılı yer altı su yasasının günün ihtiyaçlarına cevap verecek şekilde yeniden düzenlenmesi,
- Kişi başına düşen içme-kullanma suyu miktarları, turizm ve sanayideki gelişmelerde dikkate alınarak uzun vadeli planlama çerçevesinde incelemelerin yapılması,
- İçme kullanma suyunun sektörler arası dağılımının yapılması,
- Su hakları ve yasalarında reform yapılması ve sektörler arasında su tahsisi için süreçlerin iyileştirilmesi.

Ulusal eylem programında ayrıca, yeni çevrecilik akımına dikkat çekilmekte, yeni çevreciliğin, çevresel masraf ve faydaları politika hazırlamada çarpan olarak devreye sokma çabasında bulunduğu dikkat çekilmekte, yerel halkın çevre stratejilerinin merkezine oturtulduğuna ve çevreye zararların davranışsal nedenlerini teşhis edip bunlarla uğraşmakta olduğuna değinilmekte ve bu yaklaşımın çevre yönetiminde devrim niteliğinde olduğu vurgulanmaktadır [142].

İlkelerin özüne bakıldığında yönetim modelinin yansıması olduğu görülmektedir. Söylemler, ticari idari, siyasi üçgenini içindedir. Bu anlamda ilkelerin açık uçlu oldukları söylenebilir.

4.4. ULUSLARARASI SÜREÇLERİN MEYDANA GETİRDİĞİ DÜZENLEMELER

4.4.1. Türkiye Gündem 21

Rio çıktılarından biri olan Gündem 21'in 28. Bölüm, 2. maddesi, a fıkrasına göre *“1996 yılına gelindiğinde, her ülkedeki yerel kurumların çoğu kendi nüfusları ile bir danışma süreci üstlenmiş ve topluluk için bir “Yerel Gündem 21” konusunda konsensus sağlamış”* olmalıdırlar. 3. maddeye göre ise, her yerel kurum, vatandaşları, yerel örgütler ve özel teşebbüslerle diyaloga girmeli ve bir *“Yerel Gündem 21”* benimsemelidir. Bu maddelere istinaden Türkiye, Aralık, 1997'de T.C. Çevre Bakanlığı

organizatörlüğünde Türkiye Ulusal Gündem 21 Hazırlanması ve Uygulaması Projesi geliştirmiştir [145].

Ulusal Gündem 21, Gündem 21'in çevirisinden öteye gidememiştir. Ülkeye özgü ifadeler hemen hemen hiç yoktur. Yöresel sorunların yerel yönetimler inisiyatifine bırakılması ve bölgesel sorunlara uluslararası platformlarda çözüm aranması söylemleri Gündem 21 ile benzeşmektedir. Yine bu kapsamda, sürekli ve dengeli gelişme için toplumsal katılımın gerekliliği üzerinde durulmuştur. Ancak toplumsal katılımı yerel halkın yer alması söylemi yerine yerel yönetimlerin siyasi anlamda güçlendirilmesi üzerinde durulmuştur.

Gündem 21'in bir başka eleştiri konusu, tatlı su kaynaklarının sürekli ve dengeli bir biçimde geliştirilmesi, yönetimi ve kullanılması konusu içinde su ekosisteminin korunması da dahil, hiçbir şekilde ormanın çıktısı olduğuna dair bir atıfta bulunulmayıdır. Su kaynakları kullanımı ve geliştirilmesi ile ilgili entegre bir yönetim için koordinasyon ve işbirliğinin gerekli olduğu kurumlar arasında (o dönem ismi ile) Orman Bakanlığı da sayılmakta iken, bakanlık ile ilişkilendirilebilecek hiçbir unsur yer almamaktadır.

Ormanların sürekli ve dengeli gelişmesi ve biyolojik çeşitliliğin korunması başlığı altında orman ürün ve hizmetlerinden sadece, biyolojik çeşitlilik için alt başlık ayrılması bunun dışında hiçbir ürün ve hizmet için açıklama getirilmemesi düşündürücüdür. Ormanların Sağladığı Çeşitli Yarar ve Hizmetlerin Sürekli ve Dengeli Biçimde Sürdürülmesi başlığı altında bile *"ormanların sağladığı çeşitli yararlar"* sıralanmamış *"çeşitli yarar ve hizmetlerin sürekli ve dengeli bir biçimde"* nasıl *"sürdürüleceği"* açıklanmamıştır. Biyolojik çeşitliliğin korunması altında gösterilen gerekçelerde, *"biyolojik kaynakların ve çeşitliliğin sürekli ve yüksek düzeyde kar yaratmaya uygun bir sermaye malı olduğu, biyo teknolojiye kullanım imkanlarına sahip bulunduğu, ilaç, gıda ve hayvancılık sektörü girdisi olarak ticaret konuları arasında yer aldığı"* belirtilmiştir. Bu hali ile neden biyolojik çeşitliliğe ayrı bir başlık hazırlandığı çok açıktır. Gündem 21 yerel kalkınma prensiplerinin ortaya konulmasından çok, doğal kaynakların küresel düzeyde ticarileştirilmesi amacına hizmet eder görünmektedir.

Ulusal Gündem 21'in bazı tespitleri şu şekilde özetlenebilir [145]. Giriş bölümünün 19. paragrafında, “*çevre sorunlarının genellikle yöresel ve yerel düzeyde olduğu ve az sayıda çevre sorununun bölgesel ve gerçek alanda ulusal / uluslararası bir nitelik taşıdığı göz önünde bulundurularak, yöresel düzeydeki çevre sorunlarının çözümü esas itibariyle başta belediyeler olmak üzere yerel yönetimlerin sorumluluğuna bırakılmalı, çevre merkez yönetimi ve onun taşra teşkilatının bu alandaki işlevi, ölçüm, standart saptama ve uygulatma, teknik ve gerektiğinde mali yardım ile sınırlanmalıdır*” denilmektedir. Paragrafin devamında “*bölgesel düzeydeki çevre sorunlarının saptanması, gözetimi ve çözümü amacıyla, somut projeler geliştirilmesi, çevre sorunlarının çözümü için yerel yönetim birimleri arasında eşgüdüm sağlanmasının sorumlusu Çevre Bakanlığı ve mali ve teknik desteği ile cihazlandırılmış bakanlığın taşra teşkilatı olmalıdır*” söylemi yer almaktadır.

23. paragraf, çevre yıkımının ve kırımının, özellikle, Dünya Bankası, Dünya Ticaret Örgütü... vb. ticari kuruluşlarca savunulan, en önemli nedeni olarak gösterilen çevrenin ortak mal niteliği tartışmasından kaynaklandığına değinmektedir. Paragrafta ortak mal kabul edilen çevrenin, “*çevresel değerlerin bozulması, çevrenin kirlenmesi, yaşam ortamının yaşanırılığının yitirilmesi, çözüme kavuşturulamamış sorunlar*” olarak tanımlanmakta, ancak “*çevrenin herkesin malı olması ya da hiç kimseye ait olmamasının sahipsiz olduğu anlamına gelmediği*” ve çözüm yolunun “*sahiplenilmekten*” geçtiği inancı belirtilmektedir.

26. paragraf, Ulusal Gündem 21'in neden önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Bu paragrafta “*çevre sorununun soyut ya da bağımsız bir sorun olmadığı, mutlaka iktisadi ve toplumsal faaliyetlerle ve daha önemlisi gelişme politikaları ile birlikte ele alınması, hatta bütün toplumsal stratejinin bu gözlem üzerine bina edilmesi gerekliliği*” ifade edilmektedir. Paragrafta ayrıca, Ulusal Gündem 21'in yoğunlaştığı noktalar, “*toplumun ekonomik ve sosyal gelişmesi ile doğal ve tarihi çevrenin korunması ve kollanması süreçlerinin bir araya getirilmesi*” ve “*çevrenin korunması ve kollanması işinin toplumun çeşitli kesimlerinin aktif katılımı ve planlanması, yönetilmesi, denetlenmesi süreçlerinin kolaylaştırılması ve önlerindeki engellerin kaldırılması*” olarak belirtilmektedir. Aynı ifadenin devamı 27 ve 28. paragraflarda katılımcılık olarak karşımıza çıkmaktadır. Merkezi hükümetin, uygun stratejileri, gerekirse planları ortaya

koyması, gerekli idari ve yasal yapıyı oluşturmakla yükümlü olduğu, ancak Rio Deklarasyonuna yapılan atıfla, katılımın mutlak gerekliliği vurgulanmaktadır. Katılım siyasal bir süreç olarak tanıtılmaktadır.

Ulusal Gündem 21'de milli muhasebe sistemi ile çevre muhasebe sisteminin birleştirilmesine de dikkat çekilmiştir. Bu kapsamda, *“çevre politikalarının rasyonel temellere oturtulma güçlüklerinden bir tanesinin ortaya çıkan kayıp ve kazançların para cinsinden değerler olarak ifade edilememiş olmalarından kaynaklandığı”* belirtilmiş, özellikle *“piyasalarda arz talep yapısına bağlı bir fiyatlandırma sürecine sahip olmayan ürün ve hizmetlerin, çevre amaçlı olarak hızla geliştirilen çeşitli tekniklerle fiyatlandırılarak, iktisadi gelişme politikaları ile çevre politikalarının birleştirmeye yönelik anlayışın yerleşmesine ve iktisadi değerlendirmelerin yapılmasına imkan sağladığı”* ifade edilmiştir. Bu şekilde, doğal kaynak sermayesini daha yoğun kullanarak, çevre kaynaklarının fiyatlarının sıfır olarak kabulünden dolayı, sosyal karları daha yüksek görünen projelerdeki yanılsamanın ve yanlış projelerin onaylanması hatasının giderilmesi amaçlanmaktadır.

4.4.2. Türkiye Ulusal Ormancılık Programı

IPF /IFF /UNFF süreçleri bilindiği gibi, prensipte yasal bağlayıcı olmayan araçlar olarak devam etme kararı ile açık uçlu süreçlere dönüşmüştür. Bu süreçler dahilinde tartışılan pek çok ölçüt ve gösterge yasal olarak bağlayıcı araçların altlığını oluşturmaktadır ve bu ölçüt ve göstergeler esasen UOP'larda temel yapı unsurları olarak kabul edilmektedir.

IPF /IFF /UNFF süreçlerinin en önemli çıktılarından biri Ulusal Ormancılık Programları olmaktadır. UOP'lar, süreç dahilinde tartışılan ve kararlaştırılan pek çok ölçüt ve göstergenin uygulama aracı olarak değerlendirilmektedirler. Türkiye UNFF'ın çağrısı ile gönüllü olarak sunulan ulusal raporların birincisini UNFF-4'te sunmuştur [37]. Bu kapsamda yapılan UOP tanıtımında program çalışmalarına 2001 yılında başlandığı ve 2003 yılında bitirildiği belirtilerek, program içerisinde 31 politika, 57 strateji ve 146 eylem önerisinin yer aldığı ifade edilmiştir. Bu çalışmanın, orman sakinleri, STO'leri, akademisyenler, ormancılık sektörü temsilcileri ve diğer hükümet departmanları ile

birlikte geliştirildiği ve sürecin BM Tarım ve Gıda Örgütü desteğinde yürütüldüğü vurgulanmıştır. Programın Türk Ormancılığı'nın mevcut durumuna bir bakış sağladığı ve yine programın içeriğinde, SOY'nin ekosistem yaklaşımı altında çok işlevli orman yönetimi olarak sunulduğu dile getirilmiştir.

Türkiye'de IPF /IFF süreçlerinin uygulanmasına dair ulusal raporlar sunulmuştur [35,40]. Bu raporlarda, *"ormancılık sektörüne bakış"* başlıklı bir değerlendirmenin DB yardımcılığında yürütüldüğü, UOP'nin ise FAO'nun desteklediği, *"Türkiye Ulusal Ormancılık Programı'nın Hazırlanması Projesi TCP/TUR/0066(A)"* çerçevesinde gerçekleştirildiği belirtilmiştir. Raporda, hem sektöre bakışta hem de UOP'nin hazırlanmasında IPF /IFF eylem önerilerinin dikkate alındığı vurgulanmıştır. IPF /IFF önerilerine karşılık yapılan çalışmalar belirtilmiştir. Bu çalışmalar ağırlıklı olarak envanter oluşturma, koruma alanları belirleme, kaçak kesimlerin önlenmesi, odun dışı ürünlerin ve hizmetlerin arz-talep değerlerinin uzun dönemde belirlenmesi ve SOY ölçütlerinin uygulanabilirliği üzerinde yoğunlaşmaktadır

UOP, toplumun artan ve değişen ormancılık taleplerinin karşılanması için kısa, orta ve uzun vadede ortaya konacak strateji ve bunlara ilişkin eylemlerin kimler tarafından, hangi amaçlarla ve ne zaman gerçekleştirileceğini ortaya koymak amacıyla tasarlanmış [146], ülke orman kaynaklarının sürdürülebilir yönetimi ile toplumun refahına ve kalkınmasına optimum katkının sağlanması temel amaç olarak belirlenmiş, bunu gerçekleştirmek üzere, ormanların korunması, geliştirilmesi ve orman kaynaklarından yararlanma olmak üzere üç ana amaç türetilmiştir. Program 2004-2023 döneminde uygulanacak, Türkiye ormancılığının genel politika, strateji ve eylem önerilerini içermektedir [147].

UOP hazırlanırken, programın ülke içinde ve dışında sürdürülen çalışmalarla, yürütülen programlarla ve imzalanan anlaşmalarla uyumlu olması gözetilmiştir. Bu amaçla programın oluşturulması esnasında yurt dışında aktif uygulamalardan;

- ✓ Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Konferansının (Rio) Ormancılık ile İlgili Kararları (Orman Prensipleri, Gündem 21-Bölüm 11 *"Ormansızlaşma ile Mücadele"*);
- ✓ Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi;

- ✓ Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi;
- ✓ Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Çerçeve Anlaşması;
- ✓ Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanlar Sözleşmesi (RAMSAR);
- ✓ Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme (Paris);
- ✓ Avrupa Peyzaj Sözleşmesi;
- ✓ Nesli Tehlikede Olan Yabani Bitki ve Hayvan Türlerinin Uluslararası Ticaretine İlişkin Sözleşme (CITES);
- ✓ Hükümetlerarası Ormancılık Paneli (IPF), Hükümetlerarası Ormancılık Forumu (IFF), Birleşmiş Milletler Ormancılık Forumu (UNFF) Süreci;
- ✓ Avrupa Ormanlarının Korunması ve Sürdürülebilir Yönetimi Süreci;
- ✓ Sürdürülebilir Orman Yönetiminin Geliştirilmesi ile İlgili Yakındoğu Süreci;
- ✓ Avrupa Yaban Hayatı ve Yaşama Ortamlarının Korunması (BERN) Sözleşmesi;
- ✓ Avrupa Birliği Ormancılık Stratejisi;

anlaşmaları ve programları göz önünde bulundurulmuştur [147].

UOP ile, mevcut ormancılık mevzuatının, ülkenin değişen sosyoekonomik koşulları ve ormancılık politika, strateji ve yaklaşımlarında meydana gelen değişimler ışığında yetersiz kaldığı iddia edilmekte ve geliştirilme ihtiyacında olduğuna dikkat çekilmektedir.

Orman Kaynakları Yönetiminde katılımcılığın geliştirilmesinin son derece önemli olduğu ve bunun yasal düzeyde karşılığının bulunması gereği vurgulanmış dikkat çekilmiş, bu amaçla yapılacak düzenlemelerde göz önünde bulundurulması gereken ilkeler tanımlanmıştır [147]. Bu ilkeler, IPF /IFF /UNFF ve MCPFE'de sunulan ölçüt ve göstergelerle örtüşmektedir.

UOP'da üzerinde en çok durulan konu, ormanların biyolojik çeşitliliğinin korunması konusudur. Bu kapsamda izlenecek genel strateji; *"özel biyolojik çeşitlilik değeri ve zenginliğine sahip orman alanlarının korunan alanlar statüsüne alınması ve amacına uygun planlama, uygulama ve değerlendirme çalışmalarıyla yönetimi"* şeklinde tespit edilmiştir.

Ulusal ormancılık politikası olarak *"kabul edilen ulusal ormancılık ilkeleri ve sürdürülebilir orman yönetimi tanımı çerçevesinde, orman alanlarının, bütünlüğünün, biyolojik çeşitliliğin sağlığının gençleşme kapasitesinin ve verimliliğin korunması ve geliştirilmesini sağlayacak şekilde, çok fonksiyonlu yönetimi, ormancılık faaliyetlerinin, orman teşkilatı ile diğer ilgi gruplarının (yerel halk, hükümetler dışı örgütler , özel sektör, yerel yönetimler, üniversiteler, diğer kamu kuruluşları, toplum kesimleri, vb.) katılım ve işbirliği ile havza bazında entegre olarak planlanması ve uygulanması"* tanımı yapılmıştır. Ayrıca *"yerel düzeyde yetki ve sorumlulukların güçlenmesine gerekli önem ve özenin gösterilerek, uygun kurumsal kapasitelerin, yasal çerçeve ve finansal mekanizmaların oluşturulması"* amaçlanmaktadır. Ulusal ormancılık politikası, ormancılık ana amaçları çerçevesinde detaylandırılmıştır.

IPF /IFF /UNFF ve MCPFE'nin en önemli taleplerinden olan UOP, 2004-2023 gibi uzun süreli bir dönem için hazırlanmıştır. UOP'ın hazırlanmasında katılımcı ve çok sektörlü bir yaklaşımın tercih edildiği belirtilmektedir. Program içerisinde kısa dönemli (2004-2008) Ulusal Eylem Programı da yer almaktadır. Programın hazırlanmasında uluslararası anlaşmalarında göz önünde bulundurulduğu vurgulanmaktadır.

Üzerinde durulan bir başka konu ormancılıkla ilgili yönetsel kararlarda yeni uygulamalara ihtiyaç duyulduğudur. Katılımcılığın geliştirilmesinin son derece önemli olduğuna vurgu yapılarak bunun yasal düzeyde de karşılığını bulması gerektiğinden bahsedilmiştir. Bu söylem hem Gündem 21 hem de IPF /IFF /UNFF süreçlerinde yer alan yaklaşımlarla örtüşmektedir. Bu öneri ile yapılması istenilen yasal değişiklik sadece orman kaynakları yönetimi ile sınırlı kalmayıp, tüm ülke idari ve siyasi yapısını ilgilendiren bir düzeye taşınmaktadır. Bu anlamda da DB ve IMF destekli yerel yönetimlerin güçlendirilmesi istemi ile bütünleşmektedir.

UOP'a göre ulusal ormancılık ilkeleri;

- Sürdürülebilirlik
- Biyolojik çeşitliliğin korunması
- Çok fonksiyonlu (işlevsel) yönetim / faydalanma
- Katılımcılık
- Toplum yararı - faydaların hakça paylaşımı

- Yerel halkın haklarına saygı, kültür ve geleneklerin korunması ve geliştirilmesi
- Şeffaflık
- Sektör içinde ve diğer sektörler ile eşgüdüm, işbirliği, entegrasyon
- Verimlilik / maliyet etkenliği
- Küresel sorumluluk

olarak belirlenmiştir. Dikkat edilirse buradaki tüm kavramlar genel anlamlı, yönetsel kapsamlı ifadelerdir ve sistemin bütünü üzerinde etkilidirler. Sadece biyolojik çeşitliliğin korunması öznel kalmaktadır. Biyolojik çeşitlilik kendi başına bir unsur değil, sistemin içinde ve diğer sistem elemanları ile etkileşim halinde bir bileşendir. Biyolojik çeşitlilik fonksiyonel orman planlamasının öğelerinden biridir. Bu nedenle sistemin tümü için geçerli olan ifadeler biyolojik çeşitlilik içinde geçerlidir. Bir başka açıdan, bir fonksiyonun ilke olarak tanımlanması, diğer fonksiyonlardan ayrılması oldukça düşündürücüdür. Gündem 21'in ticari yaklaşımını da göz önünde bulundurmak gerekir.

UOP'ta biyolojik çeşitliliğe bu derece önem verilirken, su yönetiminden hiç bahsedilmemiştir. Ayrıca BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne 2003'te taraf olduğumuz halde bu konunun ulusal programda yer almaması başka bir eksiklikler. Eylem planları içerisinde, odun dışı orman ürünleri genel tanımı altında tıbbi ve aromatik bitkiler, hayvan yemi, su, meyve, mantar vb. kaynakların yerel ve ülkesel düzeylerde mevcut ve potansiyel faydalanma durumun (arz, talep, pazar durumu) sorunlar, gelişme ihtiyaçları ve olanaklarının belirlenmesi amacıyla kapsamlı bir envanter- araştırma- değerlendirme çalışmasının gerçekleştirilmesi yer almaktadır. Ormanın ürün ve hizmet çıktılarının planda, odun ve odun dışı olarak tanımlanması, tüm dünya süreçlerini dikkate alarak hazırlandığı öne sürülen bir program için düşündürücüdür. İncelenen tüm uluslararası süreçlerde ormanın tüm fonksiyonları tek tek SOY içine yerleştirilip, önemsenirken, 2023'e kadar uzun vadeli düzenlenmiş bir programda bu ölçütlerin dahi dikkate alınmayışı, belli bir formatın idareten doldurulmuş olduğunu çağırıştırılmaktadır.

4.4.3. Amenajman Yönetmeliği

Amenajman hizmetleri, Amenajman yönetmeliğinin 1. maddesinde; *"devlet ormanları, hükmi şahsiyeti haiz amme müesseselerine ait ormanlar ve hususi ormanların envanterinin yapılması, amenajman planlarının düzenlenmesi, yenilenmesi, ara yoklaması, uygulanması, plan değişikliği, denetlenmenin yapılması ve yaptırılmasına ilişkin usul esasların düzenlenmesi"* olarak tanımlanmıştır [148]. Türkiye ormanlarının yönetimi, amenajman planları ile yapılmaktadır. Ağırlıkla odun hammaddesi üretimine yönelik olarak hazırlanan planlar, 04.07.2005 tarihli ve 175 sayılı ve *"Fonksiyonel Planlama Süreci"* konulu emrin yürürlüğe girmesi ile, işlevsel planlama anlayışı ile düzenlenmeye başlamıştır [149]. Fonksiyonel amenajman planları, 2007 yılı içinde hazırlanan *"Fonksiyonel Amenajman Planlaması Arazi ve Büro Çalışmalarına Ait İzahname"* de belirlenen hususlara göre yenilenmektedir.

İlgili iş emrinde, ana orman fonksiyonları olarak, uluslararası sözleşmelerde kabul edilen ekonomik, ekolojik ve sosyal ana başlıkları altında 10 adet orman genel fonksiyonu ve her bir genel fonksiyona ait değişik *"işletme amaçları"* belirtilmiştir (Tablo 4.1).

Fonksiyonel planlama sürecinin de belirtildiği iş emrinde, konu kapsamındaki denetimlerin, 06.07.2005 tarih ve B18 1 OGM 0 03 03 . 010, 05-62 sayılı genel müdürlük emri ekindeki, *"Orman Amenajmanı Planlama ve Denetim Kılavuzu"*na göre yapılacağı ifade edilmiştir.

Uluslararası süreçlerin amenajman yönetmeliğine yansımaları ise şu şekilde karşımıza çıkmaktadır, Yönetmeliğin 4. maddesinde tanımlanan planlama ilkelerinin a fıkrasında, biyolojik çeşitliliğin korunması ve karbon dengesinin gözetilmesine vurgu vardır. 23. madde de, *"biyolojik çeşitlilik envanteri, planlama biriminde bulunan bitkisel türler, yaban hayvanları, genetik çeşitlilik, ekosistem ve süreç çeşitliliğine ait sayısal verilerin derlenmesi ve yersel dağılım haritalarının düzenlenmesi işlerini kapsar. Disiplinler arası katılımcı anlayış çerçevesinde, ülke ormanlarında biyoçeşitliliği korumaya yönelik konumsal ve zamansal düzenlemeler yapılır. Biyolojik çeşitlilik envanteri, konunun uzmanlarınca hazırlanarak plan yapıcısına verilir"* denilmekte, devamında *"yapılan envanter sonucunda biyolojik çeşitlilik açısından önemli, nesil tehlike altındaki nadir ve*

Tablo 4.1: Fonksiyonel orman planlaması

Ana Or. Fonk.	Genel Orman Fonksiyonları	İşletme Amaçları
1. Ekonomik	1. Orman Ürünleri Üretimi	Kaliteli ve Özellikli Odun Üretimi
		En Yüksek Mik. Endüstriyel Odun Üretimi
		Yakacak Odun Üretimi
		Diğer (Özel Ağaçlandırma vb.)
		Odun Dışı Orman Ürün Üretimi
		Basralı Alanlar (Bal Üretim Alanları)
		Bitkisel Ürünler
		Hayvansal Ürünler
		Su ve Mineral Ürünler
2. Ekolojik	1. Doğayı Koruma	Gen Koruma Ormanı
		Milli Parklar
		Muhafaza Ormanı
		Tabiat Parkı
		Tabiatı Koruma Alanları
		Yaban Hayatı Kor. Ve Gel. Sahaları
		Alpin Zonu
		Doğal Yaşlı Ormanlar
		Ekolojik Etkilenme (Geçiş) Bölgesi
		Hassas Ekosistemler
		Kıyı Ormanı
		Orman Ekosistemini İyileştirme
		Yetiştirme Yeri Çok Kötü Alanlar
		Yüksek Koruma Değeri Taşıyan Alan
		Yüksek Dağ Orman Ekosistemi
		Tohum Meşcereleri
		Tohum Bahçeleri
		Doğayı Koruma
		Sosyal Baskıdan Koruma
	2. Erozyonu Önleme	Çığ Önleme
		Heyelan Önleme
		Taş ve Kaya Yuvarlanmayı Önleme
		Toprak koruma
		Sel - Taşkın Önleme
	3. İklim Koruma	İklim Koruma Asli Amaçlı Tahsis Ormanı
3. Sosyal	1. Hidrolojik	İçme Suyu Koruma
		Kullanma Suyu Koruma
		Su Kaynaklarını Koruma
	2. Toplum Sağlığı	Gürültü Önleme
		Hava Kirliliğini Önleme
		Kent Ormanları
		Sağlık Tesislerini Koruma
	3. Estetik	Estetik Amaçlı Yol Koruma (Yeşil Yol)
		Estetik Görünüm
	4. Ekoturizm ve Rekreasyon	Doğa Yürüyüş Alanı
		Kaya Tırmanış Alanları
		Kuş Gözlem Yerleri
		Rekreasyon (Piknik, Mesire, OİDY, Festival vs.)
		Spor Alanları
		Avlak Alanları
		Turizm Amaçlı Ormanlar
	5. Ulusal Savunma	Askeri Tesis ve Tatbikat Alanları
		Ulusal sınır ve Stratejik Alanlar
	6. Bilimsel	Araştırma Amaçlı
		Arboretum Araştırma Ormanı
		Eğitim Amaçlı
		Fakülte Araştırma
		Ormancılık Araştırma Ormanı

endemik türler vb. alanların belirlendiği yerlerde ormancılık faaliyetlerinin o türün biyolojik özellikleri ile ekolojik isteklerine göre yapılacağı" belirtilmektedir.

25.madde de ise; *"plan ünitesinde bulunan dikili servet ve artımın tamamı hesaplandıktan sonra, plan ünitesinin karbon bilançosunun hesaplanacağı" ve "gerekli hallerde, plan ünitesinin tamamında veya bir bölümünde ortaya çıkan toz tutma ve oksijen üretim miktarlarının da bu veriler yardımıyla hesaplanacağı" ifade edilmektedir.*

Bu şekilde hem biyolojik çeşitlilik envanteri hem de karbon envanteri yapılmaya çalışılmaktadır.

4.5. AVRUPA BİRLİĞİ UYUM SÜRECİNDE YAPILAN UYGULAMALAR

4.5.1. Avrupa Birliği Kararlarını Uyumlaştırma

Doğal kaynakların ve doğal hayatın korunmasına ilişkin mevzuatımızın önemli bir bölümü uluslararası anlaşmalara dayanmaktadır. 1982 Anayasasının 90'ıncı maddesinin son fıkrasına göre *"usulüne uygun yürürlüğe konulmuş milletlerarası anlaşmalar kanun hükmünde"*dir. Bu durumda Avrupa Birliği mevzuatı ile uyumun sağlandığı söylenebilir de, iç hukuk bakımından, pek çok anlaşmanın bakanlar kurulu tarafından imzalanıp resmi gazetede yayımlanmış olmasına karşın, uygun bulma yasalarının henüz çıkarılmadığı görülmektedir. Gerçi doktrinde Bakanlar Kurulunun onayladığı ve resmi gazetede yayımlanan milletlerarası sözleşmelerin uygun bulma yasasına gerek olmaksızın bağlayıcılık kazandıkları noktasında ileri sürülen görüşler vardır. Ancak uluslararası anlaşmaların Türk hukukunda uygulama alanı bulabilmesi bakımından gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu, ya milletlerarası anlaşma hükümlerine gerçekten işlerlik kazandırabilecek olan ve gerekli ceza ve teşvik sistemlerini içeren özel kanunların çıkarılması şeklinde ya da genel nitelikli -örneğin çevre kanunu gibi- bir kanuna yapılacak eklerle olabilir.

Türkiye'nin imzaladığı, Kuşların Korunmasına Dair Uluslararası Sözleşme, Dünya Kültürel ve Doğal Mirasının Korunmasına Dair Sözleşme, Avrupa'nın Yaban Hayatını

ve Yaşama Ortamlarını Koruma Sözleşmesi (Bern); Akdeniz'de Özel Çevre Koruma Alanlarına İlişkin Protokol (Barcelona); Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, CITES, Özellikle Su Kuşları Yaşama Ortamı Olarak Uluslararası Öneme Sahip Sulak Alanların Korunması Sözleşmesi (RAMSAR) AB düzenlemeleri ile uyumludur. Buna karşılık 79/409 sayılı Yabani Kuşların Korunması Hakkında Konsey Önergesi ile 92/43 sayılı Yabani Flora ve Fauna'nın ve Doğal Ortamlarının Korunması Hakkında Konsey Yönergesi halen özel düzenleme bekleyen uygulamalara örnektir [150].

4.5.2. Avrupa Birliği Çevre Ajansı Üyelik

Türkiye, 1999 yılında Avrupa Çevre Ajansı (AÇA)'na üyelik başvurusunda bulunmuştur. Bu ajansa üyelik de, AB su politikalarına uyum çalışmalarının önemli bir parçası olarak değerlendirilebilir. Türkiye ile AB arasında, (9 Ekim 2000 tarihinde) *"Türkiye Cumhuriyetinin Avrupa Çevre Ajansı ve Avrupa Bilgi ve Gözlem Ağına Katılımı Anlaşması"* imzalanmıştır. Bu anlaşmanın onaylanmasının uygun bulunduğu dair kanun 23 Ocak 2003 tarihinde TBMM'de kabul edilmiştir. Bu anlaşmanın onaylanması, Ulusal Programdaki kısa vadeli taahhütlerden biridir. AÇA aday ülkeleri üyeliğe alan ilk AB kurumudur [93].

4.5.3. Avrupa Birliği İlerleme Raporları

AB ilerleme raporlarında ormancılık sektörü ayrı bir sektör olarak incelenmese de çevre başlığı altında yer alan pek çok değerlendirme orman kaynakları ile doğrudan ilişkilidir. 2002 yılına ait ilerleme raporunda; AB çevre müktesebatının iç hukuka aktarılması konusunda ilerleme kaydedildiği, çevresel boyutun diğer politikalara da dahil edilmesi konusunda, Ocak 2002'de kabul edilen Kamu İhale Kanunu ile Endüstri Bölgeleri Kanunu ve Organize Sanayi Bölgeleri Kanununda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun'a göre kamu ihale prosedürlerinin başlatılmasından önce ve endüstri bölgelerinde gerçekleştirilecek yatırımlarda ÇED yapılacağı belirtilmiştir.

Doğa koruma alanında, CITES uygulanmasına dair yönetmelik ve bu yönetmeliğin ticari yönlerini tamamlayan uygulama mevzuatı (ithalatı yasaklanmış ve sınırlandırılmış mallara ilişkin tebliği)'nin Nisan 2002'de çıkartıldığı belirtilmiş CITES sözleşmesi türler

listesi yürürlüğe girmiştir. Sulak alanların korunması ile ilgili yönetmelik Ocak 2002'de çıkartılmıştır [151].

Yine aynı raporda, Türkiye'nin Kyoto Protokolünü henüz onaylamadığına; su kalitesi alanına ilişkin olarak, VII. ve VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planlarında, su kaynakları konusunda, yeni bir çerçeve kanununa ve içme suyu standartları ve atık su yönetiminin müktesebat ile uyumlu hale getirilmesine ihtiyaç bulunduğu dikkat çekilmektedir.

2003 ilerleme raporunda yapılan kritikte su kalitesine ilişkin bir gelişme sağlanmadığı, doğanın korunmasına ilişkin CITES sözleşmesi bağlamında bir bakanlık genelgesi yayımlandığı ve Haziran 2003'te Avrupa Peyzaj Sözleşmesinin onaylandığı belirtilmiştir. Raporun, Mayıs 2003'te Çevre ve Orman bakanlığının birleştirilmesini, çalışanların sorumluluk ve yetkilerini azaltılması bakımından olumlu bulunduğu ifade edilmektedir [152]. Raporda ayrıca AÇA üyelik koşullarının yerine getirilmesi gereği de belirtilmektedir.

2005 ilerleme raporunda ise, ormancılık kavram olarak ilk defa yer almaktadır. Raporda Kyoto Protokolünün hala imzalanmadığı, ayrıca ESPOO ve AARHUS Sözleşmelerine taraf olunmadığı belirtilmiş, su çerçeve direktifi ile ilgili değişiklikler konusunda herhangi bir ilerleme kaydedilemediği ifade edilerek su yönetimi konusunda ilgili kuruluşlar arasındaki sorumlulukların paylaşımına özel önem verilmesi ve sektöre önemli ölçüde yatırım yapılması gerektiği belirtilmiştir [153].

Ormancılık alanında; Çevre ve Orman Bakanlığının Çölleşme ile Mücadele Ulusal Planının uygulanmasına ilişkin bir bildiri yayınladığı ve ulusal ormancılık stratejisinin geliştirildiği belirtilmiş, orman teşkilatının orman konularıyla ilgili gelişmiş iyi bir yapıya sahip olduğu ancak, uygulama konusunda yoğun çaba harcaması gerektiği dile getirilmiştir.

Ulusal ormancılık programları; AB'nin ormancılık stratejisinin ana elemanlarından. Türkiye Ulusal Ormancılık Programını hazırlamış ve uygulamak için gerekli çalışmalara başlamıştır. Ayrıca, "*Ulusal Ormancılık Stratejisi*" Avrupa Birliği Genel Sekreterliğine iletilmiştir.

2007 yılı ilerleme raporunda [154] Türkiye'nin hala Kyoto Protokolü'ne, ESPOO ve AARHUS sözleşmelerine taraf olmadığı ve emisyon ticaretine ilişkin mevzuatı kabul etmediği, belirtilmektedir. Su kalitesine ilişkin olarak ilerleme sağlandığı ancak mali planlara ihtiyaç duyulduğu dile getirilmektedir. Su Çerçeve Direktifine uyum sağlanmasına yönelik adımların atılmadığı, su kalitesi ile ilgili bazı direktiflere uyum sağlanmadığı ifade edilmektedir. Özellikle üye ülkelerle sınır aşan sular konusunda işbirliği alanında adım atılmadığı belirtilmektedir. Doğa koruma konusunda ulusal mevzuata aktarım, uygulama ve yürürlüğe koyma uygulamalarının oldukça düşük düzeyde olduğuna dikkat çekilmektedir. Doğal yaşam ortamının hızla kaybedilmesinin endişe verici olduğu bildirilmektedir. Doğa koruma ile ilgili mevzuata, dikkat edilmesi gerektiği ve ilgili kurumların yetkilerinin net olarak tanımlanmaması nedeni ile idari kapasitesinin zayıfladığı belirtilmektedir. İdari kapasitenin geliştiği ancak bölgesel idari kapasitenin güçlendirilmesi gerektiği vurgulanmaktadır.

4.6. DÜNYA BANKASI ÖNERİLERİ

Dünya Bankası tarafından 14 Ağustos 2000'de hazırlanan Türkiye Sürdürülebilir Büyüme İçin Yapısal Reformlar raporunda 40. maddede ormancılık için reform öngörülmektedir. DB, mevcut yaklaşımın, büyük maliyetlere yol açmamasına karşın kurumsal alt yapıyı ve politika eksiklikleri nedeni ile bu sektörün orman köylüleri için sürdürülebilir gelir sağlama kabiliyetini sınırlandırdığını belirtmektedir. Ormancılıkla ilgili kuruluşların yeniden yapılandırılmasının, ticari faaliyetlerin özelleştirilmesinin, bazı sorumlulukların o bölgede yaşayanlara devredilmesinin, ve hükümetin sorumluluklarının, ulusal eşgüdüm gerektiren meşru görevler üzerinde yeniden odaklanmasının gerektiğini ifade etmektedir [155].

Dikkat edilirse burada verilen ifadeler yönetim, katılımcılık, yerellik ve özelleştirme olarak son dönemde fazlasıyla gündemde bulunan yönetim yaklaşımları ile benzerlik göstermektedir. Bu yaklaşım, DB'nın ormanların yönetimi politikası ile de örtüşmektedir.

4.7. DÜNYA TİCARET ÖRGÜTÜ VE MÜHENDİSLİK ALANINA ETKİLERİ

GATS ile birlikte hizmet sunumuna konu alanlar 11 kategoriye ayrılmış 160 sektör serbestleştirilmiştir. 1 Ocak 1995'te yürürlüğe giren anlaşma ile ilgili olarak üye ülkeler, hizmetlerin serbest dolaşımı konusunda yaptıkları farklı muameleleri ve çekincelerini on yıl içinde kaldırmak zorundaydılar ve 1 Ocak 2005 itibarıyla 10 yıl tamamlanmış olduğundan GATS tüm hükümleri ile geçerli olmuştur. GATS ile kamu alanındaki hizmetler özelleştirileceği gibi, hiçbir hizmet alanında çevre koruması halk sağlığı açılarından kamu kontrolü oluşturulamayacaktır. GATS 'nın serbestleştirme amaçları arasında emeğin serbest dolaşımını sağlamak yoktur. Emek firmalarının serbest dolaşımı söz konusudur.

Çünkü GATS 'nda hizmetler dört şekilde sunulabilir:

- Hizmeti alacak kişi sınır aşarak hizmetin olduğu yere giderek hizmet alabilir,
- Hizmeti hem alacak, hem de verecek kişi sınır aşmadan hizmet ticareti gerçekleştirebilir,
- Hizmet veren sınır aşarak hizmetin verileceği ülkede şirketleşebilir,
- Hizmet vermek üzere çalışanlar geçici olarak sınır aşarak gelip hizmet sunumunu gerçekleştirebilir.

Hizmeti vermek üzere çalışanlar ancak bir şirket nezdinde bu sunumu gerçekleştirebilirler. Bu yöntemlerin her birinde dikkat edilmesi gereken, hizmeti sunan yabancıların yerli sunucu ile eşit koşullarda bulunmasıdır [156].

Amenajman yönetmeliğinin 5. maddesine göre orman amenajman planları, "*amenajman başmühendislikleri ile 5531 sayılı kanuna göre kurulan ormancılık ve orman ürünleri büroları ve şirketleri tarafından bu yönetmelikteki esaslara uygun olarak*" yapılabilir. Amenajman planlarının düzenlenmesi esasen bir mühendislik hizmeti sunumudur. Sunum bu hizmeti yapmaya aday hukuki şartlara haiz herhangi bir sonucu tarafından gerçekleştirilebilir. Bu durumda sonucunun milliyeti öncelik sebebi değildir.

Benzer şekilde orman ürünlerinin istihsalinde üretime dahil olmak isteyen sunuculara da eşit koşullarda davranılması beklenmektedir.

Bu amaçlar kapsamında değerlendirilebilecek kanunlar arasında; Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu söz konusudur [157]. Kanunun genel gerekçesinde, akredite edilmiş mesleki yeterlilik belgeleri olmadığı için işgücünün yurt dışında istihdam edilmelerinde çok büyük güçlüklerle karşılaşıldığı; AB üyesi ülkeler ve diğer gelişmiş ülkelerdeki mesleki yeterlilik sistemleri incelendiğinde, mesleki yeterliliğe ilişkin hizmetlerin, ürün standartlarını belirleyen kuruluşlardan ayrı olarak devlet, işçi ve işveren kesimlerinin katılımı ile oluşturulan özerk kurumlar tarafından yürütüldüğünün görüldüğü ifade edilmekte; devamında, ülkemize özgü ulusal mesleki yeterlilik sisteminin oluşturulmasına yönelik ilk çalışmaların DPT tarafından 1989 yılında Beşeri Kaynakları Geliştirme Projesi çerçevesinde başlatıldığı; bu çalışmalar kapsamında yine DPT tarafından Beşeri Kaynakları ve İstihdamı Geliştirme Sistemleri Politika Dokümanı - Strateji Analizi ve Aksiyon Planı hazırlandığı dile getirilmektedir.

Gerekçenin devamında süreç şu şekilde verilmektedir; söz konusu aksiyon planı esas alınarak "*İstihdam ve Eğitim Projesi*" oluşturulmuştur. Projenin genel koordinasyonu içeriği nedeniyle Türkiye İş Kurumuna (o günkü adıyla İş ve İşçi Bulma Kurumuna) verilmiştir.

Dünya Bankasından sağlanan kredi ile gerçekleştirilen İstihdam ve Eğitim Projesinde proje bileşenlerinden olan, Meslek Standartları, sınav ve belgelendirme bölümüne ait çalışmalar 1992'de devlet işçi ve işveren kesimleri arasında imzalanan "*Meslek Standartları Ulusal Protokolü*" kapsamında oluşturulan "*Meslek Standartları Komisyonu*"nun gözetiminde yürütülmüştür.

Kanunun 1. maddesinde, Mesleki Yeterlilik Kurumu'nun kurulma amacı ve kapsamı belirlenmiştir. Buna göre, kurumun amacı; ulusal ve uluslararası meslek standartlarını temel alarak, teknik ve mesleki alanlarda ulusal yeterliliklerin esaslarını belirlemek; denetim, ölçme ve değerlendirme, belgelendirme ve sertifikalandırmaya ilişkin faaliyetleri yürütmek suretiyle teknik ve mesleki eğitim ve öğretimin seviyesini yükseltmek ve bunun için gerekli ulusal yeterlilik sistemini kurmak ve işletmektir.

Kanunun 6. maddesi, Genel Kurulu oluşturan üyeleri sıralarken AB genel sekreterliğinden bir üyenin yer aldığını belirtmektedir.

Buna karşılık hazırlanan bir başka kanun tasarısı daha vardır. Bu tasarı; Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı'dır [158].

Kanun'un gerekçesinde mesleki hizmetler kapsamında görev alacak yabancı uyruklulardan akademik ve mesleki yeterliliklerine ilişkin belgelerin istenmesi, diploma denklik prosedürünün gereğinin ve mesleki yeterlilik konusunda ilgili mercilerin görüşlerinin sorulmasının, çalışma izninin verilme süresini uzattığı, bu durumun, işletmelerin işleyişlerine olumsuz etki edebildiği, uluslararası kuruluşlarda görev alacak yabancılar açısından sorun yaratabildiği, ayrıca, ülkemizin menfaatlerini doğrudan ilgilendiren ulusal ya da uluslararası projelerin yürütülmesinde aksamalara neden olabildiği ifade edilmektedir. Yabancı sermayeyi teşvik amacıyla yatırımların önündeki idari engellerin kaldırılması ile yatırım ortamının iyileştirilmesine yönelik çalışmalar çerçevesinde, yabancıların çalışma izinlerinden muaf tutulması öngörülmektedir.

Ayrıca, uygulamada yabancı teknik personelin çalışma izinlerinin düzenlenmesinde uygulanan mesleki yeterlilik ve denklik sürecinin tespiti ile ilgili odaya kayıtlarda uygulanan sürecin, izinlerin zamanında verilmesini imkansız hale getirebildiği belirtilmektedir. Yapılan yeni düzenlemeyle, AB ülkelerinden ve Bakanlar Kurulunca belirlenecek ülkelere gelen mimar ve mühendislerin çalışma izinlerinin verilmesinde, mesleki ve akademik yeterliliğin tespit ve denetimine ilişkin olarak yabancı mimar ve mühendislerin kendi ülkelerinden aldıkları diploma ve meslek odasına kayıt belgesinin esas alınması öngörülerek çalışma izinlerinin verilmesinin sadeleştirilmesi ve kolaylaştırılmasının sağlanması amaçlanmaktadır.

Bu hali ile çifte standart uygulanmasına yönelik iki çalışma gerçekleştirilmiş olmaktadır. Nasıl yapıldığını anlamak mümkün değildir. Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarından, mesleki yeterlilik belgesi istenebilecek iken, yabancı uyruklular için sadece diploma yeterli olabilecektir.

4.8. İKLİM DEĞİŞİKLİĞİ VE TÜRKİYE

4.8.1. İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Katılım Süreci

1982 Anayasası, 6831 sayılı Orman Kanunu ve 2873 sayılı Milli Parklar Kanununda hava kirliliğine ilişkin herhangi bir ifade yer almamaktadır. Oysa 1937 tarihli, şu an yürürlükte olmayan 3116 sayılı orman kanunda, orman kenarındaki fabrika ya da kuruluşların, bilimsel olarak ormanlara zarar verebilecek gaz emisyonları ile ilgilenmeleri bir zorunluluk olarak getirilmişti. Bu hükme aykırı hareket ederek havayı kirleten ve ormanlara zarar veren kuruluşlar için kapatma ve ağır para cezası öngörülüyordu [60].

Türkiye Ulusal Ormancılık Programında, ormanların hava kirliliğinden korunması yönünde herhangi bir planlama söz konusu değildir.

Türkiye, İDÇS Hükümetlerarası Görüşme Komitesi'nin New York toplantısındaki (Mayıs 1992) görüşmeler sonucunda, hem OECD üyesi ülkeler ve ekonomisi geçiş sürecindeki ülkelerle birlikte Ek I (Tablo 2.5) listesine, hem de OECD ülkeleriyle birlikte Ek II listesine alınmıştır. Türkiye, İDÇS'nin eklerinde gelişmiş ülkeler arasında değerlendirildiği için ve bu koşullar altında özellikle enerji ilişkili karbondioksit (CO₂) ve öteki sera gazı emisyonlarını 2000 yılına değin 1990 düzeyine indirmek ve gelişme yolundaki ülkelere mali ve teknolojik yardımda bulunmak gibi yükümlülükleri yerine getiremeyeceği gerekçesiyle, İDÇS 'ni Rio'da imzalamamış ve sonrasında da taraf olmamıştır. Türkiye yine de, İDÇS sürecini başlangıcından bu yana etkin bir biçimde izlemiş ve toplantılarda özellikle enerji ilişkili CO₂ ve öteki sera gazı emisyonlarını 2000 yılına değin 1990 düzeyinde tutmasının olanaksız olduğunu söyleyerek, sözleşmenin her iki ekinden de çıkarılması koşuluyla İDÇS 'ne taraf olma talebini yinelemiştir [159].

Türkiye, Kasım 2000'de yapılan 6. Taraflar Toplantısı'na (Lahey Konferansı) farklı bir yaklaşımla katılmıştır. Yeni yaklaşım, Ek II'den çıkmak ve ekonomisi geçiş sürecindeki ülkelere sağlananlara benzer kolaylıkların Türkiye'ye de sağlanması durumunda İDÇS 'ne Ek I ülkesi olarak taraf olmak biçiminde olmuştur. Bu yaklaşıma uygun olarak,

Lahey Konferansı'nda, Türkiye'nin sanayileşmenin ilk aşamasında olduğu hatırlatılarak ve İDÇS 'nde belirtilen *"ortak ama farklı sorumluluk ilkesi"* doğrultusunda, ekonomisi geçiş sürecindeki ülkelere sağlanan ayrıcalıklar gibi uygun koşullardan yararlanması koşuluyla, isminin Ek II'den silinerek Ek I (Tablo 2.5)'de kalması yönünde resmi bir değişiklik önergesi verilmiştir. Önerge, 29 Ekim-6 Kasım 2001 tarihleri arasında Fas'ın Marakeş kentinde yapılan 7. Taraflar Konferansı'nda ilgili yardımcı organ tarafından ele alınmış, konferansın genel kurulunda görüşülerek oybirliğiyle kabul edilmiştir. Türkiye'ye ilişkin 26/CP7 numaralı kararda, Türkiye'nin isminin Ek II'den silinmesinin kararlaştırıldığı ve tarafların, Türkiye'yi Ek I (Tablo 2.5)'deki öteki taraflardan farklı yapan özel koşullarını kabul etmeye davet ettiği belirtilmiştir [159]. Türkiye; bu karardan sonra İDÇS'ne taraf olmayı kabul etmiştir.

İDÇS 'ne taraf olmamızın uygun bulunduğu dair kanun TBMM Genel kurulunda 21 Ekim 2003 tarihinde kabul edilmiş ve sözleşmeye taraf olmamıza ilişkin Bakanlar Kurulu Kararı 18 Aralık 2003 tarih ve 25320 sayılı resmi gazetede yayımlanmıştır. Türkiye sözleşmeye taraf olmak için katılım belgelerini 24 Şubat 2004 tarihinde BM Genel Sekreterliğine teslim etmiştir. Sözleşme gereği resmen taraf olma 24 Mayıs 2004 tarihinde gerçekleşmiştir [160].

4.8.2. İklim Değişimine Yönelik Türkiye'de Yapılan Çalışmalar

Türkiye'de 1992 Rio Zirvesi'ne yönelik, atmosferin korunması ve iklim değişikliğine ilişkin ulusal hazırlıklar, başkanlığını ve sekreterliğini Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nün yürüttüğü bir Ulusal İklim Koordinasyon Grubu tarafından gerçekleştirilmiştir. Ulusal İklim Koordinasyon Grubu'nun çalışmaları sonucunda, *"Atmosferin Korunması ve İklim Değişikliği"* ve *"Enerji ve Teknoloji"* raporları hazırlanmıştır. Rio Zirvesi sonrasında, 1993 yılında, İDÇS yönelik ulusal ve uluslararası bilimsel, teknik ve siyasal hazırlık çalışmalarını gerçekleştirmek amacıyla bir Ulusal İklim Programı oluşturulmuştur. 1993-1996 arasında görev yapan Ulusal İklim Programı'nın eşgüdümünü ve sekreterliğini gene Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü yürütmüştür. 1996'dan sonra, ulusal iklim değişikliği çalışmaları ve etkinlikleri önce kısa bir süre Dışişleri Bakanlığı'nın, sonra da Çevre Bakanlığı'nın yönetiminde sürdürülmüştür.

1999'da, DPT tarafından yürütülen ve 2001-2005 dönemini içeren VIII. Beş Yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları kapsamında, bir İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu kurulmuştur. Bu çalışma aracılığıyla, iklim değişikliği konusu, kalkınma planları çerçevesinde ilk kez tartışılmıştır. İlgili bakanlıkların, kamu kurumlarının ve gönüllü kuruluşların katılımıyla sürdürülen çalışmalar sonucunda hazırlanan İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Türkiye'nin bundan sonraki kalkınma döneminde, sektör yatırımlarında ve yaşamın tüm alanlarında, iklim değişikliğini dikkate alacak şekilde ulusal politikaların, önlemlerin ve teknolojilerin, bu alandaki güçlükleri ve gereksinim duyulan sektörel, yasal ve kurumsal düzenlemeler ile iklim değişikliğinin bilimsel ve teknik bir değerlendirmesinin yapılma gayretini içermektedir [160].

İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu raporu genel anlamda, ormanları sadece karbon tutma potansiyeli ile değerlendirmiş bir çalışmadır. Raporda ayrıca yenilenebilir enerji kaynakları kapsamında biyokütle enerjisi de konu edilmiş ancak, iki unsur birbiri ile ilişkilendirilmemiştir.

4.8.2.1. Ormanların Yenilenebilir Enerji Üretme Fonksiyonu

Ülkemizde klasik biyokütle kaynaklarından olan odun ile bitki ve hayvan artıkları, uzun yıllardan beri, özellikle ısınma ve pişirme alanlarında kullanılmaktadır. Ancak bu kullanımın ilkel ve ekonomik olmayan biçimde gerçekleştiği söylenebilir. Modern biyokütle kaynakları ise, enerji ormancılığı ürünleri ile orman ve ağaç endüstrisi artıkları, enerji bitkileri tarımı (bir yetiştirme sezonunda ürün alınan enerji bitkileri), tarım kesimindeki bitkisel ve hayvansal atıklar, kentsel atıklar, tarıma dayalı endüstri atıkları olarak sıralanır.

Türkiye'de atıklara dayalı biyokütle enerjisi (biyogaz ve çöp santralleri) için bazı çalışmalar yapılmıştır. Ancak enerji plantasyonları biçimindeki ormancılık ve tarımsal üretim olanakları üzerinde durulmamış ve konu ormancılık ve tarımsal üretim planlarında ele alınmamıştır. Kısacası, Türkiye'nin biyokütle enerji potansiyeli tam olarak bilinmemektedir [161].

Bir diğer çalışma enerji ormanları kurulması teklifidir: Türkiye'nin artan enerji istemini yerli kaynaklardan karşılama oranı giderek azalmaktadır. Bugünkü durumda %38 olan

bu oranın 2020 yılında %25'e düşeceği öngörülmektedir. Enerji ormancılığı, ithal yakıtlara olan bağımlılığın azaltılmasında Türkiye'nin en önemli enerji politikaları arasında yer almalıdır. Enerji ormanları kurulması ve bu ormanlardan elektrik enerjisi üretimi dünyada yaygınlaşmaktadır. Türkiye'de yalnız meşe türü için 4 milyon hektarlık bir alanın enerji ormanı için uygun olduğu göz önüne alındığında, enerji ormanı potansiyelinin ne kadar büyük olduğu görülmektedir [162]. Öteki uygun yerli türler arasında, gürgen, kızılğaç, söğüt, kavak, sandal, orman gülü bulunmaktadır. Yabancı türlerden, yalancı akasya, okaliptüs ve kokarağaç (*Ailanthus*) Türkiye koşullarına uyum göstermiş olan türlerdir. Türkiye'deki iklim ve yetiştirme ortamı koşulları, bu ormanların kurulmasında birçok ağaç türünün kullanılmasına olanak vermektedir. Örneğin, okaliptüs iki yıl gibi kısa bir süre içerisinde yakıt için istenen düzeyde canlı kütle üretmektedir. Oysa enerji ormanı kuran İsveç gibi ülkeler; tür tercihleri (kullandıkları türlerin kalori değeri çok düşük) ve alan olanakları kısıtlı olmasına karşın bu çalışmaları başarıyla yürütmekte, elde ettikleri ürünü yonga yaparak santrallerde yakarak elektrik ve ısı enerjisine dönüştürmektedir. Türkiye genelinde 520.000 ha alanda bu tür çalışmalar yapılmaktadır. Ancak üretilen materyal geleneksel olarak yalnız ısınma ve pişirmede kullanılmaktadır ve verim düşüktür. Oysa aynı ürünün kazanlarda ve santrallerde yakılması yoluyla elektrik ve ısı enerjisine dönüştürülerek daha verimli kullanılması olasıdır [161].

4.8.2.2. Türkiye Ormanlarında Tutulan Karbon Miktarı

Türkiye ormanlarında tutulan karbon hesaplanmasında, yalnız göğüs çapı 8 cm'den büyük ağaçlarla ilgili veriler kullanılmaktadır [161]. Ulusal orman envanteri, Orman Genel Müdürlüğü, Orman İdaresi ve Planlaması Dairesi Başkanlığına bağlı Orman Amenajman Başmühendislikleri tarafından yapılan Orman Amenajman Planlarında bulunmaktadır. Amenajman planlarında verilen hacim ve artım miktarları silindirik gövde hacmine ve artımına karşılık gelmektedir. Türkiye Ormanlarında tutulan karbon, bu silindirik gövde hacim (kök ve taç dalları hariç) ve artımının tüm ağaç hacmine çevrilmesinden elde edilen hacmin fırın kurusu tutarının bulunmasıyla hesaplanmaktadır. Fırın kurusu odun miktarının %45'i ise odun maddesindeki karbona karşılık gelmektedir. Geleneksel ormancılık envanterlerinde göğüs çapı 8 cm'den küçük olan ağaç, ağaççık ve çalı türleri ile otsu bitkilerle ilgili veri olmadığından, bu alt florada tutulan karbon miktarı ile ölü örtü tabakası, ağaç enkazları, humus ve orman

toprağı karbon düzeyi hesaba katılmamıştır. Akdeniz Bölgesi maki vejetasyonu yanında Karadeniz Bölgesi'nde orman alt tabakasında yoğun yayılım gösteren orman gülünün canlı kütlesi de hesaba katılmamıştır. Bu nedenle, gerçekte, Türkiye ormanlarında tutulan toplam karbon, hesaplanan karbon tutarından fazladır. Eldeki olanaklarla bu eksikliğin giderilmesi olası görülmemektedir.

Türkiye'de sera gazı emisyon hesaplamaları, ulusal iklim değişikliği çalışmaları ve etkinlikleri kapsamında, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından yapılmaktadır. Türkiye'nin sera gazı emisyonları envanterinde, IPCC 'nin en basit yaklaşımı olan "*1. Yöntem*"ın kullanılmasına karşın, veri sıkıntısı yüzünden, yalnız yakıt tüketiminden kaynaklanan sera gazı emisyonları eksiksiz olarak hesaplanabilmiştir. 1990-2000 tüketim değerleri ve 2000-2020 dönemi projeksiyon değerleri, yakıt tüketiminden kaynaklanan sera gazlarının miktarında, artış olacağını göstermektedir. Sera gazları içerisinde en büyük payı CO₂ emisyonları almaktadır. Yakıt tüketimindeki artışa koşut olarak, CO₂ salımlarında da, gerçekleşen tüketim değerleri ve projeksiyonlar için hızlı bir artış eğiliminin varlığı dikkat çekicidir [160].

Türkiye, 1999 yılına ilişkin temel CO₂ göstergeleri açısından, dünya ülkeleri arasında, toplam CO₂ emisyonlarında 23., kişi başına CO₂ emisyonu açısından 75., CO₂ emisyonunun Gayri Safi Yurt İçi Hasıla'ya (GSYH) oranında 60. ve CO₂ emisyonunun satın alma gücü paritesine göre hesaplanmış GSYH'ye oranında ise 55. sırada yer almaktadır [161]. Türkiye'nin, toplam CO₂ salım miktarı dışında kalan göstergelerde alt sıralarda yer aldığı, bu nedenle gelişmiş ülkelerle birlikte değerlendirilmesinin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin "*ortak ama farklı sorumluluklar*" ilkesine uymadığı görülmektedir.

4.8.3. Türkiye İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi

Aralık 1997'de Japonya'nın Kyoto kentinde yapılan İDÇS 3. Traflar Toplantısında, "Turkey and Greenhouse Gas Emissions" başlıklı tutum kağıdı (FCCC/CP/1997/MISC.3) resmi belge olarak yayımlanmıştır. Çevre Bakanlığı'nın eşgüdümünde, ilgili kurum ve kuruluşların katılımıyla hazırlanan "Turkey: National Report on Climate Change" başlıklı rapor, 1998'de Arjantin'in Buenos Aires kentinde

yapılan 4. taraflar toplantısında, toplantı kayıtlarına geçirilerek dağıtılmıştır. Ayrıca, iklim değişikliği konularındaki çalışmaları daha etkin kılmak amacıyla, 2001/2 sayılı Başbakanlık Genelge'siyle 20 Şubat 2001 tarihinde ilgili kurum ve kuruluşların üst düzey temsilcilerinden oluşturulan, İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu'nun 20 Kasım 2003 tarihinde yapılan toplantısında alınan kararlar doğrultusunda, kurulun yeniden düzenlenmesine ilişkin karar almış ve bu karara ilişkin Başbakanlık Genelgesi 18 Şubat 2004 tarihli resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir [160].

Türkiye'nin iklim değişikliği alanında izleyeceği politikaların, alacağı önlemlerin ve yapacağı çalışmaların belirlenmesi amacıyla, Çevre ve Orman Bakanlığı Başkanlığında Dışişleri Bakanlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı, Ulaştırma Bakanlığı, Tarım ve Köy İçişleri Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Planlama Müsteşarlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği'nin üst düzey temsilcilerinin yer aldığı, İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu'nun sekretaryası ve çalışma grupları yeniden oluşturulmuştur.

İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamındaki en önemli taahhüt kabul edilen İklim Değişikliği Ulusal Bildirimin birincisini ilgili bakanlıkları koordine ederek GEF ve BM Kalkınma Programı'nın desteği ile hazırlamış ve Ocak 2007'de BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sekretaryasına sunmuştur. Sunulan bu bildirim de 1990-2004 yılları arasındaki sera gazı emisyon envanteri, emisyon kaynakları ve bunlara bağlı olarak azaltım potansiyeli, politika ve önlemler, projeksiyonlar, iklim değişikliğinin ülkemize etkileri, eğitim ve kamuoyunu bilinçlendirme gibi konularda Türkiye'nin görüşleri yer almaktadır.

Türkiye'nin 1. İklim Değişikliği Ulusal Bildirimi (İDBUB)'nin hazırlanması çerçevesinde 2004 yılında BM Kalkınma Programı ile GEF'dan aktarılan destekle ön değerlendirme projesi tamamlanmıştır. Bu projenin sonuçlanmasıyla Türkiye, 1. Ulusal Bildiriminin hazırlanması için orta ölçekli GEF proje fonundan faydalanma imkanına sahip olmuştur.

Türkiye'nin BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sürecine ilişkin konumu, Türkiye tarafından kabul edilen taahhütlerin eşitlik ve hakkaniyet temeline dayandırılması, ilgili

tarafların *"farklı sorumlulukları"* ve *"bireysel koşulların hakkıyla dikkate alınması"* şeklinde özetlenebilir. Bu bağlamda Türkiye 2001 yılında Marakeşte gerçekleştirilen taraflar toplantısı-7'de sözleşmenin Ek II listesinde yer alan ismini sildirmiş ve Türkiye'nin taraf olduktan sonra sözleşmenin Ek I (Tablo 2.5) listesinde yer alan diğer taraflardan farklı bir durumda ele alınmasına neden olan özel koşullarının tanınmasını sağlamıştır.

Türkiye'nin Ek II'den çıkması diğer gelişmiş ülkeler gibi gelişmekte olan ülkelere mali ve teknolojik yardım yükümlülüğünü ortadan kaldırmaktadır. Öte yandan, Ek I ülkelerinin insan kaynaklı sera gazı salımlarını indirgeme taahhütleri Türkiye için artık öncelikli bir hüküm olmamaktadır. Bununla birlikte Türkiye, a) Sera gazı salımlarını kontrol etmek amacıyla ulusal politikalar ve önlemleri benimsemek; b) kabul ettiği politikaları ve önlemleri, bunların performanslarını ve ulusal sera gazı salımları envanterini ve sistematik gözlem ve araştırma vb. konularını içerecek biçimde hazırlayacağı bir ulusal bildirimi düzenli aralıklarla BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Sekreteryası'na bildirmekle yükümlüdür.

Temel ekonomik göstergeler bazında Türkiye'nin sanayileşme seviyesi henüz OECD ülkelerinin büyük çoğunluğunun ulaştığı seviye ile karşılaştırılabilir değildir. Bu durum, Ek 1 listesinde yer alan ülkeler için belirlenmiş olan diğer ilave yükümlülükler bakımından Türkiye'nin özel koşullarının dikkate alınması gerektiğine işaret etmektedir. Türkiye OECD ülkeleri arasında fosil yakıta bağlı en düşük kişi başı CO₂ emisyonlarına sahiptir. 2003 yılında emisyonları OECD ortalaması 11,1 ton, dünya ortalaması 4,0 ton ve AB ortalaması 9,0 ton, Türkiye ortalaması 3,3 ton'dur.

Türkiye 2004 yılında birincil enerji arzının %12,3'ünü yenilenebilir kaynaklar kullanarak üretmeyi başarmıştır. Yine de yurtiçi kaynakların talebi karşılamak için yetersizliğinden kaynaklanan, %72'ye varan yüksek ithalat bağımlılığı oranı ile bir net enerji ithalatçısı olma durumundadır [162].

Türkiye'nin çevre ve iklime ilişkin özel durumu iklim değişikliği birinci ulusal bildiriminde şu şekilde özetlenmiştir:

- Ülkemiz ormanlarının karbon tutma yoluyla iklim değişikliğinin olumsuz etkilerini önleme konusunda potansiyeli yüksektir. 10,6 milyon hektarlık bozuk ormanın yapısı, yakın gelecekte büyük bir karbon depolama potansiyeli yaratacak şekilde sürdürülebilir orman yönetimi gerekliliklerinin yerine getirilmesi ile fırsatlarla dolu bir hale dönüşebilir. Türkiye'nin 21,2 milyon hektar orman alanı ve geniş tarım alanlarının yanı sıra, doğal bozulmaya karşı koruyucu önlemleri devreye alan sürdürülebilir doğal kaynak yönetimi yoluyla daha da güçlendirilebilecek ve geliştirilebilecek, çeşitlilik gösteren diğer ekosistemleri de bulunmaktadır.
- Bağımsız Devletler Topluluğu hariç olmak üzere, Türkiye Orta Doğu ve Avrupa ülkeleri ile karşılaştırıldığında zengin sulak alanlara sahiptir. Türkiye'nin 783 562 km²'lik bir alanını kaplayan, yapay göller dahil olmak üzere sulak alanları, su kuşları ve suda yaşayan türler için hayati habitat oluşturmaktadır. Türkiye'de 200 sulak alandan 58'i "*uluslararası öneme sahip*" olarak sınıflandırılmıştır.
- Türkiye ayrıca biyolojik çeşitlilik bakımından da önemli bir rol oynamaktadır. 3000'i endemik olmak üzere, 9000 bitki türü mevcuttur. Endemik türler bakımından Türkiye'nin en zengin bölgesi 631 türe ev sahipliği yapan Akdeniz Bölgesidir. Fauna için de benzer bir sonuç görülmektedir.
- Türkiye'nin içinde bulunduğu ekonomik büyüme dinamiklerini gözönünde bulundurarak sera gazı emisyon miktarını sadece gelişmiş Ek 1 (Tablo 2.5) ülkeleri ile değil, Ek I'de yer almayan gelişmekte olan ülkeler ile de karşılaştırmak daha adil olacaktır.
- Türk toprakları Anadolu tarihi boyunca çok sayıda medeniyet görmüştür. Benzersiz konumundan dolayı Türkiye çok sayıda göç almış, bunların çoğu bölgede yerleşik oldukları süre boyunca kültürel miraslarının silinmez izlerini bırakmışlardır. Türkiye dünya adına, bu doğal ve kültürel varlıkların korunmasının ekonomik ve etik yükünü üstlenmektedir. Ancak çok sayıda doğal ve tarihi varlığın korunması yükü Türkiye'nin imkanlarını aşmaktadır ve bu yükün dünyanın diğer ülkeleriyle paylaşılması gereklidir.

Ulusal bildirimde, sera gazlarının azaltılmasına yönelik politika ve önlemler başlığı altında yer alan yaklaşım şu şekilde özetlenebilir:

- ◆ Çevre ve Orman bakanlığı, çevre mevzuatı ve politikalarının geliştirilmesinde başlıca sorumlu kurum olup, diğer kurum ve kuruluşlar da belirlenen çevre

politikalarıyla bütünlük sağlamakla yükümlüdürler. Çevre ve Orman Bakanlığı'nın temel görevi, ilgili konulara ilişkin kanun tasarıları hazırlayarak yasal düzenlemeler yapılmasını sağlamak, bunların uygulanmasını denetlemek ve aynı zamanda bu alandaki araştırma faaliyetlerine destek vermektir.

- ◆ IX. Kalkınma Planı'nda: *"Türkiye şartları çerçevesinde sera gazı azaltımı politika ve önlemlerini ortaya koyan bir Ulusal Eylem Planı hazırlayarak, Birleşmiş Milletler İklim Değişikliği Eylem Planı gereklerini yerine getirecektir"* denmektedir. Türkiye kalkınma kapsamında iklim değişikliği politikalarını önemseydiğini vurgulamaktadır.
- ◆ IX. Ulusal Kalkınma Planının (2007-2013) 461. maddesi uyarınca, ulusal politika olarak bir *"İklim Değişikliği Eylem Planı Stratejisi"* hazırlanmasına karar verilmiş, bu kapsamda, Çevre ve Orman Bakanlığı ile Ulusal Bildirim Proje ekibi tarafından 8-9 Haziran 2006 tarihinde bir hazırlık çalışmayı düzenlenmiştir. İlgili paydaşlar ve akademisyenlerin katıldığı bu çalışma Ulusal İklim Değişikliği Eylem Planının yol haritasını oluşturmak, ulusal iklim değişikliği etkilerinin azaltımı ile yöntemlerin kolaylaştırılmasına yönelik uyum önlemlerinin yerine getirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Çevre ve Orman Bakanlığı ile Ulusal Bildirim Proje Ekibi tarafından çalışılan stratejinin, çevre üzerinde doğrudan etkisi olan enerji, ormancılık, madencilik, ulaştırma, turizm, sanayi ve tarım gibi ekonomik sektörlerin (Toprak ve Su Kaynaklarının kullanımı ve Yönetimi, Ormancılık, Balıkçılık, Gıda Güvenliği, Bitki ve Gıda Sağlığı, İskan ve Kentleşme, Bölgesel Kalkınma, Kırsal Kalkınma, iyi Yönetişim Özel İhtisas Komisyonları, vb.) tamamını kapsaması amaçlanmıştır.

Ayrıca; Avrupa Konseyi'nin Türkiye ile katılım müzakere görüşmelerine başlaması ve müzakerelere ilişkin çerçeve ve gerekliliklerin iklim değişikliğini de kapsaması nedeniyle Türkiye'nin iklim değişikliği konusunda yapacağı çalışmalarda AB'nin Çevre Müktesebatı, iklim değişikliği ile ilgili yasalarını da göz önünde bulundurması gerekmektedir. Türkiye politika oluşturma çabalarında, kendisinden beklenenleri de yerine getirmek ve programında yer almasını sağlamakla yükümlüdür.

Çevre ve Orman Bakanlığı, AB çevre mevzuatı ile Türkiye'nin çevre konusunda ilgili mevzuatın ve politikalarının uyumlaştırılmasından sorumlu birim olarak AB'ne katılım

için çevresel politika hedeflerinin bütünleştirilmesinde diğer sorumlu bakanlıklarla koordinasyon içinde Ulusal Çevre Eylem Stratejisini hazırlamıştır.

Çevre ve Orman Bakanlığı, özellikle Çevre Kanunu başta olmak üzere tüm politika ve uygulamalarında AB'nin genel çevre politikaları ile uyumlu hale gelmeyi hedeflediğini belirtmektedir. Bu amaçla, "*kirliliğin kontrolünden*" ziyade "*kirliliğin önlenmesi*", kirliliğin kaynağında önlenmesi, atıkların azaltılması, mevcut en iyi tekniklerin uygulanması, enerjinin verimli kullanımı, denetim sisteminin etkin uygulanması kavramlarının ve "*kirleten öder*" ilkelerinin gözetildiği ifade edilmektedir [163]. Yine bu çerçevede 5491 sayılı Kanun ile değiştirilen 2872 sayılı Çevre Kanunun'da, enerjinin verimli kullanımı, atıkların geri dönüşümü ve çevre dostu teknolojilerin kullanımına ilişkin hükümlere yer verilmiştir.

4.8.4. Arazi Kullanımı, Arazi Kullanımı Değişikliği ve Ormancılık Çalışmaları

Sera gazlarının azaltılmasına yönelik politikalarda, en önemli çalışmalardan bir tanesi kısaca LULUCF olarak bilinen arazi kullanımı, arazi kullanımı değişikliği ve ormancılık kapsamında yapılan uygulamalardır. Bu amaçla oluşturulmuş çalışma grubu,

- mevcut arazi kullanım durumunun tespiti ve coğrafi bilgi sistemlerine entegre edilmesi,
- net karbondioksit emisyonunun hesaplanması için yutakların ve yutaklarca emilen emisyonların belirlenmesi,
- arazi kullanım değişikliği ile sera gazı emisyonu azaltımı için ekonomik ve sosyal şartlar da dikkate alınarak, gerekli yasal düzenlemelerinin ve teşvik mekanizmalarının oluşturulması vs. önerilerinin geliştirilmesi,
- tarım ve hayvancılık etkinliklerinden kaynaklanan sera gazı emisyonlarının azaltımına yönelik çalışmaların yapılması,

çalışmalarını yürütmektedir. Koordinatör kuruluş, Çevre ve Orman Bakanlığı Araştırma-Geliştirme (AR-GE) Başkanlığıdır.

Türkiye'de arazi kullanımı ve planlaması çeşitli kurumlar tarafından sorumlulukları çerçevesinde yürütülmektedir. İlgili tüm kurum ve taraflar arasında gerekli koordinasyon sağlanmış olsa da, disiplinler arası bir yaklaşıma dayalı doğru ve güncel

verileri içeren Ulusal Arazi Kullanım Planı hazırlanması ve alınacak tüm kararların ve politikaların bu plana dayandırılması gereklidir. LULUCF tarafından giderilen CO₂ miktarı 1990-2004 yılları arasında 43 mt ile 74 mt arasında değişmektedir. Türkiye yüzeyinin %27'sini kaplayan ormanlarının neredeyse yarısı için rehabilitasyon ve koruma faaliyetleri gerektiği, ayrıca, orman alanlarının eşit oranda dağılmış durumda olmadığı iddia edilmektedir [163]. Türkiye nüfusunun yaklaşık %15'i ormanlık alanlarda ya da ormanlara komşu köylerde yaşamaktadır. Bu yerel toplulukların yaşam standartları Türkiye ortalamasının bir hayli altındadır ve orman kaynakları bu topluluklar için hayati öneme sahip bir geçim kaynağı teşkil etmektedir. Düzenlemenin ve rehabilitasyon çalışmalarının planlanmasında bu unsurun göz önünde bulundurulması gerekmektedir.

4.8.5. İklim Değişikliği Kapsamında Mali Yansımalar

İDBUB.'inde 7. başlık da mali kaynaklar ve teknoloji transferinden bahsedilmektedir. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi Madde 4.3, 4.4 ve 4.5 uyarınca Sözleşmenin Ek-I listesinde yer alan ülkeler, gelişmekte olan ülkelere mali yardım yapmak ve bu ülkelere yapılacak teknoloji transferi ile ilgili tedbirleri uygulamakla yükümlüdür. Bu yükümlülükler, gelişmekte olan ülkelerin sözleşme hükümlerini uygulamalarını ve iklim değişikliğine adaptasyon maliyetini karşılamalarını sağlayacaktır. Türkiye, sözleşmenin Ek I listesinde yer alan ülkeler arasında değildir ve bu nedenle gelişmekte olan ülkelere mali ve teknolojik yardım sağlamakla ilgili doğrudan bir yükümlülüğü yoktur. Ancak Türkiye finansman ortağı da olduğu birçok uluslararası projeye katılmaktadır.

Türkiye, çeşitli çevre projelerine ortak finansman sağlamaktadır; ancak Türkiye'nin, iklim değişikliği ile ilgili faaliyetlere yaptığı katkı dışında kalan miktar net olarak bilinmemektedir.

Türkiye'de çevre alanında yapılan harcamalar ekonomik şartlar dolayısıyla yeterli değildir. Çevreyle ilgili harcamalarda, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın harcamaları kadar sektörlerin harcamaları da (enerji, sanayi, tarım, turizm vb.) önemlidir. GSYH, içerisinde, çevre yatırım harcamalarının payı 2003'te %1,60 ve 2004'te %1,26 olmuştur.

İklim değışikliği odak alanındaki projelerin BM İklim Değışikliği Çerçeve Sözleşmesi gerekleri kapsamında, özellikle gelişmekte olan geçiş dönemi ülkelerindeki en önemli uygulama destekçisi GEF'tir [7].

Türkiye BM İklim Değışikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olduktan sonra GEF yardımlarından faydalanabilir hale gelmiştir. GEF kapsamında iklim değışikliği ile ilgisi bulunan tek proje 405 000 \$'lık bütçesi olan IDBUB hazırlık projesidir. Anadolu Su Havzası ve Biyolojik Çeşitlilik gibi diğer GEF projeleri ise iklim değışikliği ile dolaylı olarak ilgilidir.

GEF'in 7/CP.7 sayılı kararı, 2. paragrafı uyarınca Özel İklim Değışikliği Fonu, iklim değışikliği odak alanında Kaynak Tahsis Sistemi (RAF) tarafından hibelendirilen programlara ve önlemlere karşı bütünüleyici bir işleve sahiptir. Kısaca şu başlıklara fon sağlayabilir:

1. Adaptasyon,
2. Geçiş teknolojileri,
3. Enerji, ulaşım, sanayi, tarım, ormancılık ve atık yönetimi,
4. Kalkınmakta olan ülkelerin aktiviteleri,

RAF, GEF'in sadece İklim Değışikliği ve Biyoçeşitlilik odak Alanları'nda sağladığı kaynakları projelere tahsis etme yoludur. Temmuz 2006'da başlatılmış bir sistemdir. RAF'tan yararlanabilmek için ülkenin uluslararası sözleşmenin şartlarına uygun olması veya DB'dan kredi almaya ya da BM Kalkınma Programı'ndan teknik yardım almaya uygun olması gerekir. Bir ülkenin RAF'nden alabileceği toplam tutar, GEF'te iklim değışikliği için mevcut olan kaynakların en çok %15'idir. Bu tutar ülkenin performans ve fayda indeksine göre bu sayıya ulaşır.

4.8.6. Türkiye İklim Değışikliği Eylem Planı

BM Kalkınma Programı ve TÜSİAD ile işbirliği içinde, Türkiye'nin İklim Değışikliği Eylem Planı (İDEP) hazırlık ve kapasite geliştirme projesi başlatılmıştır. Projenin; iklim değışikliğine karşı uzun vadeli amaç ve stratejilerini ortaya koyması, Ulusal Çevre Strateji Planı içerisinde önemli bir bileşen olarak yer almasını sağlaması ve BM İklim Değışikliği Çerçeve Sözleşmesi sekretaryasına bu alandaki ilkelerin tespit edilerek

sunulması hedeflerini karşılayacak şekilde hazırlanmasına karar verilmiştir. Söz konusu rapor, 7 grup tarafından oluşturulan etkinlik sisteminin ağırlıklandırılması yöntemi ile önceliklerin belirlenmesi esasına göre hazırlanmış ve çalışma gruplarınca 35 etkinlik tasarlanmıştır (Tablo 4.2) [163]. Bu bağlamda özendirilen bir başka önemli unsur enerji ormanları tesisidir.

4.8.7. İklim Değişikliği ile İlgili Diğer Uygulamalar

İklim değişikliği kapsamında yer alan çalışma konularından biride GAP'tır[164]. GAP'nın kapladığı alanın yüzey özelliklerinde meydana getirdiği değişikliklerin bölge iklimini nasıl değiştireceği bilgisi, bölgedeki yeni arazi kullanımı, tarımsal etkinlik ve su kaynakları kullanımı potansiyelinin ve gelecekteki etkinlik/kullanım politikasının belirlenmesi açısından önemlidir. GAP etkinlik alanı ve geniş anlamıyla bölgesi dikkate alındığında, o bölgedeki iklim değişikliğinin iki yönünden söz etmek gerekir. Birincisi, küresel iklim değişikliğinin (küresel ısınmanın) GAP bölgesinde de bir iklim değişikliğine (bölgesel iklim değişikliği) yol açabilecek oluşudur. İkincisi ise, GAP'ın neden olduğu yeni arazi kullanımı (tarımsal) ve sanayi etkinlikleri ile GAP'a bağlı olarak kurulan su yapıları (barajlar ve göletler) ve sulama sistemlerinin bölge iklimini değiştirebilecek oluşudur. GAP nedeniyle yüzey özelliklerinde ve hava kalitesinde, başka bir deyişle, atmosferin yere yakın bölümündeki havanın bileşiminde oluşan değişiklikler, önce bazı iklim öğelerinde, uzun dönemde ise bölge ikliminde değişikliğe yol açabilecektir.

Son yıllarda GAP bölgesinde ortaya çıkabilecek olası iklim değişikliği konusuna gösterilen yaygın kaygının ve ilginin doğal bir sonucu olarak, 2001 yılında GAP Bölge Kalkınma İdaresi'nin sorumluluğunda *"GAP Bölgesinin Günümüzdeki ve Yakın Gelecekteki İklim Durumunun İncelenmesi Projesi"* başlatılmıştır. Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü ve Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi tarafından yürütülen projenin 2002 yılında tamamlanması öngörülmüştür. GAP bölgesindeki iklim değişikliğine ilişkin bir başka proje, DPT'nin finansman ve Devlet Meteoroloji İşleri Genel Müdürlüğü'nin veri desteğiyle, İstanbul Teknik Üniversitesi tarafından yürütülmektedir [162].

Tablo 4.2: Ulusal iklim değişikliği eylem planı (İDEP) stratejisi

Önerilen Eylemin İsmi	Beklentiler
İklim değişikliğine ilişkin ulusal eylem planının koordinasyonunun sağlanması, iklim izleme platformu ulusal bilim icra kurulu oluşturulması	• Ulusal eylem planının etkin bir şekilde uygulanması • İklim ile bağlantılı kapasite oluşturma • (İDEP) teşkilatlanma altyapısı • Karar alma mekanizmalarına bilgi sağlanması • Güvenilir koordinasyon, etkin kontrol, yapısal reformlar • Bir ulusal koordinasyon kurulu aracılığı ile farklı disiplinler kapsamında yürütülen faaliyetler hususunda bilgilendirilmesi; söz konusu Kurula Sağlık Bakanlığı'ndan bir temsilcinin atanması; söz konusu Kurul tarafından ilgili kurum ve kuruluşlara danışmanlık hizmetlerinin sunulması • İDEP'nin canlı tutulması ve etkin bir şekilde izlenmesi. • İDEP'yi sürdürülebilir bir kamu ve siyasi hedef çerçevesinde çok katımlı bir şekilde uygulaması; CCAP ile başarıya çabuk ulaşmak.
Gözlem Sistemleri	• Etkin bir veri yönetimi; konuya ilişkin tüm faaliyetler için bilgi sağlanması • Mevcut yetersizliklerin giderilmesi (örneğin; emisyon envanteri)
İklim değişikliği bağlamında işbirliğinin güçlendirilmesi	• İklim konusundaki faaliyetlerin yerel düzeyden bölgesel düzeye kaydırılması
Su kaynakları ve iklim değişikliği ile ilişkileri hususunda kamu bilincinin artırılması	• Kamu bilincinin artırılması; sağlık etkilerinin sürece dahil edilmesi
İklim değişikliği senaryoları ile bağlantılı olarak su rezervlerinin tasarım ve işletimine ilişkin yeni kriterlerin belirlenmesi ve bunu yaparken zaman çizelgesi, alan ve havzadaki projenin durumunun göz önünde bulundurulması	• Su kaynakları ve yeterli miktarda suyun tedavi edilmesi açılarından iklim değişikliğine adaptasyonun sağlanması
RAMSAR alanlarında su yönetimi planlarının uygulanmasını sağlanması ve 26 havza bazında entegre yönetim planlarının geliştirilmesi	• Sulak alanlara yönelik yönetim planlarının etkin bir hale getirilmesi ve kapsamının geliştirilmesi; suyun sürdürülebilir kullanımının sağlanması
Sulama sistemleri için su tasarrufu yöntemlerinin gözetilmesi	• Su tasarrufu
Bitki ekosistemlerinde (tarım alanları, meralar, ormanlar)= karbon stok değişiminin izlenmesi	• Emisyon envanterinin güvenilirliğinin artırılması; eksik verilerin tamamlanması; etki-tepkinin değerlendirilmesine katkıda bulunma; modellere girdilerin sağlanması, • Ulusal iletişimde kullanılan verilerin güvenilirlik ve kalitesinin artırılması, emisyonun bilgisayara aktarılması sırasında ülkeye özgü verilerin oluşturulması

Tablo 4.2: (devam ediyor)

Önerilen Eylemin İsmi	Beklentiler
İklim değişikliğinin, sulanan alanlar için gerek duyulan sulama suyu üzerindeki etkisinin izlenmesi	Mevcut sulama sistemlerinin performansının ölçülmesi, Yeni geliştirilecek sulama sistemleri için planlama kriterlerinin belirlenmesi
Odun hammaddesinin biyo enerji kaynağı olarak kullanılması; odun hammaddesinin sanayide bulunan enerji talebi yüksek ürünlerin yerini alması konusunda destek vermek	Sera gazı salınımının azaltılması ve emme kapasitesinin artırılması, enerji kazanımı sağlanması
Enerji, çevre ve ekonomi etkileşimlerinin modellenmesi; enerji ve ulusal eylem planı için çevresel modelleme	- Enerji, çevre ve ekonomi politikalarının düzenlenmesi için analitik kapasitenin geliştirilmesi - Enerji ve çevreye yönelik akılcı politikaların yapılması; maliyet etkin önlemlere geçilmesi.
Yenilenebilir enerji kullanımının teşvik edilmesi	- Fosil yakıt kullanımına duyulan bağımlılığın azaltılması; enerji üretiminin istikrarının sağlanması - Enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi, enerji ithalatının azaltılması; kirliliğin azaltılması; istihdamın artırılması; ekonomik katkının artırılması ve yerel kalkınma oranının hızlandırılması
Sektörel enerji verimliliğinin artırılması	- Büyümeyle tehlikeye atmaksızın emisyonun azaltılması - Emisyonun azaltılması - İklim üzerinde en büyük etkiye sahip sektörlerle başlayarak pilot projelerin tasarlanması - Kanuni altyapının tamamlanması; tasarruf potansiyelinin tanımlanması; konut finansman modelinin geliştirilmesi, konuta ilişkin göstergelerin oluşturulması; istihdamın artırılması; rekabetçi gücün artırılması
İklim değişikliğine bağlı hastalıklarla ilgili eğitim verilmesi	- Sağlık açısından iklim değişikliklerinin etkisinin yönetilmesi - Konuyla ilgili kamuoyu bilincinin artırılması; potansiyel risklere açık alanların belirlenmesi; bu alanlarda bulunan ilgili kuruluşların uyarılması; eğitim sistemindeki personelin katılımının sağlanması; gerekli diğer önlemlerin alınması
İklim değişikliğine bağlı hastalıkların risk haritasının çıkarılması	Toplumda salgın riskinin azaltılması ve engellenmesi; sağlık masraflarının azaltılması
Kritik sektörlerde emisyon hedeflerinin makro-ekonomik optimizasyon ve maliyet-fayda analizi	- Ekonomik ve sosyal maliyet analizi - Uluslararası ölçekte politikaların yapılması
Entegre bir veritabanının oluşturulması; güvenilir ve sürekli bir bilgi ve izleme sisteminin kurulması	- Sağlıklı veriler toplayarak ülkemiz için en uygun olacak gelecek planlarının tasarlanması; söz konusu veritabanına sağlık parametrelerin eklenmesi - Kamuoyu bilincinin artırılarak tüketim davranışlarının değiştirilmesi - Güvenilir bir istatistiki altyapının olması - Kaliteli ve güvenilir verilere erişimin sağlanması, politika yapılmasına izin verilmesi ve karar mekanizmalarının ihtiyaç duyduğu verilerin oluşturulması - Akılcı ve maliyet etkin bir modelleme için sağlıklı, uzamsal bir veritabanının oluşturulması, kamuoyu bilincinin artırılması

Türkiye ormancılık sektöründe son yıllarda, fosil yakıtlar yerine, sürdürülebilir olarak işletilen ormanlardan sağlanan yakacak odunun kullanılmasına önem verilmektedir. Bu yaklaşım, plantasyonlar ya da silvikültür uygulamalarıyla ormanların geliştirilmesi ve enerji ormanları yetiştirilmesi yoluyla ormanlardan yakıt amacıyla yararlanmanın yaygınlaştırılmasını içermektedir.

Türkiye'de enerji ormanı kurulması çalışmaları, bozuk baltalık alanların verimli hale getirilmesi amacıyla canlandırma kesimi ve yanı sıra tohum ekimi ve fidan dikimi biçimindedir. Bugüne değin 520 000 ha alanda bu tür çalışmalar yapılmıştır; potansiyel alan ise yaklaşık 4,5 milyon ha dolayındadır. Ayrıca, orman amenajman planlarında zaman-alan düzenlemesine bağlanmış verimli baltalık ormanlarda, 20 yıl idare süresiyle enerji ormanı yenileme çalışmaları yapılmaktadır. Bu çerçevede, kesim düzenine bağlanmış verimli baltalık alan yaklaşık 2,7 milyon ha'dır. Dış ya da iç finansman desteği sağlandığında, yılda 50 000 ha alanda çalışma yapılabilecektir. Türkiye koşullarında bunun yıllık maliyetinin 7,5 milyon ABD Doları olduğu hesaplanmıştır [159].

"Modern" anlamda enerji ormancılığını geliştirerek Türkiye enerji üretimine katkıda bulunma konusunda, Çevre ve Orman Bakanlığı'na çok önemli görevler düşmektedir. Bu amaçla yapılması gerekenler şöyle sıralanmaktadır[159]:

- Türkiye'nin değişik coğrafi bölgeleri için, yöresel ekolojik koşullara uyumlu ve enerji ormancılığına uygun, hızlı gelişen yerli ve yabancı türler belirlenmelidir,
- Belirlenen bu türlerin en yüksek verim elde edilecek biçimde üretimi, bakımı, zararlıları, hasat ve yönetim süresi, ekonomisi gibi konularda araştırma çalışmalarının başlanmalıdır,
- Türkiye'nin biyokütle potansiyeli belirlenmelidir,
- Konuyla ilgili olarak yurtiçinde ve yurtdışında çalışan kişi, kurum ve kuruluşlarla bağlantı kurarak bilgi alışverişinde bulunulmalıdır,
- Baltalık ormanların yönetim süreleri bu amaca en uygun olacak biçimde belirlenmelidir,
- Halkı ve özel sektörü özendirmek amacıyla, tarım arazilerinde bir enerji ormanı örnek işletmesi kurulmalı ve bu örnek yaygınlaştırılmalıdır,

- Biyokütleden elektrik enerjisi elde etmeyi özendirmek ve yaygınlaştırmak amacıyla, Türkiye'nin meşe baltalıklarının yoğun olarak bulunduğu yörelerinden birinde örnek bir işletme kurulmalıdır. Bu tür örnek işletmeler, devlet ya da özel sektörcce kurulabilir.

Enerji ormanlarının finansmanı ise şunları içerebilir: I) Dış kaynaklı projeler, II) Enerji ormanı fonu kurulması, III) Fosil yakıt kullanan büyük sanayi işletmelerinin ve çimento üreticilerinin enerji ormanlarına yatırım yapmalarının ya da üretimleri oranında bu fona katkıda bulunmalarının sağlanması, IV) Orman Bakanlığı'nın ağaçlandırma bütçesinin artırılması.

Türkiye'nin Kyoto Protokolü'ne taraf olmadan önce iyi niyet göstergesi olarak başlattığı 2003/87/EC Emisyon Ticareti Direktifine ilişkin uygulamalar doğrultusunda "*Gönüllü Emisyon Ticareti*" ile ilgili yönetmelik çalışmalarına devam edilmektedir.

4.9. TÜRKİYE'DE SU YÖNETİMİ

4.9.1. Türkiye'nin Su Kaynakları ve Yeterliliği

Ülkemiz dünyanın yarı kurak bir bölgesinde yer almaktadır. Dünya yüzüne düşen yağış ortalaması 800 mm civarında iken bu değer Türkiye'de yılda ortalama 643 mm'dir. Yapılan etüt ve hesaplamalar sonunda ülkemizin brüt yer üstü su potansiyeli 193 milyar m³ olarak belirlenmiştir. Yeraltı suyunu besleyen 41 milyar m³'te dikkate alındığında ülkemizin toplam yıllık kullanılabilir su miktarı 234 milyar m³ olarak hesaplanmıştır [165].

Ancak günümüz teknik ve ekonomik şartları çerçevesinde, çeşitli amaçlara yönelik olarak tüketilebilecek yer üstü su potansiyeli yurt içindeki akarsulardan 95 milyar m³, komşu ülkelerden Türkiye'ye gelen akarsulardan 3 milyar m³ olmak üzere yılda ortalama toplam 98 milyar m³, yeraltı su potansiyeli ise yapılmış olan etütlere göre 13 milyar m³ olarak hesaplanmıştır [166].

Böylece günümüzdeki teknik ve ekonomik şartlar çerçevesinde Türkiye'nin tüketilebilir yerüstü ve yeraltı suyu yılda ortalama toplam 110 milyar m³ olmaktadır. Kişi başına düşen kullanılabilir su miktarı yıllık 1 700 m³'tür. 2020 yılında nüfus artışıyla beraber bu rakamın yıllık 1 150 m³ olacağı tahmin edilmektedir.

Günümüzde bir ülkenin su zengini sayılabilmesi için Tablo 4.3'den de görüleceği üzere yılda ortalama kişi başına 10 000 m³ su potansiyeline sahip olması gerektiği kabul edilmektedir. Oysa Türkiye yıllık 1 700 m³ ile şimdiden su sıkıntısı olan ülkeler grubunda yer almaktadır [166].

Tablo 4.3: Kişi başına isabet eden su miktarı itibariyle değerlendirme

Kişi başına su tüketimi (m ³)	Ülkenin durumu
10.000'den fazla	Su zengini
3.000 - 10.000	Yeterli suyu olan
1.000 - 3.000	Su sıkıntısı olan
1.000'den az	Su fakiri

Bu anlamda suyun hem içme ve kullanma suyu, hem enerji, hem de sulama suyu olarak stratejik önemi daha da artmakta ve yönetimi hassasiyet kazanmaktadır. Bu durum aynı zamanda Türkiye'nin de aralarında bulunduğu bazı ülkelerin su kaynaklarının kontrol altına alınması ve böylece su kaynaklarının politik amaçlar için kullanılması anlamına gelen "*hidropolitik*" önemini de arttırmaktadır [166]

Türkiye nihai durumda yıllık 110 milyar m³ olan su potansiyelinin %65'ini sulamada %15'ini içme ve kullanmada, %20'sini de endüstride kullanmayı planlamaktadır.

Suyun miktarı kadar korunması ve kalitesi de büyük önem taşımaktadır. BM Eğitim, Kültür ve Bilim Örgütü tarafından açıklanan Dünya Su Gelişme Raporuna göre, dünya da temiz-tatlı su kaynakları ve özellikle yeraltı su kaynaklarının miktarı ve temizliği, suyun nasıl arıtıldığı gibi ölçütlere değinilerek oluşturulan en kaliteli su sıralamasında Türkiye 45. sırada yer almaktadır [166]. Bu aynı zamanda Türkiye'nin sınırlı olan kaynaklarını çok iyi koruyup akılcı kullanması gerektiğini göstermektedir

Küresel İklim Modelleri ile yapılan projeksiyonlara göre 2030 yılında Türkiye'nin de büyük bir kısmı oldukça kuru ve sıcak bir iklimin etkisine girecektir. Bölgesel ölçekte gerçekleşmesi öngörülen değişiklikler ışığında, IPCC raporlarından yararlanarak, küresel iklim değişiminin ülkemizdeki olası hidrolojik etkileri şu şekilde sıralanmaktadır [68]:

- Ortalama iklim koşullarında, yağışlarda kışın küçük artışa rağmen, yaz yağışında büyük bir azalma ile birlikte bu aylarda buharlaşma artacaktır,
- Yağışların mevsimsel dağılımı ve şiddeti değişecektir,
- Su akımlarının sadece miktarı azalmayacak, aynı zamanda en yüksek akım düzeylerinde de değişimler olacaktır,
- Yüksek basınç kuşağının kuzeye kayması ile ülkemizde hakim olabilecek tropikal iklime benzer bir kuru hava, daha sık, uzun süreli kuraklıklara neden olabilecektir. Kuraklığın sıklığı ve şiddeti artarken, ani sellerin verdiği kayıplar büyük boyutlara ulaşabilecektir,
- Mevcut su kaynaklarının gereksinim duyulan su miktarını karşılayamaması nedeniyle ortaya çıkan, su stresi, hem ulusal hem de bölgesel düzeyde artacaktır,
- Su temin sistemlerinde belirsizlikler yaşanacağından, yatırımların maliyeti artacaktır,
- Suyu olan talebin azaltılması amacıyla, suyun gerçekçi olarak fiyatlandırılmasına her zamankinden fazla gereksinim duyulacaktır,
- Milli parklar ve sulak alanlar tahrip olabilecek, kuşların göç yolları ve konaklama yerleri değişebilecektir.

Gerek iklim değişiklikleri ve gerekse hızlı nüfus artışı sonucu tatlı su kaynakları üzerinde oluşan baskıların küresel ve ülke bazında ortaya çıkardığı ya da çıkaracağı sorunları gidermenin yollarından birisi su havzalarının sürdürülebilir kalkınma çerçevesinde, en etkin bir biçimde yönetimiyle yakından ilgilidir [92].

4.9.2. Türkiye'de Su Hizmeti Veren Kuruluşlar ve Tarihçe

Su başlıca 3 sektörel alanda kullanılmaktadır: İçme-kullanma, sanayi-enerji ve tarım. İçme suyu da kırsal ve kentsel olarak iki gruba ayrılabilir.

Türkiye'de kırsal alana içme suyu götürülmesine yönelik merkezi görevler, 1984'te Yol Su Elektrik Genel Müdürlüğü'nün lağvedilmesi, 2005'te de Köy Hizmetleri Genel Müdürlüğü'nün kapatılmasından sonra, günümüzde tamamen yerel yönetimlere bırakılmıştır. Halen köylerin içme suyu ihtiyacı, İl Özel İdareleri ile şehirlerde İstanbul ve Kocaeli'nde Büyükşehir Belediyelerince sağlanmaktadır.

Kentsel içme suyu ise, İller Bankası ve DSİ desteğiyle yıllardır belediyelerce sağlanmaktadır. Yıllardır belediyeler için yatırım finansmanını %90 oranında "*karşılıksız*" sağlayan merkezi bir kurum olan İller Bankası yatırımlarının %45-65'ini içme suyu sektörü çalışmaları oluşturmuş, banka yarım yüzyıllık varlığı boyunca kent içi su sektöründe uzmanlaşmış tek ulusal kuruluş olarak öne çıkmıştır. 2001 yılında Belediyeler Fonu'nun kaldırılması ile belediyeler finansman temini konusunda sıkıntılar yaşamaya başlamış ve bu nedenle alt yapı yatırımları gerçekleştirilemeyerek, hizmetler aksamaya başlamıştır.

1980'li yıllardan sonra kamu desteğinin kırılması ve sonrasında çeşitli yasal uygulamalar sonucu, yerel yönetim kredileri içinde kamu kredisi oranının hızla geriye çekilmesi, neticesinde boşalan alanı özel sermaye kredileri doldurmuştur. 1985-1995 yılları ortalamasına bakıldığında, yerel yönetimlerce kullanılan kredilerin %13'ünü kamu kredisi %20'sinin yerli ticari banka kredisi, %67'sinin ise yabancı banka kredileri ya da dış krediler olduğu görülmektedir. Dış kredilerin sektörel dağılımında, içme suyu ve kanalizasyon hizmetleri %30 oranıyla, %60'lık paya sahip ulaştırma sektörünün ardından gelmektedir. İçme suyu kredileri uluslararası ticari banka şeklinde kullanılmaktadır. Bu durum içme suyu borçlarına daha fazla faiz ödenmesi ve maliyetin yükselmesi sonucunu doğurmaktadır. Önemli nokta ise dış krediler ya da borçların, kullanıldıkları alanda hizmetin kamu hizmeti değil, piyasa malı olarak kullanıma sunulmasını dayatan koşullar ile gelmesidir [166].

1981 yılında çıkarılan 2560 sayılı İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi Yasası'nın hizmetin özelleştirilmesine olanak sağlayan maddeleri ile birlikte, Maliye Bakanlığı'nın iznine bağlı olarak uluslararası kuruluşlara borçlanabilme olanağının da sağlanması; su ve kanalizasyon sektöründe küresel politikalara denk düşen yeni bir idari yapılanmayı

ortaya çıkarmıştır. Bu yeni yapılanmanın temel çizgisi şirketleştirme-özelleştirme-suyun ticarileştirilmesi olarak adlandırılabilir.

Sanayi ve enerji amaçlı su temini, yıllardır DSİ'nin yaptığı su tahsislerine ve baraj inşaatlarına göre yürütülmektedir. 2005 yılında DSİ'nin enerji üretimi alanından çekilmesi ile hidroelektrik enerjisi üretimi Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu üzerinden özel sektöre ihale edilmeye başlanmıştır [167].

Özellikle çok uluslu şirketlerin politik ve taktik yaklaşımları *"Su yönetimi"* kavramını farklı bir boyuta taşımıştır. Su hizmetlerinde gözlenen süreç şu şekilde işlemektedir [48;167]: Önce yerel yönetim kurumu olan belediyelerden ayrı bağımsız bütçeli kuruluşlar oluşturulmakta, bu kuruluşlar eliyle yürütülen hizmetler piyasa hizmeti haline getirilmekte, kamu finansmanı seyrine kamu - özel sektör ortaklığı ya da özel sektör finansmanın modeline geçilmekte, hizmetler çeşitli modellemelerle özel sektöre devredilmekte ya da özel sektör lehine bir yapı kurumsallaştırılmakta ve özel sektör yatırımları uluslararası tahkimle güvence altına alınmaktadır.

Bu , siyasi kararların etkisini de göz önünde bulunmak gerekmektedir. 57. Hükümet ile DB arasında imzalanan ve 2000-2002 yıllarını kapsayan 760 milyon ABD Doları tutarındaki *"Ekonomik Reform Kredisi"* hakkında Dünya Bankası'na 10 Mart 2000'de verilen *"Kalkınma Politikası"* başlıklı mektubunda; Hükümetin *"büyümeyi teşvik etmek için, mali sektörü güçlendirecek, tarımsal politikaları modernleştirecek ve su ve elektrik hizmetleri sektörlerine özel sektör katılımını artıracak olan ve uzun süredir ertelenen reformları sürdürmekte"* olduğu belirtilmekte, *"sanayi ve hizmet sektörlerindeki önemli kamu varlıklarının satışını da içeren özelleştirmeyi hızlandırmak için çabaların yoğunlaştırılması ile tamamlanacağı"* ifade edilmektedir.

Bu kapsamda, su hizmetlerini doğrudan etkileyen Hizmet Ticareti Genel Anlaşması'nı da unutmamak gerekir. Çünkü, oluşan / oluşturulan su piyasasında, özel sektör odaklı piyasa aktörlerinin hedeflerini gerçekleştirmesinin önündeki engellerin kaldırılmasına yönelik kuralların belirlenmesi gerekmekte ve bunu dünya genelinde GATS sağlanmaktadır [168]

Su iletim sistemleri, enerji ve atık su işleme konusunu, müzakerelere konu ana gündem maddelerinden biri olarak gören GATS 'na göre; su, kamu hizmeti değildir. Piyasada özel şirketler tarafından satışa sunulmuş olan şişe suyu olgusu, kamunun bu hizmeti vererek bu şirketlerin ticaretine engel olmasına yol açacaktır ve bu durum serbest rekabete aykırıdır. O halde, suyun çıkarılması, işlenmesi, iletimi hizmetleri serbest piyasa koşullarında gerçekleştirilmelidir. Ne yazık ki buradan yola çıkılarak yapılmış özelleştirme örneklerinde, özellikle gelişmekte olan ülkelerde ciddi sorunlar ortaya çıkmıştır.

4.9.3. Su Yönetimi Konusunda Türk Mevzuatı

Türkiye'de su yönetimi konusunda pek çok yasa, birçok farklı kurum tarafından uygulanmaktadır. Türkiye'de çevre alanındaki mevzuatı uyumlulaştırma sorumlulukları da farklı kurumlar tarafından yürütülmekte, bu da uygulamalarda yetki karmaşası ile karşılaşılmasına neden olmaktadır. Aynı su kaynağının yönetimi için var olan farklı kurumların farklı yetki ve sorumluluklara sahip olmaları, farklı yasa ve yönetmelikleri takip etmeleri zorunluluğu bu karışıklığın temel nedeni olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye'de su kaynaklarının yönetiminde, uygulamacı - yatırımcı kurumlar (Bayındırlık ve İskan bakanlığı, Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, İçişleri Bakanlığı, Turizm Bakanlığı) ile izleyici denetleyici kurumlar (Çevre ve Orman Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı, DPT) olarak iki grup etkili olmaktadır [168]. Bu durum uygulamaya karmaşa olarak yansımaktadır.

Türkiye'de mevcut sistemin bir başka zayıflığı su kalite ve kantite yönetiminin birbirinden ayrı olması olarak görülmektedir. Su kalitesinde sorumluluk Çevre ve Orman Bakanlığı'na ait iken, su kantitesinde sorumluluk DSİ Genel Müdürlüğü'nündür. Çevre ve Orman Bakanlığı bu sorumluluğunu, Su Kirliliği Kontrol Yönetmeliği ve ÇED yönetmeliği ile yerine getirirken, DSİ kendi yönetmeliği ile kantite üzerinde çalışmaktadır [170].

Çalışma alanları kesişen bu iki aktörün organizasyon yapısı da birbirinden farklılıklar göstermektedir. DSİ havza başında yapılanırken, Çevre ve Orman Bakanlığı ise il bazında örgütlenmiştir. Her iki kurumun ortak çalışması ve karmaşanın giderilmesi

amacıyla DSI'nin Çevre ve Orman Bakanlığı'na bağlanması ve Bakanlık yönetiminde yetkilendirilmiş olmasının isabetli olduğu söylenebilir.

4.9.4. Avrupa Birliği Su Politikası ve Türkiye

AB su politikaları genel olarak bünyesinde yer alan Fransız, İngiliz ve Alman su şirketlerinden etkilenmekte ve özel sektör yatırımlarını teşvik edici bir yaklaşım göstermektedir. Her ne kadar suyun tarihsel bir miras olduğu görüşü savunulsa da aynı zamanda suyun bedelinin ödenmesi gerektiği de ileri sürülmektedir. AB bu kapsamda işleyen bir mekanizmanın kurulması yönünde çalışmalar yapmaktadır. Yerelleştirme ve yönetişim kavramları su ile ilgili uygulamalara da önemli söylemler olarak yerini almaktadır.

Bu kapsamda AB tarafından önerilen yönetim modeli nehir havzalarıdır. Başka bir deyişle, su kaynakları yönetimi için havza yönetişimi oluşturulmaya çalışılmaktadır.

2000'li yıllarda Türkiye'de, AB su politikalarına ve Su Çerçeve Direktifine uyum amacıyla çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlardan bazıları AB fonlarının katkısıyla ya da üye ülkeler ile işbirliği halinde gerçekleştirilmiştir. *"Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulanması İçin Katılım Öncesi Program Projesi (MATRA)"* ile Çevre ve Orman Bakanlığı için hazırlanan *"Yüksek Maliyetli Çevresel Yatırım Planlama Projesi (ENVEST Araştırması)"* ve *"Türk Su Sektörünün AB Su Direktiflerine Uyumu için Yeniden Yapılandırılması"* araştırmaları bu çalışmaları oluşturmaktadır [171].

Su Çerçeve Direktifinin Türkiye'de Uygulanması Projesi, Hollanda Ekonomik İşler Bakanlığı tarafından desteklenmiştir; AB'ne aday ülkelerin AB müktesebatına uyumuna yönelik olarak ilgili ülkelere destek sağlamanın yanında, Hollanda ve destek alan ülke arasında ilişki kurulmasını amaçlayan MATRA Katılım Öncesi Programı kapsamındadır. Proje *"Su yönetiminde sorumluluk sahibi kurumlar ve organizasyonlar arasında işbirliğini hızlandırmak ve Türkiye'de su yönetimi planlamasında entegre yaklaşımı geliştirmek"* hedefiyle geliştirilmiştir. Proje faaliyetleri içinde su politikaları için bir ulusal platformun kurulması ile yönetimin ve pilot projenin oluşturulmasına

yönelik bir el kitabının hazırlanması, eğitim, Türkiye ile Hollanda arasında bilgi değişimi ve proje yaygınlaştırılması yer almaktadır [172].

ENVEST projesi, AB tarafından sağlanan mali yardımla Çevre ve Orman Bakanlığı için uluslararası bir konsorsiyum olan “Envest Planners” tarafından 2002-2005 yılları arasında yürütülmüştür. Proje, AB'nin entegre kirlilik yönetimine ilişkin su kalitesi, atıksu dahil atık yönetimi, hava kalitesi şartlarının uygulanması için gerekli altyapının oluşturulması, altyapı yatırımlarının planlanması ve bu konularla ilgili mali araçların belirlenmesini konu almaktadır [108].

Sözü geçen araştırma ve projelerin tümünde, Türkiye'nin AB Su Çerçeve Direktifine uyumu konusunda önemli eksikliklerinin olduğu ve gerekli yasal ve yönetsel düzenlemeleri bir an önce yapması gerektiği vurgulanmaktadır. Başka platformlarda da bu konu benzer şekilde değerlendirilmektedir. Doğal Hayatı Koruma Fonu, 2003'te yayınladığı *"Su Kaynakları ve Sulak Alanlar İndeksi Avrupa Su Kaynakları Politikasıyla İlgili Kritik Konular"* adlı raporda, su politikaları değerlendirilen 23 Avrupa ülkesinden biri de Türkiye'dir. Bu rapora göre, Türkiye su yönetiminde halkın aktif katılımı ve bilgilendirilmesi, su kaynaklarının entegre yönetimi, su politikalarının belirlenmesi ve sınır aşan nehirlerin yönetiminde uluslararası işbirliği, tarımsal amaçlı su kullanımını azaltma, barajlar ve nehirlerin yönetimi konularında yetersiz bir tablo çizmektedir. Türkiye'nin geçer not aldığı konular ise, sulak alanların işlevi ve korunması, tarımsal amaçlı su tüketimine ilişkin bilgilendirme faaliyetlerinin yürütülmesi ve evsel kullanıma ilişkin yasaların uygulanmasıdır. Rapora göre, AB üyesi olmayı hedefleyen Türkiye'nin Su Çerçeve Direktifine uyması, sorunların çözülmesi ve sürecin işlemesi bakımından son derece önemlidir [108].

13 Mart 2006 tarihinde, Ankara'da gerçekleştirilen *"İngiltere-Türkiye Su Sektörü İşbirliği Semineri"*nde, Türk su sektörünün yapısal ve finansal değerlendirilmesi yapılmıştır. İngiltere Çevre, Tarım ve Gıda Bakanlığı Türkiye'de su ve çevre sektörüne yönelik çalışmalar yapmak ve Türk şirketler ile ortak girişimlerde bulunmak amacıyla 13-15 Mart 2006 tarihleri arasında 18 kişiden oluşan bir delegasyon ile Türkiye'yi ziyaret etmiştir. İngiltere Çevre, Tarım ve Gıda Bakanlığı, British Water ve İngiltere ticaret ve yatırım yetkililerinin aralarında bulunduğu delegasyon, 13 Mart yapılan

seminerde, çalışmalarını ve beklentilerini, Türk kamu ve özel sektör yetkilileri ile paylaşmıştır [173].

İngiltere Çevre, Tarım ve Gıda Bakanlığı Su İşleri Genel Müdürü, Türkiye ile İngiltere arasındaki çalışmaların AB Su Yönetimi Direktifli doğrultusunda yürütüldüğünü söylemiştir. Bu amaçla Aynı Seminer'de Çevre ve Orman Bakanlığı, su sektöründe 20 yıllık bir periyotta Türkiye'de 35 milyar euro yatırım yapılması gerektiğini, bunun 15 milyarın içme suyu 20 milyarının da atık su kısmında kullanılacağını belirtmiştir.

4.10. BİYOLOJİK ÇEŞİTLİLİK VE TÜRKİYE

4.10.1. Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliğini Koruma Yöntemleri

Türkiye biyolojik çeşitlilik bakımından Avrupa ve Ortadoğu'nun en zengin ülkelerinden biridir. Ülkenin yedi coğrafi bölgesinin her biri ayrı iklim, jeolojik yapı ve bunlara bağlı olarak farklı flora ve fauna özellikleri gösterir. Bunda Türkiye'nin üç farklı ekolojik bölgeye sahip olmasının, daha doğrusu üçünün kesişim noktasında bulunmasının büyük önemi vardır [113]. Bu olağanüstü ekosistem ve habitat çeşitliliği beraberinde önemli bir tür çeşitliliği de getirmektedir. Ilıman ülkelerin biyolojik çeşitliliği ile karşılaştırıldığında, Türkiye'nin fauna ve flora açısından oldukça yüksek bir çeşitliliğe sahip olduğu görülmektedir. Türkiye, Avrupa kıtasında bulunan bitki türlerinin %75'ini barındırmaktadır ve Türkiye'de bulunan bitki türlerinin %33'ü endemiktir [174]. Fauna zenginliğinde ise iklimatik ve edafik faktörler yanında dünyanın iki büyük kuş göç yolu üzerinde bulunmasının büyük etkisi vardır [113].

Biyolojik çeşitliliğin korunması yöntemlerinden dünya üzerinde kabul görmüş olan in-situ ve ex-situ koruma yöntemlerinin her ikisi de Türkiye'de uygulanmaktadır. Bunlardan, in-situ koruma, türlerin yaşamlarını sürdürebilmek için doğal çevreye bağımlı olduklarını bu nedenle kendi ekosistemlerinde korunmaları gerekliliğini kabul eden bir yaklaşımdır. Türkiye'de in-situ koruma çalışmaları, yerinde koruma kavramının geniş kabul görmesinden uzun süre önce, 1950'li yıllarda başlamıştır. Ülkemizde, Milli Park, Tabiat Parkı, Tabiatı Koruma Alanı, Doğal Sit, Yaban Hayatı Koruma ve Geliştirme Sahası, Biyosfer alanı, Özel Çevre Koruma Bölgesi, Uluslararası Öne

Sahip sulak Alan gibi değişik statülerde in-situ koruma alanları ilan edilmiştir. Bu güne kadar farklı amaçlarla tesis edilmiş in-situ koruma alanları toplamı yaklaşık 4,6 milyon hektara ulaşmıştır. Bu da ülke yüzölçümünün yaklaşık %6'sına karşılık gelmektedir. Ancak mevcut korunan alanların step ve deniz ekosistemleri başta olmak üzere Türkiye'nin sahip olduğu biyolojik çeşitlilik bileşenlerini yeterli düzeyde temsil ettiği söylenemez [175].

Ex-situ koruma ise, in-situ korumayı tamamlayıcı bir koruma yöntemi olarak kabul edilmektedir. Orman biyolojik çeşitliliğini koruma amaçlı yapılan çalışmalara 1975 yılında başlanmıştır. Bu konuda en yetkili birim olarak, Orman Ağaçları ve Tohumları Islah Araştırma Müdürlüğü karşımıza çıkmaktadır [113].

4.10.2. Biyolojik Çeşitlilik ile İlgili Kurumsal Sorumluluklar

Biyolojik çeşitlilik ile ilgili politikaların belirlenmesi, plan ve programların geliştirilerek uygulanması, çeşitli statülerdeki korunan alanların ilan edilmesi ve kurumlar arasında eşgüdüm sağlanması öncelikle Çevre ve Orman Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarının sorumluluğundadır. Bakanlığın biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda birinci derecede yetkili ve sorumlu birimi aynı zamanda Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ulusal odak noktası olan Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü'dür. Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı özel çevre koruma bölgelerinin ilan edilmesi, korunması ve yönetiminden; Orman Genel Müdürlüğü ise ormanların korunması, geliştirilmesi, işletilmesi ve yönetiminden sorumlu bağlı kuruluşlardır. Kültür ve Turizm Bakanlığı ise Doğal Sit alanlarının ilan edilmesinde yetkili olan kurumdur.

Bunların dışında kendi yetki ve sorumluluk alanlarında olduğu kadarıyla çalışmalarda bulunan kuruluşlar da mevcuttur. Tarım ve Köy İşleri Bakanlığı İçişleri Bakanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Denizcilik Müsteşarlığı, Bayındırlık ve İskan Bakanlığı Enerji ve Tabii Kaynaklar Bakanlığı, Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü, biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı konusunda uygulamalara katılan kurumlardır. Ayrıca, biyolojik çeşitliliğin araştırılmasında, Çevre ve Orman Bakanlığı'nın araştırma enstitülerinin yanısıra TÜBİTAK ve üniversiteler görev almaktadır [113]. Bu konuya

yer veren bir diğer teşkilat DPT olup, beş yıllık kalkınma planları çerçevesinde, diğer sektörlerle birlikte çevre politikalarının oluşturulmasını ve yatırımlarının planlanmasını sağlamaktadır. Bu konuda çıkarılmış kanunlarda biyolojik çeşitliliğin korunması ve sürdürülebilir kullanımı için referans oluşturmaktadır: Çevre Kanunu, Milli Parklar Kanunu, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu, Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığının Kurulması Hakkında KHK, Kara Avcılığı Kanunu, Su Ürünleri Kanunu, Orman Kanunu, Tarım Kanunu, Mera Kanunu, Kıyı Kanunu, Tohumculuk Kanunu.

4.10.3. Biyolojik Çeşitlilik ve Türkiye'nin Ulusal Yaklaşımı

Türkiye Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'ni, 1992'de imzalamış, 1996 yılında onaylamış ve sözleşme 14 Mayıs 1997 tarihinde yürürlüğe girmiştir.

Küresel bir araç olan Sözleşme, biyolojik çeşitliliğin korunması, biyolojik kaynakların sürdürülebilir kullanımı ve genetik kaynaklardan elde edilen faydaların orijin ülke ile paylaşımı konularındaki çabaların yeterliliğini değerlendirmek; konuyla ilgili boşlukların nasıl doldurulabileceğini ve fırsatların nasıl yaratılabileceğini belirlemek amacıyla taraf ülkelere rehberlik etmektedir. Türkiye, Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı (UBÇSEP) geliştirmek de dahil olmak üzere, Sözleşme şartlarına uymakla yükümlüdür. Diğer taraftan, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin genetik kaynakları uluslararası bir anlaşmada bağlayıcı yükümlülüklerle ele alan ilk anlaşma olması zengin genetik kaynakların sahibi olan Türkiye için bu Sözleşmenin önemini artırmaktadır [113].

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin dışında, 5 yıllık kalkınma planları, UÇEP, Gündem 21 ve Çölleşme İle Mücadele Ulusal Eylem Planı bu konu kapsamındaki diğer yardımcı unsurlardır.

Kalkınma planlarında, biyolojik çeşitliliğe ait özgün ifadeler yer almamakla birlikte, *"insan sağlığı ve doğal dengeyi koruyarak sürekli ve ekonomik kalkınmaya imkan verecek şekilde doğal kaynakların yönetimini sağlamak ve gelecek kuşaklara yaşanabilir, doğal, fiziki ve sosyal çevre bırakmak"* (VII. Beş yıllık kalkınma planı), *"ekonomik ve sosyal gelişmeyi gerçekleştirirken, insan sağlığını, ekolojik dengeyi, tarihi*

ve estetik değerleri korumak esastır." (VIII. Beş yıllık kalkınma planı) yaklaşımları dolaylı da olsa biyolojik çeşitliliğe atıfta bulunmaktadır [129, 174].

4.10.4. Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi ve Eylem Planı

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin diğer yükümlülüklerle uyum içinde uygulanabilmesinde ve biyolojik çeşitlilik kaybının yol açtığı problemlerin çözümünde yararlanılabilecek bir rehber olması amacıyla, UBÇSEP 2001 yılında, kaldırılan mülga T.C. Çevre Bakanlığı koordinasyonunda hazırlanmıştır [113].

UBÇSEP ile, Türkiye'deki biyolojik çeşitliliği kısaca tanımlamak ve değerlendirmek, üzerinde uzlaşma sağlanmış bir koruma stratejisi belirlemek ve Türkiye'de biyolojik çeşitliliğin korunması hedeflerine ulaşılabilmesi için gerekli olan eylem önerilerini karar vericilere sunmak amaçlanmaktadır. UBÇSEP, hedeflere ulaşıldıkça ve şartlar değiştikçe yenilenebilecek ve güncelleştirilebilecek olan dinamik bir araç olarak görülmektedir. Bu nedenle, 2001 yılından bu yana değişen ülkesel ve uluslararası koşullar ve eğitimler ile sözleşme kapsamında kaydedilen gelişmeler ışığında UBÇSEP'in güncelleştirilmesi ihtiyacı doğmuştur.

2007 yılında tamamlanan yeni eylem stratejisinde, 43 adet stratejik hedef öne çıkmaktadır. Bu hedeflerden 11 tanesi süreklilik gerektiren hedeflerdir. Diğer hedefler için öngörülen süreler 1-20 yıl aralığında değişmekte olup, ortalama süreleri 7-8 yıldır [176].

Bir başka deyişle; öngörülen stratejik yaklaşım uygulanabilmesi, yani ilk 5 yıl içinde tüm hedeflerle ilişkilendirilen tüm işlerin başlatılabilmesi durumunda 2017-2018 yıllarında hedeflerin büyük bir kısmının gerçekleştirilebileceği ya da hedeflere yaklaşılmış olunabileceği öngörülmektedir.

Stratejik Hedefler ağırlıklı olarak; I) Koruma ve Sürdürülebilir Kullanım, II) Yönetim ve Kapasite Geliştirme, III) İzleme ve Göstergeler konularında yoğunlaşmaktadır. Stratejik hedef olarak belirlenen 43 hedeften tarım, step, orman, dağ, kıyı-deniz ve iç su tematik alanlarından en az üç tanesi tarafından kapsanan ortak hedeflerin 12 tanesini şu

iki ana kategoride özetlemek mümkündür.

- Genetik kaynakların, hassas, tehdit ve tehlike altında olan türler ve ekosistemlerin korunması, envanter oluşturulması, değerlendirilmesi vb. konular.
- Ar-Ge Yönetim sistemlerinin geliştirilmesi ve üretilenlerin paylaşımının sağlanması vb. konular.

4.10.5. Türkiye'nin Orman Biyolojik Çeşitliliği

Orman ekosistemi Türkiye genelinin %27,2'sini kaplamaktadır. Türkiye'de orman habitatlarına ait gerek ekolojik, gerekse de floristik kompozisyona dayalı çok sayıda ekosistem mevcuttur ve her ekosistemin işlevi az çok birbirinden farklıdır. Türkiye'nin sahip olduğu bu zengin orman biyolojik çeşitliliği çok sayıda endemik bitki türüne, önemli kuş türlerine ve birçok yaban hayatı türüne habitat sağlamaktadır [177].

Topoğrafik yapısı, iklim ve toprak farklılıkları Türkiye ormanlarını bitki çeşitliliği açısından oldukça zengin kılmıştır. Özellikle relik ve endemik bitkilerin zenginliği Türkiye ormanlarının biyolojik çeşitlilik yönünden önemini daha da artırmaktadır. Bu zenginliğin temel nedenlerinden birisi dördüncü jeolojik zamanda meydana gelen iklim değişiklikleridir. Türkiye'deki bitki türlerinin yaklaşık üçte biri eski jeolojik dönemlerden kalmış olup çoğu endemiktir. Endemik türlerin çoğu Akdeniz (özellikle de Toros, Bolkar ve Nur Dağları) ile İran-Turan biyocoğrafik bölgelerinde bulunmaktadır. Türkiye'deki orman ekosistemlerinde tahribata bağlı ciddi biyolojik çeşitlilik azalmaları söz konusudur. Türkiye'nin orman biyolojik çeşitliliğinin korunması için 2007 UBÇSEP'te belirlenen öncelikli biyolojik çeşitlilik hedefleri (BÇH) şu şekilde sıralanmaktadır [176].

1. (BÇH003) Araştırma sonuçlarının karar vericiler, kullanıcılar ve diğer paydaşların uygulayabileceği bir şekilde paylaşımının sağlanması,
2. (BÇH008) Baskı altında olan ekosistemler, türler ve populasyonlarla ilgili izleme programlarının önceliklendirilmesi,
3. (BÇH013) Biyolojik çeşitliliği koruma ve doğal kaynakların sürdürülebilir kullanım politikalarının ve programlarının başarı veya başarısızlıklarının değerlendirilmesi için izleme programlarının geliştirilmesi ve uygulanması,

4. (BÇH039) Duyarlı, tehdit ya da tehlike altındaki türlerin ve ekosistemlerin korunmasına yönelik veri tabanlarının geliştirilmesini ve bunların uyumlu hale getirilmesini sağlayacak çalışmaların desteklenmesi ve bu türler ve ekosistemler için ekolojik ağlar oluşturmaının sürdürülmesi,
5. (BÇH047) Ekolojik yönetim, sürdürülebilir kullanım, envanter yöntemleri, izleme, veri yönetimi, çoklu disiplinli araştırmalar, korunan alanların yönetimi, çevre eğitimi, çevresel etki değerdendirilmesi ve acil durum planlaması konularındaki eğitim programlarının güçlendirilmesi,
6. (BÇH051) Ekonomik ve sosyal hedefleri, biyolojik çeşitliliğinin korunması hedefleriyle birleştirmek için, ekolojik planlama ve yönetim yaklaşımlarının kullanılması,
7. (BÇH079) Karasal ve sucul ekosistemlerde oluşan korunan alanlar ağının tamamlanması,
8. (BÇH080) Kendine özgü, hassas dağ ekosistemlerinin, diğerd biyolojik çeşitlilik sıcak noktalarının ve bunlara eşlik eden türlerin (özellikle tehdit altındaki türler) belirlenmesi ve korunması,
9. (BÇH094) Otsu ve odunsu bitki genetik çeşitliliğinin in-situ korumasına yönelik programların uygulanması,
10. (BÇH130) Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, tarımsal stratejiler ya da ulusal kalkınma planları gibi öteki ilgili ulusal girişimlerin uygulanma süreçleri arasındaki bağlantıların ve eşgüdümün sağlanması,
11. (BÇH147) Yetki karmaşası ve tekrarlamaların giderilmesi ve boşlukların doldurulması için biyolojik çeşitlilikle ilgili mevzuat ile diğerd hukuki düzenlemeler arasındaki uyumsuzlukların belirlenerek, uyumun sağlanması için çalışmaların yapılması,

Kolayca izlenebileceğid gibi; öne çıkan hedefler ağırlıklı olarak, Koruma, Sürdürülebilir Faydalanma, İzleme, Göstergeler Çerçevesinde Yönetim ve Kapasite Geliştirme alanlarına odaklanmış hedeflerdir.

4.10.6. Biyogüvenlik ve Türkiye

Biyolojik çeşitlilik kapsamında hazırlanan Biyolojik Güvenlik Protokolü Türkiye tarafından 24 Mayıs 2000 tarihinde imzalanmıştır.

Sekizinci Beş yıllık Kalkınma Planı hazırlıkları çerçevesinde, *"Biyoteknoloji ve Biyogüvenlik Özel İhtisas Komisyonu"* kurulmuş ve bu komisyonca hazırlanarak DPT tarafından yayınlanan raporda, konuya ilişkin ulusal gereksinimlerin ve politika hedeflerine yer verilmiştir. Bu durum, politik açıdan Türkiye'nin biyogüvenlik konusunu gündemine aldığını göstermektedir. Yine, sekizinci beş yıllık kalkınma planında *"biyoteknolojik uygulamalardan kaynaklanabilecek olası biyogüvenlik risklerinin en aza indirilmesi için bütüncül bir yaklaşımla yasal, kurumsal ve uygulamaya ilişkin düzenlemeler yapılacaktır"*. denilmektedir. Planda ayrıca; *"Biyogüvenlik Yasası"* çıkartılması ve *"Ulusal Biyogüvenlik Kurulu"* oluşturulması öngörülmüştür.

4.11. SERTİFİKALI ORMAN YÖNETİMİ

Türkiye’de sertifikalı orman yönetimi için gerekli standartlar Geray [178] tarafından 1999’da ve Türker ve ark. [179] tarafından 2001’de çalışılmıştır.

Durusoy [180] tarafından 2008 de tamamlanan doktora tezinde Türkiye ormanları için belirlenen ölçüt ve göstergelerin Tüm Avrupa ve Yakın-Doğu çalışmalarında belirlenen ölçüt ve göstergeler ile örtüştüğü gözlenmiştir. Tezde ülke ormanları için ortaya konulan ölçüt ve göstergelerden hareketle Sürdürülebilir Orman Yönetimine ilişkin kararların alınabilmesi için ölçüt ve göstergeler arasındaki ilişkilerin girişik yapısının gözönünde bulundurulması gerektiği belirtilmiştir. Ayrıca, ölçüt ve göstergelerin uygulanmasında OGM nin tek başına yükümlü olmaması, Bakanlık dahilinde ilgili tüm genel müdürlüklerin ve kurumların birlikte çalışması gerektiği ifade edilmektedir.

MCPFE’da Sürdürülebilir Orman Yönetimi için geliştirilen altı ölçüt ormanların üç temel işlevi baz alınarak oluşturulmuştur. Bu üç temel işlev, ormanların ekolojik, ekonomik ve sosyal etkileridir. OGM tarafından geliştirilen sürdürülebilir orman

kaynakları yönetimi ölçütleri de *orman kaynaklarının küresel karbon döngüsüne etkileri* ölçütü hariç MCPFE ölçütleri ile aynıdır [181]. Bunlar:

- Orman Kaynakları,
- Biyolojik Çeşitlilik,
- Ormanların Sağlığı ve Canlılığı,
- Ormanların Üretim Fonksiyonu,
- Ormanların Koruma Fonksiyonu,
- Ormanların Sosyo-ekonomik Fonksiyonu'dur.

Türkiye sertifikalı orman yönetimi için bu ölçütleri geliştirme çabası içindedir. Ancak, Sertifikalı Orman Yönetimi konusunda uluslararası süreçte devam eden sertifikasyon programlarının Türkiye Orman kaynakları yönetiminde henüz yer almadığı görülmektedir. Bu konuda, standartların çalışıldığı dönemde pilot uygulama başlatılmış ancak, idari siyasi nedenlerle sonuçlandırılmamıştır. Yakın dönemde başlayan yeni bir pilot uygulama mevcuttur. OGM 'nin İşletme ve Pazarlama Dairesi Başkanlığı altında sürdürülen sertifikalı orman yönetimine ait belirlenen ölçüt ve göstergelerin uygulamaya aktarılması çalışmaları devam etmektedir [182].

4.12. ULUSLARARASI ANLAŞMALARIN VE SÜREÇLERİN ETKİLERİ ÜZERİNE ÇOB VE OGM UZMANLARININ GÖRÜŞLERİ

Ülke orman kaynakları yönetimine uluslararası süreçlerin, kararların ve yaklaşımların nasıl etki edebileceğinin genel çerçevesini çizmek üzere bir anket çalışması yapılmış ve anket ölçüm tekniği olarak 5'li Likert Ölçeği kullanılmıştır. ÇOB ve OGM uzmanlarının görüşleri, bir tutumu ifade eden cümleye ne düzeyde katıldıkları, tümüyle katılma veya hiç katılmama arasında, beşli bir seçeneğe göre düzenlenerek belirlenmeye çalışılmıştır. Ankete ait, cevaplama oranları ve yüzdeleri Ek-I'de yer almaktadır. Yapılan anket çalışması sonucunda, elde edilen bulgular şu şekilde özetlenebilir.

Önermelerde en yüksek “*kesinlikle katılıyorum*” 25. ve 8.önermelere verilmiştir.8. önerme “*Ormanın tüm fonksiyonlarının üretim maliyetlerinin hesaplanması ormanların toplumsal gerçek değerlerinin belirlenmesi için gerekli ve yararlıdır*” 25.önerme ise

“Türkiye’nin uluslararası ticari anlaşmalara karşı kendini koruyabilmesi için acil olarak ülke topraklarının özgün türlerine ait patent haklarını güvence altına alması gereklidir” yaklaşımlarını içermektedir. Kesinlikle katılıyorum oranı her ikisinde de %63 tür. Ancak *“katılıyorum”* ifadesine bakıldığında 25. önermenin %33 lük, 8. önermenin %30’luk paya sahip olduğu görülmektedir.

En düşük *“keskinlikle katılıyorum”* ise 26., 30. ve 37. önermelere verilmiştir. 26. önerme *“Sürdürülebilir Orman Yönetimi Türkiye ormanlarında zaten uygulanmaktadır bu nedenle Sürdürülebilir Orman Yönetiminin sertifikalandırılması gereksizdir”* 30. önerme *“2B alanlarının, İklim değişikliği çerçeve sözleşmesi, çölleşme ile mücadele sözleşmesi, biyolojik çeşitlilik sözleşmesi ve AB su çerçeve direktifi hükümleri açısından yeniden değerlendirilmesi Türkiye’yi uluslararası platformda suçlu duruma düşürür”* ve 37. önerme *“Türkiye ormancılık kurumları ve ormancılık meslek kuruluşlarında uluslararası anlaşmalar ile bölgesel ormancılık süreçlerinde alınan kararlar ve uygulamaları hakkında yeterli bilinç ve takip vardır”* savlarını içermektedir. Her üç önerme için kesinlikle katılıyorum oranı %3’ tür. Aynı önermelerin katılıyorum oranları ise, 26. önerme için %3, 30. önerme için %17, 37. önerme için ise %7 olarak dağılım göstermektedir.

En yüksek *“kesinlikle katılmıyorum”* %23 ile 37. önermeye verilmiştir. % 60’lık *“katılmıyorum”* oranı ile birlikte bu önerme en yüksek katılmama oranına sahiptir. En düşük *“kesinlikle katılmıyorum”* ise 5., 7., 11., 12., 13., 15., 18., 19., 21., 22., 23., 24., 25., 27., 28., 31., 32., 33., 35., 36., 41. ve 42.önermelerinde %0 olarak gerçekleşmiştir. Bu önermelerden 11., 12., 27., 3., 32 ve 42.’nde *“katılmıyorum”* görüşü de % 0’dır.

Kararsızların oluşturduğu *“ne katılıyorum ne katılmıyorum”* grubunda ise en yüksek oran %37 ile 30. önermeye aittir. En düşük katılım ise 8., 11. ve 25. önermelerde gerçekleşmiştir.

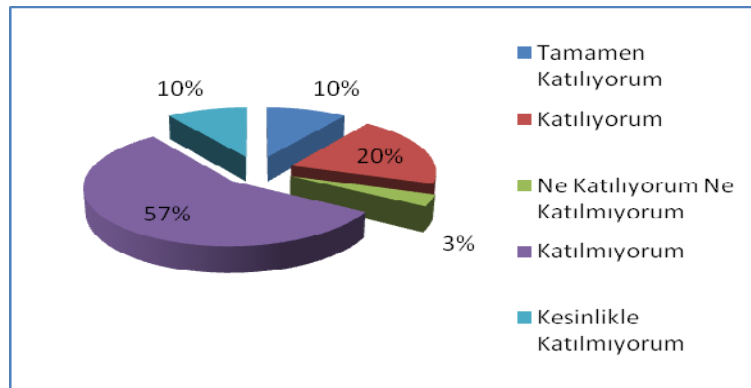
Verilerin, 3’lü sisteme göre yani katılanlar ve kesinlikle katılanlar bir grup, katılmayanlar ve kesinlikle katılmayanlar 2. bir grup, ne katılıyorum ne katılmıyorum diyenler 3. grup olarak işlenmesi halinde en yüksek katılım %100 ile *“Türkiye iklim değişikliğinden olumsuz etkilenerek kuraklık ile karşı karşıya kalabilir”* önermesi ile

11. önermede gerçekleşmiştir. Bu önermenin ne katılıyorum ne katılmıyorum, katılmıyorum, kesinlikle katılmıyorum göstergeleri %0'dır.

Yine 3'lü sisteme göre, en yüksek katılmıyorum oranı %83 ile *“Türkiye ormancılık kurumları ve ormancılık meslek kuruluşlarında uluslararası anlaşmalar ile bölgesel ormancılık süreçlerinde alınan kararlar ve uygulamaları hakkında yeterli bilinç ve takip vardır”* savının yer aldığı 37. önermenindir. Önermenin diğer parametreleri değerlendirildiğinde kesinlikle katıldığını söyleyenler, %3, katıldığını söyleyenler ile ne katıldığını ne katılmadığını söyleyenler %7'dir.

4.12.1. Hukuki, İdari, Mali Kapsamda ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri

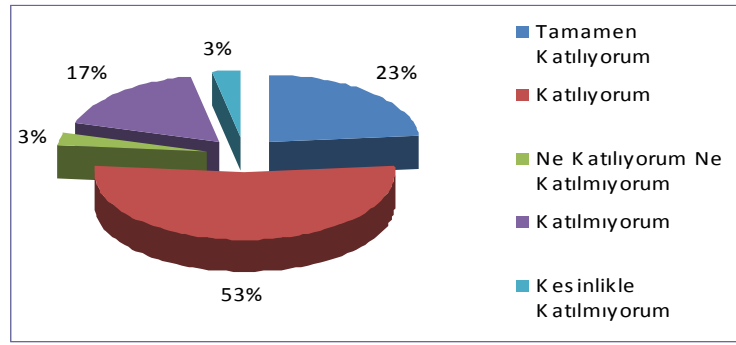
“Her ülkenin kendi kaynaklarını istediği gibi yönetmesine uluslararası anlaşmaların getirdiği ölçüt ve göstergeler engeldir, ülkenin çıkar ve refahı için gerekli kararların alınması bu şekilde engellenebilir” (1. önerme) önermesine katılımcılar %57 katılmadıklarını, %10 kesinlikle katılmadıklarını (sorunun cevaplama dağılımı Şekil 4.1'de verilmiştir.) belirtmişlerdir. Ancak *“doğal kaynakların siyasi değil fiziksel sınırlamalar nedeni ile ülke siyasi sınırları dışına taşan yönetim modellerinde komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleri ile ülke orman kaynaklarının yönetim sorumluluğunu paylaşmak zorunda kalabileceğine”* (2. Önerme) %13 kesinlikle katıldıklarını, %57 katıldıklarını ifade etmişlerdir.

Şekil 4.1: 1. Önermenin cevaplama dağılımı

“Ülke orman kaynaklarının yönetim kavramı altında özel sektör- sivil toplum örgütleri ve kamu kişiliği ile birlikte yönetilmesi halinde hukuki ve idari sistemin

değişeceğine” (4. Önerme) kesinlikle katılanlar %23, katılanlar %53 ve *“bu düzenlemelerin ilgili Anayasa maddesinde açılımlara sebebiyet vereceğine*” (5. Önerme) kesinlikle katılanlar %13, katılanlar %57 oranındadır (Şekil 4.2). Ancak uzmanlar Türkiye’de böyle bir yönetim modeli uygulamasının sosyal, kültürel ve ekonomik nedenlerle gerçekleşmeyeceğini de vurgulamaktadırlar. Bu konuda elde edilen bir başka veri ise yerel halk, özel sektör ve ilgili tüm paydaşların görüşlerinin alınabileceği ancak nihai karar verme mekanizmasının kamu olması gerektiği yönündeki kanaatleridir.

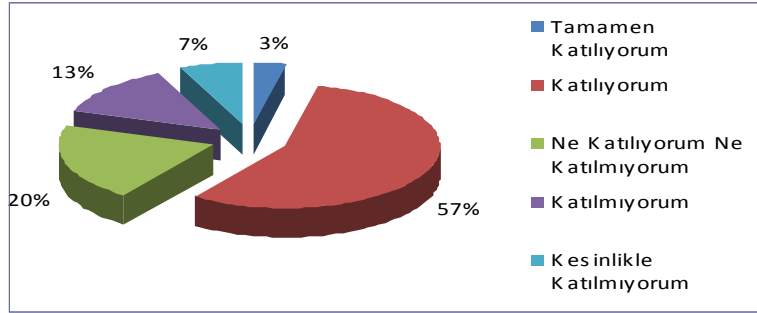
Şekil 4.2: 4.Önermenin cevaplama dağılımı

Özel sektöre bakış açısı anlamında yöneltilen önermelere katılımcıların verdiği yanıtlar *“özel sektörün, ormancılık sektörüne mali katkı sağlayarak, orman kaynakları yönetimine dahil olmak istediği”* (6. Önerme) yönündedir. Bu konuya kesinlikle katılanların oranı %27, katılanların oranı ise %50’dir. Ticari firma temsilcilerinin pazara sunduğu ürünün kökeninin orman olması halinde orman kaynağının yönetimine dahil olmayı isteyeceği yönünde ise %13’lük bir kesim kesinlikle katıldıklarını, %67’lik bir kesim ise katıldıklarını belirtmiştir. Özel sektörün ve ticari kuruluşların orman kaynaklarına gösterdiği ilginin kaynak yönetiminde ticari boyutun daha fazla dikkate alınması olduğu yönünde görüş bildirenlerin kesinlikle katılıyorum ve katılıyorum oranı %57 iken, kesinlikle katılmıyorum ve katılmıyorum oranı %27’dir.

“Türkiye’deki orman kaynaklarının gelecekte sadece odun hammaddesi dışındaki diğer işlevleri için işletilebileceğini” (9. Önerme) düşünenlerin oranı %73 ve bu oran içinde kesinlikle bu fikirde olanların oranı ise %43 olarak belirlenmiştir. Bu konuda getirilen

açıklamalar dünya da algılama ve talep sürecinin bu şekilde işlediği ve Türkiye'nin de bu trend dışında kalamayacağı şeklindedir.

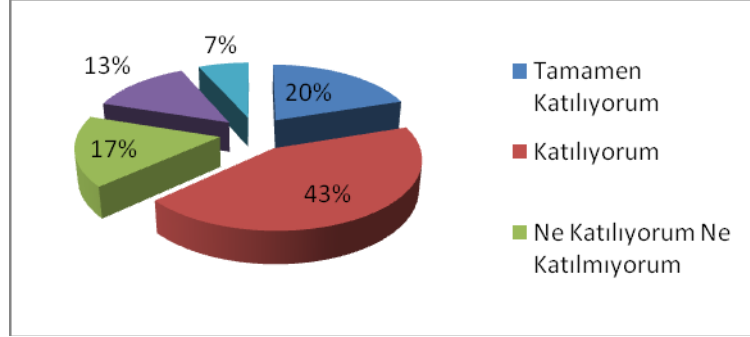
“Uluslararası ormancılık paneli ve forumları ile amaçlanan uluslararası bir orman yasasıdır, bu tüm ulusları bağlayıcı bir anayasal düzenleme olarak tasarlanmaktadır” (10. Önerme) önermesine Şekil 4.3 de görüleceği gibi uzmanlar %57 katılmakta, %3 kesinlikle katılmaktadır. Uzmanların %20 si ise bu önermeye katılmadığını belirtmiştir. Katılmadığını söyleyen %20 lik içinde %7'si kesinlikle katılmadığını söylerken, %13 lük bölüm amacın bu olduğu düşündüklerini ancak bunun gerçekleşmeyeceğini öngördükleri için bu fikre katılmadıklarını ifade etmişlerdir. 10. önermeye kararsız kalanların (ne katılıyorum ne katılmıyorum) oranı %20'dir. Bu oran en yüksek 5. kararsızlık oranıdır.

Şekil 4.3: 10.Önermenin cevaplama dağılımı

3. Hükümetler arası Ormancılık Paneli 12. madde, b fıkrasında ise, Sürdürülebilir Orman Yönetimini teşvik için yeni usul finansal mekanizmaların potansiyellerinin, ormanlar tarafından sağlanan biyolojik kaynaklarda dahil tüm ürün ve hizmetler için dikkate alınması gerektiği ifade edilmektedir. Bu durum ormanların ürettiği ürün ve hizmetlerden pazarı olmayanların fiyatlandırılmasını yani üretim maliyetlerinin hesaplanmasını gerektirmektedir. *“Ormanın tüm fonksiyonlarının üretim maliyetlerinin hesaplanmasının ormanların toplumsal gerçek değerlerinin belirlenmesi için gerekli ve yararlı olduğuna”* (8. Önerme) uzmanlar %93 oranında katılmaktadırlar. Bu grubun içinde %63'lük bir kesim ise tamamen katıldığı yönünde düşünce belirtmiştir. Bu durum ile bağlantılı olarak orman ürün ve hizmetlerinin muhasebeleştirilerek milli gelire dahil edilmesi ile ormancılık sektörünün milli gelir içinde katkısının daha yüksek

görüneceğine inananların oranı %93 tür. Bu grubun içinde %53'ü katılıyorum derken %40'ı tamamen katılıyorum demiştir.

Şekil 4.4: 29.Önermenin cevaplama dağılımı

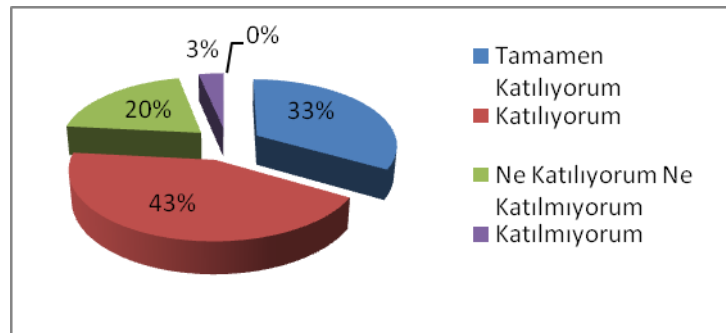
Orman kanununda yer aldığı şekli ile 2B alanlarında temel sav ilim ve fen bakımından orman olma özelliğini yitirmiş olmasıdır. Oysa başka bir açıdan bakıldığında orman olma özelliğini yitirdiği iddia edilen alan coğrafik olarak su toplama havzası olma özeliğini taşımaya devam etmekte, hatta üzerinde orman ağaçları dışında yer alan diri ve ölü örtü ile birlikte karbon tutma ve yutak alanı olma özelliğini korumaktadır. “Uluslararası anlaşmaların ilgili metinleri gereğince bu durum 2B alanlarına yeni bir bakış açısı getirir” (29. Önerme) önermesine katılımcılar %63 oranında evet derken ancak %20 oranında kesinlikle evet demişlerdir. Yine katılımcıların %20 si bu önermeye katılmadıklarını belirtmiş, %7 lik bir kesim ise tamamen katılmadıklarını belirtmiştir (Şekil 4.7). “Böyle bir değerlendirmenin Türkiye’yi uluslararası platformda ormanlarına sahip çıkma adına zor durumda bırakıp bırakmayacağı” (30. Önerme) yaklaşımına ise katılımcıların %43 (%37 katılmıyorum, %7 kesinlikle katılmıyorum)’ü hayır derken, %20 (%3 kesinlikle katılıyorum, %17 katılıyorum)’si evet demiş % 37 ‘lik bir oranda ise kararsız kalınmıştır. Bu önerme en yüksek kararsızlık oranına sahip 1. önermedir.

“Uluslararası anlaşmaların pek çoğu tüm takibine rağmen izleme süresince alt yapısı oluşturulamadığından Türkiye’yi hazırlıksız yakalamıştır. Anlaşmalar Türkiye’nin kendi yasaları ile uyumlu hale getirilemediğinden uluslararası anlaşmaların uygulamalarında sorunlarla karşılaşmaktadır. Pek çoğu taahhüt ve genel prensip bildiriminden oluşan bu anlaşmalar iç hukukta herhangi bir yaptırıma veya cezai müeyyideye de sahip

değillerdir. Bu nedenle oluşan hukuki ve idari boşluklar orman kaynaklarının rasyonel oranında yönetiminde sıkıntılara neden olmaktadır” (33. Önerme) önermesine katılımcılar % 90 (%13 kesinlikle katılıyorum, %77 katılıyorum) oranında evet demişlerdir. Önermenin devamında yer alan “bu sıkıntıların aşılması için idari düzenlemeler yanında uygulamaya yönelik planlamaların da yapılması gereklidir” (34. Önerme) önermesi ise %77 (%17 kesinlikle katılıyorum, %60 katılıyorum) oranında katılım görmüştür.

“Uluslararası anlaşmaların idari düzenlemeler gerektirdiği ve bu durumun devlet mekanizmalarının genişletilmesini ve uzmanlaşmayı gerekli kılmasından hareketle, kurum içinde ve dışında yeni birimlerin oluşturulması ve uzman kadroların yetiştirilmesi gereği” (35. Önerme) %90 oranında kabul görmüştür.

“İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi... vb. diğer uluslararası sözleşmelerin orman mühendislerine yeni iş imkanı sağlayacağı”nı (36. Önerme) düşünenlerin oranı %77 dir. Katılıyorum diyenler %43 iken tamamen katılıyorum diyenler %33 oranındadır. Oranlar arasındaki fark, katılımcıların meslek grupları (çevre mühendisleri, ziraat mühendisleri, biyologlar, hidrologlar, orman mühendisleri, orman endüstri mühendisleri) açısından heterojen bir yapı göstermesinden kaynaklanmaktadır. Diğer meslek gruplarının temsilcileri uluslararası anlaşmaların sadece orman mühendislerine değil diğer meslek gruplarına da yeni istihdam olanakları sunacağına inançlarını dile getirmişlerdir. % 20 ‘lik bir oran ise kararsız kalmıştır (Şekil 4.8).

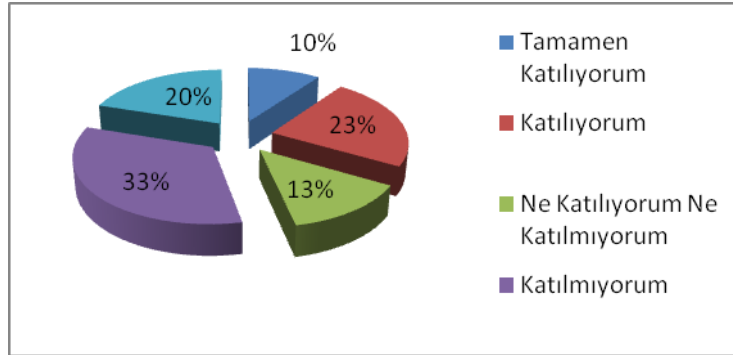
Şekil 4.5: 36.Önermenin cevaplama dağılımı

“Türkiye ormancılık kurumları ve ormancılık meslek kuruluşlarında uluslararası anlaşmalar ile bölgesel ormancılık süreçlerinde alınan kararlar ve uygulamaları hakkında yeterli bilinç ve takip vardır” (37. Önerme) önermesine katılımcılar % 83 oranında hayır demişlerdir. Kesinlikle katılmadığını söyleyenlerin oranı % 23’tür.

Amenajman yönetmeliğinin 5. maddesine göre orman amenajman planları, *"amenajman başmühendislikleri ile 5531 sayılı kanuna göre kurulan ormancılık ve orman ürünleri büroları ve şirketleri tarafından bu yönetmelikteki esaslara uygun olarak"* yapılabilir. *"Amenajman planlarının düzenlenmesi esasen bir mühendislik hizmeti sunumudur. Uluslararası Hizmet Ticareti Sözleşmesi kapsamında bu hizmet sunumunun yabancı firmalardan alınması ülke orman kaynaklarımıza ait envanterin milli sınırlar dışına çıkarılması sonucunu doğurur”* (38. Önerme) yaklaşımına % 27 oranında kesinlikle katılıyorum, %33 oranında katılıyorum denilmişken, %23'lük kesim katılmadığını, %3'lük kesim kesinlikle katılmadığını ifade etmiştir. Bu görüşe katılmadığını ifade edenler gelişen teknolojinin artık sır saklamaya imkan vermediği inancından hareket ettiklerini ve gerek uydu fotoğrafları gerek ise internet olanakları ile dileyen herkesin bu tip bilgilere ulaşma imkanının bulunduğuna dikkati çekmişlerdir.

“Uluslararası Hizmet Ticareti Sözleşmesi kapsamında Amenajman Planlarının Düzenlenmesi hizmetinin yabancı firmalardan alınması sektöre yeni bir açılım sağlar , ticari bir yatırım olarak görülebilir” (39. Önerme) önermesine ise yine %60 (%10 kesinlikle katılıyorum, %50 katılıyorum) katılım sağlanmışken, %23 (10 katılmıyorum, % 13 kesinlikle katılmıyorum)'lük bir kesim katılmadığını ifade etmiş, %17'lik bir kesim ise kararsız kalmıştır.

“Ulusal Ormancılık Programı 2004-2023 döneminde Türkiye ormancılığının genel politika, strateji ve eylem önerilerinin yer aldığı bir kaynak yönetim programı olarak tasarlanmıştır. Orman amenajman planları ise ülke orman kaynaklarının yönetiminde hali hazırda kullanılan işletme planlarıdır. Bu durumda orman amenajman planlarının kaldırılarak eşgüdüm sağlamak üzere ulusal ormancılık eylem programı adı ile bir başka işletme planı oluşturulabilir” (40. Önerme) önermesine katılımcılar %33 katılmıyorum, %20 kesinlikle katılmıyorum oranlarıyla hayır derken %10 kesinlikle katılıyorum, %23 katılıyorum oranlarıyla evet demiştir (Şekil 4.9).

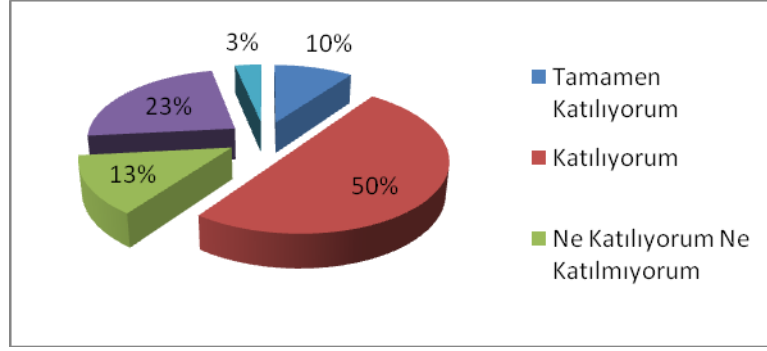

Şekil 4.6: 40.Önermenin cevaplama dağılımı

“Uluslararası tüm anlaşmalar ve bağlı uygulamalar envanter kayıtlarına büyük önem vermektedir. Verilerin sürekli güncellenmesini talep etmektedir. Veri sağlama konusunda Türkiye yetersiz kalırsa uluslararası platformda Türkiye’ye yönelik baskının artması söz konusu olabilir” (41. Önerme) önermesine katılımcılar %30 kesinlikle katılıyorum, %37 katılıyorum derken aynı sorunun devamında *“bu amaçla yeni ve modern bir veri bankası oluşturulması zorunlu hale gelebilir”* (42. Önerme) önermesine %93 (%40 kesinlikle katılıyorum, %50 katılıyorum) oranında katıldıklarını belirtmişlerdir.

4.12.2. İklim Değişikliği Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri

“İklim değişikliğinin ülke ormanlarını nitelik ve nicelik yönünden olumsuz etkileyeceği konusunda genel bir kanaat yaygındır. Bu amaçla ağaçlandırma alanlarının miktarı arttırılmalı” (13. Önerme) görüşünde olanlar % 87 dir. %87’nin %50’si bu görüşe katılmakta, % 37’si kesinlikle katılmaktadır. Ancak uzmanlar değerlendirmelerinde bunun gerçekleştirilebileceği hususunda teknik, idari ve mali nedenler dolayısıyla kuşkularının olduğunu belirtmişlerdir.

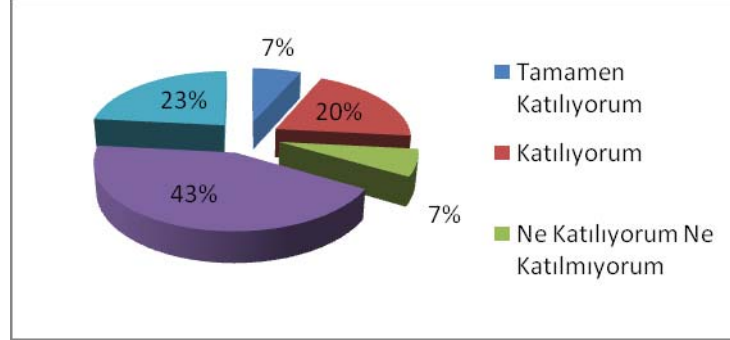
Şekil 4.7: 14.Önermenin cevaplama dağılımı

“Özel sektörün iklim değişikliğini önleme ve etkilerini azaltma programları (enerji ormanı kurulması, karbon emisyonu ticareti yapılması... vb.) çerçevesinde orman kurma ve işletme eylemlerinde bulunurken seçeceği arazinin orman arazisi dışında araziler olması, hazine arazisi ya da özel arazinin kullanılması daha uygun olur” (14. Önerme) görüşüne % 60 katılım sağlanmıştır (Şekil 4.4). Bu oranın dağılımı %50’si katılıyorum, %10’u kesinlikle katılıyorum şeklindedir. Bu konu da karşı görüş bildiren yani bu tip uygulamaların orman arazisinde ve mevcut ormanlar üzerinde de yapılabileceğini savunan %27 lik dilimin % 23 ü ormanın rehabilitasyona ihtiyaç duyduğu alanlarda bu uygulamaların yapılması şartı ile özel sektöre fırsat verilebileceğini ifade etmiştir.

Kyoto Protokolünün imzalanması ile Türkiye’de de geçerlilik kazanan protokol mekanizmalarının katılımcıların nezdinde henüz tam olarak çözümlenmemiş olduğu gözlemlenmektedir. Anket sonuçları itibariyle, Protokol mekanizmalarının ticari bağlantılarının uzmanlar tarafından tam olarak çalışılmadığı anlaşılmaktadır. %57 (%23 kesinlikle katılıyorum, %33 katılıyorum)’lık bir oranda “temiz kalkınma mekanizması uygulamalarının yabancı şirketler tarafından Türkiye’de gerçekleştirilmesi halinde gelir kaybı meydana getireceği” (15. Önerme) inancı yanında %20 lik bir dilim buna inanmadığını belirtmiş, %23 lük bir dilim ise konu hakkında kararsız kalmıştır. Bu en yüksek 3. kararsızlık oranıdır.

Buna karşılık “Türkiye’nin yutak kapasitesini tam olarak hesaplayamamasından ve dolayısıyla sahip olduğu emisyon miktarı ile yutak kapasitesi arasındaki farkın göreceli olarak yüksek çıkmasından dolayı uluslararası platformda uygulanacak yaptırımın

daha yüksek olacağı” (16. Önerme) yönündeki kanaat %17 kesinlikle katılıyorum, %57 katılıyorum şeklindedir. İklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Kyoto Protokolü üzerinde çalışan uzmanlar sözleşme ve protokol yürütme kurullarından bu konuda ikaz aldıklarını ve envanter kayıtlarının güncellenerek doğru ve kesin yutak kapasitesinin ivedilikle hesaplanıp kurula bildirilmesinin istendiğini iletmektedirler.

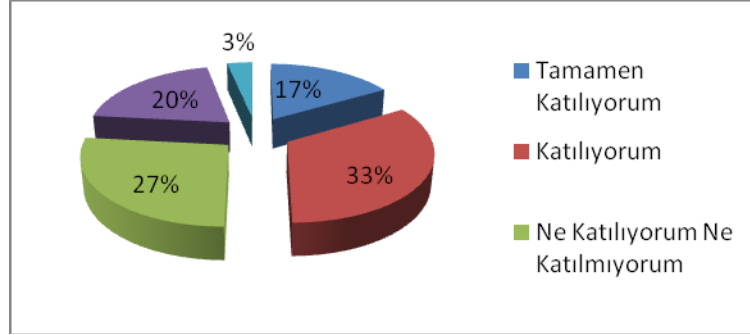
Şekil 4.8: 17.Önermenin cevaplama dağılımı

4.12.3. Su Yönetimi Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri

Tez kapsamında yer alan konular içerisinde en karmaşık cevapları su yönetimi ile ilgili olanlar oluşturmaktadır. “İklim değişikliğinin olumsuz etkileri nedeni ile Türkiye’nin kuraklık yaşamasının muhtemel olduğu” (11. Önerme) yönünde tüm katılımcılar fikir birliği içerisindeyler. Katılımcılar aynı zamanda “iyi bir su kaynakları yönetim planı yapılması halinde kuraklığın su kaynakları üzerindeki olumsuz etkilerinin azaltılabileceği” (12. Önerme) inancını da taşımaktadırlar (%17 kesinlikle katılıyorum, %77 katılıyorum). “Suyun korunması ve yönetimi için suyun ticari mal olarak kabulü uygun değildir” (17. Önerme) yaklaşımına ise %67 lik kesim evet demiş ve bunların içinde sadece %23 lük bir kısım kesinlikle evet demiştir. Katılımcıların %27 si ise “suyun korunması ve yönetiminde ticari mal statüsünün gerekli olduğu” yönünde görüş bildirmiştir. Grubun içinde %7 lik kısım kesinlikle ticari mal olduğu görüşüne katılmaktadır (Şekil 4.5).

“Suyun maliyet hesabında kaynağından itibaren tüm üretim faktörlerinin katılması gerektiği”ni (18. Önerme) düşünenlerin oranı %77 (%37 kesinlikle katılıyorum, %40 katılıyorum)’dir. “Suyun maliyet hesabı yapılırken, maliyetinin sürdürülebilir su

kullanımı değerini karşılaması gerektiği” (19. Önerme) yönünde görüş bildirenler %93 (%37 kesinlikle katılıyorum, %57 katılıyorum) oranındadır. Uzmanlar suyun sürekliliğinin sağlanmasını esas kabul etmektedirler.

Şekil 4.9: 20.Önermenin cevaplama dağılımı

“Su kaynaklarının özel sektöre devredilmesi halinde bakım ve onarım yani işletme giderlerinde bir artış olur” (23. Önerme) önermesine katılımcılar %23kesinlikle katılıyorum, %50 katılıyorum oranları ile evet derken, suyun sunumu daha pahalı hale gelir savına ise % 27 kesinlikle katılıyorum, %60 katılıyorum oranları ile evet demişlerdir. *“Suyun ticari bir unsur olarak değerlendirilerek ekosistem bütünlüğünden ayrı düşünülmesi ve yönetiminin özel sektöre verilmesi halinde bu durum su kaynakları üzerinde tehlike yaratır”* (31. Önerme) endişesi % 93 (%33 kesinlikle katılıyorum, %60 katılıyorum) oranında kabul görmüştür. *“Suyun yönetiminin düzenlenmesi ve özel sektör ile kamu sektörünün rolünün belirlenmesi hususunda idari ve yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği”* (32. Önerme) yönünde %33 kesinlikle katılıyorum, %67 katılıyorum kanaati mevcuttur. Ancak *“suyun sunum bedeli kullanıma bağlı olmayan bir tür vergilendirme olmalıdır ve bu da bir vergi politikasına bağlanmalıdır”* (20. Önerme) önermesine Şekil 4.6’da görüleceği üzere sadece % 50 (%17 kesinlikle katılıyorum, %33 katılıyorum) katılım sağlanmıştır. Bu önermede katılmadıklarını söyleyenlerin oranı %23 (%20 katılmıyorum, %3 kesinlikle katılmıyorum) iken kararsız olanların oranı % 27 dir. Bu soru, cevaplama oranları içinde en yüksek kararsızlık oranına sahip ikinci sorudur. Kişilerin ticari mal ya da özel sektöre karşı belirledikleri ortak tutum, ödeme ve vergilendirme noktasında görüş ayrılığı göstermektedir. Yine bu noktada verilen tepkilerin ülke vergi sisteminde var olan belirsizlik ve kayıt dışı olma durumu ile sosyolojik bir olgu olarak toplumsal güvensizlik boyutundan kaynaklanması

kuvvetle muhtemeldir. Mevcut sonuçlara göre kullanan kullandığı kadarını ve kirleten kirlettiğini öder prensibinin şu an daha çok taraftar bulduğunu söylemek mümkündür.

“Su çerçeve direktifinin uygulanması halinde Güneydoğu komşularımızla ortak su havzalarımızın yönetiminde sıkıntı yaşanır” (21. Önerme) diye düşünenlerin oranı %73 (%20 kesinlikle katılıyorum, %50 katılıyorum) iken bu nedenle *“uluslararası platformda Türkiye zor durumda kalıp tazminat öder”* (22. Önerme) diye düşünenlerin oranı % 70 (17 katılıyorum, %53 katılıyorum)’tir. Kararsız kalanların oranı ise % 17 dir.

4.12.4. Biyolojik Çeşitlilik Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, her ülkeye kendi sınırları içinde bulunan biyolojik çeşitlilik üzerinde hükümler hakkı tanımaktadır. Sözleşmenin 15.maddesinin 7. fıkrası ile Gündem 21’in 15. maddesi 4. fıkrasına göre başka bir ülkenin biyolojik ve genetik kaynaklarını kullanan ülkeler araştırma ve geliştirme faaliyetlerinin ortaya çıkardığı sonuçları ve ticari ve diğer yararları genetik kaynağı sağlayan ülke ile adil ve eşit bir biçimde paylaşmak durumundadır. Ancak, çokuluslu tarım, gıda ve biyokimya şirketleri, biyolojik zenginliklerden genetik müdahale ile elde ettikleri buluşlarının haklarını almak için kendi adlarına tescil ettirmekte ve patent haklarını almaktadırlar. Bu noktada TRIPS anlaşmasının da gelişmiş ülkeler lehine bir durum yarattığı görülmektedir. Bu nedenle *“Türkiye’nin uluslararası ticari anlaşmalara karşı kendini koruyabilmesi için acil olarak ülke topraklarının özgün türlerine ait patent haklarını güvence altına alması gereklidir”* (25. Önerme) önermesi %97 ile en yüksek katılımın sağlandığı ikinci sorudur. Bu görüşe tamamen katılanların oranı % 63 olup en yüksek katılım oranını oluşturmaktadır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile TRIPS arasında var olan sorunlardan kaynaklanan kaygılar katılımcılarda da gözlenmektedir.

4.12.5. Sertifikalı Orman Yönetimi Kapsamında ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşleri

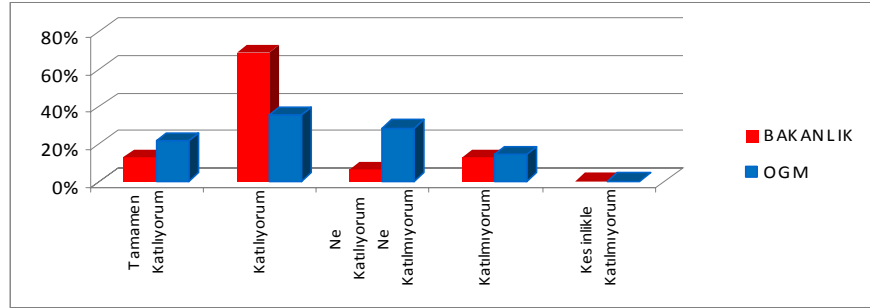
Katılımcılar *“Türkiye ormanlarının sürdürülebilir orman yönetimi ilkelerine göre yönetildiği”*ne (26. Önerme) %50 oranında katılmamakta, %20 oranında kesinlikle katılmamaktadır. %23’lük bir oran (3.en yüksek kararsızlık oranı 15. önerme ile

paylaşılmaktadır) bu kavrama kayıtsız kalmıştır. Buna karşılık “ülke ormanlarının yönetiminde sürdürülebilirlik ilkesinin gözetildiğine dair sertifikalandırılması gerekeceğini” (27. Önerme) düşünenler %90 oranındadır. Sertifikalı orman yönetimine özellikle ticari kaygılar nedeni ile kayıtsız kalınamayacağına tamamen katılanlar % 30’luk dilimi oluşturmaktadır.

“Özel sektörün sürdürülebilir orman yönetimine dahil edilme çabalarını orman kaynakları yönetiminde ticari boyutu ön plana çıkarır” (3. Önerme) önermesine tamamen katılanlar %10, katılanlar %47, kararsızlar ve katılmayanlar %17, kesinlikle katılmayanlar %10’dur.

4.12.6. ÇOB ve OGM Uzmanlarının Görüşlerinin Karşılaştırılması

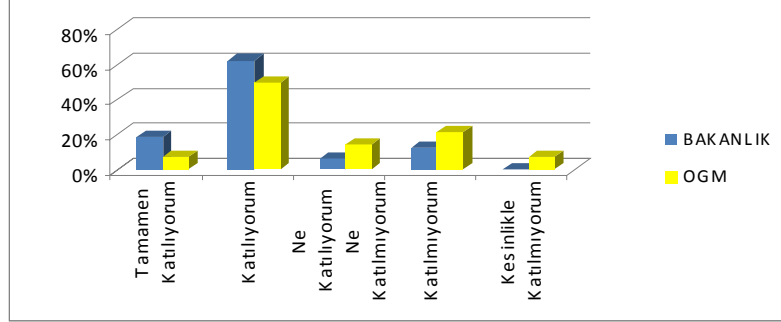
Çevre ve Orman Bakanlığı uzmanları ile OGM uzmanları arasında yapılan değerlendirmede (Ek-II) genel anlamda her iki grubun hemfikir oldukları gözlenmekle beraber, bazı sorularda farklı oranlarda katılım gösterdikleri ortaya çıkmıştır.

Şekil 4.10: 22.Önerme Bakanlık- OGM uzman görüşleri karşılaştırması

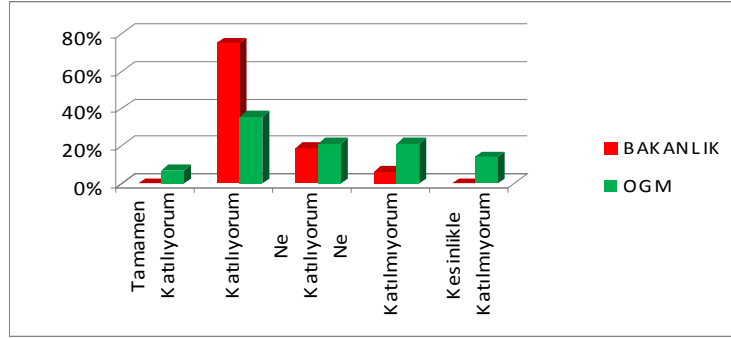
“Türkiye’nin AB ye üye olması halinde, Güneydoğu da komşuları ile su havzalarının yönetiminde çatışma yaşamaması söz konusu olur” (21. Önerme) tezine Bakanlık çalışanları, %81 oranında (%13 kesinlikle katılıyorum, %69 katılıyorum) evet derken, OGM çalışanları %64 (%29 kesinlikle katılıyorum, %39 katılıyorum) oranında evet demişlerdir. Önermenin devamında yer alan “bu durum Türkiye’yi uluslararası alanda zor durumda bırakıp tazminat ödemesine neden olabilir” ifadesine ise Bakanlık çalışanlarının yine %81 (%13 kesinlikle katılıyorum, %69 katılıyorum) oranında katılım

gösterdiği görülmüş, OGM çalışanlarının katılımı %57 (%21 kesinlikle katılıyorum, %36 katılıyorum oranında gerçekleşmiştir (Şekil 4.10).

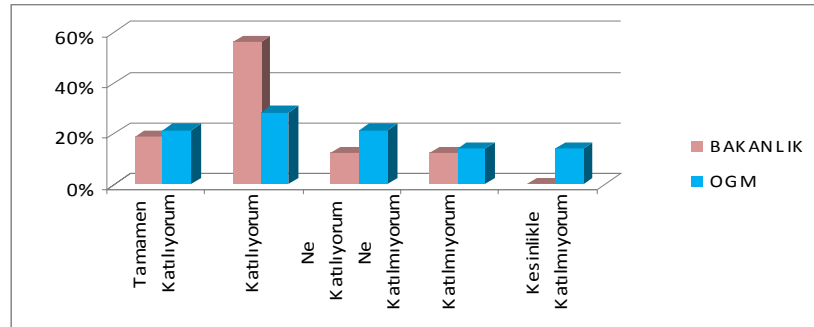
Şekil 4.11: 2.Önerme Bakanlık-OGM uzman görüşleri karşılaştırması

Ankette, “*orman ekosistemlerinin yapıları gereği siyasi sınırlara bağlı olmayacağı belirtilerek sürdürülebilir yönetim anlayışının sınır aşan bir yapı gösterdiği ifade edilmiş ve bu şekilde ülkelerin politika oluşturma süreçleri birbirine bağımlı hale getirildiği belirtilmiş, devamında katılımcılara yöneltilen, bu koşullar göz önünde bulundurularak, Türkiye kendi orman kaynaklarını koruma ve geliştirme sorumluluğunu diğer ülkelerle paylaşmak ve dünya devletlerine hesap vermek zorunda kalabilir*” (2. Önerme) tezine Şekil 11 de görüldüğü üzere, Bakanlık uzmanlarının verdiği cevaplama dağılımı %19 kesinlikle katılıyorum, %63 katılıyorum,%6 ne katılıyorum ne katılmıyorum, %13 katılmıyorum, %0 kesinlikle katılmıyorum şeklinde olmuştur. OGM uzmanlarının cevaplama dağılımı ise %7 kesinlikle katılıyorum, %50 katılıyorum,%14 ne katılıyorum ne katılmıyorum, %21 katılmıyorum, %7 kesinlikle katılmıyorum şeklinde olmuştur (Şekil 4.11). 3'lü sisteme göre değerlendirildiğinde Bakanlık uzmanlarının bu görüşe %81 oranında katıldığı OGM uzmanlarının katılım oranının ise %57 düzeyinde kaldığı görülmektedir.

Şekil 4.12: 10.Önerme Bakanlık –OGM uzman görüşleri karşılaştırması

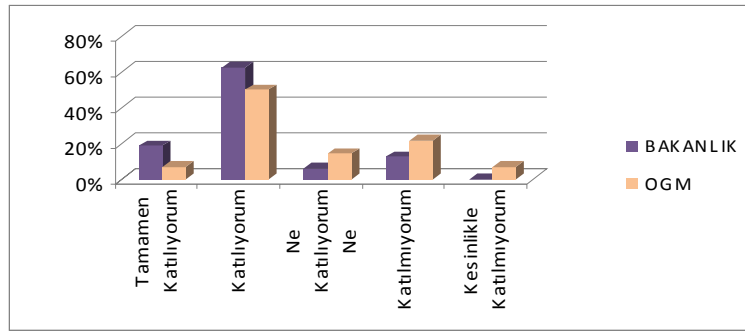
“IPF /IFF /UNFF çerçevesinde yürütülen görüşmelerin uluslararası bir orman ana yasası olması hedeflenmiştir” (10. önerme) tezine bakanlık çalışanları, %75 oranında katılıyorum derken, OGM uzmanlarında bu oran oran %43 (%7 kesinlikle katılıyorum, %36 katılıyorum)’e düşmektedir. OGM çalışanlarında kararsız kalanların oranı %21, Bakanlık uzmanlarında %19 dur. Katılım oranı çok yüksek olan Bakanlık personeline tamamen katılıyorum ve kesinlikle katılmıyorum parametreleri %0 olarak gerçekleşmiş iken, bu verilerin OGM bünyesinde yansması %7 kesinlikle katılıyorum ve %14 kesinlikle katılmıyorum şeklinde olmuştur (Şekil 4.12).

Şekil 4.13: 29.Anket sorusu Bakanlık –OGM uzman görüşleri karşılaştırması

“2B alanlarının uluslararası anlaşmaların getirdiği yükümlülükler açısından yeniden değerlendirilmesi gerekir” (29. önerme) sorusuna Bakanlık Uzmanlarının verdiği cevapların dağılımı %19 kesinlikle katılıyorum, %56 katılıyorum,%13 ne katılıyorum ne katılmıyorum, %13 katılmıyorum, %0 kesinlikle katılmıyorum şeklinde olmuştur. OGM uzmanlarında cevaplama dağılımı ise %21 kesinlikle katılıyorum, %29

katılıyorum,%21 ne katılıyorum ne katılmıyorum, %14 katılmıyorum, %14 kesinlikle katılmıyorum şeklindedir. 3'lü sisteme göre değerlendirildiğinde Bakanlık uzmanlarının bu görüşe %75 oranında katıldığı OGM uzmanlarının katılım oranının ise %50 düzeyinde kaldığı görülmektedir. Yine Bakanlık uzmanları grubunda bu önermeye kesinlikle katılmıyorum ölçeğinde hiçbir veri kaydedilmemişken, OGM düzeyinde kesinlikle katılmıyorum ölçeği %14 düzeyinde gerçekleşmiş ve Bakanlık uzmanları %13 düzeyinde kararsızlar grubunu oluştururken, OGM uzmanlarında oranın %21'e çıktığı gözlenmiştir (Şekil 4.13).

Şekil 4.14: 40.Önerme Bakanlık –OGM uzman görüşleri karşılaştırması

Anket içerisinde cevabı homojen dağılım gösteren önermelerden biri de “*orman kaynakları yönetiminde kullanılan amenajman planlarının yerine eylem ve uygulama programlarının yer aldığı yeni bir işletme planının yapılıp yapılamayacağı ve bunun amenajman planlarının yerini alıp alamayacağı*” savıdır (40. önerme). Şekil 4.14 de görüleceği üzere hem Bakanlık hem OGM uzmanlarının bu konuda tereddütleri vardır. Bakanlık uzmanları %13 kesinlikle katılıyorum, %13 katılıyorum, %19 ne katılıyorum ne katılmıyorum, %38 katılmıyorum, %19 kesinlikle katılmıyorum şeklinde görüş bildirirken, OGM uzmanları %7 kesinlikle katılıyorum, %36 katılıyorum,%7 ne katılıyorum ne katılmıyorum, %29 katılmıyorum, %21 kesinlikle katılmıyorum şeklinde görüş bildirmiştir. 3'lü sisteme göre değerlendirildiğinde Bakanlık uzmanları %56 oranında bu görüşe hayır derken, OGM uzmanları %50 oranında hayır demişlerdir.

5. TARTIŞMA VE SONUÇ

Dünya genelinde ormanların ürettiği ürün ve hizmetlere olan talep gün gittikçe artmaktadır. Talep artışı hem beklentilerin farklılaşması ve çeşitlenmesi hem de birim alandan, minimum maliyet maksimum fayda sağlanmasında yaşanmaktadır. Dünyanın artan nüfusunun doğal kaynaklar üzerinde şiddetlenen baskısı kendini orman kaynakları üzerinde de hissettirmektedir. Ormanlar geçmiş dönemlerin aksine, artık odun hammaddesi ihtiyacı yanısıra sahip oldukları işlevleri ile de ticarete konu olmakta, hatta tüm dışsallıkların içselleştirilerek üretime dahil edilmesi iddiaları gündemde yer almaktadır.

Sürekli ve yenilenebilir özelliklerinden dolayı insanların sınırsız ihtiyaçlarını karşılamada son derece etkili olan ormanlar, iyi yönetilemedikleri takdirde geri dönüşümsüz zarar görebilmektedirler ya da işlevlerinden bir veya bir kaçını kaybedebilmektedirler. 1972'den beri dünya gündemine yön veren söylemlerden biri *"gelecek nesillerin haklarını engellemeden, bugünkü neslin ihtiyaçlarını karşılamak"* yani kuşaklararası hakkaniyetli ve adil kaynak kullanımıdır. Bu görüşün altlık olarak alındığı pek çok uluslararası anlaşma ve bu kapsamda çalışma yapan kuruluş tez kapsamında incelenmiştir. Bu araştırmanın sonucunda elde edilen bilgilere dayanarak aşağıdaki değerlendirmeler yapılmıştır.

Tüm anlaşma ve sözleşmelerde taraf olan tüm ülkelerden, anlaşma metninin belirlediği ölçütler çerçevesinde envanter yapması istenmektedir: FAO, Gündem 21, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, IPF /IFF /UNFF... vb. izleme, değerlendirme ve raporlama sistemleri ile tüm dünyanın belirlenmiş ölçülebilir elemanlar dahilinde kaynak dökümüne sahip olmaktadır. Ancak yine birçok anlaşmada orman kaynaklarına sahip olan ülke, bu servetin sahibi olmaktan çok, dünyaya ait bir değer koruyucusu ve yararlanıcısı olarak tanımlanmakta ve kendisinden beklenenleri yerine getiremediği anda bunları yerine yapmaya hazır bir gelişmiş ülkeler grubu ile karşı karşıya gelmektedir.

IPF /IFF ve onu referans alan MCPFE'nin UOP oluşturma ölçüt ve göstergeleri gibi, FAO'nunda bu kapsamda hazırladığı bir rehberi vardır. Tüm bu ölçüt ve göstergelerde savunulan, ülkeye özgü niteliklerin, belli ölçüt ve göstergeler altında ustalıkla birleştirilmesidir. Bu işlemin yapılabilmesi, öncelikle nitelikli ve yeter sayıda veriye sahip olunması ile mümkündür. Genel olarak değerlendirildiğinde Türkiye'nin envanter konusunda son derece zayıf olduğu, izleme ve kayıt tutma, kayıt güncelleme konularında yetersiz kaldığı, bu nedenle sağlıklı sonuçlara ulaşmada ve karar verme sürecini başarıyla tamamlamada sıkıntılarla karşılaştığı gözlenmektedir. Bu sıkıntılar hazırlanan programlara, projelere, planlara hatta hukuki düzenlemelere de şiddetle yansımaktadır.

Türkiye'nin uluslararası süreçlerin dışında kalması düşünülemez, esasen mümkün de değildir. Tüm oluşumların zincirleme birbirine bağlı olduğu ve bunların katlanan etkilerinden kurtulmanın mümkün olmadığı açıktır. Ancak Türkiye'nin içinde bulunduğu coğrafik koşullar başta olmak üzere jeopolitik, hidropolitik, demografik, iklimatik tüm faktörler dahilinde son derece hassas bir konumda olduğu görülmektedir. Bu nedenle her şeyden önce kendi değerlerinin tespitini ivedilikle gerçekleştirmesi, izleme, kayıt tutma, raporlama sistemini geliştirmesi gerekmektedir. Bu noktadan bakıldığında uzman grubunun genel görüşü, istenilen verileri istenen zamanda ve istenen şekilde sağlamak konusunda Türkiye'nin uluslararası düzeyde baskı ile karşı karşıya kalabileceği hatta kaldığı şeklindedir.

Gündem 21'de ilkeler bildirimine bakıldığında, her ülke kaynaklarını yönetmekte özgürdür ve hükümlerlik hakları saklıdır denilmekte, ancak gerek envanter oluşturma, gerek ulusal ormancılık programları hazırlamakta ölçüt ve göstergeler şunlardır denerek tüm ülkeler uluslararası düzeyde belirlenmiş kurallar çerçevesinde bir yönetim politikası oluşturmak konusunda yönlendirilmekte ve kısıtlanmaktadır. Aynı şekilde Gündem 21'in 38. bölümü 8. maddesi a fıkrasında, *"tüm ülkeler sürdürülebilir kalkınmanın gerçekleştirilmesi için Gündem 21'in uygulanmasını sağlamalı ve değerlendirmesini yapmalıdır"* demektir, Ek III'de *"... yasal bağlayıcılığı olmayan ilkeler bildirimi"* 1. madde a fıkrasına göre, *"ülkeler BM şartnamesi ve uluslararası hukuk kuralları gereğince, kendi çevresel politikaları ile uyumlu olarak kaynaklarını kullanma hakkına sahiptirler"* denilmekte, ancak aynı zamanda, *"kendi yönetim ve denetim sınırları*

içindeki faaliyetlerin diğer ulusların çevrelerine ve ulusal yönetim sınırları dışındaki diğer alanlara zarar vermeme sorumluluğuna da sahiptirler" ilanında bulunmaktadır. Aynı bildirimin 8. maddesi e fıkrasında ise, ekolojik dengenin ve sürdürülebilir verimliliğin sağlanması açısından orman yönetimi, komşu alanların yönetimi ile entegre olarak ele alınmalıdır, denilmektedir. Görüldüğü gibi bu maddeler birbirlerini kapsayan ve bütünleyen yaklaşımları ifade etmektedirler. Orman ekosistemlerinin yapıları gereği siyasi sınırlara bağlı olmayacağı belirtilerek sürdürülebilir yönetim anlayışının sınır aşan bir yapı gösterdiği dile getirilmektedir. Bu şekilde ülkelerin politika oluşturma süreçleri birbirine bağımlı hale getirilmektedir.

Yapılan anket çalışmasında katılımcıların her ülkenin kendi kaynaklarını istediği gibi yönetmesine uluslararası anlaşmaların getirdiği ölçüt ve göstergeler engel midir, ülkenin çıkar ve refahı için gerekli kararların alınması bu şekilde engellenebilir mi sorusuna %67 oranında katılmadıkları, ancak doğal kaynakların siyasi değil fiziksel sınırlamalar nedeni ile ülke siyasi sınırları dışına taşan yönetim modellerinde komşu ülkeler ve diğer dünya ülkeleri ile ülke orman kaynaklarının yönetim sorumluluğunu paylaşmak zorunda kalabileceğinde %70 hemfikir oldukları görülmektedir. Türkiye için yapılan bu değerlendirmenin ne kadar gerçekçi olduğu tartışmaya açıktır. Bir ülkenin kendisine sunulan ölçüt ve göstergelere göre kaynak yönetim planlarını hazırlaması ve diğer ülkelerin çıkar ve refahına uygun nitelikte uygulamalara gidecek şekilde yönetim modelleri oluşturması bağımsız karar alma sürecini etkilemez tezi aksi ile birlikte doğrudur. Birbiri ile bütünleşik iki sorunun farklı kutuplarda yoğunlaşmasının temel nedeni budur.

Gündem 21'de dile getirilen bir diğer konu ise, ticaret ve çevre ilişkisidir. 2. Bölümün 21. maddesi a fıkrasında *"ticaret ve çevre politikalarının sürdürülebilir kalkınma amacıyla birbirini destekleyici hale getirilmesi"* ifade edilirken, 22. maddesi i fıkrasında, *"çevre politikalarının uygulanabilmesi amacıyla ticaret politikası önlemlerine gerek duyulması halinde, ticari ilke ve kurallara uyulması"* gerekliliğine dikkat çekilmektedir. Bu şekilde bir yaklaşım Uluslararası Ticaret ve Çevresel Etki Grubu çalışmalarında da görülmektedir. Uluslararası Ticaret ve Çevresel Etki Grubu, çalışmalarında uluslararası ticari anlaşmalar ile uluslararası çevre anlaşmaları arasındaki çatışmaları gidermek amacı ile faaliyet gösterdiği iddia edilen bir DTÖ kuruluşudur.

BM Çevre Programı'nın disiplinler arası çalışmalarını yürüten Erken Uyarı Ve Değerlendirme Bölümü altında yer alan organizasyonlardan Küresel Çevre Bakışı, politika yapıcılar ile bilim dünyası arasında iletişimi ve etkileşimi sağlarken, Dünya Koruma Takip Merkezi ise biyolojik çeşitlilik verilerini analiz etmekte ve bu sonuçlara dayanarak elde edilen sonuçları ulusal ve uluslararası karar vericiler ile iş dünyası temsilcilerine sunmaktadırlar. Bir şekilde, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi altında ya da UOP kapsamında yapılan ülke envanteri BM'in ilgili birimleri arasından geçerek, zincirin son halkasında ticari çevrelere yatırım politikalarına yön verme amaçlı sunulabilmektedir.

Bu noktada bir başka kavram daha ortaya çıkmaktadır. *Ulusal envanterin ya da ülke orman kaynakları yönetim planlarının Genel Hizmet Ticareti Anlaşması kapsamında herhangi bir firmaya yaptırılması bir milli güvenlik sorunu oluşturur veya milli servetin üçüncü şahıslara açık edilmesi sonucunu doğurur* önermesinde, katılımcılarımız % 60 oranında “mümkün” yaklaşımını benimsemişlerdir. % 30'luk bir kesim gelişen teknolojinin artık sır bırakmadığını ve dileyen herkesin bu tip bilgilere ulaşabileceğini belirterek bu önermeye katılmadıklarını ifade etmişlerdir. Ancak ticari amaçla, ticari firmalar tarafından kullanılacak envanter bilgileri özellikle biyolojik çeşitlilik kapsamında düzenleme gerektiren gen kaynakları ve geleneksel bilgi kullanımına ait patent hakları konusunda firmalara oldukça yardımcı olabilecek rehber veriler özelliği taşımaktadırlar.

Finans çevrelerinin orman kaynaklarına yatırım yapmaya davet edilmelerinin bir başka yansıması şu şekilde gerçekleşmektedir. Gündem 21'de Ek III "... yasal bağlayıcılığı olmayan ilkeler bildirimi" 7. madde, b fıkrasında "... ormanların korunmasına yönelik programlar oluşturan gelişme yolundaki ülkelere özel mali kaynaklar sağlanmalı" denilmekte, "IPF /IFF süreçlerinde SOY için finansal yardım ve teknoloji transferinde uluslararası işbirliği ve organizasyonun sağlanması" konusu gündeme taşınarak UNFF'de, foruma DB, DTÖ gibi finansman mekanizmalarının temsilcileri davet edilmektedir. Özellikle IFF 'nin 3. forumunda, özel sektörün SOY sürecine dahil edilmesi çabaları gözlenmiştir. Özel sektörün SOY sürecine dahil edilmesi katılımcılar açısından % 70 oranında özel sektörün yönetim sürecine eklenmesi anlamına

gelmektedir. Bu yaklaşımın ilerleyen aşamalarda yönetim kavramına dönüşmesi muhtemeldir.

Yönetişim, yönetim mekanizmasını kamu iradesinden alarak, kamu, özel sektör ve sivil toplum örgütleri üçgeninde yeni bir yapıya dönüştürme aracı olarak tanımlanmaktadır. Gündem 21'de Ek III... *"yasal bağlayıcılığı olmayan ilkeler bildirimi"* 5. madde, a fıkrasında, ulusal ormancılık politikalarının oluşturulmasında yerel halkların, ormanla ilgili diğer toplulukların ve orman sakinlerinin, kimlik, kültür ve haklarının tanınmasından bahsedilmekte, ormanların kullanımından ekonomik çıkar sağlamalarının, ekonomik faaliyette bulunmalarının sağlanması için uygun koşulların yaratılması gerekliliği dile getirilerek, SOY için teşvik unsuru olabilecek arazi mülkiyeti ve kullanımı hakkı düzenlemeleri önerilmektedir. 2. IFP, (1. başlık, 4. alt başlık) 82. madde, j fıkrasında, pek çok ülkede ormanların, hükümetler tarafından merkezi idare ile yönetildiklerini belirttikten sonra, yerinden yönetim mekanizmalarının, yerel topluluklar, hükümet dışı organizasyonlar ve özel sektör ajanlarının katılımcı olarak yönetim sürecinde yer almalarının uygulama etkilerini düzenleyeceği, savunularak, ulusal, bölgesel ve yerel planlama sistemlerinin oluşturulmasında paydaşların da sürece dahil edilmesi, karar alma sürecinde, yerel halk, yerel yönetim, özel sektör ve ormanla ilgili -ulusal, uluslararası- tüm paydaşların yer aldığı şeffaf mekanizmaların oluşturulması tavsiye edilmektedir. 3. IFP, 4. madde de yine *"UOP'lerin geliştirilmesi ve uygulanması sırasında özellikle yerel toplulukların ve yerel halkın, ilgili tüm paydaşları içeren katılımcı mekanizmaların gerekliliği ve desantralizasyonun uygulanabildiği yerlerde, bölgesel ve yerel yöneticilerle birlikte yerel halkın, yerel toplumların ve diğer ilgi gruplarının etkili koordinasyon sistemleri kurmaları"* gerekliliği vurgulanmaktadır. 3. IFP nin bir başka dikkat çekici yaklaşımı 82. madde de verilmektedir. İç kaynakların, tüm orman tipleri için, finansman, yönetim koruma ve sürdürülebilir gelişim açısından yeterli olmadığı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde, uluslararası finans kaynaklarının yüksek derecede önem arz ettiği ve bu kaynakların yönetim mekanizmalarını destekler hale getirilememesinin, orman kaynaklarının yenilenmeden ve kaybına denk düzeyde sektöre dönmeden yok olmasına neden olacağı savunulmaktadır. Bu nedenle yeni ve yeni usul tüm finans biçimlerinin birbiri ile birleştirilerek finansal kaynak akışının devamlılığını sağlamak gereği vurgulanmıştır.

Hem kamu hem özel sektör için teşvik etme, önceliklendirme ve finansal yatırımları koordine etme görevi UOP'a yüklenmiştir.

Uzman grubunun genel fikri Türkiye orman kaynaklarının yönetim kavramı altında özel sektör- sivil toplum örgütleri ve kamu kişiliği ile birlikte yönetilmesi halinde hukuki ve idari sisteminin değişebileceği yönündedir. Bu düzenlemelerin ileri aşamada ilgili anayasa maddesinde yer alan “işletilir” ibaresini “işlettirilir” olarak değiştirecek güçte olduğuna inanların oranı %70 tir. Bu şekilde, ormanlara yönelik düzenlemelerde, orman teşkilatı içinde ilgili birimlerin görev ve yetkilerini belirleyen yönetmeliklerde, genelgelerde, iş emirleri vb. hukuki belgelerde kurumsal görevler tanımlandıktan sonra, bu görevlerin yerine getirilmesinde yetkilendirilen birimin bizzat kendisinin belirlenen yükümlülükleri ifa etmesi mümkünken, bu yetkiyi ilgili kanundaki *"yapar veya yaptırır"*, *"işletir ya da işlettirir"* ibaresine bağlı olarak istekli ajanslara aktarması da olasıdır. Yine bilindiği gibi hizmet sunumunda GATS anlaşması ve uluslararası tahkim Türkiye'de de etkili çalışan ticari araçlardır.

Uluslararası süreçlerde ileri sürülen “yönetim” kavramında, iki aşamalı bir yapı görülmektedir. Birinci aşamada SOY, UOP yardımı ile gerçekleştirilmekte, ancak UOP'nin oluşturulmasında, katılımcılık, yerelleştirme ve yönetim kavramları gerekliliği verilmekte, bu kavramları oluşturan gruplar içerisinde yerel halk, yerel yönetim ve özel sektörün (finansın) mutlak gerekliliği ifade edilmektedir. İkinci aşamada ise oluşturulan yönetim modelinin yine paydaşlar, özel sektör ve uluslararası finans çevreleri tarafından desteklenmesi gereği ileri sürülmektedir. Bu noktada denetim mekanizmasının ortadan kaldırılarak, ülke orman kaynaklarının, özel sektör ve uluslararası finans çevreleri tarafından -yönetim adıyla- işletilir hale gelmesi kuvvetle muhtemeldir. İlgili ticari anlaşmaların ve patent haklarının devreye girmesi ile yerel halkın işlendirildiği ancak kullanım ve semerelerinden faydalanma hakkının uluslararası ticari kuruluşlara geçtiği bir model ile karşı karşıya gelinmesi riski doğmaktadır. Özel sektörün SOY sürecine dahil edilmesi özel sektörün yapısı gereği kârlı işletme alanlarını tercih etmesine ve beraberinde kârlı olmayan alanların kamuya terkine, finansında zorluklara ya da mali kaynaklar için cazip hale getirmek amacıyla, şu an serbest piyasa ekonomisi içinde işlem görmeyen orman ürün ve hizmetlerinin pazara sunulacak şekilde işlem görmesine ve kâr unsuru haline gelmesine neden olabilecektir. Nitekim, 2. IPF

'de, 78. madde (3. başlık,. 2. alt başlık) altında kıymet takdiri işleminin doğal bir araç olarak uygulanması halinde, özellikle pazar dışı orman ürünleri ve hizmetleri için toplumsal farkındalığı artırıcı ve ilgili tüm paydaşları bilgilendirici önemli bir potansiyel kaynak olduğuna dikkat çekilmektedir.

Bu noktada bir başka açılım yapmak mümkündür. Türkiye ormanlarının tüm fonksiyonları ile birlikte değerlendirilmesi gereği ve bu şekilde pazarı olmayan ürün ve hizmetlerin de kıymetlendirilerek, sayısal veriler haline dönüştürülmesinin ormanın toplumsal gerçek değerini ortaya koyacağı yönünde Bakanlık ve OGM uzmanlarının %93 oranında görüş birliği vardır. Hatta Türkiye ormanlarının ileri aşamada odun hammaddesi dışında sadece diğer fonksiyonları için yönetilebileceği önermesi %73 oranında kabul görmüştür.

4. IFF, 21. madde'de yine SOY'nin sağlanması için tüm kaynakların sürece dahil edilmesi ve kamu finans kaynakları kadar, özel sektör kaynaklarından da yararlanabilmek adına gerekli politika ve stratejilerinin geliştirilmesi, gereği belirtilmekte, 22.madde de ise özel sektörün orman kaynaklarının uzun süreli idare süresi nedeni ile bu süreçte oluşabilecek risklerin tanımlanamamasından dolayı yatırım yapmaktan kaçınabileceği, bu durumun aşılması için bir geçiş dönemi oluşturulabileceği dile getirilmektedir. Geçiş dönemi tam olarak tanımlanmamıştır, ancak özel sektörün kısa idare sürelerinin ya da kârı açık üretim faktörlerini tercih edeceği çok net olarak yansıtılmıştır.

3. IFF 'de 2 kategori altında madde 2'de SOY için özel sektör yatırımlarının sağlanmasında dengeli bir çevre politikası oluşturulması gereği işaret edilmekte, aynı maddenin devamında, biyolojik kaynakların da dahil edilerek orman ürün ve hizmetlerinden elde edilen gelirin artırılmasının ve SOY için gerekli yatırımın yaygınlaştırılmasının özel ve kamu sektörü için başlıca hedef olması yönlendirmesi yapılmaktadır. 12 madde B fıkrasında ise, SOY'yi teşvik için yeni usul finansal mekanizmaların potansiyellerinin, ormanlar tarafından sağlanan biyolojik kaynaklarda dahil tüm ürün ve hizmetler için dikkate alınması belirtilmiştir. Tüm orman kaynaklarının üretime dahil edilmesi süreci, kaynakların iyi planlanmasını ve iyi

yönetimini gerektirir. Bu zaten UOP'ler ile dile getirilmekte ve UOP ölçüt ve göstergelerinin temel konusunu oluşturmaktadır, ancak, tüm hizmet ve ürünlerin üretime dahil edilmesi tüm mal ve hizmetlerin pazara sunumu anlamına da gelir. Bu pazarı olmayan ürün ve hizmetlerinde fiyatlandırılması yani üretim maliyetlerinin hesaplanmasını gerektirir. Ancak orman ürün ve hizmetlerinin, toplam ekonomik değer oluşturan kavramlar ve dışsallıklar nedeniyle ekonomik değerinin, özellikle de piyasa değerinin tespiti beraberinde yeni değerlendirme mekanizmalarını tartışmaya açmaktadır.

Yerel Gündem 21'de yerelleştirme, katılım ve yönetişim süreçlerinin hızlandırılması amacıyla idari düzenlemelerin yapılması gereğine de atıf vardır. Çevre sorununun iktisadi ve toplumsal faaliyetlerle birlikte değerlendirilmesine dikkat çekilmiştir. Milli muhasebe sistemi ile çevre muhasebe sisteminin birleştirilmesi gereği belirtilerek, çevre politikalarının başarısızlıklarının altında, çevresel ürün ve hizmetlerin muhasebeleştirilememesinin olduğuna, bu eksikliğin proje seçimlerini dahi etkilediğine ve kalkınma amaçlı uygulama projelerinin yanlış seçilmesi sonucu daha ciddi çevre yıkımlarına sebebiyet verdiğine vurgu yapılmıştır. Orman ürün ve hizmetleri muhasebeleştirilemeyen değerler arasında yer almaktadır. Gerek biyolojik çeşitlilik, gerek su, gerek karbon yutakları oluşturma vb. değerleri göreceli olarak hesaplanmaya ve milli muhasebeye dahil edilmeye çalışılmaktadır. Bu durum ile bağlantılı olarak orman ürün ve hizmetlerinin muhasebeleştirilerek milli gelire dahil edilmesi ile ormancılık sektörünün milli gelir içinde katkısının daha yüksek görüneceğine inananların oranı %93 tür. Bu grubun içinde %53'ü katılıyorum derken %40'ı tamamen katılıyorum demiştir.

3. IFF , 9. madde de, ormansızlaşmaya karşı eylem önerisi olarak, uluslararası finansal kurumlarla birlikte çalışarak şeffaf karar verme mekanizmaları oluşturulması, buna bağlı olarak temel uygulanabilir politikaların geliştirilmesi ve tüm bu politikaların üzerinde uzlaşmış ulusal sürdürülebilir gelişme hedefleri ile bütünleştirilmesi yer almaktadır.

4. IPF 'de de buna benzer bir ifade yer almaktadır. 40. madde e fıkrasında tüm ülkelere yapılan bir çağrı söz konusudur. Buna göre ülkelere, yerel halk ve ormanlara bağlı

kişilerden (orman sahipleri, çalışanları... gibi) UOP'lerin ve ilgili yönetim politikalarının planlanması, geliştirilmesi ve uygulanmasına katılımları için kendi ulusal sistemlerini teşvik edici ve fırsat sağlayıcı olarak düzenlenmesi istenmektedir. Her iki madde ülkelerin kendi yasal düzenlemelerine, yol gösterme adıyla müdahalede bulunmaktadır. UOP'lerin ülke kalkınma hedefleri ile bütünleştirilmesi ve idari mekanizmalarını, yasal düzenlemeler dahil değiştirmeleri önerilmektedir. Bu şekilde UOP'lerden başlayarak ülkenin idari, siyasi, hukuki tüm yapısı sürece dahil edilmektedir. Tüm bu yaklaşımların DB, IMF ve DTÖ doğal kaynak politikaları ya da ülke idari yapılarına yönelik yaklaşımları ile örtüşmesi ayrıca düşündürücüdür. İlgili finans mekanizmalarının bu süreçlere davetli olması ve konularında görüş bildirmesinin alınan kararlarda ne derece etkili olduğu da ayrı bir inceleme konusudur. Çünkü bu süreçlerde dile getirilen finansal sıkıntılara çözüm olarak hep özel sektör katılımı ve kamu-özel sektör işbirliğinin gerekliliği vurgulanmaktadır.

IPF /IFF /UNFF süreçleri, yasal bağlayıcı ilkeleri ortaya koyarak, yasal bağlayıcı bir mekanizma oluşturmak amacıyla başlatılmış süreçlerdir. IPF sonucunda ilkeler belirlenmiş, IFF sonucunda, göstergeler tanımlanmış ve eylem önerileri geliştirilmiş, UNFF süresince uygulamaya dönük olarak kullanılacak araçlar ve bu araçların kullanım şekilleri belirlenmeye çalışılmıştır. Ancak tüm süreçler toplu olarak değerlendirildiğinde tüm ilgili unsurların son derece geniş bir yelpazede ortaya konulmuş olmasına rağmen, hedeflendiği şekilde yasal bağlayıcı bir mekanizmanın oluşturulamadığı görülmektedir. Konunun böyle sonuçlanmasında, öncelikle ülkeler arasındaki, ekonomik sosyal, kültürel gelişmişlik farkları etkili olmaktadır. Söz konusu farklılıklar orman kaynakları yönetimine farklı yaklaşımları ya da başka bir deyişle orman kaynaklarından beklentileri farklı kılmaktadır. Bir anlamda orman tanımları ve orman ürün ve hizmetlerini tanımlayan terminolojileri de farklıdır. Tüm bu farklılıkların giderilerek dünya çapında geçerli bir yönetim sistemi ve bu sistemin uygulama araçları olarak sunulan ölçüt ve göstergelerin tüm esnekliklerine rağmen ancak gönüllü bir uygulama olarak tanımlanabilecek, yasal bağlayıcılığı olmayan araçlar üzerinde uzlaşmıştır. Temel slogan ise SOY için UOP'dir. UOP'yi oluşturan ölçüt ve göstergeler ise yasal bağlayıcılığı olmayan araçlardır.

“IPF /IFF /UNFF çerçevesinde yürütülen görüşmelerin uluslararası bir “orman anayasası” olması hedeflenmiştir” önermesine bakanlık çalışanları %75 oranında katılım sağlarken , OGM uzmanlarında oran %43’e düşmektedir. OGM çalışanlarında kararsız kalanların oranı %21, Bakanlık uzmanlarında %19 dur. Katılım oranı çok yüksek olan Bakanlık personeline tamamen katılıyorum hanesi boş iken, bu hane OGM bünyesinde %7 olarak gerçekleşmiştir (Şekil 4.12). Bu sonuçlar Bakanlık çalışanlarının, OGM çalışanlarına nazaran gelişimleri daha yakından takip ettiğini göstermektedir. Yasal bağlayıcı olmayan unsurlarda esas olarak taahhütleri yerine getirmek vardır. 4. IFF oturumuna sunulan Kostarika Kanada İnsiyatifi raporunda taahhütlerin eyleme dönüştürülmesi gerekliliğine vurgu yapılmıştır. 2015 yılına kadar uzatılan süreçte, gönüllü yaklaşımların teşvik edilerek ve UOP'lerin dikkatli takibi yapılarak, alışkanlık olarak oturtulması ya da olmazsa olmaz hale getirilmesi mümkündür. Bu yaklaşım IPF /IFF /UNFF süreçlerinin takipçileri için yeni değildir. IPF /IFF 'de ülkelere tavsiye olarak başlayan UOP'ler IFF sonunda gönüllü raporlama sistemine dönüşmüş; UNFF'in 4 üncü oturumundan sonra gönüllü raporların değerlendirilmek üzere UNFF sekreteryasına sunumu kararlaştırılmıştır. Bu yasal bağlayıcı olmayan bir aracın adım adım nasıl örüldüğüne örnektir.

Uluslararası gündemin en karmaşık konularından biri de biyolojik çeşitlilik konusudur. Tüm ticari, idari, siyasi, etik, insani değerlerin birbirine karıştığı konulardan biridir. Türkiye biyolojik çeşitlilik bakımından oldukça zengin bir ülkedir. Pek çok yasa ile bu zenginliği koruma altına almaya çalışmıştır. Yine bu kapsamda pek çok uluslararası anlaşmaya da imza atmıştır. Ramsar, Barselona, Bern sözleşmeleri bunlardan sadece birkaçıdır.

Uluslararası anlaşmaların getirdiği ulusal bildirimler ve ulusal stratejiler biyolojik çeşitlilik kaynakların korunması ve geliştirilmesi amacıyla düzenlenen öncelikli belgeler olarak dikkati çekmektedir. Bu belgelerin hazırlanmasında uluslararası fonlardan, kurum ve kuruluşlardan da destek sağlanmaktadır. Yine uluslararası anlaşmalar çerçevesinde mevcut koruma alanlarının kapsamı genişletilmiş ya da arttırılmıştır.

Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Strateji ve Eylem Planı hazırlanmıştır. Bu planda uygulanması düşünülen envanter oluşturulması, koruması ve geliştirilmesi süreçleri için oldukça uzun bir zaman dilimi öngörülmektedir.

Bu kapsamda bir diğer ifade, Gündem 21, Ek III, 8. madde g fıkrasında görülmektedir. Gençlik materyali de içerecek biçimde biyolojik kaynaklara erişimin, ormanların bulunduğu ülkenin egemenlik hakları göz önünde bulundurularak ve karşılıklı anlaşmaya varan koşullar çerçevesinde, teknoloji kullanımının ve bu kaynaklardan sağlanan biyoteknoloji ürünlerinden elde edilen karların paylaşımı dikkate alınarak gerçekleştirileceği belirtilmektedir. Bu şekilde biyolojik kaynağa sahip ülkenin hükümlerlik hakları kabul edilmekle birlikte bu kaynaktan yararlanacak sektör temsilciler ticari anlaşmalar yoluyla, kaynak yönetimine dahil edilmektedir.

Bugün Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi'nin en büyük sıkıntısı biyolojik çeşitliliği zengin olan ülkelere verdiği hükümlerlik hakkının TRIPS anlaşması patent uygulamaları ile zayıflatılması girişimidir. Bu kapsamda Hindistan'ın ve AB'nin DTÖ nezdinde itirazları mevcuttur [183, 184]. Özellikle uluslararası gıda ve ilaç firmaları herhangi bir türün varyasyonları ile birlikte patentini alarak ticari unsur haline getirme çabasındadırlar. Türkiye endemik türlerini korumak için zaman kaybetmeden envanter çalışmasını tamamlamalıdır. Ancak Türkiye'de DB ve BM Çevre Programı desteğinde hibe programları çerçevesinde GEF tarafından yürütülen biyolojik çeşitlilik projelerinin koruma ve yönetim ağırlıklı olduğu görülmektedir [185]. Yine, GEF Ulusal Diyalog Çalıştayı'nda biyolojik çeşitlilik alanında ulusal önceliklerin belirlenmesi çalışmasında, doğrudan envantere yönelik hiçbir başlık yer almamaktadır. Uluslararası ticari anlaşmaların mevzuat boşlukları nedeni ile zarara uğranılmak istenmiyorsa mevcudun tespiti ile kayıt ve patent altına alınması son derece önem ve ivedilik arz etmektedir. Bu nedenle *“Türkiye'nin uluslararası ticari anlaşmalara karşı kendini koruyabilmesi için acil olarak ülke topraklarının özgün türlerine ait patent haklarını güvence altına alması gereklidir”* önermesi %97 ile en yüksek katılımın sağlandığı ikinci önermedir. Bu görüşe tamamen katılanların oranı % 63 olup en yüksek katılım oranını oluşturmaktadır. Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi ile TRIPS arasında var olan sorunlardan kaynaklanan kaygılar katılımcılar da gözlenmektedir.

Türkiye uzun süre BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'ne taraf olma konusunda sıkıntılar yaşamış, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi sürecine ancak Taraflar Toplantısı-7'de, özel durumunun kabulünden sonra taraf olabilmıştır. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü taraflarına, diğer anlaşmalara nazaran daha somut yaptırımlar yüklemektedirler. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nde Ek II listesinde yer alan ülkeler, gerek gelişmekte olan ülkeler, gerek en az gelişmiş ülkeler, gerekse ekonomisi geçiş sürecinde olan ülkelerin yer aldığı Ek I listesi ülkeleri de dahil olmak üzere, kısaca Ek I listesi dışında kalan tüm ülkelere mali, idari, teknolojik... vb. ekonomik, yönetsel, siyasi alanlarda yardımda bulunmakla yükümlüdürler. Bu yardımlar ilgili ülkelerin birbirleri ile yaptıkları anlaşmalar çerçevesinde belirlenmektedir. Başka bir deyişle yardımlar, ülkelerin doğrudan birbirlerine sermaye, teknoloji... vb. aktarımlar yapması yanında proje bazında uluslararası ya da ulusal fonların tahsisi ile olabilmektedir. Ek-1 ülkeleri aynı zamanda Kyoto Protokolü'nün Ek A listesinde sıralanan kirleticileri Ek-B ile taahhüt edilen düzeyde azaltmakla yükümlüdürler. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin ilk sunumunda Türkiye'nin Ek-I listesinde yer almasına ilk itirazlar bu noktada başlamıştır. Bazı OECD ülkelerini alan Ek-I içinde Türkiye de yer almıştır. Ancak Türkiye'nin gerek Ek-II listesi ülkelere yüklenen sorumlulukları gerekse Kyoto Protokolü ile Ek-I ülkelerinden istenen emisyon indirimlerini mevcut durumda gerçekleştirmesinin ekonomisine ve kalkınmasına getireceği ek yükler nedeni ile mümkün olamayacağı Taraflar Toplantısı-7'de takdir edilerek, Türkiye'nin Ek-I listesinde kalması uygun bulunmuştur. Ek-I listesi ülkeleri, Ek-I ve Ek II dışı ülkelere herhangi bir yardımda bulunmak zorunda değildirler. Bu listenin ülkeleri kendi ülkelerindeki emisyonun azaltılmasından sorumludurlar. Bunu kendi olanakları ile yapabildikleri gibi, isterlerse yine Ek-I ya da Ek-II ülkelerinden yardım talep edebilmektedirler. Yine bu ülkeler kendi aralarında projeler düzenleyerek ortak uygulamalar gerçekleştirebilirler.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi'nin uygulama mekanizması olarak oluşturulan Kyoto Protokolü, eylemlerini üç şekilde gerçekleştirmektedir. Bunlar; hatırlanacağı üzere, ortak uygulama, karbon emisyonu, Temiz Kalkınma Mekanizması'dır. Türkiye her üç mekanizmayı da kullanabilme imkanına sahiptir. Ancak kendi özel şartlarından dolayı bu mekanizmalardan nasıl yararlanacağı konusunda yöntem belirlemesi için Türkiye'nin 2012 ye kadar zamanı vardır. Esasen Kyoto

Protokolü'nün dünya ölçeğinde yürürlüğe girebilmesi için şartları oldukça yumuşatılmıştır. Ülkeler kendi ülkelerindeki rehabilitasyon çalışmalarını emisyon azaltımına dahil edebildikleri gibi, 1990 yılı yerine 1995 yılını baz alma talebinde bulunabilmektedirler. Türkiye Ek-I ülkesi olarak, hem kendi grubu ile hem de Ek-I ve Ek-II dışı ülkelerle ortak çalışmalarda bulunabilme imkanına sahiptir. Kyoto Protokolünün imzalanması ile Türkiye'de de geçerlilik kazanan protokol mekanizmalarının katılımcıların nezdinde henüz tam olarak çözümlenmemiş olduğu gözlemlenmektedir. Anket sonuçları itibariyle, Protokol mekanizmalarının ticari bağlantılarının uzmanlar tarafından tam olarak çalışılmadığı anlaşılmaktadır. %57 lik bir oranda temiz kalkınma mekanizması uygulamalarının yabancı şirketler tarafından Türkiye'de gerçekleştirilmesi halinde gelir kaybı meydana getireceği inancı yanında %20 lik bir dilim buna inanmadığını belirtmiş, %23 lük bir dilim ise konu hakkında kararsız kalmıştır.

Türkiye'nin emisyon çalışmalarında en büyük sıkıntısı envanter (veri) eksikliğine bağlı olarak yaşadığı kapasite tespiti sıkıntısıdır. Mevcut yutak hacmini ve salınımlarını hesaplayamadığı için tam olarak hangi sistemi ne şekilde kullanacağını da bilememektedir. Örneğin Rusya kendi yutak hacmini, yapmayı planladığı orman alanları revizyonunu bu sisteme dahil ederek arttırmış ve mevcut beklenen emisyon oranını düşürerek Kyoto Protokolü'nü imzalama adımını atmıştır. Ancak Türkiye kendi yutak kapasitesini ancak 8 cm çap ve üzeri ağaç ve ağaççıklar dahilinde hesaplayabildiğinden gerçek yutak kapasitesi hakkında bilgisi yoktur. Bu nedenle mevcut mekanizmaları sağlıklı bir şekilde kullanma imkanına da sahip değildir. Gönüllü olarak hazırladığı Karbon Emisyonu Ticareti Yönetmeliği kullanılmaya başlandığında tüm faktörlerin katılımı sağlanamadığından eksik çıkan yutak kapasitesi nedeni ile bu sistemde takas edeceği oran ve dolayısıyla elde edeceği gelir de düşük olacaktır. Hesaplama hatası aynı şekilde emisyon salınımına karşılık gelen yutak kapasitesini de göreceli olarak düşük göstereceğinden, uluslararası düzeyde emisyon salınımı yüksek görünecektir. Buna karşılık uygulanacak yaptırım da daha şiddetli olacaktır. Buna karşılık Türkiye'nin yutak kapasitesini tam olarak hesaplayamamasından ve dolayısıyla sahip olduğu emisyon miktarı ile yutak kapasitesi arasındaki farkın göreceli olarak yüksek çıkmasından dolayı uluslararası platformda uygulanacak yaptırımın daha yüksek olacağı yönündeki kanaat %73 tür. İklim değişikliği çerçeve sözleşmesi ve Kyoto

Protokolü üzerinde çalışan uzmanlar sözleşme ve protokol yürütme kurullarından bu konuda ikaz aldıklarını ve envanter kayıtlarının güncellenerek doğru ve kesin yutak kapasitesinin ivedilikle hesaplanarak kurula bildirilmesinin istendiğini iletmektedirler.

Bu kapsamda yapılan çalışmalar mevcuttur. İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi, İklim Değişikliği Eylem Planı, ... vb. bunlardan bazılarıdır. Ancak bu çalışmalarda ormanların işlevsel özelliklerinin tam olarak yansıtılmadığı, sadece karbon tutma ve biyokütle (yenilenebilir enerji) çerçevesinde değerlendirildiği gözlemlenmiştir. İklim değişiminin biyolojik çeşitlilik, su üretimi, yaban hayatı, ağaçlandırma çalışmaları, çölleşme ile mücadele konularına yönelik mali, idari, ticari sonuçları üzerinde durulmamıştır. Oysa iklim değişikliği küresel ölçekte tüm canlı organizmaları etkileyen ve zincirleme reaksiyonlarla tüm sistemleri tetikleyen bir güce sahiptir.

İklim değişikliği çerçevesinde bir başka proje LULUCF olarak ortaya çıkmaktadır. Arazi kullanım şekillerini değiştirme, esasen araziye daha fazla karbon tutacak şekilde planlama amacına hizmet eden bu uygulama ile birim alandan daha yüksek seviyede karbon yutak alanı oluşturmak yani birim alanın emisyon azaltma hacmini arttırmak hedeflenmektedir. Türkiye'de bu amaçla çalışmalar yapılmaktadır.

İklim değişikliğinin gündeme getirdiği bir diğer konu biyokütle enerjisidir. Kırsalda yoğun kullanım alanına sahip olan bu ısınma şekli, modernize edilerek enerji üretim amaçlı santrallerde girdi olarak kullanılmak amacıyla üretime dahil edilmek istenmektedir. Bu amaçla biyoenerji ormanları kurulması çalışmaları gündeme alınmıştır.

Özel sektörün iklim değişikliğini önleme ve etkilerini azaltma programları (enerji ormanı kurulması, karbon emisyonu ticareti yapılması... vb.) çerçevesinde orman kurma ve işletme eylemlerinde bulunurken seçeceği arazinin orman arazisi dışında araziler olması, hazine arazisi ya da özel arazinin kullanılması daha uygun olur görüşüne % 60 katılım sağlanmıştır. Bu konu da karşı görüş bildiren yani bu tip uygulamaların orman arazisinde ve mevcut ormanlar üzerinde de yapılabileceğini savunan %27 lik dilimin % 23 ü ormanın rehabilitasyona ihtiyaç duyduğu alanlarda bu uygulamaların yapılması şartı ile özel sektöre fırsat verilebileceğini ifade etmiştir.

Su yönetimi, suyun çıkış noktasından nihai tüketicisine ulaşmasına kadar geçen süreç boyunca pek çok değişkenin yer aldığı ve geri dönüşümünde de atık yönetimi dahil yine pek çok unsurun etkili olduğu son derece karmaşık bir yapıya sahiptir. Bu nedenle ilgi grupları çok çeşitli ve sayıca fazladır. Suyun tüm unsurları göz önünde bulundurularak, ankette “*suyun korunması ve yönetimi için suyun ticari mal olarak kabulü uygun değildir*” yaklaşımına %67’ lik kesim evet demiş ve bunların içinde sadece %23 lük bir kısım kesinlikle evet demiştir. Katılımcıların %27 si ise suyun korunması ve yönetiminde ticari mal statüsünün gerekli olduğu yönünde görüş bildirmiştir. Grubun içinde %7 lik kısım kesinlikle ticari mal olduğu görüşüne katılmaktadır. Uzmanlarımız suyun ticari bir unsur olarak daha iyi korunabileceğine %27 oranında katılım göstermektedirler.

Su yönetimi kapsamında karşımıza çıkan tehlikelerden biri, suyun kaynağının yok sayılarak, üretim faktörleri sonucu meydana gelen bir ekosistem çıktısı değil, bir idari taksim unsuru olarak değerlendirilme algısıdır. Bu noktada bir tanımlama ve ilişkilendirme sorunu yaşandığı muhakkaktır. Ulusal Bildirimlerde ve buna yönelik eylem programlarında su, ekosistem yönetim modelleri ile ilişkilendirilmemiş dahası orman ekosisteminin bir çıktısı olarak ele alınmamıştır. Suyun kullanımı ve dağıtımı üzerinde ticari kaygıları yansıtan söylemler dışında kaynağına ve kaynağında yönetimine yönelik yaklaşımlara hemen hemen hiç rastlanmamıştır. Oysa suyun bedelinin bir orman ekosistem çıktısı olarak değerlendirilmesi ve bu kapsamda su maliyetinin hesaplanması, sürdürülebilir su kullanımını sağlamak amacıyla, suyun bedeli ile maliyetinin dengelenmesi gerekmektedir. Başka bir deyişle, su maliyetinin sürdürülebilir su kullanımı değerini karşılaması bedelinin hesaplanmasında önemli bir unsurdur.

Yapılan ankette, suyun maliyet hesabında kaynağından itibaren tüm üretim faktörlerinin katılması gerektiğini düşünenlerin oranı %77 dir. Suyun maliyet hesabı yapılırken, maliyetinin sürdürülebilir su kullanımı değerini karşılaması gerektiği yönünde görüş bildirenler %93 oranındadır. Uzmanlar suyun sürekliliğinin sağlanmasını esas kabul etmektedirler.

Bu noktada su kaynağına yönelik bir başka unsur, suyun ticarete konu edilerek ekosistem bütünlüğünden koparılması girişimi dikkat çekmektedir. Bu girişiminde, suyun öncelikle bir gereksinim olduğu iddia edilerek, suyun arz-talep dengesi içinde piyasa koşullarında sunumu gerektiği ileri sürülmektedir. Sürecin devamında işletim ve iletim sistemleri için yeterli-yabancı sermaye ortaklığının finansmanı gündeme gelmektedir. Su bu şekilde ticari bir unsur olarak kullanılmaya başlanmakta, bir süre sonrada kaynak yerli-yabancı, ya da yerli sermayedarın çekilmesi ile yabancı sermayenin işletmesine kalmaktadır. Hem Doğrudan Yabancı Yatırımlar Kanunu hem de GATS bu uygulamaya imkan sağlamaktadır

“Su kaynaklarının özel sektöre devredilmesi halinde bakım ve onarım yani işletme giderlerinde artış gerçekleşir” önermesine katılımcılar %73 oranında evet derken, *“suyun sunumu daha pahalı hale gelir”* önermesine ise % 87 oranında evet demişlerdir. *“Suyun ticari bir unsur olarak değerlendirilerek ekosistem bütünlüğünden ayrı düşünülmesi ve yönetiminin özel sektöre verilmesi halinde bu durum su kaynakları üzerinde tehlike yaratır”* endişesi % 93 oranında kabul görmüştür.

Katılımcıların verdiği yanıtlara bakarak su kaynakları konusunda özellikle suyun bedelinin hesaplanmasında genel bir sıkıntı olduğu ortaya çıkmaktadır. Suyun insani hak olduğu ve ticari mal statüsünde işlem görmemesi gerektiğini düşünenler %67, suyun iletim ve işletim hizmetinin özel sektöre verilmesi halinde kamuya nazaran daha pahalı hale geleceğine olan inançta %87 iken, suyun sunum bedelini kullanıma bağlı olmayan bir tür vergilendirme olmalıdır ve bu da bir vergi politikasına bağlanmalıdır önermesine sadece %50 katılım sağlanmıştır. Buradaki tezat suyun bedelini -özellikle özel sektörün işletimi söz konusu olursa- ödeyemeyecek olanlar için dahi hak olarak kabulü yanında, kullanıldığı kadarının kullanan tarafından ödenmesi – yine özel sektör tarafından işletimi daha pahalı olsa bile- yönünde görülen eğilimdir.

Ankete katılan uzmanlarda, suyun yönetiminin düzenlenmesi ve özel sektör ile kamu sektörünün rolünün belirlenmesi hususunda idari ve yasal düzenlemelerin yapılmasının gerekliliği yönünde % 97 lik bir kanaat mevcuttur. Yine bu nokta da Türkiye'nin gittikçe uluslararası söylemlere itibar ederek, yönlendirmeler ile hukuki düzenleme yoluna gittiği görülmektedir.

Su konusunda bir yetki ve idari karmaşa yaşandığı kabul edilmekle beraber, çözüm yolları üzerinde çalışmaların AB su çerçeve direktifi doğrultusunda uyumlaştırma çabaları göstererek yeterli olacağı genel kanısı gözlenmektedir. Çıkarılması gereken yasalar ve projeler yine bu kapsamda değerlendirilmektedir

Oysa Su Çerçeve Direktifi daha çok havza başında su yönetimi modeli olarak tasarlanmıştır. Bu anlamda, nehir havzalarını kapsamaktadır. Modelin bu şekilde işlemesi siyasi sınırları ortadan kaldırmaktadır. AB içerisinde bu durum sıkıntı yaratmamakla beraber AB sınırlarına komşu ülkelere ortak havza yönetimi teklifleri sunulduğundan, ülkeler AB'ya üye olmasalar da AB direktifi çerçevesinde çalışmalar yürütmek zorunda kalabilmektedirler. Gündem 21'in prensipleri ile IPF /IFF /UNFF süreçleri ile örtüşen bu sistem genel bir uzlaşmaya da altlık oluşturmaktadır.

Ancak Su Çerçeve Direktifinin uygulanması halinde Güneydoğu komşularımızla ortak su havzalarımızın yönetiminde sıkıntı yaşayacağımızı düşünenlerin oranı %73 iken, bu nedenle uluslararası platformda Türkiye'nin zor durumda kalıp tazminat ödeyeceğini düşünenlerin oranı % 70 tir. Türkiye'nin seçtiği referansı bu boyutu ile de değerlendirmesi gerekmektedir.

Sertifikalı orman yönetimi açısından yönetim unsurları değerlendirildiğinde, katılımcıların Türkiye ormanlarının sürdürülebilir orman yönetimi ilkelerine göre yönetildiğine %70 oranında katılmadığı gözlenmektedir. %23'lük bir oran bu kavrama kayıtsız kalmıştır. Buna karşılık ülke ormanlarının yönetiminde sürdürülebilirlik ilkesinin gözetildiğine dair sertifikalandırılması gerekeceğini düşünenler %90 oranındadır. Sertifikalı orman yönetimine özellikle ticari kaygılar nedeni ile kayıtsız kalınamayacağına tamamen katılanlar % 30'luk dilimi oluşturmaktadır.

Türkiye imzaladığı anlaşmalar ve takip ettiği süreçler dahilinde gerekli bilgi, belge ve projeleri istenilen zamanda ve istenilen şekilde uluslararası platformda sunmak üzere gayret göstermektedir. Bu amaçla hazırlananlar arasında UBÇSEP, İDBUB, Çölleşme İle Mücadele Ulusal Eylem Planı, Sulak Alan Stratejisi... vb. tez dahilinde aktarılan pek çok belge mevcuttur. Ancak katılımcılar, Türkiye ormancılık kurumları ve ormancılık meslek kuruluşlarında uluslararası anlaşmalar ile bölgesel ormancılık süreçlerinde

alınan kararlar ve uygulamaları hakkında yeterli bilinç ve takip var mıdır, sorusuna % 83 oranında hayır demişlerdir. Kesinlikle katılmadığını söyleyenlerin oranı % 23'tür. Genel kanı Türkiye'nin uluslararası alanda pasif kaldığı, potansiyelini tam olarak yansıtamadığı yönündedir. Bu durumun kurumsallaşma ve uzmanlaşma konusunda mevcut sıkıntılardan kaynaklandığı ifade edilmektedir. Yine uluslararası anlaşmaların idari düzenlemeler gerektirdiği ve bu durumun devlet mekanizmalarının genişletilmesini ve uzmanlaşmayı gerekli kılmasından hareketle, kurum içinde ve dışında yeni birimlerin oluşturulması ve uzman kadroların yetiştirilmesi gereği %90 oranında kabul görmektedir.

Çalışma kapsamında sunulan öneriler şu şekilde özetlenebilir:

Orman kaynaklarının esasen havza ve bölge bazında değerlendirilme özelliği ve sınır ötesi nitelik taşıması, sorunların ortak ve sınır aşan özellikler göstermesi siyasi sınırları daha da zorlayıcı bir etki yaratmaktadır. Dünya, ortak geleceği için, ortak sorunlarına, ortak çözümler üretme arayışındadır. Türkiye'nin bu sürecin dışında kalmaması ve vizyonunu bu şekilde geliştirmesi gerekmektedir.

Bu konuların en önemlilerinden biri olan, her dönemin tartışma konusu 2B alanlarının yeni gelişmeler çerçevesinde, BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi ve Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi kapsamında yeniden değerlendirilmesi gerekmektedir. Sadece 2B alanları değil, orman içi ya da kenarı tüm arazilerin bu kapsamda düşünülmesi mümkündür. BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi kapsamında KP destekli olarak 50 yıl öncesine kadar bir zamanda bozulan alanların küresel ölçekte ormanlaştırılmasına çalışılırken Türkiye'de hala 2B kapsamında üstün kamu yararının tartışılmaması gerekmektedir. Üstün kamu yararına karbon yutaklarının da dahil edilmesi gerekli ve önemlidir. Orman içi, kenarı, dışı alanlarının biyolojik çeşitlilik açısından da değerlendirilmesi önem arz etmektedir. İlim ve fen bakımından orman niteliğini kaybetmiş alanların, orman ekosistem unsurları özelliklerini de kaybedip kaybetmediği, tek bir fonksiyonu ile dahi olsa devamı halinde orman kabul edilmesi gereği tartışılmalıdır. Tüm özelliklerini kaybeden bir orman alanının coğrafik yapı nedeni ile su toplama havzası olma özelliğini kaybedemeyeceği

açıktır. Şu durumda Orman Kanunu 2B maddesinde yer alan "*ilim ve fen bakımından*" ifadesinin tam anlamının yenilenmesi ihtiyacı açıkça görülmektedir.

Avrupa Birliği uyum süreci çalışmalarında dikkati çeken en önemli unsur AB yapısı ile Türkiye idari yapısı arasındaki farktır. AB her ülkeyi kendi UOP'leri konusunda serbest bırakmıştır. Esasen hem MCPFE hem IPF /IFF süreci oluşumlarını yansıtan UOP'ler aynı ölçüt ve göstergelere sahip olduğundan her ülke aynı ölçüt ve göstergelere göre kendi özelliklerini yansıtan UOP'leri oluşturmakta, bunların toplamı da AB UOP'si anlamına gelmektedir. Burada ilginç olan, Türkiye'nin uluslararası oluşumlarda AB yanında yer alarak AB ile aynı yönde görüş bildirmesidir. Türkiye IFF sürecine hakkı saklı kalarak gözlemci statüsünde katılmış, UNFF'te taraf olarak yer aldığı halde AB temsilcisi ile paralel görüş bildirmiştir. AB politikasından ayrılık gösteren taraflar AB temsilcisine iletilmiştir [39]. Türkiye'nin ormancılık alanındaki sorunları, sıkıntıları, darboğazları AB'dan farklıdır, bu nedenle Türkiye'nin siyasi çıkarlarını uluslararası platformda dengeleme açısından etkili bir politikaya yönelmesi uygun olacaktır.

Uluslararası süreçlerin takibi uzmanlaşmanın ve kurumsallaşmanın en fazla etkili olması gereken alanlardan biridir. Bu noktada, Dış İşleri Bakanlığı ile koordinasyon içinde çalışılarak uluslararası ilişkilerde uzman ama aynı zamanda ormancılık sektörü inceliklerini de bilecek düzeyde yetişmiş elemanlara ihtiyaç vardır. Bu düzeyde kişilerden oluşturulan komisyonlar tarafından yurtdışı süreçler takip edilmelidir. Uluslararası anlaşmaların ve diğer kurumsal kararların, benzer şartlar gösteren ülkelerdeki uygulama sonuçlarının izlenmesi ve değerlendirilmesi, fikir alışverişinde bulunulması son derece önem arz etmektedir.

Yine uluslararası anlaşmaların pek çoğu tüm takibine rağmen izleme süresince alt yapısını oluşturmadığından Türkiye'yi hazırlıksız yakalamıştır. Anlaşmalar Türkiye'nin kendi yasaları ile uyumlu hale getirilemediğinden uluslararası anlaşmaların uygulamalarında sorunlarla karşılaşmaktadır. Pek çoğu taahhüt ve genel prensip bildiriminden oluşan bu anlaşmalar iç hukukta herhangi bir yaptırıma veya cezai müeyyideye de sahip değildir. Bu noktada Türkiye'nin iç hukuk düzenlemelerini ivedilikle tamamlaması gerekmektedir. Ancak anlaşmaların içselleştirilmesinden kasıt anlaşmanın olduğu gibi kabulü ve uygulamaya aktarılması değildir. Tüm uluslararası

anlaşmalar, anlaşma metni olarak dünya kamuoyuna sunulmadan önce çeşitli süreçlerden geçmekte ve ülkelerin görüş ve yorumları doğrultusunda şekillendirilmektedir. Bu süreçlerin, içinde diplomatların da yer aldığı uzmanlaşmış bir komisyon tarafından takibi ve olası yansımalarının ön analizinin yapılması önerilmektedir. İçselleştirilmesi düşünülen bir uluslararası kararın tüm sektörler bazında ve tüm düzeylerde etkilerinin incelenmesi, bu konuda (varsa) mevcut yerel uygulamalar ile etkileşiminin değerlendirilerek muhasebesinin yapılması ve kesiştiği alanlarda diğer aktörlerle sorumluluk paylaşımının düzenlenmesi gereklidir. Yine bu anlamda yapılacak içselleştirme aşamalarının bütünlük ve eşgüdüm arz etmesi, yürütme ve yargı unsurları da içermesine dikkat edilmesi önemlidir.

Uluslararası süreçlerde yaşanan sıkıntıların giderilmesinde bürokratik yapının iyileştirilmesi (Aslında sistem olarak son derece hantal bir görüntü çizen idari yapının tamamen ortadan kaldırılması mümkün ve doğru olmadığından iyileştirilmesi önerilmiştir), uzmanlık birikiminin eşgüdüm mekanizmaları ile aktif hale getirilmesi ve konu uzmanlarının yine kendi konularında yükselmelerini sağlayacak kurumsal yapının düzenlenmesi önerilmektedir.

Bu anlaşmaların uygulanma şekillerine bakıldığında BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü Türkiye'yi en çok zorlayacak anlaşma olarak karşımıza çıkmaktadır. Türkiye taahhütleri ve imkanları arasında sıkışmış durumdadır. Orman alanlarının işletme şekline karar verirken ulusal ve uluslararası ölçekte net sera gazı emisyon miktarını azaltıcı etki mutlak göz önünde bulundurulmak zorundadır. Bu Kyoto Protokolü'nden bağımsız bir olgudur. Bu anlamda LULUCF kapsamında çalışmalara hız verilmesi gerekmektedir.

BM İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü aktif anlaşmalardır. Taraflar Toplantıları ile hala yeni düzenlemeler getirilmektedir. Ülkelerin talepleri doğrultusunda emisyon oranlarında, uygulama projelerinin beklenen sonuçları üzerinde, ticaret konusu edilmesinde yeni uygulama yöntemleri gündeme getirilmekte ve ülkeler lehine ayarlamalar yapılmaktadır. Türkiye'nin gelişmeleri dikkatle izleyerek lehine olan durumlardan yararlanma fırsatları mevcuttur. Balon yöntemi ve emisyon ticareti ile BM

İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokolü'nün ağır yaptırım şartları kısılmıştır. Her iki yöntemde Türkiye'nin yararlanabileceği yöntemlerdir.

İklim değişikliği kapsamında gündemin önemli konularından biri haline gelen biyokütle enerjisi üzerinde, özellikle özel sektör yatırımlarına açık bir alan olduğu da göz önünde bulundurularak yeni bir açılım yapılması gereklidir. Biyokütle enerji potansiyelinin saptanmasından sonra, biyokütle enerjisi üretim stratejileri, uygulama olanakları ve ekonomik rekabet edebilirliklerinin araştırılması gerekmektedir. Bu amaçla "*Biyokütle Enerji Anaplanı*" yapılabilir [162]. Bu plan çerçevesinde, biyokütle üretimine yönelik orman dışı ağaç plantasyonları ve enerji bitkileri için ülke genelinde bir tarımsal üretim planlaması başlatılabilir ve konunun ekonomik boyutları ortaya konulabilir

Türkiye'nin iklim değişikliğinden en çok etkilenecek ve çölleşme eğilimi bulunan bir ülke olduğu gerçeği karşısında, çölleşme ile mücadele programlarına daha fazla ağırlık vermesi beklenmelidir. Bu bağlamda yakın-doğu sürecine aktif katılım göstermesi, projelerde etkin rol oynaması, burada edineceği tecrübeleri ilerleyen zamanda değerlendirme fırsatı sağlayacağından yararlı görülmektedir. Ayrıca ağaçlandırmaya ayırdığı bütçesinde artırıma gitmesi uygun olacaktır.

Türkiye'nin gelişmekte olan ülkelere, kendi orman köylüsüne yönelik projelerden yararlanarak teknolojik katkıda bulunması mümkündür. Türkiye Ormancılığı diğer pek çok ülkenin ormancılığına nazaran, iklimik, edafik, demografik... yapılar nedeni ile değişik birçok unsuru içinde barındırmaktadır. Tüm bu farklılıkların birikimini ve verilerini doğru analiz ederek teknoloji transferi kapsamında gelişmekte olan ülkelere pazarlama imkanına dönüştürebilmelidir. Türkiye'nin piyasayı bu yönde kullanarak gelişmekte olan ülkelere kırsal kalkınma paketi pazarlayan AB ülkeleri yanında kendi deneyimlerinin piyasaya arzını yapması mümkündür Uluslararası düzeyde finansman yanında teknoloji pazarı da önem kazandığından Türkiye bu birikimini ve deneyimini GATS kapsamında bir gelir unsuruna çevirmeli ve mühendislik bilgisini pazarlayabilmelidir.

Su kaynaklarının yönetiminde Türkiye'nin ilgili tüm birimlerinin katılımı ile ortak ve hukuki temellere dayalı hakkaniyetli ve kalıcı bir "su kaynakları yönetimi politikası" oluşturması gereklidir.

Bu kapsamda değerlendirilecek en önemli belgelerden biri Su Çerçeve Direktifidir. Nehir havzaları yönetimi üzerine kurulmuş su yönetim mantığı ülke yasalarına uyumlaştırılmaya çalışılmaktadır. Ancak bu direktifin uygulamaya geçmesi ile birlikte, sınır aşan sular konusunda ciddi sıkıntıya düşüleceği, özellikle Suriye ve Irak ile havza yönetimi konusunda Türkiye'nin lehinde olmayan şartlarla görüşüleceği ve kağıt üzerindeki küçük değişikliklerin ciddi krizlere yol açabileceği gözden kaçmaktadır ya da kaçırılmaktadır. Türkiye'nin bu konuda istenmeyen sonuçlarla karşılaşmaması için son derece dikkatli bir politika izlemesi gerekmektedir.

Uluslararası gündemin en önemli maddelerinden biri ulusal kalkınma ile çevre koşullarını ve bütünlüğünü koruma kavramlarını birbiri ile bütünleştirmektir. Orman kaynaklarını yönetirken, kırsal kalkınmanın sağlanması yerel halkın yönetime ve karar verme sürecine dahil edilmesi, bilgisinden, tecrübesinden faydalanılması gereği vurgulanmaktadır Orman kaynaklarının katılımcı bir yaklaşımla özel sektör, yerel yönetim ve yöre halkı üçgeninde yönetim sürecine dönüştürülmesi halinde yapacağı hukuki düzenlemelerde nihai karar vericinin kamu olması diğer paydaşların ise karar verme sürecinin katılımcıları olarak tanımlanması son derece önemlidir.

Envanter kayıtlarının süratle ve yüksek güvenilirlik oranıyla güncellenmesi yanında ulusal envanter sisteminin kurulması ve geliştirilmesi, izleme, kayıt, raporlama sisteminde uluslararası ölçüt ve göstergelerin kullanılması ile birim alan ait tüm verilerin aynı veri tabanında ulaşılabilir kılınması gerekmektedir.

Kayıt sisteminin, güçlendirilmesi çalışmalarında uygulanacak sistemin ülke genelinde standart oluşturacak kurulması önemlidir. Bu amaçla 5S (Sınıflandır, Standartlaştır, Düzenle, Disiplin Haline Getir, Temiz Tut), uygulaması ile envanter oluşturmada sistemli çalışmanın sağlanması ve personel değişimi halinde uzman kayıplarının olumsuz etkilerinin aşılması sağlanabilir.

Bu şekilde sistemsel bazda uzmanlaşmanın kaldırılarak, çalışmanın sistem kullanıcıları üzerinde yoğunlaşması hem bütünlüğün sağlanmasını, başka bir deyişle verilerin tek merkezde toplanmasını hem, sistematik çalışmayı ve verilerin tüm unsurlar için kullanılabilir olmasını, hem de envanter oluşturma düzeyinde uzman ihtiyacını ortadan kaldırarak maliyet yükünü azaltmayı sağlayacaktır. Uzmanlar verilerin işlenmesi ve değerlendirilmesi aşamasında kurumlar bazında çalışacağından, eşgüdüm doğal olarak sağlanacaktır.

Ormancılık sektörünün milli gelire katkısının tam olarak yansıtılabilmesi için yeşil muhasebe sisteminden faydalanılması ve bu yöndeki çalışmalara ağırlık verilmesi [186] sektör açısından önemli bir gelişme olacaktır.

Tüm bunların ötesinde milli çıkarlar üzerine oturtulmuş ve siyasi otoriteden bağımsız bir “Ulusal Ormancılık Politikası”nın oluşturulması ve bu politikanın alt yapısını kurgulamak üzere tüm anlaşmalara ait çalışmaların, bildirimlerin, eylem programlarının bütünlleştirilmesi ve güncellenmesi; AR-GE birimlerinin güçlendirilerek biyolojik çeşitlilik, su, iklim, sertifikalı yönetim başta olmak güncel ve geleceğe dönük projeler üretmesinin teşvik edilmesi; uluslararası süreçlerin takibi ile gelecek beklentilerinin belirlenmesi çalışmaları yapılması ve dünyaya ürün ve hizmet sunumunda mevcut mekanizmaların, eğilim yönünde geliştirilmesi; karar alma mekanizmalarında çok değişkenli yapılarla çalışma alışkanlığının edinilmesi ülke orman kaynakları yönetiminde yararlı olacaktır.

Bu kapsamda tüm çevre anlaşmalarının biribiri ile organik bağlara sahip olduğunu, çevre anlaşmaları ile ticari anlaşmaların girişik bir yapı gösterdiğini ve her iki yapının değişen orman kaynakları talep ve beklentilerine hizmet etme adına yenilendiğini yani dinamik bir yapıya sahip olduğunu unutmamak gerekmektedir. Bu unsurlar Türkiye Orman Kaynakları Yönetimi Planlamasında mutlaka göz önünde bulundurulmalıdır.

KAYNAKLAR

- [1] PAZARCI, H., 2001, *Uluslararası Hukuk Dersleri*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- [2] HASGÜLER, M., ULUDAĞ, M.B., 2004, *Devletlerarası ve Hükümetler Dışı Uluslararası Örgütler*, Paradigma Yayınevi, Ankara, 975-591-707-1.
- [3] ARI, T., 2004, *Uluslararası İlişkiler Teorileri*, Alfa Yayınevi, İstanbul, 975-297-076-1.
- [4] United Nations Treaty Collection (Treaty Reference Guide), www.un.org/depts/treaty/glossary.htm, Ziyaret Tarihi: 15 Nisan 2004.
- [5] UN, UNEP, 2001, Meeting of the open-ended Inter Governmental Group of Ministers or Their Representatives on International Environmental Governance, UNEP / IGM / 1 0 IMF / 3, http://www.unep.org/IEG/Meetings_docs/ Ziyaret Tarihi: 12 Mart 2007.
- [6] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Başkanlığı Dış Kaynaklı Projeler Şube Müdürlüğü, 2004, Ankara, Bakanlığımız Dış Kaynaklı Projeleri için Mali Kaynak Rehberi.
- [7] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Başkanlığı Dış Kaynaklı Projeler Şube Müdürlüğü, Ankara, Üst Düzey Yönetici Sunumu Küresel Çevre Fonu (GEF) ve Kaynak Tahsis Sistemi, 9 Haziran 2006.
- [8] www.undp.org, Ziyaret Tarihi: 25 Eylül 2007.
- [9] About FAO, <http://www.fao.org/about/about-fao.html>, Ziyaret Tarihi: 19 Eylül 2007.
- [10] FAO, 2005, FAO and the Challenge of the Millennium Development Goals The Road Ahead, ROME
- [11] <http://www.fao.org/forestry>, Ziyaret Tarihi: 15 Ekim 2007.
- [12] National Forest Programmes, <http://fao.org/forestry-site/nfp/en/>, Ziyaret Tarihi: 15 Ekim 2007.
- [13] FAO, 1996, Basic Principles and Operational Guidelines Formulation, Execution and Revision of National Forestry Programmes, Rome.
- [14] LADOUCEUR, N., HAMZAWI, N., CARRUTHERS, C., 2003, *Draft Negotiator's Handbook Part 1: Multilateral Environmental Agreements Version 1.0*, Canada.

- [15] http://www.tubitak.gov.tr/tubitak_content_files/vizyon2023/csk/EK-11.pdf
Ziyaret Tarihi: 11 Kasım 2008
- [16] <http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=43>
Ziyaret Tarihi: 23 Kasım 2008
- [17] UNEP, Organization Profile, 2005.
- [18] T.C. Çevre Bakanlığı, Dış İlişkiler Dairesi Başkanlığı, BM Çevre ve Kalkınma Konferansı (UNCED).
- [19] UNEP, Agenda, 21.
<http://www.unep.org/Documents.Multilingual/Default.asp?DocumentID=52>
ziyaret tarihi: 15 Temmuz 2007.
- [20] <http://unece.org/stats> Ziyaret Tarihi: 12 Aralık 2008
- [21] ECOSOC, 1995, Report of the open-ended AD HOC Intergovernmental Panel on Forests on its first Session, E / CN.17 / IPF / 1995 / 3, New York.
- [22] ECOSOC, 1996, Report of the open-ended AD HOC Intergovernmental Panel on forests on its Second Session, E / CN.17 / 1996 / 24, Geneva.
- [23] ECOSOC, 1996, Report of the Open-Ended AD HOC Intergovernmental Panel on Forests on its Third Session, E / CN.17 / IPF / 1997 / 2, Geneva.
- [24] ECOSOC, 1997, Report of the Open-Ended AD HOC Intergovernmental Panel On Forests on its Fourth session; E / CN.17 / 1997 / 12, New York.
- [25] ECOSOC, 1997, Report of the Intergovernmental Forum on Forests on its First Session, E / CN.17 / IFF / 1997 / 4, New York.
- [26] ECOSOC, 1998, Report of the Intergovernmental Forum on Forests on Its Second Session, E / CN.17 / IFF / 1998 / 14, Geneva.
- [27] ECOSOC, 1999, Report of the Intergovernmental Forum on Forests on Its Third Session, E / CN .17 / IFF / 1999 / 25, Geneva.
- [28] ECOSOC, 2000, Report of the Intergovernmental Forum on Forests on Its Fouth Session, E / Cn.17 / 2000 / 14, New York.
- [29] The International Institute for Sustainable Development, 1999, A Summary Report of the Final Meeting of the Costa Rica - Canada Initiative, www.iisd.ca/download/paf/sd/sdvol35no1e.pdf.
- [30] Natural Resources Candaa, Costa Rica - Canada Initiative: Building International consensus <http://canadaforests.cnrcan.gc.ca/articletopic>, Ziyaret Tarihi: 06 Mart 2008.

- [31] ECOSOC, 1999, Programme Element III, International Arrangements and mechanisms to Promote the Management, Conservation and Sustainable Development of all types of forests, Report of the Secretary - General, Geneva.
- [32] UN, UNFF, 2001, Report on the Organizational and First Sessions (12 and 16 February and 11-12 June 2001) Economic and Social Council Official Records, 2001, Supplement No: 22, E / 2001 / 42 / Rev.1 E / CN.18 / 2001 / 3 / Rev.1, New York.
- [33] UN, UNFF, 2002, Report on the Second session (22 June 2001 and 4 to 15 March 2002), Economic and Social Council Official Records, 2002, Supplement No: 22, E / 2002 / 42, E / CN.18 / 2002 / 14, New York.
- [34] Un, UNFF, 2003, Report on the Third Session (15 March 2002 and 26 may to 6 June 2003) Economic and Social Council Official Records, 2003, Supplement No: 22, E / 2003 / 42, E / CN.18 / 2003 / 13, New York.
- [35] UN, UNFF, Report on the Fourth Session (6 June 2003 and 3 to 14 May 2004), Economic and Social Council Official Recods, 2004, Supplement No: 22, E / 2004 / 42, E / CN.18 / 2004 / 17.
- [36] M. DUZGUN, T. ORTAKÇIER, 2004, UNFF-4 (03 Mayıs - 14 Mayıs 2004), Cenevre, İsviçre, GÖREN - SEYAHAT RAPORU, Ankara.
- [37] USLU, N. DÜZGÜN, M., Aralık 2003, International Report to the Fourth Session of the United Nations Forum on Forests Turkey, Ankara.
- [38] UN, UNFF, Report on the Fifth Session (14 May 2004 and 16 to 27 may 2004), Economic and Social Council Official Records, 2005, Supplement No: 22.
- [39] YEGÜL, S., 2005, Birleşmiş Milletler Ormanlar Forumu (UNFF) Beşinci Oturumu Hakkında Gayri Resmi Rapor, Ankara.
- [40] USLU, N., ER, M., Aralık 2004, International Report to the fifth Session of the United Nations Forum on Forests, Turkey, Ankara.
- [41] UN, UNFF, Report of the Sixth Session, (27 may 2005 and 13 to 24 February 2006), Economic and Social Council Official Records, 2006, Supplement No: 22, E / 2006 / 42, E / CN.18 / 2006 / 18.
- [42] KÜÇÜK, M., ER, M., 2006, UNFF, 6. Toplantısı, Yurtdışı Görev Raporu, Ankara.
- [43] UN, UNFF, Rapor of the Seventh Session (24 February 2006 and 16 to 27 April 2007), Economic and Social Council Official Record, 2007, Supplement No: 22, E / 2007 / 42, E / Cn.18 / 2007 / 8.
- [44] <http://tr.wikipedia.org>, Ziyaret Tarihi: 5 Temmuz 2007.
- [45] WB, Forest Stratesgy [http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/](http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS...) TOPICS... Ziyaret Tarihi: 5 Eylül 2007.

- [46] WB, Making Sustainable Strategy for the World Bank, <http://go.worldbank.org>, Ziyaret Tarihi: 6 Temmuz 2007.
- [47] www.panda.org, Ziyaret Tarihi: 10 Temmuz 2007.
- [48] PSIRU Report, <http://psiru.org/publicationsindex.asp>, Ziyaret Tarihi: 07 Ağustos 2007.
- [49] Türkiye MAI Karşıtı Çalışma Grubu, MAI: 21. Yüzyılın Sömürgecilik Bildirgesi Globalleşmeye Karşı Enternasyonalizm, Kardelen Ofset.
- [50] Dünya Ticaret Örgütü, T.C. Başbakanlık Dış Ticaret Müsteşarlığı, <http://www.dtm.gov.tr/dtmweb/index.cfm>, Ziyaret Tarihi: 10 Ağustos 2007.
- [51] WTO, The Organizaton [www.wto.org<thWTO>decisionmaking>ministerialconferences](http://www.wto.org/thWTO>decisionmaking>ministerialconferences), Ziyaret Tarihi: 7 Temmuz 2007.
- [52] GAYE, Y., 2003, *Dünya Ticaret Örgütü Politikaları GATS, TRIPS ve Meslekler, Eğitim ve Kültür Araştırmaları Mesleki Bilimsel Çalışma Kurulu (EKA-MBÇK) Uluslararası*, Konferans, 18 Şubat 2003, İstanbul, Çizgi Basım Yayın Ltd. Şti.
- [53] ÜNDER, İ., 2004, GATS: Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, Ölçü, Mühendislikte Mimarlıkta ve Planlamada, Haziran, 2004, 7 sayısı, 7-10.
- [54] AÇAN, A., 2004, *Hizmet Ticareti Genel Anlaşması - Yabancı Mühendisler ve Mimarlar - Geleceğimiz, Ölçü, Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada*, Haziran 2004, sayısı, 103-106.
- [55] T.C. Başbakanlık Hazine Müsteşarlığı, Hizmet Ticareti Genel Anlaşması (GAS), <http://www.hazine.gov.tr/gats/genelbilgi.htm>, Ziyaret Tarihi: 12 Şubat 2007.
- [56] TEZCAN, L., 2004, *GATS Kapsamında Mühendislik Hizmetleri, Ölçü, Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada*, Haziran 2004, sayısı, 73-79.
- [57] Nordström, H., Vaughan, S., Special Studies 4 Trade and Environment, WTO Publications, Switzerland, 92-870-1211-3.
- [58] <http://www.iisd.org/trade/wto/ctedoc.htm> Ziyaret Tarihi: 17 Ekim 2008
- [59] KELEŞ, R., Hamamcı, C., 2002, *Çevre Bilim*, İmge Yayınevi, Ankara, 975-533-043-7.
- [60] DUYAR, M., 2005, *Türk Orman Mevzuatının Avrupa Birliği Orman Mevzuatı ile Uyumlaştırılması Üzerinde İncelemeler*, Doktora Tezi, İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [61] YURDAKUL, EROL, S., AKGÜN, B., 2006, Avrupa Birliği (AB) Ormancılık Politikası İstanbul Üniversitesi Orman Fakültesi Dergisi, Seri B, Cilt 56, Sayı 1, 113-128.

- [62] <http://europa.eu/scadplus/leg/en/lvb/l60040.htm> Ziyaret Tarihi: 25 Ekim 2008
- [63] http://sablon.sdu.edu.tr/fakulteler/orman/dergi/dergipdf/2007_Sayi2/2007_2_15_esdolarslan.pdf Ziyaret Tarihi: 5 Kasım 2008
- [64] T.C. Orman Bakanlığı, Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı, Dış İlişkiler ve AB Dairesi Başkanlığı, 2000, Avrupa'da Ormanların Korunması Bakanlar Konferansı, Genel Deklarasyon ve Kararlar, Ankara.
- [65] Ministerial Conference on the Protection of Forests in Europe, <http://www.mcpfe.org>, Ziyaret Tarihi: 25 Eylül 2007.
- [66] ORTAKÇIER, T., 2007, *Avrupa Ormanlarının Korunması 5. Bakanlar Konferansı 5-7 Kasım 2007*, Varşova, Yurtdışı Görev Raporu.
- [67] YAKINDOĞU SÜRECİ, YAKINDOĞU KRİTER VE GÖSTERGELERİ, <http://www.ogm.gov.tr/rio/rio1.htm>, Ziyaret Tarihi: 27 Nisan 2008.
- [68] WMO, UNEP, Intergovernmental Panel on Climate Change 16 Years of Scientific Assessment in Support of the Climate Convention, Aralık 2004, <http://www.ipcc.ch-pdf/10th-anniversary/anniversay-brochure.pdf>, Ziyaret Tarihi: 11 Ağustos 2007.
- [69] MEYER, L., The IPCC Special Report on Carbon Dioxide Capture and Storage (CCS) EU-OPEC Roundtable on Carbon Dioxide Capture and Storage IPCC Working Group III. Riyadh, Saudi Arabia, 21 Eylül 2006.
- [70] http://www.wmo.int/pages/world_climate_conference/documents/WCC3_2nd_Announcement.pdf Ziyaret Tarihi: 8 Aralık 2008
- [71] WMO, The Working Group II Contribution to the IPCC Fourth Assessment Report. <http://www.gtp89.dial.pipex.com/chpt.htm>, Ziyaret Tarihi: 11 Ocak 2008.
- [72] <http://www.ipcc-nggip.iges.or.jp/public/gpglulucf/gpglulucf.html> Ziyaret Tarihi: 15 Aralık 2008
- [73] MARİN, M.C., YILDIRIM, U., 2004, *Çevre Sorunlarına Çağdaş Yaklaşımlar*, Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş., İstanbul, 975-295-371-9.
- [74] UNFCCC İklim Değişikliği Sekreteryası, UNFCCC, 2003, İklim Özen Göstermek İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi ve Kyoto Protokol İçin Kılavuz, İngilizce Basım, Bonn, Türkçe basım, Ankara.
- [75] Glossary of Terms used in the IPCC Fourth Assessment Report 2007, www.ipcc.org, Ziyaret Tarihi: 12 Ocak 2008.
- [76] UNFCCC, İklim Değişikliği Çerçeve Sözleşmesi, Türkçe Basım Çevre ve Orman Bakanlığı ile UNDP Ortak Projesi Olan Ulusal Çevre ve Kalkınma Programı'nın Eşgüdümünde Gerçekleştirilmiştir, Ağustos 2004.

- [77] BIA Haber Merkezi 15.02.2005 Kyoto Protokolü: Nedir? Ne değildir? <http://eski.bianet.org>, Ziyaret Tarihi: 16 Ocak 2008.
- [78] The Delhi Ministerial Declaration, 2002, www.unfccc.int/cop8/latest/1_cplGrev1.pdf, Ziyaret Tarihi: 15 Ocak 2007.
- [79] UNFCCC United Nations Climate Change Conference <http://unfccc.int/meeting/archieve/items/2749.php>, Ziyaret Tarihi: 3 Ocak 2008.
- [80] Kyoto Protokolü, <http://tr.wikipedia.org/wiki/kyoto>, Ziyaret Tarihi: 16 Ocak 2008.
- [81] http://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/kanunlar_sd.sorgu_yonlendirme? Ziyaret Tarihi: 10 Şubat 2008
- [82] Kyoto Protokolü, <http://küresel.org/kyoto-protokolu-turkce.html>, Ziyaret Tarihi: 16 Ocak 2008.
- [83] Glossary of Terms used in The IPCC thirt Assessment Report 2001, www.ipcc.org, Ziyaret Tarihi: 12 Ocak 2008.
- [84] FAO African Forestry and Wildlife Commission Fifteenth Session, Forests and Climate Change in Afrika: Rising to the Challenges Maputo, Mozambique, 29 March - 1 April 2006, FO: AFWC / 2006 / Inf. 5.
- [85] FAO European Forestry Commission Thirty- Third Session, Cross Sectoral Approach to Forest Sector Issues: Wood Energy, Implications of Kyoto Protocol; and Cooperation on Forest Fires, Zvolen, Slovakia, 23-26 May 2006, FO: EFC / 2006 / 4 Rev. 1.
- [86] FAO ad HOC Group on Climate in Relation to Agriculture and Food security, FAO and Climate Change, 25 Eylül 2000.
- [87] FAO Interdepartmental Working Group on Climate Change, 2007, Adaptation to Climate Change in Agriculture, Forestry and Fisheries Perspective, Framework and Priorities, Rome.
- [88] IUCN, UNEP, IUCN Forest Conservation Programme, Livelihoods and Landscapes Series No: 1, Carbon Forest and People, UK, 2002. www.unep.org, Ziyaret Tarihi: 03 Ekim 2007.
- [89] WB, Carbon Finance at the World Bank: List of Funds, <http://www.carbonfinance.org>, Ziyaret Tarihi: 3 Ekim 2007.
- [90] WB, Carbon Finance Unit, Cataloguing Markets for Climate Protection and Sustainable Development, www.carbonexpo.com, Ziyaret Tarihi: 6 Temmuz 2007.
- [91] POSTEL,S., 1993, *Susuzluk Sorunu, Dünyanın Durumu World Watch Enstitüsü Raporu 1993, Sürdürülebilir Bir Yaşama Giden Yolum Neresindeyiz?* EMA Vakfı Yayınları No: 4, İstanbul, 24-44.

- [92] EKER, Ö., 2005, *Ormanların Su Üretim İşlevinin Ekonomik Analizi*, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
- [93] SALİHOĞLU, S., 2006, *Küresel Su Siyaseti Nedir?, Su Yönetimi, Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Memleket Yayınları, Ankara, 9944-5435-0-0.
- [94] <http://www.unesco.org/water/wwap/milestones/index.html>, Ziyaret Tarihi: 14 Ocak 2008.
- [95] The Dublin Statement on Water and Sustainable Development Dublin, Ireland, January 31, 1992 <http://www.inpim.org/files/Documents/DublinStatmt.pdf> Ziyaret Tarihi: 16 Ekim 2008
- [96] WWC, Water on the International Agenda, www.worldwatercouncil.org, Ziyaret Tarihi: 16 Şubat 2007.
- [97] SHIGA DECLARATION ON FORESTS AND WATER International Expert Meeting on Forests and Water 20-22 November 2002, Shiga, Japan <http://www.rinya.maff.go.jp/faw2002/shiga.html> Ziyaret Tarihi: 25 Ocak 2007
- [98] 4th World Water Forum, <http://iisd.ca/ymb/worldwater4/html>, Ziyaret Tarihi: 27 Ocak 2007.
- [99] Dünya Su Forumu, Forum Geri Bildirimi, http://www.worldwaterforum5.org/fileadmin/WWF5/Documents/About-Forum/baslangic/anket_degerlendirme.doc, Ziyaret Tarihi: 06 Temmuz 2007.
- [100] Status Report on Indaeegrated Water Resources Management and Water Efficiency Plans Prepared for the 16th Session of The Commission on The Sustainable Devolopment –May 2008 http://www.unwater.org/downloads/UNW_Status_Report_IWRM.pdf Ziyaret tarihi: 27 Eylül 2008
- [101] YILMAZ, S., 2003, *GATS: Su, Ticareti Yapılabilen Değerli Bir Metadır. Ölçü, Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada*, Aralık, 2003 sayısı, 162-167.
- [102] ÇINAR, T., 2006, *Su Yönetimi ve Finansmanında Strateji, Model ve Aktörler Su Yönetimi, Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Memleket Yayınları, Ankara, 9944-5435-0-0.
- [103] World Bank Urged to Promote Public Control of Water Resources <http://www.foodandwaterwatch.org/press/releases/world-bank-urged-to-promote-public-control-of-water-resources202820090310> Ziyaret Tarihi: 23 Ekim 2008
- [104] IMF and World Bank Water Policies Undermine Public Health http://www.citizen.org/cmep/Water/cmep_Water/wbimf/articles.cfm?ID=7807 Ziyaret Tarihi: 3 Ekim 2008
- [105] Mal ve Küreselleşme Karşıtı Çalışma Grubu, GATS Müzakereleri Ön Raporu, <http://www.wantimai.org/rapor/gatsnrapor.html>, Ziyaret Tarihi: 04 Mayıs 2001.

- [106] ERTÜRK, M.C., 2004, "*Suyun Başı Tutulmuştu*" Ölçü, *Mühendislikte, Mimarlıkta ve Planlamada*, Haziran 2004 sayısı, 107-110.
- [107] TURAN, T., EREN, Z., 2008, Türkiye'de Su Kaynakları ve Su Politikası TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, 20-22 Mart 2008 Ankara, Mattek Matbaacılık, 25-30.
- [108] ÖZDİNÇ, H.K., 2006, *Avrupa Birliğinde Su Politikaları, Su Yönetimi, Küresel Politika ve Uygulamalara Eleştiri*, Memleket Yayınları, Ankara, 9944-5435-0-0.
- [109] WISE, The EU Water framework directive - Integrated over basin management for Europe 2006, http://ec.europa.eu/environment/water/water-fremawork/index_en.html, Ziyaret Tarihi: 11 Ekim 2006.
- [110] Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, Su Havzaları Kullanımı ve Yönetimi Özel İhtisas Komisyonu Raporu, DPT, Ankara, 2001, s.10.
- [111] HIZAL, A., ŞENGÖNÜL, K., 1992, *İstanbul'un Su Havzalarında Bitki Örtüsünün Tahribi ve Getirdiği Sorunlar, Su Havzalarının Çevre Sorunları Sempozyumu, İstanbul*, İ.Ü. Orman Fakültesi, Türkiye Tabiatını Koruma Derneği İstanbul Şubesi.
- [112] Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi, 27 Aralık 1996, *Resmi Gazete*, Sayı: 22860.
- [113] CBD, Türkiye'nin Biyolojik Çeşitliliği ve Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesi Uygulama Proje Birimi, 2001, Ankara.
- [114] BUBB, P., JENKINS, M., KAPOV, V., 2005, *Biodiversity Indicators for National Use, Experience and Guidance*, UNEP-WCMC.
- [115] <http://web.worldbank.org/WBSITE/EXTERNAL/TOPICS/ENVIRONMENT/EXTBIODIVERSITY> Ziyaret Tarihi: 9 Aralık 2008
- [116] Cartagena Biyogüvenlik Protokolü <http://www.tarimsal.com/yasayonetmelik/cartagenabiyoguvanlikprotokolu.htm> Ziyaret Tarihi: 7 Ekim 2008
- [117] UNEP-GEF Projects on Implementation of National Biosafety Frameworks www.unep.ch/biosafety/implementation, Ziyaret Tarihi: 11 Şubat 2007.
- [118] YIKILMAZ, N., *Yeni Dünya Düzeni ve Çevre*, Sosyal Araştırmalar Vakfı, Ayhan Matbaası, İstanbul, 975-92813-2-5.
- [119] DİNÇEL, D., 2004, *Ekolojik Dengeye GDO Tehdidi*, <http://www.bugday.org/article.php>, Ziyaret Tarihi: 01 Şubat 2008.
- [120] RAMETSTEINER, E., 2000, Sustainable Forest Management Certification, Framework Conditions, System Designs and Impact Assessment, Vienna, 3-902073-00-4.

- [121] Orman Yönetim Konseyi <http://www.cevreciyiz.com/akademi/default.aspx?>
Ziyaret Tarihi: 24 Kasım 2008
- [122] WWF/WB, 2006, Forest Certification Assessment Guide (FCAG), A Framework For Assessing Credible Forest Certification Systems/ Schemes, Washington, DC.
- [123] Potentials of a European Forest Information System to Contribute to Information And Knowledge Transfer on Forests And Forestry International Conference – ForestXchange Freiburg, Germany 25-27 October 2006
<http://www.forestxchange.org/presentations/20.pdf> Ziyaret Tarihi: 30 Kasım
- [124] www.ogm.gov.tr, Ziyaret Tarihi: 25 Eylül 2005.
- [125] http://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/gatt47_01_e.htm Ziyaret Tarihi: 29 Ekim 2008
- [126] WWF/WB, Global Forest Alliance Annual Report 2005.
- [127] KARASAR,N.;2007, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 978-975-591-046-8
- [128] BAŞ, T.,2008, *Anket*, Seçkin Yayıncılık, 975-02-0718-1
- [129] Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2001-2005,
<http://ekutup.dpt.gov.tr/plan/viii/ormancil/ormancil.html>. Ziyaret Tarihi: 25 Ocak 2006.
- [130] Dokuzuncu Beş Yıllık Kalkınma Planı, 2006-2010.www.ekutup.dpt.gov.tr.
Ziyaret Tarihi: 17 Ocak 2007.
- [131] Çevre Kanunu, RG, Sayı: 18132.
- [132] Çevresel Etki Değerlendirmesi ve Planlama Genel Müdürlüğü
<http://www.cedgm.gov.tr/> Ziyaret Tarihi: 29 Ekim 2008
- [133] GERAY, A. U., 1998, Ulusal Çevre Eylem Planı / Orman Kaynaklarının Yönetimi.
- [134] KALELIOĞLU, U., ÖZKAN, N., *Türkiye'nin Taraf Olduğu Uluslararası Çevre Sözleşmeleri*, İzmir Barosu Yayınları, İzmir.
- [135] Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kanunu 2863, Resmi Gazete, Sayı: 18113.
- [136] Milli Parklar Kanunu 2873, Resmi Gazete Sayı: 18132, www.tbmm.gov.tr
- [137] AKKAYA, C., 2002, Su Kaynaklarının Geliştirilmesinde Devlet Su İşleri Genel Müdürlüğü'nün Çevresel Uygulamaları, Türkiye Mühendislik Haberleri Yıl: 47/2002-4-5-6 sayı: 420-421-422, Su-II, Ankara.

- [138] Özel Çevre Koruma Kurumu Başkanlığı, Türkiye'nin Çevre Konusunda Taraf Olduğu Uluslararası Sözleşmeler <http://www.ockkb.gov.tr>, Ziyaret Tarihi: 02 Temmuz 2007.
- [139] T.C. Çevre Bakanlığı, Çevre Koruma Genel Müdürlüğü, 2002, Ulusal Sulak Alan Stratejisi 2003-2008, Ankara.
- [140] T.C.Orman Bakanlığı Milli Parklar ve Av-Yaban Hayatı Genel Müdürlüğü, 2001,*Sürdürülebilir Avcılık İçin Temel Eğitim Kitabı*, Eğitim Yayınları
- [141] Kara Avcılığı Kanunu.<http://www.hukuki.net/kanun/4915.15.text.asp> Ziyaret Tarihi: 19 Aralık 2008
- [142] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Çölleşme ile Mücadele Ulusal Koordinasyon Birimi, 2005, Çölleşme ile Mücadele Türkiye Ulusal Eylem Programı, Ankara.
- [143] Çölleşme ile Mücadele Ulusal Eylem Programına İlişkin Genelge (2005/2), 2005, Resmi Gazete, Sayı: 25750.
- [144] ÖZEVREN, E., DÜZGÜN, M., GÜLŞEN, N., 2005, *Birleşmiş Milletler Çölleşme ile Mücadele Sözleşmesi Kapsamında Türk Ormancılık Sektörü*, Makale, Ankara.
- [145] T.C. ÇEVRE BAKANLIĞI, 1997, TÜRKİYE GÜNDEM 21, Türkiye Ulusal Gündem 21, Hazırlanması ve Uygulanması Projesi, Ankara.
- [146] National Report to the fourth session of the United Nations Forum on Forests, Turkey, December 2003.
- [147] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Ekim 2004, Türkiye Ulusal Ormancılık Programı 2004-2023, Ankara.
- [148] OGM, Orman Amenajmanı Yönetmeliği,
- [149] OGM, Fonksiyonel planlama Süreci, 04.07.2007, Sayı B18, 1 OGM 0 00 03 02.A.2
- [150] BUDAK, S., 2000, *Avrupa Birliği ve Türk Çevre Politikası, Avrupa Topluluğunun Çevre Politikası ve Türkiye'nin Uyum Sorunu*, Buke Yayınları, İstanbul, 975-8454-25-4.
- [151] Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2002 Yılı İlerleme Raporu, 2002, Ankara.
- [152] Türkiye'nin Avrupa Birliğine Katılım Sürecine İlişkin 2003, Yılı İlerleme Raporu, 2003, Ankara.
- [153] Avrupa Komisyonu, Türkiye 2005 ilerleme Raporu (COM (2005) 561 nihai), 2005, Brüksel.

- [154] T.C. Avrupa Birliği Genel Sekreterliği 2007 yılı İlerleme Raporunun Ekonomik Kriterler ve AB.
- [155] Dünya Bankası, 2000, "Türkiye: Sürdürülebilir Büyüme İçin Yapısal Reformlar" Ülke Ekonomik Raporu Özetleri, Ankara.
- [156] TMMOB Elektrik mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, 2005, AB-GATS Mühendislik Alanına Etkileri (Bildiriler Kitabı), Sempozyum, İstanbul.
- [157] Mesleki Yeterlilik Kurumu Kanunu 5544, Resmi Gazete Sayı: 26312.
- [158] Yabancıların Çalışma İzinleri Hakkında Kanun ile Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılmasına İlişkin Kanun Tasarısı, 4817, RG 25040.
- [159] İklim Değişikliği, www.cevreorman.gov.tr/ekitap/02.pdf, Ziyaret Tarihi: 17 Eylül 2007.
- [160] İklim Değişikliği Koordinasyon Kurulu, <http://www.iklim.cevreorman.gov.tr>, Ziyaret Tarihi: 28 Mayıs 2007.
- [161] DPT, 8. Beş Yıllık Kalkma Planı DPT2532-Ölk: 548 İklim Değişikliği Özel İhtisas Komisyonu Raporu, Ankara 2000, <http://ekutup.dpt.gov.tr/cevre/oik548.pdf>, Ziyaret Tarihi: 07 Ocak 08
- [162] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, UNDP, 2007, Türkiye İklim Değişikliği Birinci Ulusal Bildirimi, Ankara.
- [163] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Türkiye Teknoloji Geliştirme Vakfı UNDP, 2006, İklim Değişikliği Eylem Planı (IDEP) Hazırlık Çalıştayı Raporu, Karar Danışmanlık Ltd. Şti., Ankara.
- [164] <http://www.gap.gov.tr/> Ziyaret Tarihi: 21 Aralık 2008.
- [165] KADIOĞLU, M., LEVENT, Ş., 2004, Küresel İklim Değişimi ve Su Kaynaklarımız, Sempozyum "İstanbul ve Su", 8-9 Ocak 2004 İstanbul, Çizgi Basım yayın Ltd. Şti, 10-32.
- [166] Marmara Grubu Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Vakfı, 2004, 3. COMPSUD Toplantısı, İstanbul.
- [167] SUIÇMEZ, B.R., TMMOB Su Politikaları Kongresi Panel Sunumları, 21-23 Mart 2006, 124-137.
- [168] TMMOB, 2004, *Hizmet Ticareti Genel Anlaşması, GATS Nedir?* Kardelen Ofset, Ankara, 975-395-701-7
- [169] KARADAĞ, A.A., 2008, Türkiye'deki Su Kaynakları Yönetimine İlişkin Sorunlar ve Çözüm Önerileri, TMMOB 2. Su Politikaları Kongresi, 20-22 Mart 2008, Ankara, Mattek Matbaacılık, 389-399.

- [170] YILDIZ, D., 2008, *Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar, İstanbul, 978-9944-159-19-7.
- [171] EFEOĞLU, A., 2005, Avrupa Birliği Su Çerçeve Direktifi ve Bu Alanda Türkiye'de Yürütülen Çalışmalar [online], <http://www.emwis.org/documents/pdf/20051215-Aylaefeoglu.pdf>. Ziyaret Tarihi: 07 Ocak 2008.
- [172] DALKILIÇ, Y., HARMANCIOĞLU, N., 2008, AB Su Çerçeve Direktifi Türkiye Uygulama Olanakları, TMMOB, 2. Su Politikaları Kongresi, 20-22 Mart 2008 Ankara, Mattek Matbaacılık, 415-424.
- [173] İngiltere - Türkiye Su Sektörü İşbirliği Semineri, Özel Haber Röportaj, 2006, http://www.dogayayin.cmo/dergi_detay.asp?dergiID=122&yaziID=921, Ziyaret Tarihi: 14 Ocak 2008.
- [174] DEMİRAYAK, F., Aralık 2002, Biyolojik Çeşitlilik-Doğa Koruma ve Sürdürülebilir Kalkınma, Doğal Hayatı Koruma Derneği, TÜBİTAK Vizyon 2023 Projesi Çevre ve Sürdürülebilir Kalkınma Paneli Sunumu.
- [175] T.C. Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini Uygulama Proje Birimi, Şubat 2001 Türkiye Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi Eylem Planı.
- [176] T.C. Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini Uygulama Proje Birimi, Aralık 2007, Türkiye Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi Eylem Planı.
- [177] T.C. Çevre ve Orman Bakanlığı, Doğa Koruma ve Milli Parklar Genel Müdürlüğü, Biyolojik Çeşitlilik Sözleşmesini Uygulama Proje Birimi, Orman Biyolojik Çeşitliliği ve Ulusal Biyolojik Çeşitlilik Stratejisi, Ankara.
- [178] GERAY, U., 1999. Ormancılıkta Sertifikasyon Olabilirlik Raporu, (Basılmamış)
- [179] TÜRKER, M.F., BAŞKENT, E.Z., DURUSOY, İ., 2001, Ormancılıkta Sertifikasyon: Orman Kaynakları ve Orman İşletmeciliği Üzerine Etkileri, Uluslararası Gelişmeler ve Türkiye Ormancılığında Gerekliliği ve Olabilirliği, I. Ulusal Ormancılık Kongresi, Türkiye Ormancılar Derneği Yayını, Kongre Serisi no: 1, Ankara.
- [180] DURUSOY, İ., 2008, *Türkiye Ormancılığında Sürdürülebilir Orman Kaynakları Yönetimi Ölçüt ve Göstergelerinin Ülke Ölçeğinde Belirlenmesi*, Doktora Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü
- [181] DAŞDEMİR, İ. 2009, *Orman Mühendisliği İçin Maliye* (Basımda), Bartın, Bartın Üniversitesi, Üniversite Yayın No: 01, Fakülte Yayın No:18, 141
- [182] OGM SOY - KG Formu http://www.ogm.gov.tr/apk_belge.htm Ziyaret Tarihi: 5 Ocak 2009

- [183] World Trade Organization, 1998, India-Patent Protection for Pharmaceutical and Agricultural Chemical Products, WT / DS7S / R, <http://www.wto.org/english/tratop-e/dispu-e/79r.pdf>. Ziyaret Tarihi: 23 Mart 2007.
- [184] World Trade Organization, 2005, European Communities - Protection of Trademark and Geographical Indications for Agricultural Products and Foodstuffs, WT / DS174 / R, <http://www.dfat.gov.au/trade/negotiations/disputes/290-protection>. Ziyaret Tarihi: 23 Mart 2007.
- [185] DEİGM, Dünya Bankası Projeleri Dairesi, 2007, TÜRKİYE'DE UYGULANAN GEF PROJELERİ YÖNETİCİ SUNUMU, ANKARA
- [186] DENİZ, T., 2006, *Çevresel Muhasebe ve Uygulamalar*, Yüksek Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.

EKLER

1. ANKET SORULARI* UZMAN GRUBU CEVAPLAMA ORAN VE YÜZDELERİ
2. ANKET SORULARI BAKANLIK VE OGM UZMAN GRUPLARI
KARŞILAŞTIRMA ORAN VE YÜZDELERİ

* Anket soruları önermelerden oluşmaktadır.

EK-1. ANKET SORULARI* UZMAN GRUBU CEVAPLAMA ORAN VE YÜZDELERİ

* Anket soruları önermelerden oluşmaktadır.

ÖZGEÇMİŞ

Eylül 1972 Filibe (Bulgaristan) doğumludur. İlk ve orta öğrenimini İstanbul'da tamamlamıştır.

1995 yılında, İ.Ü. Orman Fakültesi, Orman Mühendisliği bölümünden, Orman Mühendisi ünvanı ile mezun olmuştur. 2000 yılında İ.Ü. Fen Bilimleri Enstitüsü, Orman Mühendisliği Anabilim Dalı Ormancılık Ekonomisi Yüksek Lisans Programını tamamlayarak, Orman Yüksek Mühendisi ünvanını almıştır.

Halen Türk Hava Yolları Teknik A.Ş.'de satın alma uzmanı olarak görev yapmaktadır.